C:\Users\Plazma\Desktop\detektvky a valečné\Beletria\Marquez Gabriel Garcia\General ve svem labyrintu.pdb

PDB Name: Marquez_Gabriel_Garcia-General_
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Gabriel García Márquez

Generál ve svém labyrintu

Přeložil Zdeněk Kalkus, 1995

(c) Gabriel García Márquez, 1989
(c) Mondadori Espana, S.A., 1989
Translation (c) Zdeněk Kalkus, 1995
Illustrations (c) Boris Jirků, 1995
Epilogue (c) Vít Urban, 1995

ISBN 80-208-0339-4

Álvarovi Mutisovi,
jemuž vděčím za nápad
napsat tuto knihu.

Jako by osudy mého života řídil démon.

(Dopis Santanderovi, 4. srpna 1823)

Jeho nejstarší sluha José Palacios ho nalezl ve vaně, jak se vznáší v jejích očistných vodách, nahého a s otevřenýma očima, a domníval se, že se utopil. Věděl, že to je jeden z mnoha jeho způsobů přemýšlení, ale zdálo se, že stav vytržení, v němž ležel ve vodě, přísluší někomu, kdo už není z tohoto světa. Neodvážil se přistoupit blíž, jen na něj tlumeným hlasem zavolal, neboť měl přikázáno vzbudit ho před pátou, aby se mohli vydat na cestu za úsvitu. Generál se probral z vytržení a v pološeru spatřil čiré modré oči, kadeřavé vlasy veverčí barvy a neohroženou důstojnost svého sluhy, neustále držícího v ruce hrneček s odvarem z vlčího máku s klovatinou. Generál se lehce přidržel okrajů vany a vymrštil se z léčivých vod rychlostí delfína, kterou by nikdo v tak vyhublém těle nečekal. "Tak jde se," řekl. "Rychle, protože tady nás nikdo nechce." José Palacios to už slyšel tolikrát a při tak různých příležitostech, že dosud nevěřil, že je to pravda, přestože ve stájích už byla připravena spřežení a oficiální doprovod se

začal shromažďovat. Pomohl mu, aby se trochu utřel, a na nahé tělo mu navlékl pončo z andských plání, protože šálek mu cinkal v třesoucích se nikách. Před několika měsíci, když si oblékal jelenicové kalhoty, které nenosil od babylónských nocí v Limě, si povšiml, že jak ubýval na váze, zmenšovala se mu i postava. Dokonce i jeho nahota byla jiná, neboť tělo mu vybledlo, hlava a ruce jako by se svraštily přehnaným pobýváním v nepohodě. Minulý červenec mu bylo čtyřicet šest let, ale hrubé karibské kadeře mu už zpopelavěly, kosti se zkřivily předčasným chátráním a celý byl tak opotřebovaný, že podle všeho nemohl do příštího července vydržet. Zdálo se však, jako kdyby jeho rozhodná gesta náležela někomu jinému, životem méně poznamenanému, a jako kdyby bez cíle chodil kolem dokola. Pěti doušky vypil vařící odvar, který mu málem popálil jazyk, prchal před svými vlastními mokrými šlápotami na rohožích rozházených po podlaze, a vypadalo to, jako kdyby se napil nějakého životabudiče. Nepronesl však ani slovo, dokud na věži nedaleké katedrály neodbilo pět. "Sobota osmého května třicátého roku, den, kdy Angličané zabili Janu z Arku," oznámil sluha. "Prší už od tří hodin od rána."
"Od tří hodin od rána sedmnáctého století," odpověděl generál hlasem ještě zastřeným palčivým dechem probdělé noci. A vážně dodal: "Neslyšel jsem kohouty."
"Tady kohouti nejsou," řekl José Palacios.
"Tady není nic," namítl generál. "Je to země nevděčníků."
Byli totiž v Santa Fe de Bogotá, dva tisíce šest set metrů nad hladinou vzdáleného moře, a obrovská ložnice s vyprahlými zdmi, vystavená mrazivým větrům, jež pronikaly dovnitř špatně utěsněnými okny, nebyla zrovna zdravotně nejpříhodnější. José Palacios odložil na mramorovou desku toaletního stolku misku s pěnou a pouzdro z rudého plyše s holicím náčiním, celým z pozlaceného kovu. Postavil zapálený svícen na poličku u zrcadla, aby generál měl dost světla, a přisunul ohřívadlo, aby si zahřál nohy. Potom mu podal okuláry z čtverhranného skla s obroučkou z jemného stříbra, jež pro něho neustále nosil v kapse u vesty. Generál si je nasadil a oholil se, zacházeje s břitvou stejně zručně jak levou, tak i pravou rukou, neboť byl od přírody obouruký, a ovládaje obdivuhodně tentýž tlukot srdce, který mu před několika minutami znemožňoval udržet šálek. Dokončil popaměti holení, aniž přestal obcházet kolem dokola pokojem ve snaze vidět se v zrcadle co nejméně, aby se nesetkal se svýma vlastníma očima. Potom si škubnutím vytrhl chlupy z nosu a uší, naleštil si dokonalé zuby uhelným prachem na štětinovém kartáčku se stříbrným držátkem, ostříhal si a nablýskal nehty na rukou a na nohou, nakonec si svlékl pončo, vylil na sebe velkou láhev s kolínskou vodou a třel se oběma rukama po celém těle, dokud ho to neunavilo. Toho časného rána sloužil denní mši čistoty zběsileji než obvykle, snažil se očistit tělo i duši, poznamenané dvaceti lety marných válek a rozčarování z moci.
Poslední návštěva, kterou přijal minulou noc, byla Manuela Sáenzová, protřelá žena z Quita, jež ho milovala, ale nechtěla ho provázet až do smrti. Byla jako obvykle pověřena úkolem generála důkladně informovat o všem, co se udalo v jeho nepřítomnosti, neboť už dlouho nedůvěřoval nikomu jinému než jí. Uschoval si u ní nějaké památky, které neměly větší hodnotu než tu, že patřily jemu, stejně tak jako některé ze svých nejcennějších knih a dva kufry osobního archívu. Předešlého dne jí při krátkém formálním rozloučení řekl: "Velmi tě miluji, ale budu tě milovat ještě víc, když teď budeš rozumnější než kdykoliv předtím." Považovala to za další z tolika poct, kterými ji zahrnoval během osmi let horoucí lásky. Ze všech jeho známých byla jediným člověkem, který nepochyboval: tentokrát opravdu odcházel. Taky však byla jediným člověkem, který měl přinejmenším jeden jistý důvod věřit, že se vrátí. Nepomysleli si, že se před cestou znovu uvidí. Majitelka domu doña Amalia se však rozhodla obdarovat je posledním kradmým rozloučením, a proto přivedla stájovými vraty Manuelů, oblečenou do jezdeckého úboru, nedbajíc na předsudky tamější náboženské obce. Ne proto, aby se stali tajnými milenci, jimi zcela nepokrytě a za veřejného pohoršení byli, nýbrž proto, aby za každou cenu ochránila dobrou pověst domu. On byl ještě bázlivější, neboť přikázal Josému Palaciosovi, aby nezavíral dveře od přilehlého salónu, kterým muselo procházet domácí služebnictvo a v němž službu konající pobočníci hráli karty ještě dlouho poté, co návštěva skončila.
Manuela mu dvě hodiny četla. Ještě před nedávném byla mladá, než její tloušťka začala vítězit nad věkem. Kouřila námořnickou dýmku, voněla se vodou z verbeny, což byla vojenská voňavka, oblékala se jako muž a chodila mezi vojáky, ale její sípavý hlas se stále hodil do temnot lásky. Četla při slabém světle svícnu, usazená v křesle, na němž byl ještě erb posledního místokrále, a on jí naslouchal, natažený

na zádech v posteli, v domácích civilních šatech, přes sebe přehozené pončo z vikuni. Pouze podle pravidelného oddechování bylo vidět, že nespí. Kniha se nazývala Poučení o zprávách a pověstech, které kolovaly Limou Léta Páně 1826 a byla od Peruánce Noéma Calzadillase; předčítala z ní s teatrálností, která se velmi dobře hodila k autorovu stylu. Během následující hodiny nebylo ve spícím domě slyšet nic jiného než její hlas. Ale po poslední noční obchůzce se náhle a naráz bouřlivě rozesmálo mnoho mužů, což podráždilo psy z okolních domů. On otevřel oči, spíše zvědavý než znepokojený, ona sklapla knihu na klíně a založila stránku prstem. "Jsou to vaši přátelé," upozornila ho.
"Nemám přátele," odpověděl. "A pokud mi snad nějací zbyli, je to jen na chvíli."
"Vždyť jsou támhle venku a bdí, aby vás nikdo nezavraždil," řekla.
Tak se generál dověděl o tom, co vědělo celé město: ne jeden, nýbrž hned několik atentátů se osnovalo proti němu a jeho poslední přívrženci se shromáždili v domě, aby je zmařili. Hlavní vchod a chodby kolem vnitřní zahrady byly obsazeny husary a granátníky, samými Venezuelci, kteří ho mají doprovázet až do přístavu Cartagena de Indias, kde se má nalodit na plachetnici do Evropy. Dva z nich si rozložili své rohože na spaní před hlavními dveřmi do ložnice a pobočníci se chystali dál hrát karty v přilehlém salóně, když už Manuela dočítala, ale doba byla taková, že si nemohli být ničím jisti mezi tolika vojáky pochybného původu a rozdílných povah. Neznepokojoval se špatnými zprávami a pokynem ruky Manuele nařídil, ať pokračuje v četbě.
Smrt vždy bral jako neodvolatelné riziko své profese. Prodělal všechny své války v bitevní linii a neutržil jediné škrábnutí, v nepřátelské palbě se pohyboval s tak pošetilým klidem, že i jeho důstojníci se spokojili s jednoduchým vysvětlením, že je nezranitelný. Ze všech atentátů, které byly na něho spáchány, vyvázl bez úhony a při několika si zachránil život tím, že nespal ve své posteli. Chodil bez ozbrojeného doprovodu a zcela bezstarostně jedl a pil vše, co mu kdekoliv nabídli. Pouze Manuela věděla, že jeho nerozvážnost není lhostejností nebo slepou vírou v osud, nýbrž melancholickou jistotou, že určitě zemře ve své posteli, politováníhodný, nahý a bez útěchy veřejné vděčnosti.
Jedinou podstatnou změnu, kterou v onen nadcházející večer provedl v obřadu nespavosti, bylo to, že se předtím, než vlezl do postele, nevykoupal v teplé vodě. José Palacios mu už velmi časně připravil koupel z léčivých bylin k osvěžení těla a uvolnění kašle a udržoval vodu na potřebné teplotě pro případ, kdyby se chtěl generál vykoupat. Ale on nechtěl. Vzal si dvě projímací tabletky proti své obvyklé zácpě a oddal se dřímotě, k níž jej ukolébaly klevety o milostných aférách v Limě. Náhle ho bez zjevné příčiny přepadl záchvat kašle, který málem roztřásl trámy domu. Důstojníci, kteří hráli ve vedlejší místnosti karty, se zarazili. Jeden z nich, Irčan Belford Hinton Wilson, nahlédl do ložnice, jestli něco nepotřebují, a spatřil generála ležícího na břiše přes postel, jak se snaží vyvrhnout vnitřnosti. Manuela mu držela hlavu nad nočníkem. José Palacios, jediný člověk, jenž měl právo vstoupit do ložnice bez klepání, zůstal v pohotovosti u postele, dokud krize nepřešla. Nakonec generál zhluboka vydechl a s očima plnýma slz ukázal na toaletní stolek.
"To kvůli tomu hřbitovnímu kvítí," zasípal.
Jako vždy, neboť vždy nacházel nějakého nečekaného viníka svých nehod. Manuela, jež ho znala lépe než kdokoliv jiný, naznačila posunky Josému Palaciosovi, aby vázu s povadlými ranními nardami odnesl. Generál se znovu rozvalil v posteli se zavřenýma očima a ona začala opět číst stejným hlasem jako předtím. Jakmile se jí zdálo, že usnul, odložila knihu na noční stolek, políbila ho na čelo zachvácené horečkou a pošeptala Josému Palaciosovi, že od šesti ráno bude čekat v místě Cuatro Esquinas, kde začíná královská cesta do Hondy, aby se s ním naposledy rozloučila. Potom se zahalila do polního pláště a po špičkách vyšla z ložnice. V tom okamžiku generál otevřel oči a oznámil slabým hlasem Josému Palaciosovi:
"Řekni Wilsonovi, ať ji doprovodí až domů."
Rozkaz byl splněn proti vůli Manuely, která si myslela, že je lepší, když půjde sama, než aby ji doprovázel oddíl kopiníků. José Palacios šel před ní se svítilnou až ke stájím, kolem vnitřní zahrady s kamennou fontánou, kde nasazovaly do květů první ranní nardy. Déšť na chvíli ustal a vítr už nefičel mezi stromy, ale na mrazivém nebi nebyla jediná hvězda. Plukovník Belford Wilson pomalu odříkával noční heslo, aby uklidnil stráže natažené na rohožích v chodbě. Když prošli kolem okna hlavního salónu, José Palacios zahlédl, jak majitel domu podává kávu skupině přátel, vojáků a civilistů, kteří se chystali být

vzhůru až do chvíle odjezdu.
Když se vrátil do ložnice, zastihl generála ve stavu poblouznění. Slyšel ho, jak vykřikuje ztřeštěná slova, která by se dala shrnout do jediné věty: "Nikdo tu nic nepochopil." Tělo žhnulo ohněm horečky a vypouštělo kamenité a páchnoucí větry. Sám generál by neuměl druhý den říci, zda mluvil ze spaní nebo blouznil v bdělém stavu, ani by si na to nedokázal vzpomenout. Prožíval to, co nazýval "svými krizemi šílenství". A už nikoho neděsily, protože jimi trpěl více než čtyři roky, aniž by se je nějaký lékař odvážil vědecky objasnit, a druhý den zase povstal z jejich popela s nedotčeným rozumem. José Palacios ho zabalil do přikrývky, postavil hořící svítilnu na mramorovou desku toaletního stolku, nechal otevřené dveře a dál bděl v přilehlém salóně. Věděl, že se probere v kterémkoliv okamžiku za svítání a vleze do vany s vystydlou vodou, aby načerpal nové síly zpustošené nočním děsem.
Končilo jedno ryčné vojenské tažení. Pod záminkou požadavku, aby jim byl vyplacen již tři měsíce zpožděný žold, se vzbouřila posádka se sedmi sty osmdesáti devíti husary a granátníky. Skutečný důvod byl jiný: většina z nich byla z Venezuely a mnozí prošli válkami za osvobození čtyř národů, ale v posledních týdnech se stali obětí tolika urážek a tolika pouličních provokací, že měli důvod obávat se o svůj osud, až generál odejde ze země. Spor se urovnal zaplacením nákladů na cestu a jednoho tisíce zlatých peso místo sedmdesáti tisíc, které povstalci požadovali; ti za soumraku odpochodovali v sevřeném útvaru do své rodné země, následováni zástupem žen, obtížených břemeny, s dětmi a domácími zvířaty. Ani rachot vojenských bubnů a žesťových nástrojů nedokázal přehlušit povykování davů, které na ně štvaly psy a házely svazky prskavek, aby jim narušily krok, což nikdy žádnému nepřátelskému vojsku neprovedly. Před jedenácti lety, po třech dlouhých staletích španělské nadvlády, prchal stejnými ulicemi ukrutný místokrál don Juan Sámano v přestrojení za poutníka, ale se zavazadly přeplněnými zlatými bůžky, neopracovanými smaragdy, posvátnými tukany a skleněnými krabičkami zářícími motýly z Muza, a na balkónech se objevili lidé, kteří ho oplakávali, házeli mu květiny a z celého srdce mu přáli klidné moře a šťastnou cestu.
Generál se tajně podílel na jednání o vyřešení sporu, aniž se hnul z domu, v němž žil na dluh a jenž patřil ministru války a námořnictva, a nakonec poslal s povstaleckým oddílem generála Josého Laurencia Silvu, svého nevlastního synovce a velice důvěryhodného pobočníka, jako záruku, že až na hranice s Venezuelou nedojde k novým nepokojům. Neviděl pochod pod balkónem, ale slyšel trubky, bubny a povyk lidí shromážděných na ulici, jejichž výkřikům nedokázal porozumět. Pokládal je za tak málo důležité, že mezitím prošel se svými písaři nevyřízenou korespondenci a nadiktoval dopis pro Velkého maršála dona Andrése de Santa Cruz, bolivijského prezidenta, v němž mu oznamoval, že se vzdává moci, že však není jisté, odejde-li do zahraničí. "Do konce života už nenapíšu jediný dopis," prohlásil, jakmile jej dokončil. Později, když se potil v horečce siesty, mu do spánku pronikly výkřiky vzdálených zástupů a probudil se celý vystrašený výbuchy petard, které mohly být zapáleny stejně povstalci jako pyrotechniky. Když se však na to zeptal, odpověděli mu, že to je slavnost. Prostě jen: "Je to slavnost, pane generále." Nikdo, ani samotný José Palacios, se neodvážil mu vysvětlit, o jakou slavnost jde. Až když mu o tom vyprávěla Manuela při noční návštěvě, dozvěděl se, že to jsou stoupenci jeho politických odpůrců, lidé z demagogické strany, jak on říkával, kteří chodili po ulicích a bouřili proti němu řemeslnické cechy se souhlasem veřejné moci. Byl pátek, den trhu, což ještě zvyšovalo zmatek na hlavním náměstí. Déšť, vydatnější než obvykle, s blesky a hromy, k večeru bouřiče rozehnal. Škoda však vznikla. Studenti z koleje svatého Bartoloměje přepadli úřad nejvyššího soudu, aby obrátili veřejné mínění proti generálovi, a bodáky rozřezali a z balkónu vyhodili jeho portrét v životní velikosti, olejomalbu zhotovenou bývalým praporečníkem osvoboditelské armády. Davy opilé chichou vyplenily obchody na Královské třídě a předměstské hostince, které včas nezavřeli, a na hlavním náměstí zastřelily generála z polštářů naplněných pilinami, nepotřeboval ani modrý kabátec se zlatými knoflíky, aby ho všichni poznali. Obviňovali ho, že se chce stát doživotním prezidentem a svým nástupcem ustanovit nějakého evropského knížete. Obviňovali ho, že předstírá cestu do zahraničí, ale ve skutečnosti odchází na venezuelskou hranici, odkud má v úmyslu se vrátit, aby se chopil moci v čele povstaleckých jednotek. Zdi byly polepeny nactiutrhačnými nápisy, jeho jméno se stalo terčem urážek v hanopisech, vydávaných proti němu, a jeho význační stoupenci se skrývali v cizích domech, dokud se vášně neuklidnily. Tisk oddaný generálu Franciscovi de Paula Santander, jeho úhlavnímu protivníkovi, šířil pověsti, že jeho

pochybná nemoc, ohlášená s takovým halasem, a ustavičné přetřásání jeho odchodu jsou obyčejné politické lsti, jak ho přimět, aby setrval. Tu noc, zatímco mu Manuela Sáenzová podrobně vyprávěla o bouřlivých událostech, se vojáci prozatímního prezidenta snažili zabílit na zdi arcibiskupského paláce nápis napsaný uhlem: "Ani neodejde, ani neumře." Generál si povzdechl.
"Bude to asi velmi zlé," řekl, "a se mnou ještě horší, když k tomu všemu došlo ve vedlejší ulici a mně namluvili, že to je slavnost."
Pravdou bylo, že ani nejbližší přátelé nevěřili, že by odcházel z vlády i ze země. Město bylo příliš malé a obyvatelé příliš malicherní, aby nevěděli o dvou velkých slabinách jeho nejisté cesty: že nemá dost peněz, aby vůbec někam dojel s tak početným doprovodem, a že jako bývalý prezident nemůže odjet ze země po dobu jednoho roku bez svolení vlády, o něž ve své zlomyslnosti vůbec nepožádal. Příkaz k zabalení zavazadel, který okázale vydal, aby měl pocit, že ho ještě vůbec někdo poslouchá, nebyl chápán tak jednoznačně ani samotným Josém Palaciosem, neboť při jiných příležitostech dospěl generál až tak daleko, že nechal rozbourat dům, předstíraje, že odchází, a vždy se ukázalo, že je to jen obratný politický manévr. Jeho vojenští poradci cítili, že projevy zklamání jsou v posledním roce příliš zjevné. Už se to však stalo několikrát a vždycky ho jednoho krásného dne spatřili, jak se probouzí s novou chutí a opět navazuje nit života s větším nadšením než kdykoliv předtím. José Palacios, jenž vždy sledoval zblízka tyto nepředvídatelné proměny, to komentoval po svém: "Co si můj pán myslí, ví pouze můj pán sám."
Jeho opakovaně podávané demise se stávaly součástí lidových popěvků, a to už od chvíle, kdy vyhlásil poprvé svou demisi dvojsmyslným výrokem ve stejném projevu, který pronesl při nástupu do prezidentského úřadu: "Můj první den míru bude posledním dnem mé moci." V následujících letech se vzdal úřadu tolikrát, a za tak odlišných okolností, že už nikdo nevěděl, kdy to myslí doopravdy. Největší rozruch ze všech vyvolalo odstoupení přede dvěma lety, v noci na dvacátého pátého září, kdy bez úhony vyvázl z atentátu, který na něj připravovali přímo v ložnici vládního paláce. Komise kongresu, která ho za svítání navštívila, poté, co strávil šest hodin bez pláště pod mostem, ho nalezla zabaleného do vlněné přikrývky a s nohama v umyvadle s teplou vodou, ale zbědovaného ani ne tak horečkou jako zklamáním. Oznámil jim, že spiknutí nebude vyšetřováno, že nikdo nebude souzen a že kongres svolaný na Nový rok se sejde okamžitě, aby zvolil nového prezidenta republiky.
"Potom," ukončil svůj proslov, "opustím Kolumbii navždy."
Vyšetřování se však přece jen provedlo, viníci byli souzeni podle tvrdého zákona a čtrnáct jich bylo na hlavním náměstí zastřeleno. Ústavodárný kongres z druhého ledna se sešel až za šestnáct měsíců a nikdo už o odstoupení nemluvil. V té době však neexistoval jediný zahraniční návštěvník, jediný náhodný spolubesedník, jediný příležitostný přítel, jemuž by nesdělil: "Půjdu tam, kde mě budou mít rádi."
Úřední zprávy, že je na smrt nemocen, nijak závazné neprokazovaly, že by odcházel. Nikdo nepochyboval o jeho nemoci. Naopak, od jeho posledního návratu z válek na jihu byli všichni, kdo ho viděli procházet květinovými branami, zděšeni, že přichází snad už jen zemřít. Nepřijel v sedle Bílého holuba, svého historického koně, ale na olysalé mule s rohožovou houní, měl prošedivělé vlasy, čelo zbrázděné bludnými mráčky a špinavý kabátec s rozpáraným rukávem. Z jeho těla jako by se vytratila veškerá sláva. Na zamlklé slavnosti, kterou ten večer uspořádali na jeho počest ve vládním paláci, se obrnil ve svém nitru a nikdy se nezjistilo, bylo-li to z politické zvrácenosti nebo z prostého nedopatření, že oslovil jednoho svého ministra jménem druhého.
Ani dojem, že zestárl, nestačil, aby mu uvěřili, že odchází, neboť už šest let se říkalo, že umírá, a přesto si v plné míře uchovával způsobilost k velení. První zprávu přinesl důstojník britského námořnictva, jenž se s ním náhodou setkal v poušti Pativilca, severně od Limy, ve víru války za osvobození jihu. Nalezl ho nataženého na zemi bídné chatrče narychlo upravené na hlavní stan, zabaleného do nepromokavého pláště, s hlavou obvázanou hadrem, protože nesnášel chlad až do morku kosti, v poledním pekle a zcela vyčerpaného, aby vůbec odehnal slepice, které pobíhaly kolem něho. Po namáhavém rozhovoru, přerušovaném poryvy šílenství, se s návštěvníkem rozloučil s dojímavou dramatičností:
"Běžte a vyprávějte světu, jak jste mě viděl umírat, podělaného od slepic, na této nehostinné pláži," řekl.
Říkalo se, že dostal úžeh v sálajících slunečních paprscích pouště. Potom prý umíral v Guayaquilu a později v Quitu na žaludeční katar, jehož nejpovážlivějším příznakem byl nezájem o svět a naprostá

netečnost ducha. Nikdo nevěděl, na jakých vědeckých základech spočívaly tyto zprávy, protože on byl v neustálém rozporu s lékařskou vědou a sám si ordinoval léky podle Donostierreovy La medicíne a votre maniere, francouzské příručky domácího lékaře, kterou mu José Palacios všude nosil jako orákulum k rozpoznání a léčení jakéhokoliv neduhu těla nebo duše.
V každém případě nemohlo být snad žádné umírání prospěšnější než to jeho. Zatímco se totiž mělo za to, že umírá v Pativilce, překročil ještě jednou andské hřebeny, zvítězil u Junínu, završil osvobození celé španělské Ameriky konečným vítězstvím u Ayacucha, vytvořil Bolivijskou republiku a ještě v Limě prožíval takové štěstí a opojení slávou, jaké ještě neměl a už nikdy mít nebude. Takže opakované zprávy, že se konečně vzdává moci a odchází ze země, protože je nemocen, a obřadní skutky, které tomu zdánlivě nasvědčovaly, byly jen další neúspěšnou reprízou příliš obehraného dramatu, než aby mu mohl kdokoliv uvěřit.
Několik málo dní po návratu, na závěr roztrpčujícího zasedání vlády, uchopil maršála Antonia Josého de Sucre za ruku a přikázal mu: "Vy zůstanete se mnou." Zavedl ho do soukromé pracovny, kde přijímal jen několik málo vyvolených, a téměř ho donutil, aby si sedl do jeho osobního křesla.
"Tohle místo už patří víc vám než mně," sdělil mu.
Velký maršál od Ayacucha, jeho blízký přítel, znal zevrubně stav země, ale generál mu všechno znovu podrobně vyložil, než dospěl ke svým závěrům. Zakrátko se má sejít ústavodárný kongres, aby zvolil prezidenta republiky a schválil novou ústavu v opožděném úsilí zachránit zlatý sen kontinentální jednoty. Peru se v moci zpátečnické aristokracie zdálo navždy ztracené. Generál Andrés de Santa Cruz si vedl Bolívii v chomoutu vlastních představ. Venezuela s generálem Josém Antoniem Páezem u moci vyhlásila právě svou nezávislost. Generál Juan José Flores, nejvyšší velitel jihu, spojil Guayaquil s Quitem a vytvořil nezávislou Ecuadorskou republiku. Kolumbijská republika, původní zárodek veliké a sjednocené vlasti, nepřesahovala hranice bývalého místokrálovství Nové Granady. Šestnáct miliónů Američanů, sotva vstoupivších do svobodného života, bylo vydáno napospas svým místním vůdcům.
"Zkrátka a dobře," završil generál, "všechno, co jsme vybudovali, jiní pošlapou."
"Zní to jako ironie osudu," prohlásil maršál Sucre. "Vypadá to, jako bychom zaseli myšlenku nezávislosti tak hluboko, že se teď tyhle národy chtějí navzájem osamostatnit."
Generál zareagoval velmi živě.
"Nepřipomínejte ty hanebnosti našich nepřátel," zvolal, "i když jsou tak výstižné jako tahle."
Maršál Sucre se omluvil. Byl inteligentní, spořádaný, nesmělý a pověrčivý, měl přívětivou tvář, kterou ani staré jizvy po neštovicích nedokázaly zohyzdit. Generál, jenž ho měl tak rád, o něm říkával, že se dělá skromným, i když takový vlastně není. Stal se hrdinou v Pichinche, Tumusle a v Tarqui a už ve dvaceti devíti letech velel v slavné bitvě u Ayacucha, při níž byla rozdrcena poslední španělská bašta v Jižní Americe. Ale víc než těmito zásluhami vynikal srdnatostí při vítězných bitvách a státnickým nadáním. Tenkrát se zřekl všech úřadů, nenosil vůbec žádná vojenská vyznamenání a chodil ve svrchníku z černého sukna, který mu sahal až ke kotníkům, a s neustále zvednutým límcem, aby se lépe chránil před ostrými ledovými větry z nedalekých vrcholků. Už si přál jenom to, aby mohl splnit svůj jediný závazek k národu a zasednout jako poslanec za Quito v ústavodárném kongresu. Bylo mu třicet pět let, měl železné zdraví a byl bláznivě zamilován do doni Mariany Carcelénové, markýzy ze Solandy, krásné, rozpustilé, ještě mladičké šlechtičny z Quita, s níž se přede dvěma lety v zastoupení oženil a s níž měl šestiměsíční dceru. Nikoho schopnějšího na úřad prezidenta republiky si generál nedokázal představit. Věděl, že mu schází ještě pět let do předepsaného věku, jak v ústavě prosadil generál Rafael Urdaneta, aby mu zabránil v postupu. Generál však přesto prováděl tajná opatření, aby ustanovení zrušil.
"Přijměte to," navrhoval Sucremu, "já tady zůstanu jako vrchní velitel a budu se točit kolem vlády jako býk kolem stáda krav."
Vypadal zesláble, ale jeho rozhodnost působila přesvědčivě. Maršál však už přesto dlouho věděl, že křeslo, v němž seděl, mu patřit nebude. Krátce předtím, než se poprvé objevila možnost, že by se mohl stát prezidentem, prohlásil, že nikdy nebude vládnout národu, jehož zřízení a cesta byly každým okamžikem nejistější. Soudil, že by měl učinit první krok k nápravě, zbavit moci vojáky a předložit kongresu návrh, aby během příštích čtyř let nebyl prezidentem zvolen žádný generál, snad se záměrem uzavřít cestu Urdanetovi. Největšími odpůrci tohoto návrhu budou ovšem ti nejmocnější: samotní

generálové.
"Jsem už příliš unaven na to, abych to pořád zkoušel," řekl Sucre. "Kromě toho Vaše Excelence ví stejně dobře jako já, že tady nebude zapotřebí prezident, ale krotitel povstalců."
Zúčastnil by se samozřejmě ústavodárného kongresu, a dokonce by přijal i tu čest mu předsedat, kdyby mu to někdo nabídl. Ale nic víc. Čtrnáct let válek mu ukázalo, že největším vítězstvím je zůstat naživu. Úřad prezidenta Bolívie, rozlehlé a neznámé země, kterou založil a které vládl moudrou rukou, ho poučil o vrtkavosti moci. Jeho přirozená inteligence mu ukázala marnost slávy. "Takže ne, Excelence," ukončil svou odpověď. Třináctého června, na den svatého Antonína, měl být v Quitu u své manželky a dcery, aby s nimi oslavil nejenom tento sváteční den, ale také všechny další, které mu dopřeje budoucnost, protože byl od posledních vánoc rozhodnut, že bude žít pro ně a jenom pro ně v radostech lásky.
"To je všechno, co žádám od života," řekl.
Generál byl pobledlý. "Myslel jsem si, že se už od vás nedočkám žádného překvapení," odpověděl. A pohlédl mu do očí: "To je vaše poslední slovo?"
"Předposlední," řekl Sucre. "Posledním chci Vaší Excelenci vyjádřit svůj nekonečný vděk za laskavost, kterou mi projevila."
Generál se pleskl do stehna, aby sám sebe probudil z tíživého snu.
"Tak dobře," řekl. "Právě jste za mě učinil konečné rozhodnutí mého života."
Tu noc si sestavil demisi za demoralizujícího vlivu dávidla, které mu předepsal náhodný lékař, aby utišil bolesti jeho žlučníku. Dvacátého ledna generál zahájil ústavodárný kongres projevem na rozloučenou, v němž vychválil svého prezidenta maršála Sucreho, jako nejčestnějšího z generálů. Chvála vyvolala potlesk kongresu, ale jeden poslanec, který seděl vedle Urdanety, mu pošeptal do ucha: "Takže tu zřejmě máme generála ještě čestnějšího než vy." Generálova věta a poslancova hanebnost se do generála Rafaela Urdanety zavrtaly jako dva žhavé hřebíky.
Bylo to oprávněné. I když Urdaneta neměl tak velké vojenské zásluhy jako Sucre ani jeho kouzlo osobnosti, nebyl důvod si myslet, že by byl méně čestný. Jeho klid a vytrvalost ocenil sám generál, svou věrnost a oddanost k němu mnohokrát prokázal a byl jedním z mála lidí tohoto světa, kdo se odvážil říkat mu do tváře věci, o kterých nechtěl slyšet. Generál si uvědomil svou chybu a snažil se to napravit v korekturách; "nejčestnější z generálů" vlastnoručně opravil na: "jeden z nejčestnějších". Oprava však nevraživost nezmírnila.
O několik dní později, při setkání generála s příznivci v řadách poslanců, ho Urdaneta obvinil, že předstírá odchod, zatímco tajně usiluje, aby ho znovu zvolili. Před třemi lety se generál José Antonio Páez násilím chopil moci ve venezuelském departamentu a poprvé se tak pokusil odtrhnout jej od Kolumbie. Generál tenkrát odešel do Caracasu, usmířil se s Páezem veřejným objetím uprostřed nadšeného zpěvu a vyzvánění zvonů a pomohl mu nastolit opravdu zvláštní režim, který mu umožňoval vládnout po libosti. "Tam začala pohroma," prohlásil Urdaneta. "Protože taková shovívavost nejen otrávila vztahy s Granaďany, ale také je nakazila virem odtržení. Nyní může generál prokázat vlasti nejlepší službu tím," uzavřel generál Urdaneta, "že se bez dalších průtahů zřekne neřesti rozkazovat a odejde ze země." Generál odpověděl stejně rázně. Urdaneta však byl muž na svém místě, vyjadřoval se lehce a plamenně a zanechal ve všech dojem, že to byl on, kdo rozbil velké staré přátelství.
Generál znovu předložil svou demisi a jmenoval dona Dominga Cayceda prozatímním prezidentem, dokud kongres nezvolí novou hlavu státu. Prvního března odešel vchodem pro služebnictvo z vládního paláce, aby se nesetkal s hosty, kteří připíjeli šampaňským jeho nástupci, a odjel v cizím kočáře na statek ve Fuche, idylickém zákoutí na okraji města, který mu prozatímní prezident zapůjčil. Pouhá jistota, že není víc než obyčejný občan, vystupňovala účinky dávidla. V polospánku požádal Josého Palaciose, aby mu sehnal potřebné pomůcky, neboť chtěl začít sepisovat své paměti. José Palacios mu přinesl inkoust a dostatek papíru na čtyřicet let vzpomínek a generál upozornil Fernanda, svého synovce a písaře, že jeho cenné služby bude potřebovat od pondělka od čtvrté hodiny ranní, což je pro něho nejvhodnější doba, kdy může přemýšlet s nevraživostí zraňující až do živého masa. Jak už mnohokrát synovci naznačil, chtěl své paměti začít nejdávnější vzpomínkou, snem, který měl krátce potom, co mu byly tři roky, na statku San Mateo ve Venezuele. Zdálo se mu, že do domu pronikla černá mula se zlatými zuby a proběhla jím přes hlavní salón až ke špižírnám, beze spěchu požírala všechno, co cestou objevila, zatímco rodina a

otroci trávili siestu, dokud nesežrala záclony, koberce, svítilny, jídelní nádobí a příbory, oltářní světce, šatníky a truhly se vším, co v nich bylo uloženo, kuchyňské hrnce, dveře a okna se stěžejemi a závorami a veškerý nábytek od haly až po ložnice; jediné, čeho se nedotkla, bylo oválné zrcadlo toaletního stolku jeho matky, vznášející se v prostoru.

Cítil se však tak dobře v domě ve Fuche a vzduch byl tak jemný pod oblohou s rychle se pohybujícími mraky, že už nemluvil o pamětech, ale za svítání chodíval na procházky po cestách provoněných savanou. Návštěvníci, kteří za ním přišli v následujících dnech, měli dojem, že pookřál. Především to byli vojáci, jeho nejvěrnější přátelé, kteří na něho naléhali, aby neodstupoval, i kdyby to mělo být za cenu vojenského puče. On je však zbavoval sebevědomí argumentem, že použití síly je nedůstojné jeho slávy, ale nezdálo se, že by se vzdával naděje být v úřadu potvrzen právoplatným usnesením kongresu. José Palacios neustále opakoval: "Co si můj pán myslí, ví pouze můj pán sám."

Manuela žila dál několik kroků od paláce San Carlos, sídla prezidentů, a pozorně naslouchala hlasům z ulice. Objevovala se ve Fuche dvakrát nebo třikrát týdně a někdy přišla i vícekrát, vyskytlo-li se něco naléhavého, a přinášela k svačině o čtvrté teplý marcipán a cukroví z farnosti a čokoládové tyčinky se skořicí. Zřídkakdy nosila noviny, protože generál přijímal kritiku tak nedůtklivě, že jakýkoliv banální odpor ho dokázal vyvést z míry. Naproti tomu mu mohla vyprávět o nejrůznějších politických záludnostech, salonních věrolomnostech, věštbách klevetníků, až se mu zvedal žaludek, a i když mu vůbec nebyly po chuti, přesto jim naslouchal, protože ona byla jediným člověkem, kterému dovoloval říkat mu pravdu do očí. Když si neměli moc co říci, probírali korespondenci, nebo mu četla, nebo hráli s pobočníky karty, ale vždycky obědvali sami.

Poznali se v Quitu před osmi lety na slavnostním plese na oslavu osvobození, když byla ještě manželkou doktora Jamese Thorna, anglického lékaře, jenž se usadil mezi limskou šlechtou v posledních letech místokrálovství. Byla nejen poslední ženou, kterou trvale miloval od manželčiny smrti před dvaceti sedmi lety, ale také jeho důvěrnicí, strážkyní jeho archívů a jeho nejvnímavější čtenářkou; dokonce ji zařadil do svého štábu s hodností plukovnice. Ty tam byly ty časy, kdy mu málem ukousla ucho v žárlivém výstupu, i když jejich nejobyčejnější debaty obvykle ještě vrcholily výbuchy zloby a něžným usmiřováním velkých lásek. Manuela tam nezůstávala spát. Odcházela vždy včas, aby ji noc v onom období prchavých soumraků nezastihla na cestě.

Na rozdíl od toho, k čemu docházelo v domě v limské čtvrti La Magdalena, kde si musel vymýšlet záminky jak se jí zbavit, vyhledávaje příjemná rozptýlení u urozených dam i u těch, které už tak urozené nebyly, dával v domě ve Fuche jasně najevo, že bez ní nemůže žít. Dlouhé chvíle se díval na cestu, kudy měla přijet, dohánět k zoufalství Josého Palaciose, když se ho pořád ptal, kolik je hodin, žádal ho, aby přemístil křeslo, aby rozdmýchal oheň v krbu, aby ho uhasil, aby ho znovu zapálil, byl neustále netrpělivý a špatně naložený, dokud nespatřil, jak se mezi pahorky objevuje kočár, a teprve pak se celý rozzářil. Zmocňovala se ho však stejná úzkost, když se návštěva neočekávaně protahovala. V době siesty si lehali do postele, nezavírali dveře, nesvlékali se, nespali a několikrát se dopustili toho omylu, že se pokusili naposledy se pomilovat, protože už zdaleka nebyl při síle, aby uspokojil její duši, a zdráhal se to přiznat. Jeho úporná nespavost se v oněch dnech vyznačovala výstředností. Usínal v kteroukoliv hodinu v půli věty, když diktoval dopis, nebo u partie karet, a sám moc dobře nevěděl, zda to byly záblesky spánku nebo prchavých mdlob, ale jakmile si lehl, najednou se probouzel pod náporem jasného vědomí. Za úsvitu jakž takž upadal do bahnitého polospánku, dokud ho znovu neprobudil smířlivý vánek mezi stromy. Tehdy neodolal pokušení odložit diktování svých pamětí na další ráno a vydal se na osamělou procházku, která se občas protáhla až do oběda.

Chodíval bez ozbrojeného doprovodu, bez obou věrných psů, kteří ho někdy doprovázeli i na bojištích, nejezdil na žádném ze svých hrdinských koní, kteří už byli prodáni praporu husarů, aby zvětšili obnos na proplacení nákladů na cestu. Chodíval až k blízké řece po podušce zetlelého listí, které tam napadalo z nekonečné řady topolů, chráněn před mrazivými větry savany pončem z vikuni, botami podšitými zevnitř hřejivou vlnou a zelenou hedvábnou čepicí, kterou dříve používal pouze na spaní. Dlouhou dobu sedával v zamyšlení u můstku z volně poskládaných desek ve stínu smutečních vrb s pohledem upřeným na vodní proud, který kdysi přirovnal k osudu lidí v řečnické figuře tak příznačné pro jeho učitele z mládí dona Simona Rodrigueze. Jeden z členů jeho ozbrojeného doprovodu ho potají sledoval, dokud se nevrátil

zmáčený rosou a zadýchaný, takže stěží vystupoval po schodech u vchodu, zesláblý a zmámený, ale s očima šťastného blázna. Cítil se tak dobře při těch kradmých procházkách, že ho skrytí strážci slyšeli mezi stromy zpívat vojenské písně jako v dobách jeho legendární slávy a homérských porážek. Ti, co ho znali lépe, se ptali po příčinách jeho dobré nálady, když i sama Manuela pochybovala, že bude ještě jednou zvolen do úřadu prezidenta republiky ústavodárným kongresem, jejž on sám označil za obdivuhodný.
V den voleb během ranní procházky zahlédl osamělého chrta, dovádějícího mezi ploty s křepelkami. Uličnicky na něho zapískal a zvíře se zničehonic zastavilo, hledalo ho s našpicovanýma ušima a on tam stál v téměř ucouraném ponču a čepici florentského biskupa, jehož ruka boží opustila mezi zběsilými mraky a rozlehlou rovinou. Pes ho důkladně očichával, zatímco mu generál hladil srst konečky prstů, ale potom najednou odskočil, zahleděl se mu do očí svýma zlatistýma očima, zakňučel strachy a vyděšeně utekl. Generál se za ním vydal po neznámé cestě a ztratil se na předměstí se zablácenými uličkami a domy z nepálených cihel s červenými střechami, z jejichž dvorů se zvedala pára z dojení. Najednou někdo zakřičel:
"Pajdo!"
Neměl čas vyhnout se kravskému lejnu, které po něm kdosi hodil z nějakého chléva a které se mu rozpláclo na prsou a potřísnilo tvář. Byl to však spíše výkřik než plesknutí lejna, co ho probralo z otupělosti, jež se ho zmocnila od chvíle, kdy opustil prezidentské sídlo. Věděl o přezdívce, kterou mu dali Granaďané a již rovněž nazývali jednoho pouličního blázna proslaveného tím, že nosil různé uniformy. Dokonce ho tak pojmenoval za jeho nepřítomnosti v kongresu i jeden senátor, zastupující ty, kteří si říkali liberálové, a pouze dva poslanci povstali, aby protestovali. Nikdy ji však neslyšel na vlastní uši. Začal si očišťovat tvář okrajem ponča a ještě neskončil, když se strážce, jenž ho potají sledoval, objevil mezi stromy s tasenou šavlí, aby potrestal urážku. On však na něho v návalu vzteku zařval.
"Co vy tady kčertu děláte?"
Důstojník se postavil do pozoru.
"Plním rozkazy, Vaše Excelence."
"Já nejsem Vaše Excelence," odsekl.
Zbavil ho všech hodností a titulů s takovou zuřivostí, až si důstojník s uspokojením pomyslel, jak je dobře, že už nemá moc k tak přísnému potrestání. Dokonce i José Palacios, jenž mu tolik rozuměl, dokázal jen velice obtížně pochopit takovou tvrdost.
Byl to špatný den. Celé odpoledne chodil po domě stejně neklidně, jako když čekal na Manuelů, vůbec se však netajil tím, že tentokrát neumírá touhou po ní, nýbrž úzkostí ze zpráv z kongresu. Snažil se podrobně minutu po minutě určit průběh zasedání. Když mu José Palacios pověděl, že je deset, zvolal: "I kdyby demagogové hýkali sebevíc, určitě se už začalo hlasovat." Potom se nakonec po dlouhém přemýšlení zeptal nahlas sám sebe: "Kdo vůbec může tušit, co si myslí takový Urdaneta?" José Palacios věděl, že to generál tuší, protože Urdaneta nepřestával na všechny strany rozhlašovat důvody a míru svého roztrpčení. V okamžiku, kdy kolem něj José Palacios opět prošel, se ho generál zčistajasna zeptal: "Pro koho myslíš, že bude hlasovat Sucre?" José Palacios věděl stejně dobře jako on, že maršál Sucre nemůže hlasovat, protože v těch dnech byl na cestě do Venezuely spolu s biskupem ze Santa Marty, monsignorem Josém Mariou Estévezem, aby tam z pověření kongresu projednal podmínky, za nichž se Venezuela bude moci osamostatnit. Takže s odpovědí nezaváhal: "Vy to víte líp než kdokoliv jiný, pane." Poprvé od chvíle, kdy se vrátil z té potupné procházky, se generál usmál.
Přestože jeho chuť k jídlu byla nevypočitatelná, usedal ke stolu téměř vždy před jedenáctou, aby zhltl jedno vejce naměkko s pohárem portského, nebo aby okousal kus sýra, ale toho dne, zatímco ostatní obědvali, se díval z terasy na cestu a vypadal tak zahloubaně, že se ho ani José Palacios neodvážil vyrušit. Když po třetí hodině zaslechl poklus mul ještě dřív, než se mezi pahorky objevil Manuelin kočár, prudce vyskočil. Vyběhl ven, aby ji přivítal, otevřel dveře, aby jí pomohl vystoupit, a jakmile jí pohlédl do tváře, bylo mu všechno okamžitě jasné. Prezidentem republiky byl jednomyslně zvolen don Joaquín Mosquera, prvorozený syn vznešeného rodu z Popayánu.
Na jeho tváři se objevil spíše výraz ohromení než vzteku či zklamání, protože to byl on, kdo kongresu doporučil dona Joaquína Mosqueru, jistý si tím, že takový návrh neprojde. Pohroužil se do hlubokého

přemýšlení a až do svačiny nepromluvil. "Hlasoval vůbec někdo pro mě?" zeptal se. Vůbec nikdo. Oficiální delegace příznivě mu nakloněných poslanců, která ho však později navštívila, mu vysvětlila, že se jeho stoupenci dohodli na jednomyslné volbě nového prezidenta, aby on byl ušetřen porážky v prudkých rozepřích. Byl tak rozmrzelý, že, jak se zdálo, ani neocenil důmyslnost jejich galantního manévru. Myslel si naopak, že by bylo důstojnější jeho slávy, kdyby přijali jeho demisi už tenkrát, když ji podal poprvé. "Zkrátka a dobře," povzdechl si, "demagogové zase zvítězili a hned dvojnásobně."
Dokud se s nimi u brány nerozloučil, dával si však pozor, aby na něm nebylo vidět, jak je rozhořčen. Kočáry byly ještě na dohled, když ho znenadání přepadl záchvat kašle, jenž pak udržoval celý dům ve stavu pohotovosti až do setmění. Jeden člen oficiálního doprovodu prohlásil, že kongres svým uvážlivým rozhodnutím zachránil republiku. Generál to přešel mlčky. Ten večer, když ho Manuela nutila, aby si vzal talíř polévky, jí však řekl: "Žádný kongres nikdy republiku nezachránil." Než ulehl, svolal své pobočníky a služebnictvo, a jak tomu běžně bývalo u jeho podezřelých demisí, slavnostně jim oznámil:
"Hned zítra odcházím ze země."
Nebylo to hned zítra, ale až za čtyři dny. Mezitím se mu vrátila ztracená rozvážnost, nadiktoval provolání na rozloučenou, v němž nebylo ani stopy po bolesti v jeho srdci, a odjel zpátky do města připravit se na cestu. Generál Pedro Alcántara Herrán, ministr války a námořnictva v nové vládě, ho odvezl do svého domu v ulici La Ensenanza; ani ne tak proto, aby mu poskytl pohostinství, ale spíše aby ho ochránil před hrozbami smrti, které vzbuzovaly stále větší obavu.
Než odjel ze Santa Fe, prodal v dražbě těch několik málo věcí, které ještě vlastnil. Kromě koní se zbavil stříbrného nádobí z rozmařilých dob Potosí, které Mincovna ocenila na dva tisíce pět set peso jako pouhý kov, aniž by brala v úvahu uměleckou hodnotu řemeslné práce či jeho historickou cenu. Po konečném vyúčtování si v hotovosti odnášel sedmnáct tisíc šest set peso a sedmdesát centavů, šek na osm tisíc peso splatný u bankovního domu v Cartageně, doživotní důchod odsouhlasený kongresem a něco málo přes šest set uncí zlata uložených v několika kufrech. Byla to neradostná bilance osobního bohatství, které v době jeho narození patřilo k největším majetkům v Americe. Ráno v den cesty, zatímco se generál oblékal, zabalil José Palacios beze spěchu zavazadla a uložil mu do nich na převlečení pouze dva velmi obnošené kusy spodního prádla, dvě košile, vojenský kabátec s dvěma řadami knoflíků, které byly údajně zhotoveny z Atahualpova zlata, hedvábnou čepici na spaní a rudou čepičku, kterou mu maršál Sucre přivezl z Bolívie. Na obutí měl jen domácí pantofle a lakované střevíce, které si měl vzít na cestu. Do osobních zavazadel mu José Palacios přibalil spolu s příruční lékárničkou a několika dalšími cennými věcmi Rousseauovo O smlouvě společenské a Vojenské umění italského generála Raimunda Montecuccoliho, dvě vzácné knihy, které patřily Napoleonu Bonapartovi a které mu věnoval sir Robert Wilson, otec jeho pobočníka. Zbývající věci, jichž bylo poskrovnu, se vešly do vojenské torny. Generál se už chystal odejít do haly, kde ho očekával oficiální doprovod, ale když to spatřil, prohlásil:
"Tomu by člověk nevěřil, drahý José, že se tolik slávy dá svázat do uzlíku."
Na sedmi nákladních mulách však vezli další bedny se zlatými medailemi a příbory a mnoha nepochybně hodnotnými předměty, deset kufrů soukromých listin, dva s přečtenými knihami, přinejmenším pět zavazadel s prádlem a další bedny se spoustou užitečných i zbytečných věcí, které nikdo neměl trpělivost spočítat. To všechno dohromady však nebylo ani stínem nákladu, s nímž se před třemi lety vrátil z Limy, vybaven trojnásobnou mocí bolivijského a kolumbijského prezidenta a peruánského diktátora: bylo to spřežení se sedmdesáti dvěma kufry a více než čtyřmi sty bednami s nespočetným majetkem nevyčíslitelné hodnoty. Tehdy zanechal v Quitu více než šest set knih, které si už nikdy nevyzvedl.
Bylo skoro šest. Věčné mrholení na chvíli ustalo, ale svět byl pořád zamračený a studený a domem obsazeným vojskem se začal šířit kasárenský pach. Husaři a granátníci houfně povstávali, když spatřili, že z hloubi chodby přichází uprostřed svých pobočníků zamlklý generál, zelený v záři červánků, s pončem přehozeným přes rameno a v klobouku se širokou střechou, která ještě víc ztemňovala stíny v jeho tváři. Podle staré andské pověry si zakrýval ústa kapesníkem, namočeným v kolínské vodě, aby se při prudkém vstupu do nepohody chránil před účinky špatného počasí. Nenosil žádné označení své hodnosti a po jeho někdejší nesmírné autoritě nebylo ani stopy, i když ho magická svatozář moci odlišovala od hlučných důstojníků, kteří ho doprovázeli. Pomalu kráčel k přijímacímu salónu chodbou potaženou rohožemi, která vedla kolem vnitřní zahrady, a vůbec si nevšímal vojáků na stráži, kteří se stavěli do

pozoru, když kolem nich procházel. Než vstoupil do salónu, zastrčil kapesník za manžetu rukávu, jak měli ve zvyku pouze kněží, a podal jednomu pobočníkovi klobouk, který měl na hlavě.
Od úsvitu přicházeli další civilisté a vojáci a přidávali se k těm, co hlídali generála v domě. V roztroušených hloučcích popíjeli kávu a svým bezútěšným oblečením a tlumenými hlasy zamořili prostředí pochmurnou náladou. Náhle do všeobecného šepotu zazněl pronikavý hlas nějakého diplomata:
"Vypadá to tady jako na pohřbu."
Ještě to ani nedořekl, když za svými zády ucítil závan kolínské vody, která prosycovala salón. S šálkem kouřící kávy, přidržovaným palcem a ukazováčkem, se proto obrátil, zneklidněn pomyšlením, že přízrak, který právě vstoupil, zaslechl jeho nestoudnou poznámku. Ale nebylo tomu tak: i když generál navštívil Evropu naposledy před dvaceti čtyřmi lety, ještě jako velmi mladý, byl jeho stesk po Evropě silnější než nevraživost. A tak nejdříve zamířil k diplomatovi, aby ho pozdravil s přehnanou zdvořilostí, kterou si Angličané zasluhovali.
"Doufám, že letos na podzim nebude v Hyde Parku moc velká mlha," oslovil ho.
Diplomat na chvíli zaváhal, neboť v posledních dnech slyšel o třech různých místech, kam má generál namířeno, ale ani v jednom případě to neměl být Londýn. Hned se však vzpamatoval.
"Vynasnažíme se, aby pro Jeho Excelenci slunce svítilo ve dne v noci," odpověděl.
Nový prezident na slavnosti nebyl, protože ho kongres zvolil v jeho nepřítomnosti, a bude potřebovat víc než měsíc, aby sem přijel z Popayánu. Zastupoval ho tu generál Domingo Caycedo, nově zvolený viceprezident, o němž se říkalo, že žádný úřad v republice není dost dobrý jeho královským manýrám a vznešenosti. Generál ho velmi uctivě pozdravil a žertovným tónem dodal:
"Víte, že nemám povolení k odjezdu ze země?"
I když všichni věděli, že to není žert, přijali generálovo prohlášení s bouřlivým smíchem. Generál Caycedo přislíbil, že mu obratem poštou zašle do Hondy nový pas.
Oficiální doprovod tvořili městský arcibiskup, bratr pověřeného prezidenta, a další význační muži a vysoce postavení úředníci se svými manželkami. Civilisté byli v jezdeckých kalhotách a vojáci v jezdeckých botách, protože se chystali slavného psance kus cesty vyprovodit. Generál políbil arcibiskupovi prsten, dámám ruce a s pány si lhostejně potřásl pravicí; byl dokonalý mistr tohoto ulepeného obřadu, ale zcela neobeznámený s povahou tohoto pokryteckého města, o němž mnohokrát prohlásil: "Tak tady nikdy nebudu doma." Postupně při obchůzce salónem všechny pozdravil a každého oslovil frází, kterou se záměrně naučil z učebnic společenského chování, ale nikomu se přitom nepodíval do očí. Z jeho kovového a horečkou roztřeseného hlasu zaznával karibský přízvuk, jejž ani tolik let válečného trmácení a zvratů nedokázalo odstranit a jenž se zdál v porovnání s nedbalou dikcí obyvatel And hrubější.
Když všechny pozdravil, prozatímní prezident mu předal dopis podepsaný početnou granadskou honorací, která mu vyjadřovala uznání celé země za dlouholeté služby. Spláceje další daň místní obřadnosti, předstíral, že jej v tichu přede všemi čte, protože bez brýlí nedokázal přečíst ani mnohem větší písmena. Zatvářil se, že dočetl, obrátil se nicméně ke svému doprovodu s několika slovy vděčnosti, natolik případnými pro tuto chvíli, že ho nikdo nemohl podezřívat z předstírání četby zdravice. Nakonec přelétl salón pohledem a s jistou úzkostí se zeptal:
"Urdaneta nepřišel?"
Prozatímní prezident mu oznámil, že se generál Rafael Urdaneta vydal za povstaleckými jednotkami, aby podpořil preventivní akci generála Josého Laurencia Silvy. Vtom se mezi ostatními hlasy ozvalo:
"Ani Sucre nepřišel."
Nemohl přehlédnout záměr, který obsahovala tato informace, o niž nežádal. Jeho oči, do té doby vyhaslé a lhostejné, se rozzářily horečnatým leskem a on neznámému řečníkovi odpověděl:
"Velkému maršálovi od Ayacucha jsme dobu našeho odjezdu neoznámili, protože jsme ho nechtěli obtěžovat."
Zřejmě v té době nevěděl, že se maršál Sucre přede dvěma dny vrátil ze své neúspěšné cesty do Venezuely, kde mu zakázali vstoupit do vlastní země. Nikdo mu neoznámil, že generál odchází, snad nikoho ani nenapadlo, že by nebyl první, kdo by o tom dostal zprávu. José Palacios se to dozvěděl v nevhodné chvíli a potom na to ve shonu posledních hodin zapomněl. Přesto se však nedokázal ubránit

neúprosné myšlence, že je maršál uražen, protože mu nikdo nic neřekl.
V přilehlé jídelně bylo prostřeno k velkolepé kreolské snídani a stůl byl přeplněn nadívanými kukuřičnými listy, rýžovými jelítky, míchanými vajíčky v kastrůlcích, nepřeberným množstvím sladkostí na krajkových ubrouscích a koflíky vroucí čokolády husté jako voňavý škrob. Páni domu snídani pozdrželi, kdyby generál náhodou pozvání přijal, i když věděli, že ráno nepije nic jiného než odvar z vlčího máku s arabskou klovatinou. V každém případě však doña Amalia splnila svou povinnost a vyzvala ho, aby se posadil do lenošky, kterou mu vyhradili v čele stolu, ale on tuto poctu odmítl a na všechny se obřadně usmál.
"Čeká mě dlouhá cesta," řekl. "Dobrou chuť."
Povstal, aby se rozloučil s prozatímním prezidentem, a ten ho sevřel v mocném objetí, při němž si všichni uvědomili, jak malé je generálovo tělo a jak opuštěný a bezbranný je v okamžiku loučení. Potom znovu stiskl všem ruku a dámám ji políbil. Doña Amalia ho přemlouvala, aby zůstal, dokud nepřestane pršet, i když věděla stejně dobře jako on, že pršet nepřestane do skonání světa. Kromě toho se netajil přáním odejít co nejdříve a jí připadalo neomalené snažit se ho zdržovat. Pán domu ho v mrholení, ze zahrady neviditelném, odvedl až do stájí. Držel ho konečky prstů za paži ve snaze mu pomoci, jako kdyby byl ze skla, a překvapila ho mohutná energie, která proudila pod pokožkou jako tajemný příval, nemající nic společného s chatrným tělem. Zástupci vlády, diplomatického sboru a vojenských sil ho očekávali se zablácenými kotníky a plášti promáčenými deštěm, aby ho v první den cesty doprovodili. Přesto však nikdo s určitostí nevěděl, kdo ho vyprovází z přátelství, kdo, aby ho ochránil, a kdo, aby si byl jist, že opravdu odchází.
Vybrali pro něho mulu, nejlepší zvíře ze stohlavého stáda, které jeden španělský obchodník daroval vládě výměnou za to, že ho vyškrtli ze seznamu zlodějů koní. Generál měl už botu ve třmenu, který mu přidržoval podkoní, když na něho ministr války a námořnictva zavolal: "Excelence!" Generál s nohou ve třmenu znehybněl a oběma rukama se přichytil za sedlo.
"Zůstaňte," řekl mu ministr, "a přineste poslední oběť k záchraně vlasti."
"Ne, Herráne," odpověděl, "už nemám vlast, pro kterou bych se obětoval."
To byl konec. Generál Simon José Antonio de la Santísima Trinidad Bolívar y Ponte odcházel navždy. Vyrval španělské nadvládě říši pětkrát rozlehlejší než Evropa, vedl dvacet let války, aby ji udržel svobodnou a sjednocenou, vládl jí pevnou rukou až do minulého týdne, ale ve chvíli odchodu neměl ani útěchu, že by mu to věřili. Jediný člověk, který byl dostatečně jasnozřivý, aby poznal, že opravdu odchází a hlavně kam odchází, byl anglický diplomat, jenž v oficiální zprávě pro svou vládu napsal: "Čas, který mu zbývá, mu sotva bude stačit na cestu do hrobu."

První den cesty byl nejnepříjemnější a byl by takový i pro člověka méně nemocného než on. Když si ráno v den odjezdu povšiml v ulicích Santa Fe skrytého nepřátelství, přepadla ho špatná nálada. Mezi mrholením se začalo pomalu rozednívat a cestou potkal pouze několik zaběhlých krav, ale nevraživost jeho nepřátel byla cítit ve vzduchu. I když vláda jednala obezřetně a nařídila, aby se průvod ubíral méně frekventovanými ulicemi, generál přesto zahlédl několik urážlivých nápisů na zdech klášterů.
José Palacios jel vedle něho na koni v obvyklém oblečení, které nosíval i v bitevní vřavě, v obřadním šosatém kabátě, se sponou z topazu na hedvábné kravatě, v rukavicích z kozinky a brokátové vestě s překříženými řetízky od jeho dvojích hodinek. Sedlo měl vyšívané stříbrem z Potosí a ostruhy ze zlata, a proto si ho v nejedné andské vesnici spletli s prezidentem. Avšak svědomitost, s níž uspokojoval i ta nejmenší přání svého pána, zcela vylučovala jakoukoliv záměnu. Znal ho a miloval tolik, že sám na vlastní kůži trpěl ve chvíli, kdy se s ním loučili jako s uprchlíkem, v městě, pro něž se už pouhé oznámení o jeho příjezdu stávalo národním svátkem. Ještě před necelými třemi lety, když se vrátil z únavných válek na jihu, zahrnovaný nehynoucí slávou, které žádný Američan, ať už živý nebo mrtvý, nikdy nedosáhl, se mu dostalo spontánního přivítání epochálního významu. Bylo to ještě v dobách, kdy lidé chytali jeho koně za ohlávku a zastavovali ho na ulici, aby si postěžovali na veřejné služby či berní poplatky, nebo se ucházeli o jeho přízeň, nebo jen zblízka pocítili lesk velikosti. Věnoval těmto pouličním požadavkům stejnou

pozornost jako nejzávažnějším vládním záležitostem a přitom projevoval překvapující znalost všech běžných problémů, jejich každodenních starostí nebo zdravotního stavu a v každém, kdo s ním rozmlouval, vzbudil dojem, že s ním na okamžik sdílí potěšení z moci.
Nikdo by už neuvěřil, že je to týž člověk jako tenkrát, ani že je stejné to zasmušilé město, které navždy opatrně opouštěl jako zlosyn. Nikde se necítil tak cize jako v těch strnulých uličkách se stejnými domy a s jednotvárnými tmavošedými střechami a uzavřenými zahradami s vonícími květinami, kde se na malém plameni peklo vesnické společenství, jehož vychloubačné způsoby a kreolská mluva věci spíše zatajovaly, než zdůrazňovaly. Jako kdyby to však v tu chvíli byl výsměch představivosti, ale bylo to totéž město mlh a mrazivých větrů, které si zvolil ještě dřív, než je poznal, aby tu vybudoval svou slávu, které miloval nade všechna ostatní a které si zidealizoval a učinil těžištěm svého života a hlavním městem poloviny světa.
V hodině konečného účtování se zdálo, že on sám je nejvíce zaskočen znevážením své pověsti. Vláda rozestavila neviditelné hlídky dokonce v místech, kde nehrozilo tak velké nebezpečí, a proto mu nemohly zkřížit cestu hloučky rozvášněných lidí, kteří ho předešlého dne symbolicky popravili, avšak celou noc bylo slyšet tentýž vzdálený pokřik: "Pajdóóóó!" Jedinou duší, která se nad ním slitovala, byla jedna žena z ulice, která mu, když kolem ní procházel, řekla:
"Jdi si spánembohem, strašidlo."
Nikdo nedal najevo, že ji slyšel. Generál se pohroužil do pochmurného přemítání a dál jel na koni, netečný k světu, dokud nevyjeli na nádhernou savanu. V místě zvaném Cuatro Esquinas, kde začínala kamenitá cesta, čekala na koni na příchod průvodu osamocená Manuela Sáenzová a z dálky naposledy zamávala generálovi na rozloučenou. Zamával jí také a pokračoval v cestě. Už se nikdy neviděli.
Krátce nato přestalo mrholit, obloha se rozzářila do blankytu a po zbytek denního pochodu stály na obzoru nehybně dvě zasněžené sopky. Tentokrát však generál vášní k přírodě nevzplanul, ani si nevšímal vesnic, kterými projížděli rovnoměrným poklusem, ani nebral na vědomí projevy loučení, kterými ho lidé při průjezdu zahrnovali. Členy jeho doprovodu však nejvíce ohromilo to, že vůbec věnoval rozněžněný pohled stádům překrásných koní nejrůznějších chovatelů ze savany, na které se, jak mnohokrát prohlásil, díval ze všeho nejradši na světě.
V osadě Facatativá, kde spali první noc, se generál rozloučil s dobrovolnými průvodci a dál pokračoval v cestě už jen se svou družinou. Kromě Josého Palaciose jich bylo pět: generál José Maria Carreno, s pravou paží amputovanou následkem válečného zranění; irský pobočník plukovník Belford Hinton Wilson, syn sira Roberta Wilsona, starého generála, veterána téměř všech evropských válek; Fernando, jeho synovec, pobočník a písař s hodností poručíka, syn jeho nejstaršího bratra, který zahynul při ztroskotání lodi za první republiky; jeho příbuzný a pobočník kapitán Andrés Ibarra, s pravou rukou ochrnutou po ráně šavlí, kterou utržil přede dvěma roky při spiknutí dvacátého pátého září, a plukovník José de la Cruz Paredes, osvědčený v četných taženích za nezávislost. Čestná garda byla složena ze sta husarů a granátníků, vybraných z nejlepších vojáků venezuelské armády.
José Palacios se obzvlášť pečlivě staral o dva psy, kteří byli ukořistěni za války v Horním Peru. Byla to krásná a statečná zvířata, která v Santa Fe střežila v noci vládní palác, dokud další dvě z nich nebyla zapíchnuta oné noci při atentátu. Při nekonečných cestách z Limy do Quita, z Quita do Santa Fe, ze Santa Fe do Caracasu a znovu zpět do Quita a Guayaquilu oba psi pobíhali podél spřežení a hlídali náklad. Při poslední cestě ze Santa Fe do Cartageny opět obíhali kolem spřežení, i když tentokrát náklad nebyl tak velký a byl střežen vojskem.
Ráno ve Facatativě měl generál špatnou náladu, která se mu však postupně zlepšovala, jak sestupovali z náhorní planiny cestou mezi zvlněnými pahorky, jak se zmírňovalo podnebí a světlo už tolik nebodalo do očí. Mnohokrát ho vyzývali, aby si odpočinul, znepokojeni jeho tělesným stavem, ale on raději jel bez oběda dál až do oblasti s tropickým klimatem. Říkal, že při jízdě na koni se mu dobře přemýšlí, vydržel jet celé dny a noci a mnohokrát mu museli vyměňovat koně, aby je neuštval. Měl křivé nohy starých jezdců, chodil po způsobu lidí, kteří spí s nasazenými ostruhami, a na zadnici se mu udělal mozol tvrdý jako holičská pemza, což mu vysloužilo ctěnou přezdívku Železný zadek. Od začátku válek za nezávislost najezdil na koni osmnáct tisíc mil: více než dvakrát kolem světa. Nikdo nikdy nevyvrátil pověst, že při jízdě na koni i spí.

Po poledni, když je začalo sužovat horké vlhko, stoupající z údolí, si dopřáli odpočinek v klášteře jedné misie. Postarala se o ně osobně představená a domorodé novicky jim nabídly marcipán čerstvě vytažený z pece a právě dozrávající zrnitou kořalku z rýže. Když abatyše spatřila předvoj zpocených a nedbale oblečených vojáků, musela usoudit, že důstojníkem s nejvyšší hodností je plukovník Wilson, zřejmě proto, že byl půvabný, plavovlasý a měl velmi bohatě zdobenou uniformu, takže se s typicky ženskou pozorností, která vyvolala škodolibé poznámky, věnovala pouze jemu.
José Palacios využil této záměny, aby si jeho pán, zabalený do vlněné přikrývky, odpočinul ve stínu klášterních seib a vypotil se z horečky. Ležel tam bez jídla, nemohl usnout a v šeru naslouchal kreolským milostným písním, které zpívaly novicky za doprovodu harfy, na niž hrála vrchní řádová sestra. Nakonec jedna novicka obešla s kloboukem klášter a vybírala milodary pro misii. Když procházela kolem, jeptiška hrající na harfu jí pošeptala: "Od toho nemocného si nic neber." Novicka ji však neposlechla. Generál na ni vůbec nepohlédl a s hořkým úsměvem jí řekl: "Almužnu bych měl dostat já, dcero." Wilson ji obdaroval několika mincemi, které vytáhl z kapsičky u vesty s rozhazovačným gestem, jež si vysloužilo srdečný posměch jeho velitele: "Tady vidíte, plukovníku, na co se cení sláva." Sám Wilson dal později najevo své překvapení, že nikdo v misii ani po celou další cestu nepoznal nejznámějšího muže nových republik. Pro něho to bezpochyby byla také pozoruhodná zkušenost.
"Už to nejsem já," řekl.
Druhou noc strávili poblíž vesnice Guaduas ve starobylé faktorii na tabák, přebudované na útulek pro pocestné, kde pro ně na uvítanou připravili slavnost, které se generál nechtěl zúčastnit. Dům byl rozlehlý a ponurý a samotné místo vyvolávalo zvláštní pocit smutku svou bujnou vegetací a rychle proudící řekou s černými vodami, které se valily s ničivým duněním až k banánovým hájům žhavé tropické země. Generál to tam znal, a už když tudy procházel poprvé, prohlásil: "Kdybych měl někoho přepadnout ze zálohy, vybral bych si tohle místo." Vždycky se těmto končinám vyhýbal jenom proto, že mu připomínaly Berruecos, neblahý průsmyk na cestě do Quita, který raději obcházeli i ti nejsmělejší cestovatelé. Jednou se proti všeobecnému mínění utábořil o dvě míle dřív, protože si myslel, že nebude schopen vydržet takový zármutek. Tentokrát však, navzdory únavě a horečce, se mu to místo v každém případě zdálo snesitelnější než soucitná hostina, kterou pro něho připravili jeho vyděšení příznivci z Guaduasu.
Když majitel hostince uviděl, v jak žalostném stavu přijíždí, nabídl mu, že zavolá jednoho Indiána z nedaleké osady, který určí chorobu na jakoukoliv vzdálenost pouhým přičichnutím k propocené košili nemocného, aniž by ho spatřil. On se vysmál jeho lehkověrnosti a zakázal, aby se kdokoliv z jeho lidí pokoušel jakýmkoliv způsobem navázat spojení s tím indiánským šarlatánem. Jestliže nevěřil lékařům, o nichž říkal, že to jsou obchodníci s cizí bolestí, ještě méně se dalo čekat, že by svěřil svůj osud náhodnému zaříkávači. Nakonec, aby znovu potvrdil své opovržení lékařskou vědou, s pohrdáním odmítl řádnou ložnici, kterou pro něho přichystali, protože nejlépe odpovídala jeho zdravotnímu stavu, a nechal si pověsit hamaku na širokém nekrytém ochozu s výhledem na údolí, kde ho celou noc smáčela rosa.
Za celý den nepozřel nic než svůj ranní odvar, ale ke stolu si se svými důstojníky sedl jenom ze zdvořilosti. I když se dokázal přizpůsobit lépe než kdokoliv jiný drsným podmínkám života v bitevním poli a v jídle a pití byl téměř asketou, labužnicky a znalecky oceňoval vinařské a kuchařské umění jako vytříbený Evropan a již při své první cestě se od Francouzů naučil zvyku mluvit u stolu o jídle. Ten večer vypil pouze půl sklenice červeného vína a ze zvědavosti ochutnal trochu zvěřiny, aby si ověřil, zda je pravdou, co říkal majitel a potvrzovali důstojníci: že fosforeskující maso má příchuť jasmínu. Při večeři neřekl víc než dvě věty, nezadýchal se přitom víc než při těch několika málo slovech, která prohodil během cesty, ale všichni ocenili jeho snahu osladit lžičkou zdvořilého chování ocet své všeobecné nemilosti a svého špatného zdraví. Nepronesl už jediné slovo o politice, nepřipomněl jediný sobotní incident, což bylo obdivuhodné u muže, který se jen velmi těžko zbavoval nedůvěry, kterou v něm nastřádala zášť tolika let po spáchané křivdě.
Než dojedli, požádal o dovolení vzdálit se od stolu, oblékl si noční košili a čepičku, v horečce drkotal zuby a nakonec se svalil do hamaky. Noc byla chladná a velký oranžový měsíc se začal pomalu zvedat mezi pahorky, ale on neměl náladu se na něj dívat. Vojáci z doprovodu se dali několik kroků od ochozu do sborového zpěvu oblíbených lidových písní. Podle jednoho jeho starého rozkazu se vždy ubytovávali poblíž ložnice, v níž spal, jako legie Julia Césara, aby z nočních hovorů poznal jejich smýšlení a nálady.

Protože trpěl nespavostí, mnohokrát zašel do polních ubytoven mužstva a nejednou ho svítání zastihlo, jak v zápalu bujarého veselí zpívá s vojáky vojenské písně s narychlo vymyšlenými pochvalnými nebo žertovnými slovy. Tu noc mu však zpívání vadilo, a proto přikázal, aby byli zticha. Vytrvalé šumění řeky mezi skalami, umocňované horečkou, ještě prohlubovalo třeštění.
"K čertu!" vykřikl. "Kdybychom to mohli aspoň na chvíli zastavit."
Ale ne: už nedokázal zastavovat tok řek. José Palacios ho chtěl uklidnit jedním z mnoha utišujících prostředků, které s sebou vezli v příruční lékárničce, ale on si ho odmítl vzít. To bylo poprvé, kdy ho slyšeli vyslovit znovu objevenou větu: "Právě jsem se vzdal moci pro špatně naordinované dávidlo a nejsem ochoten se vzdát taky života." Říkával totéž před mnoha lety, kdy ho jiný lékař léčil na třídenní horečky arzénovým odvarem, takže málem skonal na úplavici. Jediné léky, které od té doby užíval, byly projímavé tabletky, jež bez obav bral mnohokrát za týden proti své neústupné zácpě, a setinový klystýr v případě kritičtějších zpoždění.
Krátce po půlnoci se José Palacios, zmožený jeho blouzněním, natáhl na rozpraskané dlaždice na podlaze a usnul. Když se probudil, generál už v hamace neležel a na podlaze zanechal propocenou noční košili. Nebylo to neobvyklé. Měl ve zvyku opouštět lůžko a potulovat se nahý až do rozbřesku, aby rozptýlil svou nespavost, když už nikdo jiný v domě nebyl. Tu noc měl však jeho sluha o důvod víc, aby se bál o jeho život, protože generál právě prožil zlý den a chladné a vlhké počasí nebylo zrovna nejvhodnější k procházce pod širým nebem. José Palacios ho hledal s přikrývkou v ruce po domě ozářeném nazelenalým měsíčním světlem a nalezl ho, jak odpočívá na kamenné lavici v chodbě jako socha ležící na náhrobku. Generál na něho pohlédl zářivýma očima, v nichž nebylo ani stopy po horečce.
"Připomíná mi to zase tu noc v San Juanu de Payara," řekl. "Ale bohužel bez královny Marie Luisy."
José Palacios věděl až příliš dobře, na co generál naráží. Vzpomínal na noc v lednu roku 1820 v jedné venezuelské vesnici ztracené na náhorních rovinách Apure, kam dorazil s vojskem, čítajícím dva tisíce mužů. Už osvobodil od španělské nadvlády osmnáct provincií. Z bývalého území místokrálovství Nové Granady, generálního kapitanátu Venezuely a prezidence Quita, vytvořil Kolumbijskou republiku a v té chvíli byl jejím prvním prezidentem a vrchním velitelem jejích vojsk. Jeho poslední vidinou bylo rozšířit válku až na jih a uskutečnit tak fantastický sen o vytvoření největšího národa na světě: jediné svobodné a jednotné země od Mexika až k Hornovu mysu.
Oné noci však jeho vojenská situace nebyla zrovna vhodná ke spřádání krásných snů. Náhlá epidemie, která decimovala zvířata za plného pochodu, zanechala ve stepi smrdutou řadu mrtvých koní, dlouhou čtrnáct mil. Mnoho demoralizovaných důstojníků hledalo útěchu v loupežení, vyžívalo se v neposlušnosti a někteří se dokonce pošklebovali jeho pohrůžce, že provinilce zastřelí. Dva tisíce otrhaných a bosých vojáků, bez zbraní, bez jídla, bez přikrývek, aby vůbec v náhorních rovinách přežili, unavených válkami, z nichž mnozí byli nemocní, začalo ve zmatku dezertovat. Protože nenašel jiné rozumné řešení, vydal příkaz, aby se hlídkám vyplatilo deset peso odměny, když chytí a přivedou uprchlého druha, a ten ať je bez prošetření důvodů zastřelen.
Život ho už obdařil dostatkem zkušeností, aby věděl, že žádná porážka není poslední. Před necelými dvěma roky, ztracen se svým vojskem nedaleko odtamtud v orinockých pralesích, byl nucen z obavy, že se vojáci navzájem sní, vydat rozkaz porážet koně. Podle svědectví jednoho důstojníka Britské legie vypadal v té době už z dálky jako utrmácený partyzán. Nosil přilbici ruského dragouna, mezkařské konopné boty, modrý kabátec s rudými prýmky a zlatými knoflíky a na llanerském kopí vztyčenou černou korzárskou vlajku s lebkou a zkříženými hnáty nad nápisem s krvavými písmeny: "Svobodu, nebo smrt."
Večer v San Juanu de Payara nebylo jeho oblečení tak tuláké, ale nebyl na tom o mnoho lépe. Tenkrát se v něm odrážel nejen tehdejší stav jeho vojsk, nýbrž celé drama osvobozenecké armády, která mnohokrát oživla posílena z nejhorších porážek, přesto se však málem zhroutila pod tíhou tolika svých vítězství. Na druhé straně španělský generál don Pablo Morillo, který měl všemožné prostředky, aby si dokázal podrobit vlastence a obnovil koloniální řád, ze svých opevnění v horách ještě ovládal rozsáhlé oblasti západní Venezuely.
Tváří v tvář takovému světu generál zaháněl nespavost, procházeje se nahý opuštěnými pokoji starého statku zneskutečněného měsíčním svitem. Většina koní, kteří předešlého dne zdechli, byla spálena daleko

od domu, ale hnilobný zápach byl pořád nesnesitelný. Vojska už po těžkých taženích minulého týdne nezpívala a on sám už nebyl schopen zabránit, aby hlídky hlady neusínaly. Náhle spatřil na konci chodby, vedoucí do širých modrých rovin, královnu Marii Luisu, jak sedí na schodu. Krásná mulatka v rozpuku, s božským profilem, zahalená až k patám do přehozu s vyšitými květy, a s kouřícím zbytkem doutníku v ruce. Když ho zahlédla, lekla se a namířila na něj překřížený ukazováček s palcem.
"Posílá tě Bůh, nebo ďábel?" zvolala. "Co chceš?"
"Tebe," odpověděl.
Usmál se a ona už nikdy nezapomněla na třpyt jeho zubů v měsíčním svitu. Ze všech sil ji objal, takže se ani nemohla pohnout,když ji něžně líbal na čelo, na oči, na tváře, na krk, dokud se mu ji nepodařilo ukonejšit. Pak z ní stáhl přehoz a zatajil se mu dech. Také ona byla nahá, neboť babička, která s ní spala v pokoji, jí brala šaty, aby nechodila kouřit, a nevěděla, že se k ránu vytrácí zahalená do přehozu. Generál si ji v náručí odnesl do hamaky, bez přestání ji zahrnoval svými balzámovými polibky, ale ona se mu neoddala z touhy nebo z lásky, nýbrž ze strachu. Byla panna. Když znovu nabyla vlády nad svým srdcem, řekla:
"Jsem otrokyně, pane."
"Už ne," odpověděl. "Láska ti dala svobodu."
Ráno ji vykoupil od majitele statku za sto peso ze své vyprázdněné pokladny a bez jakýchkoliv podmínek ji propustil na svobodu. Před odjezdem neodolal pokušení, aby ji veřejně nepostavil před těžkou volbu. Byl na zadním dvoře domu se skupinou důstojníků sedících velice ležérně na tažných zvířatech, která jediná přežila tu kalamitu. Další oddíl vojska pod velením divizního generála Josého Antonia Páeze, jenž přijel předešlého večera, se shromáždil, aby je vyprovodil.
Generál se rozloučil krátkým proslovem, v němž zmírnil dramatičnost situace, a chystal se vyrazit, když zahlédl královnu Marii Luisu v jejím nové stavu svobodné a uspokojené ženy. Právě se vykoupala, byla krásná a zářivá pod oblohou náhorních rovin, celá v bílém a naparáděná, v krajkové spodničce a skrovné blůze otrokyň. Dobře naložen se jí zeptal:
"Zůstaneš tady, nebo pojedeš s námi?"
Odpověděla mu s okouzlujícím úsměvem:
"Zůstanu tady, pane."
Odpověď byla přijata se sborovým výbuchem smíchu. V tom okamžiku pán domu, Španěl, hájící od první chvíle myšlenku nezávislosti a zároveň jeho starý známý, mu hodil, usmátý k smrti, kožený měšec se stovkou peso. Generál jej v letu chytil.
"Ponechte si ho pro naši věc, Excelence," řekl majitel. "V každém případě to děvče zůstane svobodné."
Generál José Antonio Páez, jehož svůdnický vzhled ladil s barevnou záplatovanou košilí, vybuchl v nakažlivý smích.
"Tak vidíte, generále," prohlásil. "Tohle se nám stává, protože jsme se dali na osvoboditele."
Souhlasil s tím a se všemi se rozloučil širokým mávnutím ruky. Naposledy zamával na rozloučenou královně Marii Luise jako muž, který umí prohrávat, a nikdy už o ní neslyšel. Pokud se José Palacios pamatoval, neuplynul jediný rok úplňku, aby neřekl, že znovu prožil tu noc, naneštěstí bez zázračného zjevení královny Marie Luisy. A vždy to byla noc porážky.
Když mu José Palacios v pět hodin přinesl první odvar, nalezl ho, jak odpočívá s otevřenýma očima. Chtěl se však zvednout tak prudce, že málem přepadl na břicho, a přitom ho postihl silný záchvat kašle. Zůstal sedět v hamace, kašlal a držel si hlavu oběma rukama, dokud krize nepřešla. Potom se napil kouřícího odvaru a s prvním douškem se mu nálada zlepšila.
"Celou noc se mi zdálo o Casandrovi," sdělil.
Potají tak nazýval granadského generála Francisca de Paula Santander, svého velkého přítele z jiné doby a svého největšího odpůrce všech dob, od začátku války náčelníka jeho štábu a během perných tažení za osvobození Quita a Peru a vytvoření Bolívie zastupujícího kolumbijského prezidenta. Spíše z důvodů historické nezbytnosti než pro své vlohy byl průbojný a odvážný, s neobvyklým sklonem ke krutosti, ale pilířem jeho slávy byly občanské ctnosti a znamenité vzdělání. Byl to bezpochyby druhý muž nezávislosti a první v právním uspořádání republiky, jíž navždy vtiskl pečeť svého formalistického a konzervativního ducha.

Když jednou zase generál pomýšlel na odstoupení, řekl Santanderovi, že se klidně vzdá úřadu prezidenta, protože "to nechám na vás, který jste mé druhé já a možná že lepší než já". K žádnému člověku neměl takovou důvěru, ať už z rozumu nebo pod vlivem událostí. To on ho vyznamenal titulem Zákonodárce. Avšak muž, jenž toho všeho dosáhl, byl už dva roky ve vyhnanství v Paříži pro svou nikdy neprokázanou spoluúčast na spiknutí, při němž měl být generál zavražděn.
Stalo se to takhle. Ve středu dvacátého pátého září 1828 dvanáct civilistů a dvacet šest vojáků vylomilo po půlnoci bránu vládního paláce v Santa Fe, podřízli dva prezidentovy hlídací psy, vážně poranili šavlí na ruce kapitána Andrése Ibarru, zastřelili skotského plukovníka Williama Fergussona, člena Britské legie a prezidentova pobočníka, o němž prezident říkával, že je statečný jako César, a pronikli až do prezidentské ložnice s výkřiky: ať žije svoboda a smrt tyranovi.
Záminkou k atentátu byly spiklencům mimořádné pravomoci, které si před třemi měsíci generál diktátorsky udělil, aby čelil vítězství santanderovců v Ocanské dohodě. Úřad viceprezidenta republiky, který Santander zastával sedm let, byl zrušen. Santander se o tom typickým způsobem, odpovídajícím jeho osobního stylu, zmínil jednomu svému příteli: "Měl jsem to potěšení, že jsem byl zavalen troskami ústavy z roku 1821." Bylo mu tehdy třicet šest let. Byl jmenován mimořádným vyslancem ve Washingtonu, cestu však několikrát odložil, patrně v naději, že spiknutí bude úspěšné.
Generál a Manuela Sáenzová se právě začali ten večer usmiřovat. Strávili konec týdne ve vesnici Soacha, dvě a půl míle odtamtud, a vrátili se v pondělí v oddělených vozech po milostné hádce, sžíravější než obvykle, protože byl hluchý ke zprávám o spiknutí k jeho zavraždění, o němž všichni mluvili a jemuž pouze on nevěřil. Setrvala ve svém domě, odolávajíc vytrvalým vzkazům, které jí posílal z paláce San Carlos na protější straně ulice, až si nakonec ten večer v devět hodin, když obdržela tři velmi naléhavé vzkazy, nasadila na boty nepromokavé galoše, zakryla si hlavu přehozem a přešla ulici zaplavovanou deštěm. Našla ho ve vaně, jak se bez pomoci Josého Palaciose vznáší na zádech ve vonných vodách, nedomnívala se, že je mrtvý jenom proto, že už ho mnohokrát viděla, jak v této odevzdané poloze přemýšlí. Poznal ji podle kroků a se stále zavřenýma očima na ni promluvil. "Dojde k povstání," řekl.
S uštěpačností se nesnažila zakrýt hněv.
"Výborně!" zajásala. "Může jich být třeba deset, vždyť vy přece tolik dáte na všechna varování."
"Věřím pouze předtuchám," odpověděl.
Laškoval s ní, protože náčelník jeho štábu, jenž spiklencům prozradil noční heslo, aby mohli oklamat palácovou stráž, ho ujistil, že spiknutí bude odhaleno. Z vany proto vylezl v dobré náladě.
"Buďte bez obav," ubezpečil ji, "zdá se, že těm darebákům odzvonilo."
Začali se zrovna na lůžku oddávat milostnému dovádění, on nahý a ona napůl svlečená, když zaslechli první výkřiky, první dunivé výstřely kanónů proti nějaké věrné posádce. Manuela mu pomohla se rychle obléknout, nazula mu nepromokavé galoše, které měla na svých střevících, protože generál si svůj jediný pár bot poslal vyčistit, a pomohla mu uprchnout balkónem jen s šavlí a pistolí, bez čehokoliv, co by jej chránilo před věčnými dešti. Jakmile se dostal na ulici, vzal si odjištěnou pistolí na mušku stín, který se k němu přibližoval: "Kdo tam?" Byl to jeho kuchař, který se vracel domů, zarmoucený zprávou, že jeho pána zabili. Rozhodnut sdílet s ním jeho osud až do konce, schoval se s ním do houští pod mostem Carmen u říčky San Agustín, dokud věrné jednotky povstání nepotlačily.
Manuela Sáenzová přivítala útočníky, kteří vylomili dveře ložnice, s důmyslností a odvahou, kterou již prokázala v jiných zcela nečekaných historických chvílích. Zeptali se jí na prezidenta a ona jim odpověděla, že je v poradní síni. Zeptali se jí, proč jsou za zimní noci otevřeny dveře na balkón, a ona jim pověděla, že je otevřela, aby se podívala, co je to za hluk, který se ozýval na ulici. Zeptali se jí, proč je postel rozestlaná, a ona jim řekla, že se jen tak oblečená natáhla, když čekala na prezidenta. Zatímco získávala skoupými odpověďmi čas, kouřila docela obyčejný povoznický doutník a vyfukovala hustý dým, aby zahladila čerstvou vůni kolínské vody, přetrvávající ještě v pokoji.
Soud, jehož předsedou byl zvolen generál Rafael Urdaneta, rozhodl, že duchovním vůdcem spiknutí je generál Santander, a odsoudil ho k trestu smrti. Jeho nepřátelé samozřejmě tvrdili, že tento rozsudek je víc než zasloužený, ani ne tak pro Santanderovu účast na atentátu, jako spíše pro cynismus, se kterým se jako první objevil na hlavním náměstí, aby prezidenta objal a poblahopřál mu. Ten seděl v dešti na koni, bez košile, v roztrhaném a promočeném kabátci, zahrnován ovacemi vojska i prostého lidu, který

hromadně přicházel z okrajových čtvrtí a žádal pro vrahy smrt. "Všichni viníci budou patřičně potrestáni," napsal generál v dopise maršálovi Sucremu. "Hlavním viníkem je Santander, ale má nesmírné štěstí, že ho ochraňuje má šlechetnost." Generál využil svých nejvyšších pravomocí a trest smrti mu skutečně změnil na vyhnanství v Paříži. Na druhé straně byl však bez dostatečných důkazů zastřelen admirál José Prudencio Padilla, jenž byl v Santa Fe vězněn pro nezdařenou vzpouru v Cartageně de Indias.

Když jeho pán hovořil o generálu Santanderovi, José Palacios nevěděl, kdy jsou jeho sny skutečné a kdy smyšlené. Jednou v Guayaquilu vyprávěl, že se mu zjevil ve snu s rozevřenou knihou na kulatém břiše, kterou nečetl, ale jenom z ní vytrhával stránky, polykal jednu po druhé, s potěšením je žvýkal a mlaskal přitom jako vepř. Podruhé, v Cúcutě, se mu zase zdálo, že ho viděl celého obsypaného švábY. Jindy se v Santa Fe ve venkovském domě v Monserratu probudil s výkřiky, protože se mu zdálo, že když spolu o samotě obědvali, vyjmul si generál Santander bulvy z očních důlků, protože mu překážely při jídle, a položil je na stůl. Proto když nedaleko Guaduasu generál za svítání prohlásil, že se mu zase něco zdálo o Santanderovi, José Palacios se ho vůbec nezeptal, co to bylo za sen, ale snažil se ho uchlácholit skutečností.

"Dělí nás od něho celé širé moře," ujišťoval ho.

Generál ho však okamžitě zarazil pronikavým pohledem. "Už ne," řekl. "Jsem si jist, že ten blbec Joaquín Mosquera mu dá souhlas k návratu."

Ta myšlenka ho trápila od posledního návratu do země, když mu sdělili, že jeho konečný odchod z vlády je otázkou cti. "Než ztratit čest a vzdát se slávy ve prospěch koleje svatého Bartoloměje, raději půjdu do vyhnanství nebo zemřu," řekl Josému Palaciosovi. Lék však v sobě obsahoval jed, neboť jak se přibližoval ke konečnému rozhodnutí, rostla jeho jistota, že jakmile odejde, bude z exilu povolán generál Santander, nejvýznačnější absolvent tohoto brlohu pokoutních advokátů.

"On je totiž veliký chytrák," prohlásil.

Horečka ho zcela přešla a měl tolik elánu, že požádal Josého Palaciose o pero a papír, nasadil si brýle a vlastnoručně napsal šestiřádkový dopis Manuele Sáenzové. I samotnému Josému Palaciosovi, tak přivyklému na projevy jeho prchlivosti, se to muselo zdát podivné a vysvětloval si to jako předzvěst či záchvat nesnesitelné inspirace. Bylo to v rozporu nejen s jeho rozhodnutím z pátku minulého týdne nenapsat do konce života jediný dopis, ale nesrovnávalo se to ani s jeho zvykem budit písaře v kteroukoliv hodinu a vyřizovat opožděnou korespondenci, nebo jim diktovat provolání či si uspořádat chaotické myšlenky, které ho napadly za bezesných nocí. Ještě podivnější bylo, že s odesláním dopisu očividně nepospíchal a k radě, kterou jí udělil na rozloučenou, pouze připojil jakousi tajnou doušku: "Dávej si dobrý pozor na to, co děláš, prohraješ-li, zničíš nás oba." Jak měl ve zvyku, připsal tu doušku zbrkle, jako kdyby o jejím obsahu nepřemýšlel, a nakonec se pohupoval v hamace s dopisem v ruce, pohřížený do sebe.

"V nezničitelné síle lásky se skrývá velká moc," vzdychl najednou. "Kdo to řekl?"

"Nikdo," odpověděl José Palacios.

Neuměl číst ani psát a odmítal se učit, což odůvodňoval jednoduchým argumentem, že není větší moudrosti než moudrost oslů. Na druhé straně byl však schopen si zapamatovat jakoukoliv větu, kterou kdy zaslechl, ale na tuhle si nevzpomínal.

"Tak jsem to řekl já," mínil generál, "ale přisuďme to maršálovi Sucremu."

Jedině Fernando dokázal čelit návalům krizí. Mezi mnoha písaři, které generál měl, byl nejúslužnější a nejtrpělivější, i když ne nejskvělejší, a se stoickým klidem snášel bezohledné pracovní zatížení či zoufalství probdělých nocí. Probouzel se v kteroukoliv hodinu, aby mu bez zájmu četl nějakou knihu, nebo zapisoval naléhavé, narychlo sestavené projevy, jež se druhý den za úsvitu ocitaly v koši. Z nespočetných generálových milostných nocí nevzešly žádné děti, ačkoliv říkal, že má důkazy o své plodnosti, a když mu zemřel bratr, ujal se Fernanda. Posílal ho s důležitými dopisy na Vojenskou akademii v Georgetownu, kde mu generál Lafayette sdělil, jaký obdiv a úctu v něm vzbuzuje jeho strýc. Potom studoval na Jeffersonově koleji v Charlotteville a na virginské univerzitě. Nebyl nástupcem, o jakém generál možná snil, neboť Fernanda akademické počínání nudilo a nadšeně je nahrazoval životem na čerstvém vzduchu a poklidným zahradničením. Jakmile dokončil studia, generál ho povolal do Santa Fe a okamžitě objevil jeho písařské schopnosti; nejen pro dokonalý krasopis a znalost psané a mluvené

angličtiny, ale i proto, že jedině on umí psát nápadité fejetony, mezi čtenáři velmi oblíbené, a když četl nahlas, dokázal si v mžiku vymyslet smělé epizody, kterými kořenil nudné pasáže. Jako každý, kdo byl v generálových službách, i Fernando upadl v nemilost, když Démosthenův výrok, který jeho strýc později citoval v jednom projevu, přisoudil Ciceronovi. Generál byl k němu mnohem přísnější než ke komukoliv jinému, ale odpustil mu ještě dřív, než si odpykal trest.
Guvernér provincie generál Joaquín Posada Gutiérrez jel o dva dny napřed před průvodem, aby ohlašoval generálův příchod v místech, kde měli nocovat, a aby upozornil úřady na jeho vážný zdravotní stav. Avšak lidé, kteří ho viděli v pondělí odpoledne přijíždět do Guaduasu, uvěřili tvrdošíjně se udržujícím pověstem, že guvernérovy špatné zprávy a samotná cesta jsou pouhou politickou lstí. Generál se zase jednou ukázal jako vítěz. Vjel do městečka hlavní ulicí, s rozepjatým límcem a hadrem ovázaným kolem hlavy jako cikán, aby zadržoval pot, mával kloboukem na pozdrav uprostřed výkřiků, ohňostroje a kostelního zvonění, v jehož rámusu zanikala hudba, a seděl na mule, jež vesele poklusávala, což nadobro vzalo průvodu jakýkoliv náznak slavnostnosti. Jediným domem, jehož okna zůstala zavřená, byla kolej jeptišek a to odpoledne se proslechlo, že chovankám určitě zakázali zúčastnit se uvítání; generál však těm, co tuto zprávu rozšiřovali, poradil, aby klášterním klevetám nevěřili.
Předešlého večera José Palacios poslal vyprat košili, v níž se generál potil z horečky. Důstojnický sluha ji předal vojákům, kteří časně ráno sešli dolů k řece prát, ale ve chvíli odjezdu o ní nikdo neměl tušení. Josému Palaciosovi se cestou do Guaduasu i během slavnosti podařilo zjistit, že nevypranou košili si odnesl majitel hostince, aby na ní indiánský divotvorce předvedl své umění. Takže když se generál vrátil domů, zpravil ho José Palacios o zlotřilosti hostinského s upozorněním, že už nemá žádnou jinou košili než tu, kterou má na sobě. Generál to přijal s filozofickou odevzdaností.
"Pověry bývají zatvrzelejší než láska," řekl.
"Zvláštní je, že už od včerejšího večera jsme nezaznamenali žádnou horečku," odpověděl José Palacios. "Co když ten léčitel je opravdu čaroděj?"
Generál hned neodpověděl, oddal se hlubokému přemýšlení a houpal se v hamace v rytmu svých myšlenek. "Opravdu, hlava mě už nebolí," přiznal. "Ani nemám hořko v ústech nebo pocit, že padám z věže." Nakonec se však plácl do kolen a rozhodně vstal.
"Nedělej mi v hlavě ještě větší zmatek," dodal.
Dva sluhové přinesli do ložnice velký hrnec vroucí vody s vonnými lístky, José Palacios připravil večerní koupel v naději, že si půjde hned lehnout, protože byl po celodenním pochodu unaven. Lázeň však vychladla, zatímco generál diktoval dopis pro Gabriela Camacha, manžela své neteře Valentiny Palaciosové a svého zplnomocněnce v Caracasu pro prodej měděných dolů v Aroe, které zdědil po svých předcích. Zdálo se, že ani on sám nemá jasnou představu o svém osudu, neboť na jednom místě psal, že pojede na Cura9ao a mezitím Camachovo jednání v Caracasu dospěje ke zdárnému konci, na jiném místě zase Camacha žádal, aby napsal do Londýna sirovi Robertovi Wilsonovi a kopii poslal na adresu pana Maxwella Hyslopa na Jamajce; chtěl tak mít jistotu, že alespoň jeden dopis dojde do příslušných rukou, kdyby se ten druhý ztratil.
Pro mnohé, zejména pro jeho sekretáře a písaře, byly doly v Aroe produktem generálových horečnatých blábolu. O doly se téměř vůbec nezajímal, takže dlouhé roky v nich těžili jenom náhodní uživatelé. Vzpomněl si na ně na konci svých dnů, když se mu začaly nedostávat peníze, ale nemohl je prodat jedné anglické společnosti, protože se objevily nějaké nejasnosti ve vlastnických listinách. Zde byl počátek legendární soudní tahanice, která měla trvat ještě dva roky po jeho smrti. Uprostřed válek, politických šarvátek a osobních záští všichni věděli, co má generál na mysli, když hovořil o "svém sporu". Pro něho totiž neexistoval žádný jiný spor než ten o doly v Aroe. Dopis, jejž v Guaduasu nadiktoval pro dona Gabriela Camacha, zanechal v jeho synovci Fernandovi mylný dojem, že do Evropy neodjedou, dokud se spor nerozhodne, a Fernando to později při karetních hrách s důstojníky komentoval.
"V tom případě nepojedeme nikdy," poznamenal plukovník Wilson. "Můj otec se už ptal, zda ta měď vůbec existuje."
"To, že ty doly nikdo neviděl, ještě neznamená, že by neexistovaly," odpověděl kapitán Andrés Ibarra.
"Doly existují," oznámil generál Carreno. "Ve venezuelském departamentu."
Wilson znechuceně odpověděl:

"Za této situace si dokonce kladu otázku, zda vůbec existuje Venezuela."
Nedokázal zastřít svou rozmrzelost. Wilson dospěl k přesvědčení, že ho generál nemá rád a že ho ve své družině trpí pouze z úcty k jeho otci, kterému nikdy nepřestal být vděčný za podporu, již v anglickém parlamentu poskytl americkému boji za nezávislost. Bývalý francouzský pobočník mu věrolomně odhalil, že generál prohlásil: "Wilson by potřeboval strávit nějakou dobu ve škole nesnází, a dokonce i protivenství a bídy." Plukovník Wilson si nemohl ověřit, zda to, co řekl, je pravda, ale v každém případě se domníval, že už jedna jediná bitva by stačila, aby se mohl považovat za absolventa všech tří škol. Bylo mu dvacet šest let a před osmi lety, když dokončil studia ve Westminsteru a Sandhurstu, ho otec poslal do služby ke generálovi. Byl jeho pobočníkem v bitvě u Junínu a právě on odvezl z Chuquisacy návrh bolivijské ústavy na hřbetu muly horskými cestami, dlouhými tři sta šedesát mil. Když se s ním generál loučil, řekl mu, že v La Pazu musí být nejpozději za dvacet jedna dní. Wilson se postavil do pozoru: "Budu tam za dvacet, Excelence." Byl tam za devatenáct.
Rozhodl se, že se vrátí do Evropy s generálem, ale každým dnem se zvětšovala jeho jistota, že generál bude mít vždycky dost rozličných důvodů cestu odkládat. Skutečnost, že zase začal hovořit o dolech v Aroe, na které si už více než dva roky vůbec nevzpomněl, Wilsona poplašila.
Když generál nadiktoval dopis, José Palacios lázeň znovu ohřál; generál se však nevykoupal, bloumal jen kolem dokola a hlasem, který se rozléhal celým domem, recitoval dětskou říkanku. Potom přednášel verše, které sám složil a které znal pouze José Palacios. V bezcílném chození sem a tam několikrát prošel verandou, kde důstoníci hráli ropillu, jak kreolsky nazývali cascarelu, kterou kdysi také hrával. Na okamžik se zastavoval, aby se každému podíval přes rameno, jak se odvíjí hra, vznesl připomínky k jejímu průběhu a pokračoval v obchůzce.
"Nedovedu pochopit, jak mohou ztrácet čas tak nudnou hrou," podivoval se.
Když se však zase jednou u nich zastavil, neodolal pokušení a požádal kapitána Ibarru, zda by ho mohl u stolu vystřídat. Neměl trpělivost dobrých hráčů, byl agresivní a nerad prohrával, ale byl také prohnaný a pohotový a dokázal se snížit na úroveň svých podřízených. Tentokrát byl jeho partnerem generál Carreno, sehráli spolu šest partií a všechny prohráli. Odhodil karty na stůl.
"To je posraná hra," postěžoval si. "Chce si to někdo se mnou rozdat v tresillu?"
Pustili se do hry. Vyhrál tři partie za sebou, zvedla se mu nálada a pokoušel se zesměšnit způsob, jakým plukovník Wilson tresillo hrál. Wilson to přijal s humorem, využil však jeho nadšení, aby na něj vyzrál a dál už neprohrál. Generál ztuhl, rty se mu napjaly a zbledly a oči zapadlé pod rozcuchaným obočím nabyly někdejšího divokého lesku. Už nepromluvil a zhoubný kašel ho vytrhoval ze soustředění. Po dvanácté hodině přerušil hru.
"Celý večer na mě fouká," dodal na vysvětlenou.
Odnesli stůl na lépe chráněné místo, ale prohrával dál. Požádal, aby přestaly hrát píšťaly, které bylo slyšet nedaleko odtamtud na nějaké nekonečné oslavě, zněly však dál, přehlušujíce povyk cvrčků. Přesedl si, nechal si dát na židli polštářek, aby seděl výše a pohodlněji, napil se odvaru z lipových květů, který utišil kašel, chodil z jednoho konce verandy na druhý a přitom sehrál několik partií, ale pořád prohrával. Wilson na něho neustále upíral své jasné, krví podlité oči, ale on se neobtěžoval na něho vůbec pohlédnout.
"Tahle karta je poznačená," řekl.
"Vždyť je vaše, generále," odpověděl Wilson.
Byla to opravdu jedna z jeho karet, ale prohlédl si ji ze všech stran, potom kartu po kartě, a nakonec je nechal vyměnit. Wilson ho nenechal vydechnout. Cvrčci umlkli, rozhostilo se dlouhé ticho, rozechvívané vlhkým vánkem, který zanesl na verandu první vůně z rozpálených údolí, a nějaký kohout třikrát zakokrhal. "To je bláznivý kohout," řekl Ibarra. "Nejsou ještě ani dvě." Aniž zvedl oči od karet, generál drsným hlasem přikázal:
"Nikdo se kčertu odtud ani nehne!"
Všichni zatajili dech. Generál Carreno, jenž pokračoval ve hře s větší úzkostí než zájmem, si vzpomněl na nejdelší noc svého života přede dvěma roky, když v Bucaramanze čekali na výsledky Ocanské dohody. Začali hrát v devět večer a skončili v jedenáct druhý den ráno, až když se generálovi spoluhráči dohodli a nechali ho vyhrát tři hry po sobě. Protože se obával, že tu noc v Guaduasu budou zase donuceni

pokračovat ve hře násilím, dal plukovníkovi Wilsonovi znamení, aby začal prohrávat. Wilson ho však nevzal na vědomí. Když potom požádal o pětiminutovou přestávku, generál Carreno šel za ním přes celou terasu a přistihl ho, jak vypouští svůj čpavkovitý hněv na květináče s pelargóniemi.
"Plukovníku Wilsone, postavte se do pozoru!" přikázal mu generál Carreno.
Wilson odpověděl, aniž otočil hlavu.
"Počkejte, až skončím."
Zcela rozvážně dokončil svůj úkon a zapínaje si poklopec se obrátil.
"Začněte už prohrávat," požádal ho generál Carreno. "I kdyby to mělo být z pouhé úcty k příteli v neštěstí."
"Odmítám takhle někoho urážet," řekl Wilson s ostnem ironie.
"Je to rozkaz!" zvolal Carreno.
Wilson stál v pozoru a pohlížel na něho zvysoka s pohrdáním vladaře. Potom se vrátil ke stolu a začal prohrávat. Generál si toho povšiml.
"Není třeba, abyste hrál tak špatně, drahý Wilsone," poznamenal. "Koneckonců už je na čase, abychom šli spát."
Se všemi se rozloučil silným stiskem ruky, jak to dělával vždy, když odcházel od stolu, aby dal najevo, že hra nenarušila vzájemné sympatie, a vrátil se do ložnice. José Palacios spal na podlaze, ale když ho uviděl vejít, hned vstal. Generál se rychle svékl, začal se nahý houpat v hamace s myslí pracující na plné obrátky, a čím víc přemýšlel, tím hlučněji a chrčivěji dýchal. Když se ponořil do vany, drkotal zuby, ale tentokrát to nebylo horečkou ani zimou, ale vztekem.
"Wilson je pěkný pokrytec," podotkl.
Prožil jednu ze svých nejhorších nocí. V rozporu s jeho příkazy upozornil José Palacios důstojníky, že bude možná zapotřebí přivolat lékaře, a zabalil ho do prostěradel, aby se vypotil z horečky. Pár jich propotil a po chvilce úlevy začal znovu blouznit. Několikrát vykřikl: "Ať jdou s těmi píšťalami do háje!" Nikdo však tentokrát nemohl jeho přání vyhovět, protože píštaly zmlkly už o půlnoci. Později nalezl viníka, který způsobil jeho skleslost.
"Bylo mi dobře," svěřil se, "dokud mi nevnutili toho zatraceného Indiána očuchávajícího košile."
Poslední část cesty až do Hondy vedla děsivou krajinou, v ovzduší z tekutého skla, které po noční agónii mohl vydržet jenom díky své fyzické odolnosti a vůli. Už během prvních mil opustil své obvyklé místo a jel na koni vedle plukovníka Wilsona. Ten to pochopil jako vyzvání zapomenout na křivdy u hracího stolku a posunkem sokolníka mu nabídl paži, aby se o ni mohl opřít svou rukou. Společně pak provedli sestup, plukovník Wilson byl dojat jeho ohleduplností a generál z posledních sil těžce dýchal, ale seděl neohroženě v sedle. Když projeli nejstrmějším úsekem, generál se hlasem z jiné doby zeptal: "Jak je asi v Londýně?"
Plukovník Wilson se podíval na slunce, téměř uprostřed oblohy, a odpověděl:
"Ošklivo, pane generále."
Nepřekvapilo ho to a stejným hlasem se znovu zeptal:
"A proč?"
"Protože je tam šest hodin odpoledne, což je v Londýně ta nejhorší doba," řekl Wilson. "Kromě toho se určitě spustil déšť, špinavý a mrtvý jako žabinec, protože jaro je pro nás neblahé roční období."
"Nechtějte mi namluvit, že jste přemohl stesk po domově," prohlásil generál.
"Naopak: stesk po domově přemohl mě," odpověděl Wilson. "Už jsem se mu zcela poddal."
"Takže mi řekněte: chcete se vrátit, nebo nechcete?"
"Už vlastně nevím, pane generále," řekl Wilson. "Jsem štván osudem, který není mým."
Generál se mu podíval zpříma do očí a udiveně řekl:
"To bych mohl říkat spíš já."
Když znovu promluvil, jeho hlas i mysl se změnily. "Nedělejte si starosti," upozornil. "Ať se stane co se stane, odjedeme do Evropy, i kdyby to mělo být jenom proto, abychom vašemu otci dopřáli potěšení vás znovu spatřit." Potom po krátkém zamyšlení rozhovor ukončil:
"A dovolte mi, abych vám nakonec řekl ještě něco, drahý Wilsone: o vás by se dalo říci leccos, jenom ne, že jste vychytralý člověk."

Plukovník Wilson, zvyklý na jeho dobromyslné pokání, zvláště po karetním řádění nebo vítězné bitvě, mu znovu ustoupil. Jel pomalu na koni a jako cvičený sokol spočívala na jeho předloktí horečnatá ruka nejslavnějšího nemocného obou amerických kontinentů; vzduch začínal připalovat a jako mouchy museli odhánět pár zasmušilých ptáků, kteří jim poletovali nad hlavami.
V místě, kde bylo úbočí nejstrmější, potkali hlouček Indiánů, nesoucích na sedačkách na zádech skupinu evropských cestovatelů. Krátce před tím, než dokončili sestup, se znenadání kolem nich tryskem přehnal splašený jezdec. Měl barevnou čepici, jež mu téměř zakrývala obličej, a jeho spěch byl tak zbrklý, že mula kapitána Ibarry se děsem málem zřítila do propasti. Generál na něho stačil ještě zakřičet: "Kčertu, koukejte, kudy jedete!" Díval se za ním, dokud se mu v první zákrutě neztratil z očí, ale zvědavě ho sledoval dál, když se objevoval v ohybech dole na cestě.
Ve dvě hodiny odpoledne zdolali poslední pahorek a obzor se otevřel do zářící roviny, v jejímž pozadí malátně spočívalo věhlasné město Honda s kastilským kamenným mostem přes velkou bahnitou řeku, se zbořenými zdmi a s věží kostela zničeného zemětřesením. Generál pohlížel na planoucí údolí, ale nedal najevo žádné vzrušení, až když uviděl jezdce v barevné čepici, který právě přejížděl přes most svým nekonečným tryskem. V tom okamžiku jako by ho znovu ozářilo světlo ze sna.
"Bože můj!" vykřikl. "Podobný spěch se dá vysvětlit jedině tím, že veze Casandrovi dopis se zprávou o našem odjezdu."

I když ho upozornili, že se při jeho příjezdu nebudou konat žádná veřejná shromáždění, v přístavu ho uvítal rozjařený houf jezdců a guvernér Posada Gutiérrez přichystal na tři dny kapelu hudebníků a ohňostroj. Déšť však překazil slavnost ještě předtím, než průvod vjel do ulic obchodníků. Byl to nečekaný liják zničující prudkosti, který vyrval dlažbu z ulic a zaplavil vodou chudinské čtvrti, ale teplota se vůbec nezměnila. Ve zmatku vítání se kdosi zase uchýlil ke staré banalitě: "Je tady takové vedro, že slepice snášejí rovnou smažená vejce." Tato obvyklá pohroma trvala bez jakékoliv změny celé tři dny. V otupělosti siesty se černý mrak, jenž se spustil z hor, usadil nad městem a v jediném okamžiku ze sebe vyvrhl celou záplavu. Potom se na jasné obloze opět rozzářilo slunce stejně nevraživě jako předtím, zatímco čety občanů odstraňovaly z ulic bahno a smetí zanesené povodní, ale na hřebenech se opět začal tvořit černý mrak, jehož vody druhý den znovu zaplaví město. Ve dne i v noci, venku i uvnitř byl slyšet neustálý dech vedra.
Generál vysílený horečkou přetrpěl s velkou námahou oficiální uvítání. Vzduch v zasedací síni městské rady bublavě vřel, své povinnosti se však zhostil, aniž se zvedl z pohovky, proslovem zahanbeného biskupa, proneseným velice pomalým rozvláčným hlasem. Desetiletá dívka v šatech s organtýnovými kanýry a andělskými křídly recitovala zpaměti, zalykajíc se spěchem, oslavnou báseň na generála. Přeřekla se však, začala znovu z jiného místa, beznadějně všechno zapomněla a nakonec nevěděla nic jiného než upřít na něho svá vyděšená očka. Generál se na ni účastně usmál a potichu jí napověděl: "Třpyt jeho šavle je živým leskem jeho slávy."
V prvních letech své vlády využil generál každé příležitosti k pořádání davových a velkolepých banketů, při nichž pobízel hosty jíst do sytosti a pít do podroušenosti. Z oné skvělé minulosti mu zůstaly osobní příbory s vyrytým monogramem, které mu José Palacios nosil na hostiny. Při uvítání v Hondě přijal čestné místo v čele stolu, vypil však jen sklenici portského a ochutnal trochu želví polévky, která mu v ústech zanechala trpkou pachuť.
Odešel brzy do svatostánku, který pro něho ve svém domě připravil plukovník Posada Gutiérrez, ale zpráva, že se druhý den očekává pošta ze Santa Fe, zahnala i tu trochu spánku, která mu ještě zbývala. Pln nepokoje znovu přemýšlel o svém neblahém osudu, který ho čeká po třídenním oddechu, a opět začal Josého Palaciose trápit rozličnými otázkami. Chtěl vědět, co se udalo od chvíle, kdy odešel, jaké bude město za jiné vlády než jeho, jaký bude život bez něho. Když ho zase jednou přepadly chmury, řekl: "Amerika, to je polovina světa, která se pomátla." Tu první noc v Hondě by býval měl ještě větší důvod, aby si to myslel.
Strávil ji v napětí, soužen komáry, protože odmítal spát pod moskytiérou. Občas se prošel kolem dokola

pokojem a mluvil sám k sobě, občas se mohutně rozhoupal v hamace, občas se zabalil do přikrývky a propadal horečkám, při nichž téměř hlasitě blouznil, zbrocený potem. José Palacios bděl s ním, odpovídal na jeho otázky, každou chvíli mu říkal, kolik je hodin, odpočítávaje minuty, aniž by se musel dívat na své dvoje hodinky s řetízkem, které mu visely z dírek u vesty. Kolébal ho v hamace, když už generál neměl dost sil, aby se rozhoupal sám, a odháněl komáry hadrem, až se mu podařilo ho uspat na víc než hodinu. Krátce před rozedněním se však generál náhle probudil, když zaslechl ryk zvířat a hlasy mužů ve dvoře, a v noční košili vyšel ven, aby převzal poštu.

Ve stejném spřežení přijel mladý kapitán Agustín de Iturbide, jeho mexický pobočník, kterého v Santa Fe na poslední chvíli zdržely nějaké potíže. Přinášel dopis od maršála Sucreho, který v něm hluboce litoval, že nepřijel včas, aby se s ním rozloučil. Poštou přišel také dopis, který přede dvěma dny napsal prezident Caycedo. Guvernér Posada Gutiérrez vstoupil o něco později do ložnice s výstřižky z nedělních novin a generál ho požádal, aby mu dopisy přečetl, protože pro jeho oči bylo ještě málo světla.

Novinkou bylo, že v neděli přestalo v Santa Fe pršet a početné rodiny s dětmi zaplavily louky s košíky naplněnými pečenými selátky, žebírky opékanými v troubě, rýžovými jelítky, brambory posypanými taveným sýrem a vsedě jedly v trávě pod zářivým sluncem, které od začátků nepokojů nad městem nevysvitlo. Tento květnový zázrak rozptýlil sobotní nervozitu. Studenti koleje svatého Bartoloměje znovu vyšli do ulic s poněkud okoukanou fraškou alegorických poprav, ale nesetkali se s žádnou odezvou. Před setměním se mrzutě rozešli, v neděli zaměnili pušky za kytary, chodili mezi lidmi, kteří se na loukách vyhřívali na slunci, a zpívali bambuco, dokud v pět hodin odpoledne nezačalo bez jakéhokoliv varování zase pršet a slavnost neskončila. Posada Gutiérrez přestal dopis číst.

"Už nic na tomhle světě nemůže pošpinit vaši slávu," oznámil generálovi. "Ať si říkají, co chtějí, Vaše Excelence bude pořád největším Kolumbijcem všude na světě."

"Nepochybuji o tom," odpověděl generál, "stačilo, abych odešel, a slunce začalo opět zářit."

V dopise ho pobouřilo jen to, že i samotný prozatímní prezident republiky se dopustil té nespravedlnosti a Santanderovy stoupence nazval liberály, jako kdyby to byl oficiální název. "Nevím, odkud si tihle demagogové osobují právo nazývat se liberály," rozhořčil se. "To slovo vyloženě ukradli, jako ukradnou vše, co jim padne do rukou." Vyskočil z hamaky a dál se svěřoval guvernérovi, zatímco svým vojenským krokem přeměřoval pokoj z jednoho konce na druhý.

"Je však pravda, že jsou tu jenom dvě strany, jedna stojí při mně a druhá je proti mně, a vy to víte líp než kdokoliv jiný," ukončil svou úvahu. "A i když tomu nebudou věřit, nikdo není liberálnější než já."

Guvernérův osobní posel přinesl později ústní vzkaz od Manuely Sáenzové, že mu nenapsala, protože pošta dostala výslovný pokyn nepřijímat její dopisy. Poslala jej sama Manuela a současně napsala prozatímnímu prezidentovi dopis, v němž proti zákazu protestovala, a to zavdalo příčinu k mnoha vzájemným schválnostem, na jejichž konci ji mělo čekat vyhnanství a zapomnění. Avšak proti očekávání Posady Gutiérreze, jenž znal zblízka nesnáze té trýznivé lásky, se generál nad nepříznivou zprávou pousmál.

"Tyhle střety přirozeně patří k povaze mého bláznivého miláčka," prohlásil.

José Palacios neskrýval svou nelibost nad nedostatkem úcty, s níž byl třídenní pobyt v Hondě připraven. Nejpřekvapivějším okamžikem pobytu bylo pozvání k návštěvě stříbrných dolů Santa Anna, vzdálených šest mil odtamtud, ale ještě překvapivější bylo, že generál pozvání přijal, a všechny nakonec šokoval tím, že sestoupil do jedné štoly. Jako by to nestačilo: přestože měl vysokou horečku a hlava mu málem praskala bolestí, vrhl se na zpáteční cestě v říční zátoce do vody. Ty tam byly doby, kdy se vsázel, že s rukou přivázanou k tělu přeplave bystřinu na náhorní planině, a dokonce vyhraje nad zdatnějším plavcem. Také tentokrát půl hodiny neúnavně plaval, ale nikdo, kdo spatřil jeho psí žebra a neduživé nohy, nechápal, jak se vůbec může v tak drobném těle udržovat život.

Poslední večer pro něho uspořádala městská rada slavnostní ples, ale generál se vymluvil na únavu z výletu a plesu se nezúčastnil. Uzavřen od pěti hodin odpoledne v ložnici nadiktoval Fernandovi odpověď pro generála Dominga Cayceda a nechal si přečíst několik dalších stran z limských milostných afér, jejichž protagonistou také několikrát byl. Potom se vykoupal ve vlažné lázni a znehybněl v hamace, zatímco vánek k němu přinášel úryvky hudby hrané na jeho počest. José Palacios se domníval, že už spí, když ho uslyšel, jak říká:

"Vzpomínáš si na ten valčík?"
Zapískal několik taktů, aby v sluhově paměti hudbu oživil, ale ten si jej nedokázal vybavit. "Byl to valčík, který se pořád hrál ten večer, kdy jsme přijeli do Limy z Chuquisacy," připomněl generál. José Palacios si na něj nevzpomínal, ale na slavnostní večer osmého února roku 1826 nezapomněl nikdy. To ráno jim Lima uchystala královské přivítání, na něž generál reagoval větou, kterou neustále opakoval při každém přípitku: "Na rozlehlém peruánském území už není jediný Španěl." Ten den byla zpečetěna nezávislost obrovského světadílu, který chtěl podle svých vlastních slov přeměnit v nejrozsáhlejší, nejnevídanější či nejmocnější spolek národů, jaký kdy na světě vznikl. Rozechvění ze slavnosti se spojovalo s valčíkem, který nechal hrát tolikrát, kolikrát bylo třeba, aby ani jediná dáma z Limy nemohla říci, že si s ním nezatančila. Jeho důstojníci v nejoslnivějších uniformách, které město kdy vidělo, následovali jeho příkladu, dokud jim stačily síly, protože všichni byli znamenitými tanečníky valčíku, a vzpomínka na ně přetrvala v srdcích jejich partnerek mnohem déle než válečná sláva.
Poslední večer v Hondě zahájili slavnost valčíkem vítězství a generál v hamace čekal, že ho zahrají znovu. Protože ho však
stále neopakovali, náhle se zvedl, oblékl si tentýž jezdecký oblek, v němž si odbyl výlet do dolů, a bez ohlášení se dostavil na ples. Tancoval téměř tři hodiny, nechával valčík zahrát, kdykoliv vyzval k tanci novou partnerku, jako by si přál popelem svého stesku oživit někdejší lesk. Pryč byla přízračná léta, kdy mu celý svět ležel u nohou a kdy jenom on tancoval až do rána s poslední tanečnicí v opuštěném salóně. Plesy se mu staly tak pohlcující vášní, že když zrovna žádná tanečnice nebyla po ruce, tancoval sám nebo dokonce podle vlastního pískání, a když už podlehl opravdu velkému nadšení, tancoval i na stole v jídelně. Poslední večer v Hondě měl už tak málo sil, že musel často odpočívat a vdechovat vůni kapesníku namočeného v kolínské vodě, ale tancoval s obrovským zápalem a s mladickou svižností, bezděčně vyvraceje tvrzení o smrtelně nemocném člověku.
Když se krátce po půlnoci vrátil domů, oznámili mu, že na něho v návštěvní hale čeká nějaká žena. Byla elegantní, ztepilá a vycházela z ní vůně jara. Byla oblečená do sametových šatů s rukávy, jež jí zakrývaly ruce sevřené v pěst, a jezdeckých bot z velice jemného korduánu, na hlavě měla klobouk středověké dámy s hedvábným závojem. Generál se jí úslužně uklonil, zneklidněný neočekávanou pozdní návštěvou. Beze slova zvedla k jeho očím křížek, visící jí na dlouhém řetězu na krku, a on ji s údivem poznal.
"Miranda Lyndsayová!" zvolal.
"Jsem to já," odpověděla, "i když už jiná."
Rozvážný hřejivý hlas jako violoncello, nepatrně poznamenaný její rodnou angličtinou, v něm musel oživit neopakovatelné vzpomínky. Pokynem ruky ukázal strážci, který ho hlídal u dveří, aby odešel, posadil se proti ní tak blízko, že se téměř dotýkali koleny, a uchopil ji za ruce.
Poznali se před patnácti lety při náhodném obědě v domě anglického obchodníka Maxwella Hyslopa v Kingstonu, kde generál trávil své druhé vyhnanství. Byla jedinou dcerou sira Londona Lyndsaye, penzionovaného anglického diplomata, který se uchýlil do jednoho jamajského cukrovaru, aby tam sepsal své šestidílné paměti, nikdy nikým nečtené. I když Miranda byla neodolatelně krásná a vypovězený mladý muž měl bezstarostné srdce, byl tenkrát příliš zabraný do svých snů a důrazně se ucházel o jinou ženu, takže si ostatních lidí kolem sebe vůbec nevšímal.
Měla si ho navždy uchovat v paměti jako muže, který na svých třicet dva let vypadal mnohem starší, vychrtlého a pobledlého, s nezastřiženými licousy mulata a vlasy, které mu sahaly až na ramena. Byl oblečen po anglicku jako mladíci pocházející z kreolské aristokracie, v bílém nákrčníku, na tamější podnebí příliš tlustém kabátci a s gardénií romantiků v klopě. V tomto oblečení si ho jedna vybranější dámička spletla jedné prostopášné noci roku 1810 v londýnském nevěstinci s řeckým pederastem. Nejčastěji lidem utkvěly v paměti, ať už v dobrém nebo špatném, jeho uhrančivé oči a rozvláčný vyčerpávající projev pronášený pronikavým hlasem dravého ptáka. Nejzvláštněji působilo, že klopil zrak a poutal pozornost svých společníků, aniž by se na ně zpříma díval. Na počest dvou hostů, kteří neuměli španělsky, střídal ten den rytmus a dikci španělštiny Kanárských ostrovů a mluvu vzdělaných madridských vrstev s rudimentární, ale srozumitelnou angličtinou.
Během oběda, zaujat jenom svými vlastními přeludy, si nikoho nevšímal. Neúnavně promlouval v kultivovaném a okázalém stylu, vypouštěje prorocké sentence, z nichž mnohé byly obsaženy v epickém

provolání, uveřejněném o několik dní později v kingstonských novinách a dějinami posvěceném jako Dopis Z Jamajky. "Do otroctví nás znovu neuvrhli Španělé, ale naše vlastní nejednotnost," konstatoval. Když hovořil o velikosti, bohatství a možnostech Ameriky, mnohokrát zdůrazňoval: "Jsme mládím lidského pokolení." Když se Miranda vrátila domů, otec se jí zeptal, jaký je ten spiklenec, jenž tolik zneklidňoval španělské agenty na ostrově, a ona to vyjádřila jednou větou: "He feels he's Bonaparte."
Za několik dní obdržel neobvyklé poselství, aby se s ní sešel v sobotu v devět večer na jednom opuštěném místě, které mu podrobně popsala, a aby přišel sám a pěšky. Tímto vyzváním nebyl ohrožen pouze jeho život, ale osud celé Ameriky, neboť on byl poslední nadějí potlačeného povstání. Po pěti letech bezradné nezávislosti Španělsko znovu dobylo území místokrálovství Nové Granady a generálního kapitanátu Venezuely, jež nebyly s to čelit sveřepému útoku generála Pabla Morilla, zvaného Mírotvorce. Vrchní velení vlastenců bylo zlikvidováno podle jednoduchého návodu: byl pověšen každý, kdo uměl číst a psát.
Byl nejuvědomělejší, nejhouževnatější a nejprozíravější z generace vzdělaných kreolů, kteří zaseli sémě nezávislosti od Mexika až po Río de la Plata, a nejšťastněji v sobě spájel politický důvtip s válečnickou intuicí. Žil v pronajatém dvoupokojovém domě s vojenskými pobočníky, dvěma mladistvými bývalými otroky, kteří mu sloužili dál, i když už byli propuštěni na svobodu, a s Josém Palaciosem. Vytratit se v noci, pěšky a bez ochrany na pochybnou schůzku bylo nejenom zbytečným rizikem, ale i historickou pošetilostí. I když si však života a svého poslání cenil nade vše, nic ho tak nepřitahovalo jako tajemství krásné ženy.
Miranda ho na uvedeném místě očekávala na koni, také sama, a neviditelnou stezkou si ho odvážela na koňském zadku. Podle vzdálených blesků a hromobití nad mořem bylo zřejmé, že brzy začne pršet. Tlupa tmavých psů, štěkajících v temnotě, se pletla koni pod nohy, ale ona je udržovala v odstupu konejšivým mumláním, pronášeným v angličtině. Projeli velmi blízko kolem cukrovaru, kde sir London Lyndsay sepisoval vzpomínky, které si kromě něho neměl nikdo pamatovat, přebrodili kamenitý potok a vjeli z druhé strany do piniového lesa, v jehož hloubi stála opuštěná kaplička. Tam sestoupili z koně a ona ho odvedla za ruku přes potemnělou modlitebnu až ke zbořené sakristii, která byla napůl osvětlena pochodní přibitou ke zdi a kde jediným nábytkem byly dva pařezy přitesané sekyrou. Až tady si pohlédli do tváří. Byl jen v košili, vlasy měl přivázané k zátylku stuhou jako koňský ohon a Miranda ho shledala mladším a přitažlivějším než při obědě.
Nechopil se hned iniciativy, neboť jeho způsob svádění se neřídil žádným stanoveným postupem, nýbrž vždy počkal, jak se vyvine situace, jež určila především první krok: "Při zrodu lásky je každá chyba nenapravitelná," říkával. V tomto případě musel jít na schůzku s přesvědčením, že o všem je už rozhodnuto předem, protože iniciativu vyvinula ona sama.
Zmýlil se. Miranda byla nejen krásná, ale vyzařovala z ní těžko přehlédnutelná důstojnost, takže uběhlo mnoho času, než pochopil, že i tentokrát musí začít sám. Pokynula mu a posadili se na osekané pařezy tak blízko, že se téměř dotýkali koleny, stejně jako to měli udělat o patnáct let později v Hondě. Uchopil ji za ruce, přitáhl k sobě a pokusil se ji políbit. Dovolila mu, aby se přiblížil, dokud neucítila teplo jeho dechu, ale pak odvrátila tvář.
"Všechno má svůj čas," řekla.
Stejnými slovy odmítla i všechny jeho další pokusy. Když o půlnoci začal déšť prosakovat otvory ve střeše, seděli stále proti sobě a drželi se za ruce a on recitoval svou báseň, kterou si v těch dnech v duchu skládal. Byly to královské oktávy, přesně zachovávající rozměr a rým, a mísily se v nich milostné lichotky s válečnickým vychloubáním. Dojalo ji to a ve snaze uhodnout jejich autora uvedla tři jména.
"Složil je voják," napověděl.
"Byl to opravdový voják, nebo jen salonní?" zeptala se.
"Obojí," odpověděl. "Největší a nejosamělejší voják, jaký kdy žil."
Vzpomněla si na to, co řekla svému otci po obědě u pana Hyslopa.
"Nemůže to být nikdo jiný než Bonaparte," řekla.
"Jste blízko," upřesnil generál, "ale morální odlišnost je závratná, protože autor básně nepřipustil, aby ho korunovali."
Jak ubíhala léta a jak k ní docházely nové zprávy o něm, se stále větším ohromením se musela ptát sama

sebe, zda si byl vědom, že ta nevázanost jeho ducha předznamenala jeho vlastní život. Tu noc však o tom vůbec neuvažovala, soustředěná na svůj téměř nemožný úkol, že ho zadrží, aniž by ho rozzlobila a aniž by přitom podlehla jeho útokům, které se s blížícím se svítáním stávaly prudčími. Dovolila mu dokonce několik letmých polibků, ale víc nic.
"Všechno má svůj čas," opakovala.
"Ve tři odpoledne navždy odjíždím poštovním parníkem z Haiti," naléhal.
Jeho lstivý uskok zmařila okouzlujícím úsměvem.
"Předně, parník odplouvá až ve čtvrtek," poznamenala. "A navíc jste si včera objednal u paní Turnérové dort, který dnes večer musíte přinést na večeři s ženou, která mě na tomhle světě nejvíc nenávidí."
Žena, která ji na tomto světě nejvíc nenáviděla, se jmenovala Julie Cobierová, byla to krásná a bohatá Dominikánka, žijící na Jamajce také ve vyhnanství, u níž prý několikrát přespal. Ten večer se chystali oslavit její narozeniny pouze ve dvou.
"Vy jste informována líp než mí špióni," prohlásil.
"A proč si spíše nemyslet, že jsem jedna z vašich špiónek?" dodala.
Došlo mu to až v šest ráno, kdy se vrátil domů a nalezl svého přítele Felixe Amestoye mrtvého a zakrváceného v hamace, v níž by ležel on, kdyby nebylo předstíraného milostného dostaveníčka. Jeho přítele přemohl spánek, když na něho čekal, až se vrátí, aby mu předal spěšné poselství, a jeden z generálových propuštěných sluhů, podplacený Španěly, ho zavraždil jedenácti ranami dýky v domnění, že je to on. Miranda věděla o zamýšleném atentátu a nic rozumnějšího jak jej překazit ji nenapadlo. Chtěl jí osobně poděkovat, ale jeho vzkazy nechávala bez odpovědi. Než odjel do Port-au-Prince na korzárském škuneru, poslal jí po Josém Palaciosovi překrásný medailon, který zdědil po své matce, s lístkem, na němž byl pouze jeden řádek bez podpisu:
"Jsem pouhou hříčkou osudu."
Miranda to nikdy nepochopila a také nikdy nezapomněla na toto záhadné sdělení mladého válečníka, který se v následujících letech vrátil za pomoci prezidenta svobodné Haitské republiky generála Alexandra Pétiona do své země, překročil Andy s bosou povstaleckou jízdou z náhorních rovin, porazil královské vojsko na mostě u Boyacá a osvobodil podruhé a navždy Novou Granadu, potom Venezuelu, svou rodnou zem, a nakonec hornatá území na jihu až k hranicím s císařskou Brazílií. Sledovala jeho postup, především podle zpráv poutníků, neúnavně vyprávějících o jeho hrdinských činech. Když byla nezávislost bývalých španělských kolonií vybojována, provdala se Miranda za anglického zeměměřiče, který změnil profesi a usadil se v Nové Granadě, aby v údolí Hondy začal pěstovat jamajskou odrůdu cukrové třtiny. Předešlého dne zaslechla, že její starý známý, někdejší psanec z Kingstonu, dlí pouhé tři míle od jejího domu. K dolům však přijela, když už se generál vydal na zpáteční cestu do Hondy, a proto musela jet na koni ještě půl dne, aby se s ním setkala.
Nebyla by ho na ulici poznala bez licousů a mladistvých vousů, s bílými prořídlými vlasy a s vzezřením definitivní neupravenosti, které v ní vzbudilo užaslý dojem, že mluví s mrtvolou. Miranda chtěla předejít nebezpečí, že ji někdo na ulici pozná, posléze však měla v úmyslu, až s ním bude mluvit, závoj si odkrýt, ale zabránil jí v tom strach, že v její tváři objeví pustošivé stopy času. Jakmile skončily úvodní obřadnosti, přešla okamžitě ke své záležitosti.
"Přicházím vás požádat o laskavost."
"Jsem vám zcela k službám," nabídl se.
"Otec mých pěti dětí si odpykává dlouhý trest, protože zabil jednoho muže," svěřila se.
"V sebeobraně?"
"V čestném souboji," upřesnila a hned vysvětlila: "Ze žárlivosti."
"Předpokládám, že neoprávněně," řekl.
"Oprávněně," odpověděla.
Jenomže teď už všechno, dokonce i on, patřilo minulosti a ona, dovolávajíc se jeho soucitu, ho požádala, aby uplatnil svou moc a ukončil věznění jejího manžela. Nedokázal říci nic jiného než pravdu:
"Sama vidíte, jsem nemocný a bezmocný, ale na tomhle světě není nic, co bych pro vás nebyl schopen udělat."
Zavolal kapitána Ibarru, aby si zapsal podrobnosti o tomto případu, a přestože jeho moc pomalu

upadala, přislíbil, že vymůže omilostnění. Ještě té noci si o celé záležitosti naprosto diskrétně a bez písemných záznamů promluvil s generálem Posadou Gutiérrezem, ale všechno záviselo na tom, jak bude vypadat nová vláda. Doprovodil Mirandu až k domovním dveřím, kde ji očekával doprovod šesti sluhů, a rozloučil se s ní políbením ruky.
"Byl to krásný večer," řekla.
Neodolal pokušení:
"Tenhle, nebo tamten?"
"Oba," odpověděla.
Nasedla na čerstvého koně, ztepilého a vystrojeného jako kůň místokrále, a plným tryskem odjela, aniž se za ním ohlédla. Čekal ve dveřích, dokud mu na konci ulice nezmizela z dohledu, ale pořád ji viděl ve snu, ještě když ho za svítání José Palacios budil, aby se vydali na cestu po řece.
Před sedmi lety udělil německému komodorovi Juanovi B. Elbersovi zvláštní výsadu na zavedení paroplavby. Sám se plavil na cestě do Ocani z Barrancy Nuevy do Puerta Real na jedné jeho lodi a poznal, že to je pohodlný a bezpečný způsob cestování. Komodor Elbers se však přesto domníval, že se takový obchod nevyplatí, pokud není podložen výhradním zastoupením, a generál Santander, když zastupoval prezidenta, mu je bez jakýchkoliv podmínek dal. Po dvou letech, když mu národní kongres udělil neomezenou moc, generál dohodu zrušil jednou ze svých prorockých vět: "Jestliže ponecháme monopol Němcům, postoupí jej nakonec Spojeným státům." Později vyhlásil naprostou volnost říční plavby v celé zemi. Když si chtěl proto opatřit parník pro případ, že by se rozhodl odcestovat, setkal se s průtahy a výmluvami, které se až příliš podobaly mstě, a v okamžiku odjezdu se musel spokojit s obyčejným člunem.
V pět hodin ráno byl přístav přeplněný lidmi na koních i opěšalými, které guvernér narychlo sehnal v okolních ulicích ve snaze zinscenovat rozloučení jako za starých časů. Kolem přístavní hráze se projížděly početné loďky s lehkými ženštinami, které hlasitě a vyzývavě pokřikovaly na vojáky ve stráži, a ti jim odpovídali nestydatými lichotkami. V šest hodin přišel generál se svým oficiálním doprovodem. Z guvernérova domu vyšel velmi pomalu, s ústy zakrytými kapesníkem namočeným v kolínské vodě. Zdálo se, že celý den bude zataženo. Krámky na ulici obchodů byly otevřeny už od časného rána a někde se prodávalo skoro pod širým nebem mezi troskami domů zničených zemětřesením už před dvaceti lety. Několik lidí zdravilo z oken generála, jenž jim projevoval vděčnost máváním kapesníkem, většina ho však nechávala mlčky procházet, překvapena tím, jak špatně vypadá. Šel jen v košili, ve svých jediných jezdeckých botách Wellington a světlém slaměném klobouku. V kostelním atriu si farář stoupl na židli, aby k němu pronesl kázání, ale generál Carreno mu v tom zabránil. Generál k němu přistoupil a stiskl mu ruku.
Hned za rohem mu stačil jediný pohled, aby si uvědomil, že do svahu nedokáže vyjít, ale přidržoval se za ruku generála Carrena a pokračoval v chůzi, dokud nebylo zřejmé, že už nemůže dál. Pokusili se ho proto přesvědčit, aby si sedl do přenosného sedátka, které Posada Gutiérrez dal připravit, kdyby ho bylo třeba.
"Ne, generále, snažně vás prosím," řekl vystrašeně. "Ušetřte mě takového ponížení."
Vyšel do svahu spíše silou vůle než díky tělesné zdatnosti a ještě překypoval chutí sestoupit bez pomoci až k přístavišti. Tam se s každým členem oficiálního doprovodu rozloučil laskavými slovy a s předstíraným úsměvem, aby na něm nebylo patrno, že se onoho patnáctého května, v den nepostradatelných růží, vydává na zpáteční cestu do nicoty. Guvernérovi Posadovi Gutiérrezovi dal v upomínku zlatou medaili se svým vyrytým profilem, poděkoval mu za laskavost dosti silným hlasem, aby ho všichni slyšeli, a objal ho s nepochybným dojetím. Potom se objevil na zádi člunu a mával na rozloučenou kloboukem; nedíval se na nikoho ve skupinkách, které se s ním z břehu loučily, a neviděl spleť loděk kolem člunů ani nahé děti, které plavaly pod vodou jako rybky. S netečným výrazem stále mával kloboukem ke stejnému místu, až nebylo vidět nic než zničenou kupoli kostelní věže nad zbořenými zdmi. Poté se odebral pod lodní přístřešek, sedl si do hamaky a natáhl nohy, aby mu José Palacios pomohl stáhnout boty.
"Jen aby teď opravdu uvěřili, že jsme odjeli," prohlásil.
Flotilu tvořilo osm různě velikých člunů a jeden zvlášť upravený pro něho a jeho družinu s kormidelníkem

na zádi a osmi veslaři, kteří jej poháněli guajakovými vesly. Na rozdíl od běžných člunů, které měly uprostřed přístřešek z neopracovaného palmového dřeva pro lodní náklad, byla na této lodi, aby si mohl do stínu zavěsit hamaku, natažena plachta, podšitá plátnem, pokrytá rákosím a se čtyřmi otevřenými okny, umožňujícími lepší větrání a prosvětlení. Dali mu tam stoleček na psaní nebo na hraní karet, polici na knihy a džbán s kamenným sítem. Jako velitel flotily byl vybrán Casildo Santos, jeden z nejlepších námořníků na řece, bývalý kapitán praporu gardových střelců, vyznačující se hlasem jako hrom, s pirátskou páskou přes levé oko a spíše troufalou představou o svém poslání.
Květen byl první z příznivých měsíců pro lodě komodora Elberse, ale příznivé měsíce nebyly nejlepší pro čluny. Zdálo se, že se všechno spiklo proti pohodlí cestujících. Vražedné vedro, biblické bouře, zrádné proudy, nebezpečné šelmy a noční havěť. Utrpením pro člověka tak zesláblého podlomeným zdravím byl i zápach soleného masa, nakrájeného na pruhy, a uzených plátků, nedbale rozvěšených na přístřešku prezidentského člunu; jakmile ten pach při nástupu na loď ucítil, okamžitě přikázal, aby maso odstranili. Když se kapitán Santos dozvěděl, že generál vůbec nesnese pach jídla, zařadil zásobovací člun s kotci pro slepice a vepře až na konec flotily. Když však hned v první den plavby snědl generál s velkou chutí najednou dva talíře čerstvé kukuřičné kaše, bylo jasné, že už nic jiného během cesty jíst nebude.
"Jako kdyby ji uvařila magická ruka Fernandy Sedmé," prohlásil.
Bylo tomu tak. Jeho osobní kuchařka z posledních let Fernanda Barrigová z Quita, kterou nazýval Fernandou Sedmou, když ho nutila jíst něco, co nechtěl, se nacházela totiž na palubě, o čemž neměl tušení. Byla to milá, tlustá, hovorná Indiánka, jejíž největší schopností nebylo kuchařské umění, nýbrž její instinkt uspokojit generála u stolu. Rozhodl, aby zůstala v Santa Fe s Manuelou Sáenzovou, jež ji začlenila mezi své domácí služebnictvo, ale generál Carreno ji z Guaduasu spěšně povolal, když mu José Palacios vyděšeně oznámil, že generál už v předvečer cesty žádné jídlo nedojedl. Přijela do Hondy za svítání, potají ji nalodili na zásobovací člun a čekali na vhodnou příležitost. Ta se naskytla rychleji, než se nadali, a on se radoval nad čerstvou kukuřičnou kaší, jež byla jeho nejoblíbenějším jídlem od chvíle, kdy začal pozbývat zdraví.
První den plavby mohl být posledním. Ve dvě odpoledne se setmělo, vody se zpěnily, hromy a blesky roztřásly zemi a zdálo se, že veslaři nebudou schopni zabránit, aby se čluny neroztříštily o útesy. Generál se z přístřešku díval, jak kapitán Santos s hlasitými pokřiky řídí záchranný manévr, ale bylo jasné, že jeho námořnické schopnosti na podobnou kalamitu nestačí. Generál pozoroval jeho počínání, zprvu zvědavě, poté s nezvládnutelnou úzkostí, a ve chvíli, kdy hrozilo největší nebezpečí, si povšiml, že kapitán vydal chybný rozkaz. Tehdy se nechal strhnout instinktem, přemohl vítr a déšť a na pokraji záhuby vydal příkaz, který byl zcela opačný než kapitánův.
"Tudy ne!" zařval. "Doprava, doprava, kčertu!"
Jeho roztřesený hlas, stále však plný neodvolatelné autority, vyburcoval veslaře a generál, aniž si to uvědomil, převzal velení, dokud nebezpečí nepominulo. José Palacios přes něj chvatně přehodil přikrývku. Wilson a Ibarra ho pevně podpírali. Kapitán Santos ustoupil stranou, vědom si toho, že si zase spletl levý bok s pravým, a s vojačkou pokorou čekal, dokud se generál k němu neobrátil a neupřel na něho roztěkaný pohled:
"Promiňte mi to, kapitáne," omluvil se mu.
Sám se však neuklidnil. Ten večer zapálili ohně na písčitém břehu, u něhož přistáli k prvnímu přenocování, a on vyprávěl příběhy o nezapomenutelných námořních nehodách. Vyprávěl, že jeho bratr Juan Vicente, Fernandův otec, utonul při ztroskotání lodi, když se vracel z Washingtonu, kde pro první republiku nakoupil náklad zbraní a munice. Vyprávěl, že ho málem potkal stejný osud, když se pod ním při zdolávání rozvodněné Araucy utopil kůň, který ho s botou zapletenou do třmenu v přemetech vlekl, dokud se jeho stopaři nepodařilo přeříznout řemeny. Vyprávěl, že nedlouho po vyhlášení nezávislosti Nové Granady narazil při cestě do Angostury v orinockých peřejích na převržený člun a zahlédl neznámého důstojníka plovoucího ke břehu. Řekli mu, že to je generál Sucre. Rozhořčeně odpověděl: "Žádný generál Sucre neexistuje." Byl to skutečně Antonio José de Sucre, jenž byl před nedávném povýšen na generála osvobozenecké armády a s nímž generál od té doby udržoval vřelé přátelství.
"O tomhle setkání jsem věděl," prohlásil generál Carreno, "ale neslyšel jsem nic o ztroskotání."
"Možná že si to pletete s první nehodou, kterou Sucre měl, když uprchl z Cartageny pronásledován

Morillem. A udržoval se na hladině, bůh ví jak, skoro čtyřiadvacet hodin," vysvětlil generál. A trochu odtažitě dodal: "Jde mi o to, aby kapitán Santos nějakým způsobem pochopil mou odpolední opovážlivost."
Za svítání, když všichni spali, se celý prales rozezvučel niternou písní bez doprovodu. Generál sebou v hamace trhl. "To je Iturbide," zašeptal v přítmí José Palacios. Sotva to dořekl, hrubý velitelský hlas píseň přehlušil.
Agustín de Iturbide byl nejstarší syn mexického generála z války za nezávislost, jenž se ve své zemi prohlásil za císaře a nebyl jím ani jediný rok. Od té doby, co ho generál spatřil poprvé, jak stojí v pozoru, třese se a není schopen ovládnout chvění rukou pod dojmem setkání tváří v tvář s idolem svého mládí, pociťoval k němu zvláštní náklonnost. Iturbidemu bylo tehdy dvacet dva let. Ještě nedovršil sedmnáctý rok, když byl v jedné zaprášené žhnoucí mexické vesničce jeho otec zastřelen, několik málo hodin po návratu z vyhnanství, aniž se dozvěděl, že byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti za velezradu.
Hned od prvních dnů dojaly generála tři skutečnosti. Předně to, že Agustín měl zlaté hodinky s drahokamy, které mu otec zaslal, když stál před popravčí četou, a které měl zavěšené na krku, aby nikdo nebyl na pochybách, jak si jich nesmírně váží. Potom to byla upřímnost, s níž mu vyprávěl, že jeho otce, převlečeného za chudáka, aby ho přístavní stráž nepoznala, prozradila elegance, s níž seděl na koni. A nakonec to byl jeho zpěv.
Mexická vláda chtěla všemožným způsobem zabránit tomu, aby vstoupil do kolumbijské armády, neboť byla přesvědčena, že jeho průprava ve vojenském umění tvoří součást monarchistického spiknutí, za nímž stál generál, aby ho s domnělým právem následníka trůnu korunoval na mexického císaře. Generál vzal na sebe riziko vážného diplomatického incidentu nejenom proto, že přijal mladého Agustína s jeho vojenskými hodnostmi, nýbrž i proto, že z něho učinil svého pobočníka. Agustín požíval generálovy důvěry, ačkoliv neprožil jediný šťastný den a pouze jeho zvyk zpívat mu umožňoval překonávat věčnou nejistotu.
Když ho proto kdosi umlčel v magdalenských pralesích, vstal generál zabalený do přikrývky z hamaky, prošel ležením ozařovaným strážními ohni a vydal se za ním. Nalezl ho, jak sedí na břehu a hledí do proudu řeky.
"Zpívejte dál, kapitáne," pobídl ho.
Sedl si vedle něho, a když znal slova písně, zpíval svým slabým hlasem s ním. Nikdy neslyšel nikoho zpívat s takovou láskou, nevzpomínal si ani na nikoho tak zasmušilého, jenž by přesto kolem sebe šířil takové štěstí. Společně s Fernandem a Andrésem, s nimiž studoval na vojenské škole v Georgetownu, vytvořil Iturbide trio, které rozproudilo mladistvý vánek kolem generála, tak vyprahlého jednotvárností, jež je vlastní kasárnám.
Agustín a generál pokračovali ve zpěvu, dokud řev pralesních zvířat nevyplašil kajmany spící na břehu a vodní hlubiny se nerozvířily jako při nějaké živelné pohromě. Generál zůstal ještě sedět na zemi, ohlušen hrozivým probuzením celé přírody, dokud se na obzoru neobjevil oranžový pruh a nerozednilo se. Teprve pak se opřel o Iturbideho rameno a vstal.
"Díky, kapitáne," řekl mu. "S deseti muži, kteří by zpívali jako vy, bychom spasili svět."
"Ach, generále," povzdechl si Iturbide. "Co bych dal za to, aby vás slyšela moje matka."
Druhý den cesty po řece viděli pečlivě udržované usedlosti s modrými pastvinami a krásnými koňmi, kteří volně pobíhali, potom však začal prales a vše se zdálo blízké a jednotvárné. Už předtím proplouvali kolem vorů postavených z obrovských kmenů, které pobřežní dřevorubci odváželi na prodej do Cartageny de Indias. Pluly velmi pomalu, v proudu se zdály nehybné, a plavily se na nich celé rodiny s dětmi a zvířaty, jen nepatrně chráněnými před sluncem jednoduchými přístřešky z palmového listí. V některých pralesních zátočinách byly už vidět první škody napáchané posádkami parníků, které doplňovaly zásoby dřeva pro kotle.
"Ryby se budou muset naučit chodit po zemi, protože s řekami bude konec," prohlásil generál.
Vedro se během dne stalo nesnesitelným a povyk opic a ptáků dohánělpomalu k šílenství, ale večery byly tiché a svěží. Kajmani leželi dlouhé hodiny nehybně na písčitých březích s otevřenými chřtány a lapali motýly. U liduprázdných příbytků bylo vidět políčka osetá kukuřicí a na kost vyhublé psy, kteří štěkali na

projíždějící lodě; na odlehlých místech byly dokonce pasti na tapíry a rybářské sítě, ale po nějakém člověku nebylo ani stopy.
Po tolika letech válek, strastiplného vládnutí a jalových lásek pociťoval zahálku jako cosi bolestného. Když se ráno ochablý probouzel, zůstával ležet v hamace a přemýšlel. Ten den měl z korespondence urychleně vyřídit odpověď prezidentovi Caycedovi, ale celý čas věnoval diktování kratochvilných dopisů. V prvních dnech mu Fernando dočetl limskou kroniku klevet a generál se už nedokázal soustředit na nic jiného.
Byla to jeho poslední kniha, již znal v úplnosti. Knihy četl s náruživou hltavostí jak v přestávkách mezi bitvami, tak i ve chvílích odpočinku po milování, ale neuspořádaně a nesystematicky. Četl kdykoliv, za jakéhokoliv světla, někdy při procházkách pod stromy, někdy na koni pod žhavými tropickými paprsky, někdy v přítmí kočárů drkotajících po kamenitých cestách, někdy v houpající se hamace při diktování dopisů. Jeden limský knihkupec se podivoval nad množstvím a rozmanitostí knih, které si vybíral podle všeobecného katalogu, v němž byla zastoupena díla od řeckých filozofů až po věštecké traktáty. Pod vlivem svého učitele Simona Rodrígueze četl v mládí romantiky a hltal je pořád se svým snílkovským a nadšeným temperamentem, jako kdyby četl sám o sobě. Byly to vášnivé příběhy, které ho poznamenaly na celý život. Nakonec četl vše, co mu padlo do rukou, a neměl jednoho oblíbeného autora, ale celou řadu, protože si v různých obdobích vždy oblíbil někoho jiného. Ve všech domech, v nichž žil, byly police zaplněné knihami až k prasknutí a ložnice i chodby se nakonec proměnily v soutěsky z navršených knih a hory zbloudilých listin, které se pokaždé, když tudy prošel, množily a nemilosrdně ho pronásledovaly, jako by toužily po klidu archívu. Nikdy nepřečetl všechny knihy, které měl. Když z města odcházel zase jinam, svěřoval je do péče nejdůvěryhodnějších přátel, i když už o nich nikdy neslyšel; život válečníka ho donutil zanechat po sobě stopu z knih a papírů, dlouhou více než čtyři sta mil a sahající z Bolívie až do Venezuely. Než mu začal slábnout zrak, nechával si knihy a dokumenty předčítat svými písaři a nakonec u tohoto zvyku zůstal, protože mu okuláry byly nepříjemné. Jeho zájem o četbu však zároveň postupně klesal a tuto skutečnost jako vždy zdůvodňoval příčinami, které se ho netýkaly.
"Problém je v tom, že dobrých knih je stále míň a míň," říkával.
José Palacios byl jediný, kdo nejevil známky únavy z té ospalé cesty, horko a nepohodlí vůbec nijak neovlivňovaly jeho vybrané způsoby a oblékání, ani nesnižovaly jeho úslužnost. Byl o šest let mladší než generál, v jehož domě se narodil jako otrok, důsledek slabé chvilky jedné Afričanky a Španěla, po němž zdědil mrkvové vlasy, pihy ve tváři a na nikách a světlemodré oči. V rozporu se svou přirozenou skromností měl nejlépe vybavený a nejnákladnější šatník z celé družiny. Celý život prožil po generálově boku, sdílel s ním obě jeho vyhnanství, všechna tažení a všechny bitvy v první linii, vždy v civilním oděvu, protože se nikdy necítil oprávněn nosit vojenskou uniformu.
Nejúmornější na celé cestě byla nucená nečinnost. Jednou odpoledne byl už generál tak zoufalý neustálým chozením kolem dokola v těsném prostoru pod plátěnou střechou, že nechal člun zastavit, aby se prošel po zemi. Ve vyschlém bahně zahlédli jakési stopy, které vypadaly, jako by patřily ptáku tak velkému jako pštros a přinejmenším tak těžkému jako vůl, avšak veslaři na tom neshledávali nic nenormálního, neboť tvrdili, že v těchto bezútěšných končinách pobíhají bytosti s tělem jako seiba a s kohoutími pařáty a hřebínkem. Generál se legendě vysmál, jako se posmíval všemu, co zavánělo nadpřirozeným nádechem, ale na procházce se zdržel déle, než se předpokládalo, až se tam nakonec museli utábořit, i když s tím kapitán a dokonce ani generálovi vojenští pobočníci nesouhlasili, protože to místo považovali za nebezpečné a nezdravé. Celou noc nespal, trýzněn vedrem a nájezdy komárů, kteří jako by pronikali sítí dusivé moskytiéry, a vystrašen obávaným řevem pumy, který je celou noc udržoval ve střehu. Až do dvou do rána si rozprávěl s hloučky, které bděly u ohňů. Teprve k ránu, když si prohlížel rozlehlé bažiny pozlacené prvními slunečními záblesky, zahnal vidinu, která ho připravila o spánek.
"No tak dobře," prohlásil, "budeme muset odplout a přátele s kohoutími pařáty nepoznáme."
Když vyplouvali, skočil do člunu černý, prašivý a vyzáblý pes se zchromlou nohou. Oba generálovi psi se na něho vrhli, ale neduživý tvor se bránil se sebevražednou sveřepostí a nevzdal se, ani když se s rozdrásaným hrdlem koupal ve vlastní krvi. Generál přikázal, aby ho ušetřili, a José Palacios se ho ujal jako už mnohokrát tolika psů z ulice.

Tentýž den přibrali na palubu nějakého Němce, který byl vysazen na písčitém ostrově, protože zbil holí jednoho svého veslaře. Když vstoupil na palubu, prohlásil o sobě, že je astronom a botanik, ale z rozmluvy jednoznačně vyplynulo, že ani o jednom nemá ponětí. Na své vlastní oči však prý spatřil bytosti s kohoutími pařáty a byl rozhodnut, že jednu z nich dostane živou a bude ji v kleci ukazovat v Evropě jako div, srovnatelný pouze s americkou pavouci ženou, která způsobila takový rozruch před sto lety v andaluských přístavech.
"Odvezte si mě," navrhl mu generál, "ujišťuji vás, že vyděláte víc peněz, když v kleci budete jako největšího hlupáka v dějinách ukazovat mě."
Od začátku ho generál považoval za sympatického šejdíře, ale svůj názor pozměnil, když Germán začal nestoudně žertovat
o zahanbujících homosexuálních sklonech barona Alexandra von Humboldt. "Měli jsme ho znovu vysadit na břeh," řekl Josému Palaciosovi. Odpoledne se setkali s poštovní lodí, která plula proti proudu, a generál musel vynaložit veškerou svou výmluvnost, aby poštovní úředník otevřel pytle s korespondencí a vydal mu dopisy určené pro něho. Nakonec ho požádal o laskavost, aby odvezl Němce do přístavu Nare, a úředník souhlasil, přestože loď byla přetížená. Ten večer, když mu Fernando četl dopisy, generál zahuhlal:
"Ten syčák nesahá Humboldtovi ani po kotníky." Přemýšlel o baronovi už předtím, než vzali Němce na palubu, neboť si nedovedl představit, jak mohl přežít v tak divoké přírodě. Poznal ho při svém někdejším několikaletém pobytu v Paříži, když se Humboldt vrátil ze své cesty po rovníkových zemích; kromě jeho inteligence a moudrosti ho překvapila
i jeho oslnivá krása, jakou nespatřil u žádné ženy. Na druhé straně ho nejméně přesvědčovala jeho jistota, že španělské kolonie v Americe dozrály k nezávislosti. Řekl to jen tak, aniž by se mu zachvěl hlas, zatímco generála taková myšlenka nenapadla ani ve snu.
"Chybí jedině ten správný muž," řekl mu tehdy Humboldt.
O mnoho let později v Cuzcu to generál vyprávěl Josému Palaciosovi, cítil se být zřejmě pánem světa, poté co dějiny právě prokázaly, že tím správným mužem je on. Už se o tom nikomu nezmínil, ale kdykoliv se mluvilo o baronovi, využil toho, aby mu vzdal poctu za jeho jasnozřivost.
"Humboldt mi otevřel oči."
Po Magdaleně se plavil počtvrté a nemohl se zbavit dojmu, že se před ním znovu odvíjí jeho život. Poprvé její vody zbrázdil v roce 1813 jako plukovník milicí, když byl ve své zemi poražen a do Cartageny de Indias připlul z vyhnanství na Cura9au, hledaje prostředky k pokračování ve válce. Nová Granada byla rozdělena v samosprávné oblasti, věc nezávislosti ztrácela vlivem krutého španělského útlaku podporu lidu a konečné vítězství se zdálo stále méně jisté. Při třetí cestě na palubě parního člunu, jak jej nazýval, bylo již dílo emancipace dovršeno, ale jeho téměř utkvělý sen se začal rozplývat. Při oné poslední cestě se jeho sen už rozplynul, ale přežíval dál v jediné větě, kterou neúnavně opakoval: "Naši nepřátelé budou mít veškeré výhody, dokud nevytvoříme jednotnou americkou vládu."
Z tolika vzpomínek, které sdílel s Josém Palaciosem, patřila k nejdojímavějším vzpomínka na první cestu, kdy vedli válku za osvobození řeky. V čele dvou set všelijak vyzbrojených mužů očistili během asi dvaceti dnů povodí Magdaleny od všech monarchistických Španělů. Dokonce sám José Palacios si v čtvrtý den cesty povšiml, nakolik se poměry změnily, když na březích osad začínali vidět zástupy žen, čekajících na průjezd člunů. "To jsou vdovy," oznámil. Generál se vyklonil a spatřil je, v černých šatech stály seřazené na břehu pod spalujícím sluncem jako zahloubaní havrani v očekávání třeba i jen soucitného pozdravu. Generál Diego Ibarra, Andrésův bratr, říkával, že generál sice nikdy neměl žádné děti, ale přesto se stal otcem i matkou vdov celého národa. Všude ho následovaly a on je udržoval při životě vřelými slovy, nefalšovanými projevy útěchy. Když viděl zástupy zachmuřených žen v poříčních vesnicích, myslel však spíše na sebe než na ně.
"Nyní jsou vdovy z nás," prohlásil. "Jsme sirotci, mrzáci a vyvrhelové nezávislosti."
Kromě Puerta Real, kterým se vjíždělo z Ocani do řeky Magdaleny, se před Mompoxem nezastavili v žádné vesnici. Shledali se tam s venezuelským generálem Josém Laurenciem Silvou, jenž splnil své poslání, odvedl povstalecké granátníky až na hranice jejich země a nyní byl připraven připojit se k doprovodu.

Generál zůstal na palubě až do večera, kdy vystoupil na břeh, aby přespal v narychlo zbudovaném táboře. Mezitím přijal v člunu zástupy vdov, invalidů a lidí bez domova, kteří ho chtěli spatřit. Skoro na všechny se s obdivuhodnou přesností pamatoval. Ti, co tam zůstávali, umírali bídou, jiní odešli do nových válek, aby přežili, nebo se z nich stali lupiči jako z mnoha vojáků propuštěných z osvobozenecké armády v celé zemi. Jeden z nich shrnul pocity všech do věty: "Nezávislost už, pane generále, máme, teď nám ale řekněte, co s ní." V opojení z vítězství jim vštípil, aby s ním takto mluvili, s pravdou na jazyku. Nyní však pravda změnila pána.
"Získat nezávislost znamená pouze vyhrát válku," říkával jim. "Velké oběti přijdou později, až budeme chtít dát těmhle národům společnou vlast."
"Zatím jsme přinášeli jenom oběti, pane generále," odpovídali.
Neustoupil ani o krok.
"Je třeba dalších," vyzýval. "Jednota je k nezaplacení."
Tu noc, zatímco bloumal stavením, v němž mu zavěsili hamaku na spaní, uviděl nějakou ženu, která se za ním ohlédla, když procházela kolem, a jeho udivilo, že ji nepřekvapila jeho nahota. Dokonce zaslechl slova písně, kterou si pobrukovala: "Pověz mi, že nikdy není pozdě zemřít láskou." Hlídač v přístěnku u vchodu byl ještě vzhůru.
"Je tady nějaká žena?" zeptal se ho generál.
Muž vůbec nezaváhal.
"Žádná, která by byla hodná Vaší Excelence," odpověděl.
"A která by byla mé excelence nehodná?"
"Taky ne," tvrdil hlídač. "Na míli kolem dokola není žádná žena."
Generál si byl tak jist, že ji zahlédl, a proto ji až do odpoledne hledal po celém domě. Naléhal, aby mu pomáhali také jeho pobočníci, a druhý den zpozdil odjezd o více než hodinu, dokud nedostal stejně neoblomnou odpověď: nikdo tady není. Už se o tom nemluvilo. Celou zbývající část cesty však pokaždé, když si na to vzpomněl, na tom stále trval. José Palacios ho měl přežít o mnoho let a měl mít dost času, aby si znovu prošel celý svůj život s ním, takže ani ta nejbezvýznamnější podrobnost nezůstane ve stínu. Jediné, co se mu však nikdy nepodařilo objasnit, bylo, zda vidina oné noci v Puertu Real byla snem, poblouznění, nebo zjevením.
Nikdo si už nevzpomněl na psa nalezeného v pralese, jenž pobíhal kolem a zotavoval se ze svých zranění, dokud důstojnický sluha, který měl na starosti proviant, neupozornil, že nemá žádné jméno. Umyli ho ve fenolu, posypali ho pudrem pro novorozence, ale dokonce ani tak se jim nezdařilo zmírnit jeho nevzhledné vzezření a zápach prašiviny. Generál se opájel čerstvým vzduchem na zádi, když ho José Palacios přivlekl.
"Jaké mu dáme jméno?" zeptal se ho.
Generál se ani na chvíli nezamýšlel:
"Bolívar," řekl.

Dělový člun, kotvící v přístavu, okamžitě vyplul, jakmile zjistili, že se blíží flotila říčních plavidel. José Palacios ho spatřil průzory v plachtě a naklonil se nad hamaku, v níž ležel generál se zavřenýma očima.
"Pane," oznámil, "jsme v Mompoxu."
"Božská země," řekl generál, aniž otevřel oči.
Jak pluli po proudu dolů, řeka se rozšiřovala a zklidňovala jako bezbřehá bažina a vedro bylo tak hutné, že bylo možno se ho dotýkat rukama. Generál se bez lítosti zřekl prudkých rozbřesků a hýřivých soumraků, jež ho v prvních dnech zdržovaly na přídi, a podlehl malomyslnosti. Už nediktoval dopisy, nečetl, ani nekladl společníkům otázky, v kterých by mohli vytušit zájem o život. I v těch největších vedrech si za siesty přes sebe přehazoval přikrývku a zůstával ležet v hamace se zavřenýma očima. Z obavy, že ho neslyšel, José Palacios zopakoval své upozornění a generál znovu odpověděl se zavřenýma očima.
"Mompox neexistuje," řekl. "Někdy se nám o něm zdá, ale neexistuje."

"Mohu přinejmenším dosvědčit, že existuje věž svaté Barbory," prohlásil José Palacios. "Vidím ji odtud."
Generál otevřel utrápené oči, nadzvedl se v hamace a v posledním aluminiově bílém světle spatřil první střechy starobylého a pochmurného města Mompox, poničeného válkou, zpustošeného republikánským chaosem a zdecimovaného neštovicemi. V té době řeka změnila řečiště s neodvolatelným přezíráním, které se koncem století mělo stát naprostým zapomněním. Z kamenné hráze, kterou koloniální správci po ničivých přívalech povodní s pyrenejskou umíněností urychleně obnovovali, zůstalo tu a tam pár trosek na pláži plné oblázků.
Bitevní plavidlo se přiblížilo k člunům a černošský důstojník, stále ještě v uniformě bývalé místokrálovy policie, na ně zamířil dělo. Kapitál Casildo Santos stačil na něho ještě zakřičet:
"Neblbni, negre!"
Veslaři znehybněli a čluny začal unášet proud. Granátníci doprovázející generála namířili pušky na dělový člun a čekali na rozkazy. Důstojník se nedal vyvést z míry.
"Jménem zákona," zařval, "předložte pasy."
Až v té chvíli spatřil přízrak, který se vynořil zpod plachty, a zahlédl jeho znavenou, avšak neúprosně autoritativní ruku, která přikázala vojákům sklonit zbraně. Potom generál důstojníkovi jemným hlasem řekl:
"Asi mi to, kapitáne, nebudete věřit, ale já pas nemám."
Důstojník nevěděl, kdo to je. Když mu to však Fernando řekl, vrhl se i se zbraní do vody a překotně se rozběhl po břehu, aby v městečku zvěstoval dobrou zprávu. S vyzváněním doprovodil dělový člun lodě až do přístavu. Ještě než v poslední zátočině spatřili celé město, zněly na poplach už zvony ve všech osmi kostelech.
Santa Cruz de Mompox se stalo v koloniálních dobách obchodním mostem mezi karibským pobřežím a vnitrozemím a na tom založilo své bohatství. Jakmile se zvedla vichřice svobody, vyhlásila tato bašta kreolské aristokracie nezávislost jako první. Když se města opět zmocnilo Španělsko, generál je znovu sám osvobodil. Tehdy to byly jen tři ulice podél řeky, široké, přímé a zaprášené, s pouze přízemními domky s velkými okny, v nichž si poměrně slušně žila dvě hrabata a tři markýzové. Věhlas, který město získalo svými jemnými výrobky ze zlata, přežil republikánské změny.
Tentokrát však byl generál tak rozčarován svou slávou a tak zaujat proti celému světu, že ho překvapily zástupy lidí, které na něho čekaly v přístavu. Rychle si oblékl sametové kalhoty a vysoké boty, přestože bylo vedro, vzal si pončo a místo noční čepice si dal na hlavu klobouk s širokou střechou, který měl při loučení v Hondě.
V kostele Početí Panny Marie se právě konal pohřební obřad se vztyčeným křížem. Mše nad zemřelým se osobně zúčastnili všichni zástupci světských a církevních úřadů, zástupci různých spolků a škol a hodnostáři města ve slavnostním odění; hlasy zvonů je zneklidnily, neboť se domnívali, že jde o požární poplach. Sám obecní sluha, který celý vzrušený přiběhl a právě to pošeptal starostovi do ucha, však na celý kostel zakřičel:
"Prezident je v přístavu!"
Mnozí totiž ještě nevěděli, že už jím není. V pondělí tudy projela poštovní loď, jejíž posádka roztrušovala po osadách při řece zvěsti z Hondy, avšak nic určitého neřekla. Rozporné zprávy proto způsobily, že nenadálé přivítání bylo o to bouřlivější, dokonce i truchlící rodina přijala s pochopením, že většina smutečních hostů opustila kostel a odešla k přístavišti. Pohřební obřad byl v půli přerušen a za hřmění ohňostrojů a vyzvánění zvonů doprovodilo rakev na hřbitov pouze několik nejbližších příbuzných a přátel.
V řece bylo ještě málo vody, protože v květnu nenapršelo, takže se museli vyšplhat na hromadu sutin, aby se dostali do přístavu. Generál nerudně odmítl kohosi, kdo ho chtěl odnést, a vystoupil nahoru, opíraje se o rámě kapitána Ibarry, po každém kroku se zastavoval a s velkou námahou se udržel na nohou, ale nahoru došel s náležitou důstojností.
Hodnostáře v přístavu pozdravil rázným stiskem ruky, neuvěřitelně pevným na jeho tělesný vzhled a malou ruku. Ti, co ho viděli, když tam byl naposledy, nevěřili svým očím. Vypadal staře a budil zdání, že je svým otcem, ale zbývalo mu ještě dost energie na to, aby nikomu nedovolil rozhodovat za něho. Odmítl nosítka používaná na Velký pátek, která pro něho připravili, a umínil si, že do kostela Početí Panny Marie půjde pěšky. Nakonec byl nucen sednout na mulu, kterou starosta, když viděl, jak je při

vystupování z člunu zesláblý, nechal urychleně osedlat.
José Palacios zahlédl v přístavu mnoho strakatých obličejů, tygrovaných nátěry hořcově fialové barvy v důlcích od neštovic. V městech na dolní Magdaleně se neštovice staly nevykořenitelnou nemocí, a když během tažení za osvobození měst na řece způsobily v řadách osvobozenecké armády úplnou pohromu, vlastenci z nich měli větší strach než ze Španělů. Protože však choroba řádila dál, generál tehdy zařídil, aby se tam jakýsi francouzský přírodovědec, který městem projížděl, na nějakou dobu zdržel a obyvatelstvo oočkoval; přitom používal metodu, podle níž se lidem do těla vpravovala seriózní tekutina, vytékající z neštovičných boláků u dobytka. Způsobil však tolik úmrtí, že nakonec nikdo nechtěl o kravské medicíně, jak ji začali nazývat, nic slyšet, a mnoho matek raději riskovalo, že se jejich děti nakazí. Oficiální zprávy, které generál dostával, však ujišťovaly, že metla neštovic byla zažehnána. Když ho proto José Palacios upozornil na velký počet zbarvených obličejů v davu, byl spíše zhnusen než udiven.
"Dokud podřízení budou pořád lhát, aby nám vyhověli," oznámil, "tak to takhle dopadne vždycky."
Nedopustil však, aby jeho rozladění pocítili lidé, kteří ho přišli do přístavu uvítat. Vylíčil jim souhrnně události, které vedly k jeho demisi a chaotickému stavu, v němž zanechal Santa Fe, a proto naléhavě doporučoval, aby jednomyslně podpořili novou vládu. "Nemáme jinou možnost," prohlásil. "Buď jednotu, nebo anarchii." Řekl, že odchází a už se nevrátí nejenom proto, aby se vyléčil z četných a velmi zhoubných neduhů, které očividně sužovaly jeho tělo, nýbrž i proto, aby se zbavil utrpení, které mu působily bolesti druhých lidí. Neřekl však, kdy odjíždí ani kam, a bez jakékoliv souvislosti opakoval, že ještě neobdržel od vlády pas, aby mohl odjet ze země. Poděkoval jim za slavných dvacet let, které mu Mompox dal, a požádal je, aby ho už nevyznamenávali žádnými dalšími tituly kromě titulu občana.
Kostel Početí Panny Marie byl stále vyzdoben smutečními věnci a ve vzduchu se ještě vznášela vůně květin a pohřebních svící, když tam vpadl nahromaděný dav, protože se mělo sloužit narychlo připravené Tedeum. José Palacios, jenž seděl v lavici určené pro doprovod, si povšiml, že se generál pořád nemůže na svém místě pohodlně usadit. Starosta, mestic s kamennou tváří a nádhernou lví hřívou, naopak seděl vedle něho uzavřen do svého vlastního světa. Vdova Fernanda Benjumeaová, jejíž kreolská krása na madridském dvoře nadělala hotovou spoušť, půjčila generálovi svůj santalový vějíř, aby mu pomohla zahnat ospalost obřadu. Zoufalé pohyby vějíře mu přinášely jen nepatrnou úlevu, dokud mu vedro nezačalo působit potíže při dýchání. Tehdy zašeptal starostovi do ucha:
"Věřte mi, že si takovýhle trest nezasloužím."
"Láska lidu stojí za to, Excelence," odpověděl starosta.
"Bohužel tohle není láska, ale hon za novinkami," upřesnil generál.
V závěru obřadu se úklonem rozloučil s vdovou Benjumeaovou a vrátil jí vějíř. Chtěla mu ho znovu dát.
"Prokažte mi tu čest a ponechte si ho jako vzpomínku na tu, která vás tolik miluje," řekla mu.
"Smutné je, milostivá paní, že už mi na vzpomínky moc času nezbývá," posteskl si generál.
Farář trval na tom, že ho musí ochraňovat před vedrem, a proto mu poskytl velikonoční baldachýn na cestu od kostela Početí Panny Marie až ke koleji apoštola svatého Petra, jednoposchoďové budovy s klášterním ochozem z kapradí a hvozdíků a v pozadí se skvoucím sadem s ovocnými stromy. Na chodbách s arkádami nebylo možno v těch měsících pobývat, neboť od řeky vanuly dokonce i v noci nezdravé větry, ale příbytky přilehlé k velké hale byly chráněny silnými kamennými zdmi, které je udržovaly v podzimním přítmí.
José Palacios jel napřed, aby všechno náležitě připravil. Do ložnice s drsnými stěnami, nedávno vybílenými koštětem namočeným ve vápně, pronikalo jediným oknem se zelenými okenicemi, které vedlo do sadu, jen málo světla. José Palacios dal přemístit postel, aby okno do sadu měl generál u nohou, a ne u hlavy, a mohl se tak dívat na žluté gujavy na stromech a kochat se jejich vůní.
Generál vstoupil zavěšen do Fernanda a následován farářem z Početí Panny Marie, který byl rektorem koleje. Jakmile generál překročil práh ložnice, opřel se zády o stěnu, zaskočen vůní gujav, naskládaných do nádoby z tykve a vystavených na okenní římse; jejich hříšná vůně naplnila celou ložnici. Zůstal stát se zavřenýma očima, a dokud mu stačil dech, vdechoval vonný dým dávných zážitků, jež mu rvaly srdce. Potom se rozhlédl po pokoji s bázlivou opatrností, jako kdyby každý předmět v sobě skrýval tajemství a nechtěl mu ho zjevit. Kromě postele s nebesy byly v ložnici mahagonová komoda, noční stolek s

mramorovou deskou a pohovka potažená červeným sametem. Na zdi u okna visely osmihranné hodiny s římskými číslicemi, které se zastavily na jedné hodině a sedmi minutách.
"Konečně něco, co je pořád stejné!" zvolal generál.
Farář byl překvapen.
"Promiňte, Excelence," ozval se, "ale pokud se pamatuji, nikdy předtím jste tu nebyl."
Udiven byl i José Palacios, protože ten dům nikdy nenavštívili, ale generál se znovu ponořil do svých vzpomínek a uváděl tolik nepochybných podrobností, že z toho byli všichni celí ohromení. Nakonec se je snažil upokojit svou obvyklou ironií.
"Možná, že to bylo v nějakém dřívějším převtělení," prohlásil. "Koneckonců všechno je možné ve městě, v němž jsme právě viděli člověka vyobcovaného z církve kráčet pod baldachýnem."
Zanedlouho se strhla bouřka s hromobitím, po níž město zůstalo v zubožením stavu. Generál toho využil, aby se zotavil z přivítání, s požitkem vdechoval vůni gujav, zatímco předstíral, že spí na zádech a oblečený v chládku pokoje, a potom v posilujícím tichu po povodni usnul doopravdy. José Palacios to poznal, protože ho slyšel, že mluví jako zamlada s dobrou výslovností a zvučným hlasem, který se mu v té době vracel jenom ve spánku. Hovořil o Caracasu, pobořeném městě, které už nebylo jeho, se zdmi polepenými hanopisy proti němu a ulicemi zaplavenými přívalem lidského bahna. José Palacios, téměř neviditelný na pohovce, bděl v rohu pokoje, aby měl jistotu, že nikdo jiný z doprovodu nemůže slyšet důvěrnosti vyslovované ze sna. Pootevřenými dveřmi pokynul plukovníku Wilsonovi a ten odešel k vojákům, kteří drželi stráž a bloumali po zahradě.
"Tady nás nikdo nechce a v Caracasu nikdo neposlouchá," pronesl spící generál. "Vyjde to nastejno."
Dál ze sebe chrlil proudy hořkých nářků, pozůstatků promarněné slávy, kterou vítr smrti v cárech odvál.
Téměř po hodině ho probudil rozruch na chodbě a kovový zvuk povýšeného hlasu. Nahlas zachrápal, a aniž otevřel oči, promluvil bezbarvým hlasem člověka, který se právě probudil:
"Co se to, kčertu, děje?"
Generál Lorenzo Cárcamo, veterán osvobozeneckých válek, člověk zatrpklé povahy s téměř ztřeštěnou osobní odvahou, se totiž snažil násilím vniknout do ložnice před dobou stanovenou k audienci. Dostal se přes plukovníka Wilsona, když předtím zbil šavlí poručíka granátníků, a podvolil se pouze nadčasové moci faráře, jenž ho zdvořile odvedl do přilehlé pracovny. Když se to generál od Wilsona dověděl, rozhořčeně vykřikl:
"Řekněte Cárcamovi, že jsem umřel! Prostě jenom, že jsem umřel!"
Plukovník Wilson odešel do pracovny, aby se utkal s hromotluckým vojákem oblečeným pro tuto příležitost do parádní uniformy ověšené válečnými medailemi. Jeho nadutost se však v té chvíli rozplynula jako dým a oči mu tonuly v slzách.
"Ne, Wilsone, neříkejte mi to," zvolal. "Už jsem to slyšel."
Když generál otevřel oči, povšiml si, že na hodinách je pořád jedna hodina a sedm minut. José Palacios je natáhl, popaměti nařídil a pohledem na své dvoje hodinky s řetízkem si hned ověřil, že je to správný čas. Zakrátko vešla Fernanda Barrigová a snažila se generála přimět, aby snědl talíř opékaného lilku. Odmítl, přestože od předešlého dne nic nejedl, ale přikázal, aby mu jídlo odnesli do pracovny; nají se během slyšení. Vzápětí podlehl pokušení a vzal si z tykve jednu gujavu. Na chvíli byl opojen vůní, poté se do ní hltavě zakousl, s dětskou rozkoší rozkousal dužinu, ze všech stran ji vychutnal a s dlouhým povzdechem vzpomínky spolkl. Potom se s tykví plnou gujav mezi nohama posadil do hamaky a všechny je jednu po druhé na posezení snědl. José Palacios ho přistihl, když jedl předposlední plod.
"Z toho budeme mít smrt!" zvolal na něho.
Generál ho v dobré náladě napodobil.
"Ne víc, než máme."
Přesně v půl čtvrté, jak bylo stanoveno, nařídil, aby návštěvníci začali chodit po dvou do pracovny, neboť tímto způsobem se jednoho rychle zbavil, dávaje mu najevo, že má naspěch, aby mohl vyslechnout druhého žadatele. Doktor Nicasio del Valle, jenž vstoupil jako jeden z prvních, ho zastihl, jak sedí zády k němu u otevřeného okna, odkud bylo vidět celý statek a za ním dýmající bažiny. V ruce držel talíř s lilkem, který mu přinesla Fernanda Barrigová a z něhož nic nepozřel, protože už začal pociťovat, že se přejedl gujavami. Doktor del Valle později shrnul své dojmy z onoho setkání do neomaleného rčení:

"Tomu muži jako by už zvonil umíráček." Všichni, kdo se dostavili k slyšení, měli, každý po svém, shodný názor. Dokonce ani ti, na něž nejvíce zapůsobila jeho ochablost, neměli slitování a umíněně naléhali, aby obešel okolní vesnice a šel za kmotra dětem nebo slavnostně zahajoval veřejné stavby, nebo na vlastní oči zhlédl bídu, v níž jejich obyvatelé dopuštěním vlády žili.
Po hodině se dostavilo znepokojivé nutkání ke zvracení a bolesti v břiše, způsobené gujavami, a generál musel přerušit slyšení, přestože měl nejlepší snahu vyhovět všem, kteří čekali už od rána. Na přeplněném dvoře se to hemžilo býčky, kozami, slepicemi a jinými venkovskými zvířaty, které mu přinášeli darem. Museli zasáhnout granátníci a zabránit tlačenici, ale situace se uklidnila až odpoledne, kdy se přihnala další prozřetelná bouřka, která příjemně osvěžila vzduch a prohloubila ticho.
I když to generál výslovně odmítal, připravili v nedalekém domě na čtvrtou odpoledne slavnostní večeři. Konala se však bez něho, neboť karminativní účinek gujav ho udržoval v pohotovosti téměř až do půlnoci. Zůstal ležet v hamace, zesláblý záludnou svíravou bolestí a smrdutými větry, s pocitem, jako by se mu duše louhovala v jakýchsi žíravých vodách. Farář mu přinesl lék připravený domácím lékárníkem. Generál jej odmítl. "Jestliže jsem kvůli jednomu dávidlu přišel o moc, s dalším bych se dostal hrobníkovi na lopatu," prohlásil. Poddal se svému osudu, třásl se zimou z ledového potu, který mu vyrazil po celém těle, a slabou útěchu mu poskytoval jen veselý zpěv kytar, který k němu doléhal ve vzdálených poryvech z banketu, jehož se odmítl zúčastnit. Kvas v jeho břiše se zvolna utišoval, bolest ustala, hudba přestala hrát a on se vznášel v nicotě.
Jeho předcházející návštěva Mompoxu byla málem poslední. Vracel se z Caracasu, když se mu kouzlem jeho osobnosti podařilo dosáhnout naléhavého smíru s generálem Josém Antoniem Páezem, jenž však vůbec nepomýšlel na to, aby se vzdal svého separatistického snu. Generálovo nepřátelství se Santanderem bylo tehdy všeobecně známé a došlo to tak daleko, že generál nadále odmítal přijímat jeho dopisy, protože už nevěřil jeho upřímnosti ani jeho mravním zásadám. "Ušetřte si práci a nenazývejte mě svým přítelem," napsal mu. Bezprostřední záminkou k nevraživosti Santanderových stoupenců se stalo prohlášení, které ukvapeně pronesl k obyvatelům Caracasu a v němž oznámil, aniž si to důkladněji uvážil, že všechny jeho skutky byly vykonány pro svobodu a slávu Caracasu. Po návratu do Nové Granady se to snažil napravit ospravedlňujícím výrokem, se kterým se obrátil na Cartagenu a Mompox. "Jestliže Caracasu vděčím za život, vám vděčím za slávu." Prohlášení však budilo zdání řečnické záplaty, která nemohla uchlácholit demagogii santanderistů.
Ve snaze odvrátit konečnou katastrofu se generál vracel do Santa Fe s vojenským oddílem, doufaje, že se k němu cestou přidají další vojáci a že se ještě jednou pokusí o sjednocení celé země. Tehdy prohlásil, stejně jako když odcházel, aby zabránil odtržení Venezuely, že tohle je pro něho rozhodující okamžik. Kdyby se zamyslel jen o trochu víc, došlo by mu, že za téměř dvacet let neprožil okamžik, který by nebyl rozhodující. "Celá církev, celá armáda, drtivá většina národa stála za mnou," napíše později, až si bude připomínat ony dny. Avšak navzdory všem těmto příznivým okolnostem se už mnohokrát prokázalo, že když odcházel z jihu na sever nebo naopak, země, kterou opouštěl, se za jeho zády vytrácela a nové občanské války ji pustošily. Byl to jeho osud.
Santanderistický tisk využíval každé příležitosti a přisuzoval vojenské porážky jeho nočním nerozvážnostem. Jedním z mnoha jiných výmyslů, které měly uškodit jeho slávě, byla zpráva, zveřejněná v těch dnech v Santa Fe, že to nebyl on, ale generál Santander, kdo velel v bitvě u Boyacá, při níž byla sedmého srpna roku 1919 v sedm hodin ráno zpečetěna nezávislost, zatímco generál si měl v Tunše užívat s dámou špatné pověsti z místokrálovské společnosti.
Jeho prostopášné noci však ve snaze jej diskreditovat v žádném případě nerozmazával jenom santanderistický tisk. Ještě před vítězným završením boje za svobodu se proslýchalo, že nejméně tři bitvy ve válkách za nezávislost skončily porážkou, protože nebyl tam, kde měl být, ale dováděl v posteli s nějakou ženou. Když navštívil Mompox při jiné příležitosti, hrnula se středem ulice karavana žen různého věku a pleti, po nichž zůstal ve vzduchu pach zhýralé voňavky. Jely na koních jako amazonky se slunečníky z potištěného saténu a v šatech z prvotřídního hedvábí, jaké nebyly nikde ve městě k vidění. Nikdo nevyvrátil domněnku, že to jsou generálovy souložnice, které při cestách jezdily před ním. Jako mnoho jiných byl i tento dohad mylný, protože jeho válečné harémy byly jednou z mnoha salonních pohádek, které ho pronásledovaly až na onen svět.

Tahle metoda překrucování informací nebyla ničím novým. Sám generál ji používal za války proti Španělsku, když nařídil Santanderovi, aby dal do tisku falešné zprávy, které měly oklamat španělské velitele. Když proto generál už po vzniku republiky vyčetl samotnému Santanderovi, že zneužívá svého tisku, ten mu s uhlazenou jízlivostí odpověděl:
"Měli jsme dobrého učitele, Excelence."
"Špatného," namítl generál, "protože vy se určitě pamatujete, že zprávy, které jsme si vymysleli, se obrátily proti nám."
Všechno, co se o něm řeklo, ať už to byla lež nebo pravda, se ho hluboce dotýkalo, takže se nikdy nedokázal nad žádný výmysl povznést a až do své smrti proti nim usilovně bojoval. Málo však také dbal na to, aby jim předcházel. Když projížděl naposledy Mompoxem, dal jako už mnohokrát předtím v sázku svou slávu kvůli ženě.
Jmenovala se Josefa Sagrariová a pocházela z urozeného mompoxského rodu; zahalená do františkánské kutny a s heslem "Božská země", které jí prozradil José Palacios, prošla sedmi hlídkami. Měla tak bělostnou pleť, že i ve tmě její tělo zářilo. Ten večer se jí navíc podařilo překonat svou zázračnou krásu neméně zázračnou ozdobou, neboť si zkrášlila oděv zepředu i zezadu krunýřem ze šperků, který byl dílem obdivuhodného místního zlatotepectví. Tak podivuhodným, že když si ji chtěl odnést v náruči do hamaky, málem ji pro tíhu zlata neuzvedl. Po divoké noci pocítila za svítání hrůzu z pomíjivosti života a požádala ho, zda by mohla zůstat ještě jednu noc.
Bylo to obrovské riziko, neboť generálova výzvědná služba zjistila, že Santander připravuje spiknutí, aby ho zbavil moci a mohl rozdělit Kolumbii. Přesto však zůstala, a ne jednu noc. Strávila s ním deset nocí a oba byli tak šťastni, až si nakonec mysleli, že nikdo na tomto světě se nemůže milovat tak opravdově jako oni.
Nechala mu své zlato se slovy: "Na tvé války." Protože se ho zmocnily rozpaky nad bohatstvím získaným v posteli, a tudíž nečestně nabytým, zlato neupotřebil a uschoval je u jednoho přítele. Zapomněl na ně. Při své poslední návštěvě Mompoxu, když přestál nápor gujav, nechal otevřít truhlu, aby si ověřil její obsah, a teprve tehdy si jej vybavil v paměti a spojil s jejím jménem a oněmi chvílemi.
Bylo to jako v pohádce: zlatý krunýř Josefy Sagrariové, poskládaný z jedinečných skvostů o celkové váze třiceti liber. V truhle byla ještě skříňka s dvaceti třemi vidličkami, dvaceti čtyřmi noži, dvaceti čtyřmi lžícemi a klíšťkami na cukr, to vše ze zlata, a dalším drahým náčiním, které při různých příležitostech také uschoval a na něž rovněž zapomněl. Takové nálezy na nejneočekávanějších místech nakonec už nikoho neudivovaly, protože měl svůj majetek v nepředstavitelném nepořádku. Vydal pokyny, aby příbory přibalili k jeho zavazadlům a aby truhlu se zlatem vrátili majitelce. Páter z koleje apoštola svatého Petra ho zcela ochromil zprávou, že Josefa Sagrariová žije ve vyhnanství v Itálii, protože se zúčastnila protistátního spiknutí.
"V tom má samozřejmě prsty Santander," rozhořčil se generál.
"Ne, pane generále," odpověděl farář. "Vyhostil jste ji zcela nevědomky vy sám po nepokojích v osmadvacátém roce."
Než se věci vysvětlily, nechal truhlu se zlatem být a s vyhoštěním si už hlavu nelámal. Byl totiž přesvědčen, jak prohlásil José Palacios, že až zmizí z dohledu cartagenského pobřeží, Josefa Sagrariová se spolu s davy jeho vypovězených nepřátel vrátí.
"Casandro si už určitě balí kufry," prohlásil.
Mnozí vyhnanci, jakmile se dozvěděli, že se generál vydal na cestu do Evropy, se opravdu začali vracet do vlasti. Avšak generál Santander, člověk uvážlivý až opatrnický a ve svých rozhodnutích nevyzpytatelný, se vrátil jako jeden z posledních. Zpráva o demisi ho vyburcovala, ale nedával najevo, že se chystá k návratu, ani neuspíšil studijní cesty, které dychtivě podnikal po evropských zemích od chvíle, kdy se vylodil v Hamburku v říjnu předcházejícího roku. Druhého března roku 1831 si ve Florencii přečetl v Journal du Commerce, že generál zemřel. Přesto však s návratem nespěchal a na zpáteční cestu se vydal až za půl roku, když mu nová vláda vrátila jeho vojenské hodnosti a pocty a kongres ho v nepřítomnosti zvolil prezidentem republiky.
Než generál odplul z Mompoxu, navštívil Lorenza Cárcama, svého starého spolubojovníka, aby se s ním usmířil. Teprve teď se dozvěděl, že je vážně nemocen a že předcházející den odpoledne vstal jenom

proto, aby ho pozdravil. Přes zhoubné účinky nemoci, musel se silou nutit, aby zvládl tíhu svého těla, mluvil hromovým hlasem a přitom si polštářem utíral proud slz, který mu tryskal z očí, aniž to mělo jakoukoliv souvislost s jeho rozpoložením.
Navzájem si postěžovali na své nemoci, zanařikali si, jak je lid lehkomyslný a vítězství nevděčné, a rozhorlili se na Santandera, o němž vždycky museli prohodit pár slov. Málokdy byl generál tak jednoznačný. Při tažení v roce 1813 byl Lorenzo Cárcamo svědkem prudké hádky mezi generálem a Santanderem, který odmítl splnit rozkaz, podle něhož měl přejít přes hranice a podruhé osvobodit Venezuelu. Generál Cárcamo si stále myslel, že právě to byl důvod skryté hořkosti, kterou běh dějin jenom prohloubil.
Generál naopak věřil, že to nebyl konec, nýbrž počátek velkého přátelství. Taky nebyla pravda, že by příčinou sporu byly výsady udělené generálu Páezovi, ani nešťastná bolivijská ústava, ani titul císaře, který generál přijal v Peru, ani doživotní úřad prezidenta a předsedy senátu, o němž snil a který se stal v Kolumbii skutečností, ani absolutní moc, kterou si přisvojil po Ocanské dohodě. Ne: nebyly to ani tyhle, ani žádné jiné důvody, jež vyvolaly strašnou nevraživost, která se s průběhem let prohlubovala, až vyvrcholila atentátem z dvacátého pátého září. "Skutečnou příčinou bylo to, že se Santander nikdy nedokázal vyrovnat s představou, že by se celý tenhle kontinent sjednotil v jedinou zemi," pronesl generál. "Jednotná Amerika mu byla velká." Zadíval se na Lorenza Cárcama roztaženého v posteli jako na posledním bojišti odjakživa prohrané války a ukončil návštěvu. "Když přijdeš s křížkem po funuse, tak nic z toho samozřejmě už nemá žádnou cenu," dodal.
Lorenzo Cárcamo se díval, jak vstává, smutný a holohlavý, a uvědomil si, že vzpomínky ho stejně jako generála tížily víc než roky. Když podržel jeho paži ve svých rukách, povšiml si navíc, že oba mají horečku, a v duchu se zeptal, čí smrt jim zabrání znovu se vidět.
"Ten svět se rozpadl, dědku Simoně," řekl Lorenzo Cárcamo.
"Rozbili nám ho," odpověděl generál. "Teď už jedině zbývá začít znovu od začátku."
"A uděláme to," potvrdil Lorenzo Cárcamo.
"Já už ne," prohlásil generál. "Já už jenom čekám, až mě hodí do koše na odpadky."
Lorenzo Cárcamo mu dal na památku dvě pistole v překrásném pouzdře vykládaném nachovým sametem. Věděl, že generál nemá rád střelné zbraně a při svých nemnohých osobních sporech svěřoval svůj osud šavli. Ty pistole však měly morální hodnotu, protože sehrály šťastnou úlohu v souboji z lásky, a generál je celý dojatý přijal. Za několik dní ho v Turbacu měla zastihnout zpráva, že generál Cárcamo zemřel.
Na cestu se znovu vydali pozdě odpoledne v neděli dvacátého prvního května, provázeni příznivou věštbou. Čluny, hnané spíše příhodnými proudy než veslaři, rychle projížděly břidlicovými průrvami a kolem přeludných písečných břehů. Prámy z kmenů, s nimiž se nyní hojně potkávali, se zdály rychlejší. Lidé si na nich na rozdíl od vorů, které viděli v prvních dnech plavby, zbudovali jako v pohádce domky s květináči a sušícím se prádlem v oknech a vezli na nich slepice v drátěných kurnících, dojné krávy a zanedbané děti, které na čluny mávaly ještě dlouho poté, co je minuly. Pluli celou noc zátokou plnou hvězd. Za úsvitu, zalitém září prvních slunečních paprsků, spatřili městečko Zambrano.
V přístavu pod vysokou seibou na ně čekal don Cástulo Campillo zvaný Klouček, jenž na generálovu počest připravil ve svém domě pobřežní pochoutku, polévku z vařeného masa se zeleninou. K hostině zavdala příčinu pověst, podle níž při své první návštěvě Zambrana generál obědval v mizerném hostinci na skalnatém výběžku v přístavu a prohlásil, že i kdyby to mělo být jenom kvůli té pochoutce z vařeného masa, musí se jednou za rok vrátit. Vysoké postavení návštěvníka učinilo na majitelku hostince takový dojem, že si ve vznešeném domě rodiny Campillových vypůjčila talíře a příbory. Generál si z oné doby mnoho podrobností nepamatoval, on ani José Palacios si nebyli jisti, zda polévka z vařeného masa se zeleninou z pobřeží není shodná s polévkou z vařeného prorostlého masa z Venezuely. Generál Careno si však myslel, že jí opravdu totéž co tenkrát na skalnatém výběžku v přístavu, ne však při tažení za osvobození osad na řece, nýbrž před třemi roky, když město navštívili při vyjížďce na parním člunu. Generál, stále víc a víc znepokojený potížemi s pamětí, přijal tvrzení odevzdaně.
Oběd pro granátníky, kteří generála doprovázeli, se konal pod velkými mandlovníky na dvoře panského domu rodiny Campillových a byl podáván na dřevěných deskách s banánovými listy místo ubrusů. Na

vnitřní terase, která vévodila dvoru, stál velkolepý stůl pro generála, jeho důstojníky a několik málo hostů, prostřený s dokonalou anglickou důkladností. Paní domu vysvětlila, že zpráva z Mompoxu je zastihla ve čtyři ráno, takže měli sotva čas porazit nejlepší dobytče ze svých pastvin. Spolu se všemi plody, které vydala zahrada, se maso vyjímalo na stole, nakrájené na šťavnaté plátky a uvařené na vesele plápolajícím ohni ve velkém hrnci s vodou.
Generál se zakabonil a ztratil dobrou náladu, když se dozvěděl, že bez předběžného ohlášení připravili na jeho počest hostinu, José Palacios byl nucen sáhnout ke svým osvědčeným prostředkům usmiřovatele, aby se generál podvolil a vystoupil na břeh. Přívětivé prostředí slavnosti mu náladu zase zvedlo. Právem vychválil vkusně zařízený dům a roztomilost dívek, ostýchavých a úslužných, jež se staromódní lehkostí obsluhovaly u čestného stolu. Pochválil zvláště jemnost porcelánu a honosnost příborů z ryzího stříbra s heraldickými znaky nějakého rodu zaniklého osudovým náporem nových časů, ale k jídlu si vzal své.
Jedinou nesnáz způsobil Francouz, který žil u Campillových a který se dostavil k obědu s neukojitelnou touhou předvést před tak věhlasnými hosty své všestranné znalosti o záhadách tohoto i onoho života. Při ztroskotání lodi přišel o všechen svůj majetek a už téměř rok obýval polovinu domu spolu se svou družinou pobočníků a sluhů v očekávání jakési pochybné pomoci, která se mu měla dostavit z New Orleansu. José Palacios věděl, že se jmenuje Diocles Atlantique, avšak nepodařilo se mu zjistit, jaké má vzdělání ani jakým posláním byl pověřen v Nové Granadě. Kdyby se svlékl do naha a do ruky si vzal trojzubec, vypadal by jako bůh Neptun; v městečku se těšil všeobecné pověsti hrubiána a nepořádného člověka. Avšak oběd s generálem ho natolik nadchl, že ke stolu přišel čerstvě vykoupaný, s vyčištěnými nehty a v květnovém vedru se oblékl podle staré módy z období direktoria do modrého kabátce se zlatými knoflíky a pruhovaných kalhot jako v pařížských zimních salónech.
Ještě se ani pořádně nepředstavili, a už vedl encyklopedickou přednášku v čisté španělštině. Vyprávěl, že jeden jeho spolužák ze základní školy v Grenoblů právě rozluštil po čtrnácti letech bezesných nocí egyptské hieroglyfy, že kukuřice nepochází z Mexika, nýbrž z jedné oblasti v Mezopotámii, kde byla nalezena zkamenělá zrnka, pocházející z období před příchodem Kolumba na Antily, že Asyřané experimentálně prokázali vliv nebeských těles na nemoce, že na rozdíl od toho, co tvrdí nedávno vydaná encyklopedie, Řekové znali kočky až od roku 400 před Kristem. Své vytrvalé řečnění o těchto a mnoha jiných záležitostech přerušoval jenom proto, aby si naléhavě postěžoval na nedostatečnou vytříbenost kreolské kuchyně.
Generál, jenž seděl proti němu, mu projevoval jen málo zdvořilé pozornosti, předstíraje s pohledem upřeným do talíře, že mu dnes chutná víc než jindy. Z počátku se Francouz pokoušel na něho mluvit francouzsky, generál mu ze slušnosti odpovídal, ale okamžitě přecházel na španělštinu. Josého Laurencia Silvu udivila generálova trpělivost, jíž se toho dne obrnil, neboť věděl, jak ho rozčiluje absolutismus Evropanů.
Francouz hlučně oslovoval různé hosty, obraceje se i na ty, kteří seděli na nejvzdálenějších místech, ale bylo očividné, že chce pouze upoutat generálovu pozornost. Najednou prudce změnil předmět hovoru, jak sám upozornil, a přímo se generála zeptal, jaký vládní systém bude s konečnou platností vhodný pro nové republiky. S hlavou skloněnou nad talířem generál odpověděl otázkou:
"A co si myslíte vy?"
"Mám zato, že Bonaparte dává dobrý příklad nejenom nám, ale celému světu," odpověděl Francouz.
"Nepochybuji, že tomu věříte," pronesl generál, nezastíraje uštěpačnost. "Evropané si myslí, že pouze to, co vznikne v Evropě, je dobré pro celý svět a že všechno, co se odlišuje, je zavrženíhodné."
"Myslel jsem, že Jeho Excelence podporuje monarchistické řešení," vysvětlil Francouz.
Generál poprvé zvedl pohled. "To už si tedy nemyslete," rozhorlil se. "Koruna nikdy nezneuctí mou hlavu." Ukázal prstem na skupinu pobočníků a dodal:
"Támhle je Iturbide, aby mi to připomínal."
"Mimochodem," dotíral Francouz, "evropské monarchisty velmi povzbudilo prohlášení, které jste učinil, když zastřelili císaře."
"Na tom, co jsem tehdy řekl, bych nezměnil ani písmeno," ujistil ho generál. "Naplňuje mě obdivem, že tak obyčejný člověk jako Iturbide dokázal udělat tak skvělé věci, chraň mě však Bůh před jeho osudem, jako mě uchránil před jeho životními ideály, i když vím, že mě nikdy neochrání před stejným nevděkem."

Vzápětí se pokusil ovládnout své hrubé chování a vysvětlil, že podnět k nastolení monarchistického režimu v nových republikách dal generál José Antonio Páez. Myšlenka se šířila, posilována různými pochybnými zájmy, a on sám nakonec o ní začal pod pláštíkem doživotního úřadu prezidenta uvažovat jako o zoufalém receptu, podle něhož bylo možno sjednotit celou Ameriku a stůj co stůj ji udržet. Brzy si však uvědomil, že takový záměr je nesmyslný.
"Federativní uspořádání je podle mě opačnou krajností," prohlásil. "Pro naše země mi připadá příliš dokonalé, protože vyžaduje ctnosti a vlohy, které zdaleka převyšují ty naše."
"Za žádných okolností," soudil Francouz, "neodlidšťují dějiny samy režimy, ale jejich přílišné zneužívání."
"Tyhle řeči už známe nazpaměť," řekl generál. "Jsou v podstatě stejně pošetilé jako postoje Benjamina Constanta, největšího pleticháře Evropy; nejprve byl proti revoluci, potom pro ni, nejdříve bojoval proti Napoleonovi, pak se stal jeho dvořanem, a kolikrát usínal jako republikán a probouzel se jako monarchista nebo naopak, a teď se z něj stal díky evropské převaze ryzí opatrovník naší pravdy."
"Constantovy argumenty proti tyranii jsou velice chytré," namítl Francouz.
"Pan Constant jako dobrý Francouz je vášnivě oddán absolutním zájmům," odpověděl generál. "Naproti tomu abbé Pradt v té polemice vyslovil jedinou bystrou myšlenku, když upozornil, že politika závisí na tom, kde a kdy se dělá. Za války na život a na smrt jsem já sám vydal rozkaz popravit během jediného dne osm set španělských zajatců včetně těch, kteří leželi v nemocnici v La Guayře. Ani dnes by se mi za stejných okolností nezachvěl hlas a vydal bych ho znovu a Evropani by neměli žádné morální právo mi to vyčítat, neboť jsou-li něčí dějiny plné krve, hanebných činů a bezpráví, jsou to dějiny Evropy."
Zabral se do svých rozkladů natolik, že se ho uprostřed mlčení, jež jako by zachvátilo celé městečko, zmocnila zběsilost. Užaslý Francouz se mu snažil skočit do řeči, ale generál ho pokynem ruky umlčel. Připomněl strašlivé masakry, které se odehrály v evropských dějinách. Za Bartolomějské noci zemřelo během deseti hodin více než dva tisíce lidí. V době rozkvětu renesance dvanáct tisíc najatých žoldnéřů císařského vojska vyplenilo Řím a povraždilo osm tisíc jeho obyvatel. A vrchol všeho: Ivan Čtvrtý, car veškeré Rusi, výstižně zvaný Hrozný, vyhladil všechno obyvatelstvo měst ležících mezi Moskvou a Novgorodem a v Novgorodě při jediném nájezdu zmasakroval dvacet tisíc obyvatel pro pouhé podezření, že se tam osnovalo spiknutí proti němu.
"Tak už buďte tak laskaví a neříkejte nám, co máme dělat," ukončil svůj projev. "Nesnažte se nás poučovat, jací máme být, nesnažte se, abychom byli stejní jako vy, neusilujte, abychom za dvacet let se ctí zvládli to, co vy jste udělali tak špatně za dva tisíce."
Položil křížem příbor na talíř a poprvé upřel na Francouze své planoucí oči:
"Buďte tak laskavi a nechtě nás, kčertu, abychom si v klidu udělali náš středověk!"
Zalapal po dechu a přepadl ho nový záchvat kašle. Když jej přemohl, vztek z něho zcela vyprchal. Obrátil se ke Kloučkovi Campillovi a poctil ho svým nejlepším úsměvem.
"Promiňte, drahý příteli," oslovil ho. "Takové žvanění bylo nedůstojné tak památného oběda."
Plukovník Wilson se o tomto rozhovoru zmínil dobovému kronikáři, ale ten se vůbec neobtěžoval jej zaznamenat. "Chudák generál je vyřízený případ," prohlásil. K takovému přesvědčení v podstatě dospěl každý, kdo ho viděl na jeho poslední cestě, a to byl možná důvod, proč nikdo nezanechal písemné svědectví. Pro některé své společníky generál dokonce ani nevstoupí do dějin.
Za Zambranem nebyl už prales tak hustý, vesnice byly živější a pestřejší a někde vyhrávala na ulicích bez zjevného důvodu muzika. Generál si lehl do hamaky a snažil se v klidu siesty strávit Francouzovu impertinenci, ale příliš se mu to nedařilo. Neustále na něho myslel, Josému Palaciosovi si stěžoval, že včas nenacházel přiléhavé odpovědi a nezvratitelné argumenty, které ho napadaly až teď v samotě hamaky, kdy protivník už byl mimo jeho dosah. Když se však setmělo, cítil se lépe a dal generálovi Carrenovi pokyny, aby se vláda postarala o lepší osud nešťastného Francouze.
Důstojníci, povzbuzeni blízkostí moře, jehož známky byly v dychtivé přírodě stále zřetelnější, většinou popustili uzdu své přirozené povaze a pomáhali veslařům, harpunami z bodáků lovili kajmany a jednoduché práce vykonávali jako galejníci složitým způsobem, aby se zbavili přebytečné energie. José Laurencio Silva naopak ve dne spal a v noci, pokud mohl, pracoval, neboť se chvěl dávnou hrůzou, že v důsledku očního zákalu oslepne, jak už se to přihodilo několika rodinným příslušníkům z matčiny strany. Vstával za tmy, aby se naučil být prospěšným slepcem. Za probdělých nocí v táborech ho generál často

slyšel, jak se moří s různými řemeslnickými pracemi, řeže prkna ze stromů, které sám pokácel, a sestavuje jednotlivé dílce tlumenými údery kladiva, aby nerušil vojáky ve spánku. Druhý den se za plného slunce zdálo neuvěřitelné, že taková díla uměleckého truhlářství mohla být vytvořena ve tmě. V Puerto Real na něho v noci strážný málem vystřelil v domnění, že se někdo snaží proklouznout tmou ke generálově hamace, ale José Laurencio Silva stačil ještě včas vykřiknout heslo.
Plavba byla nyní rychlejší a klidnější, jedinou nepříjemnost způsobil parník komodora Elberse, jenž s funěním projel opačným směrem; brázda, kterou za sebou ve vodě zanechal, nebezpečně rozkomíhala čluny a převrhla zásobovací loď. Na boku parníku bylo velkými písmeny napsáno jméno: Osvoboditel. Dokud nepominulo nebezpečí a parník nezmizel z dohledu, generál se na něj zamyšleně díval.
"Osvoboditel," zašeptal. Potom si jako člověk, který začíná číst další stránku, řekl:
"Když si člověk pomyslí, že jsem to já!"
Večer neusnul, zůstal ležet v hamace a naslouchal, jak se veslaři baví určováním pralesních zvuků: kapucínských opic, papoušků, anakondy. Náhle jeden z nich bez jakékoliv souvislosti začal vyprávět, že Campillovi zakopali na dvoře anglické nádobí, české sklo a holandské ubrusy, protože je zachvátilo zděšení, že se nakazí souchotinami.
Generál poprvé slyšel o téhle pověře, přestože kolem řeky už byla zcela běžná a velmi rychle se šířila po celém mořském pobřeží. José Palacios si povšiml, že upoutala jeho pozornost, neboť se přestal v hamace houpat. Po dlouhém zamyšlení generál řekl:
"Já jsem jedl svými příbory."
Druhý den připluli do městečka Tenerife, aby obnovili zásoby, o něž přišli při nehodě zásobovacího člunu. Generál zůstal na zapřenou v člunu, ale poslal Wilsona, aby se poptal po francouzském obchodníkovi jménem Lenoit nebo Lenoir, jehož dceři Anitě mělo být v té době asi dvacet let. Protože pátrání v Tenerife nebylo úspěšné, chtěl generál, aby hledali také v sousedních vesnicích Guáitaru, Salamině a El Pinonu, dokud se nepřesvědčil, že pověst ve skutečnosti nemá žádné opodstatnění.
Jeho zájem byl pochopitelný, protože ho po celá léta od Caracasu až po Limu pronásledovala zákeřná šeptanda, že když projížděl Tenerifem při svém říčním tažení, vznikla mezi Anitou Lenoitovou a ním neuvážená pokoutní láska. Znepokojovalo ho to, i když nemohl udělat nic, aby to vyvrátil. V prvé řadě proto, že i plukovník Juan Vicente Bolívar, jeho otec, se musel u biskupa ve městě San Mateo zodpovídat z několika udání a oznámení, že údajně znásilňoval zletilé i nezletilé dívky a že při náruživě uplatňovaném výkonu práva první noci měl nestoudný poměr s mnoha dalšími ženami. A v druhé řadě proto, že během tažení za osvobození řeky strávil v Tenerife pouhé dva dny, což není dostatečně dlouhá doba pro tak vášnivou lásku. Legenda se však rozšířila natolik, že na hřbitově v Tenerife byl dokonce hrob s pamětní deskou Anny Lenoitové, jenž se stal pro zamilované poutním místem až do konce století.
V generálově družině zavdaly podnět ke kamarádským šprýmům bolesti, které José Maria Carreno pociťoval v pahýlu své paže. Cítil, že hýbe rukou, že se dotýká prstů, že ho vlivem špatného počasí bolí kosti, které mu chyběly. Měl dosud značný smysl pro humor, aby se dokázal vysmát sám sobě. Zneklidňoval ho však jeho zvyk odpovídat na otázky, které mu kladli ve spánku. Bez zábran, jež by asi měl, kdyby byl vzhůru, rozprávěl o čemkoliv, odhaloval své záměry, vyznával se z nesplněných nadějí, které by si v bdělém stavu bezpochyby nechal pro sebe, a jednou byl dokonce bezdůvodně obviněn ze zrady, kterou spáchal ve snu. Když poslední noc plavby José Palacios bděl u generálovy hamaky, zaslechl, jak Carreno z přídě člunu říká:
"Sedm tisíc osm set osmdesát dvě."
"O čem to mluvíte?" zeptal se ho José Palacios.
"O hvězdách," odpověděl Carreno.
Generál otevřel oči s přesvědčením, že Carreno mluví ze spaní, a nadzvedl se v hamace, aby se oknem podíval do noci. Byla bezměrná a zářivá a obloha byla plná jasně svítících hvězd.
"Je jich určitě desetkrát víc," prohlásil generál.
"Jejich tolik, kolik jsem řekl," odpověděl Carreno, "a k tomu dvě létavice, které padaly, když jsem je počítal."
V tu chvíli generál vstal z hamaky a spatřil ho, jak leží na zádech na přídi, bdělejší než kdykoliv jindy, s odhaleným tělem protkaným bezpočetnými jizvami, a počítá hvězdy pahýlem ruky. V této poloze ho

nalezli po bitvě u Cerritos Blancos ve Venezuele, zakrvaveného a skoro rozčtvrceného, a nechali ho ležet v bahně v domnění, že je mrtev. Utržil čtrnáct ran šavlí, kvůli několika z nich přišel o paži. Později v různých bitvách utrpěl další zranění. Jeho bojová morálka však zůstala nedotčena a levou rukou dosáhl takové zručnosti, že proslul nejenom krutostí, s níž používal své zbraně, ale i úhledností svého rukopisu.
"Ani hvězdám se smrt nevyhýbá," pronesl Carreno. "Teď jich je míň než před osmnácti lety."
"Zbláznil ses," řekl generál.
"Ne," odpověděl Carreno. "Jsem starý, ale nechce se mi tomu uvěřit."
"Jsem o osm dlouhých let starší než ty," upřesnil generál.
"Za každé své zranění si připočítávám dva roky navíc," prohlásil Carreno. "Takže ze všech nejstarší jsem já."
"V tom případě by nejstarší byl José Laurencio," dodal generál. "Šestkrát zraněn kulkou, sedmkrát kopím, dvakrát šípem."
Carreno se zcela obrátil a odpověděl se skrytou jízlivostí:
"A nejmladší byste byl vy: ani šrám."
Nebylo to poprvé, kdy musel generál vyslechnout tuhle pravdu jako výčitku, ale nezdálo se, že by ho to u Carrena, jehož přátelství už prošlo těmi nejtěžšími zkouškami, mrzelo. Sedl si vedle něho a spolu se dívali na hvězdy v řece. Když po dlouhém mlčení Carrefio znovu promluvil, zmizel už v hlubinách snu.
"Nemohu se smířit s myšlenkou, že touto cestou se završí život," pravil.
"Životy se nezavršují jenom smrtí," pronesl generál. "Jsou i jiné způsoby, některé dokonce důstojnější."
Carreno se to zdráhal připustit.
"Něco by se mělo udělat," prohodil. "I kdybychom se třeba museli pořádně vykoupat v lázni z temně fialových kariaquitových květů. A nejenom my: celé osvobozenecké vojsko."
Při své druhé cestě do Paříže generál ještě neslyšel o koupelích z kariaquitových květů, které byly v jeho zemi oblíbeným prostředkem k zažehnání neštěstí. O těchto léčivých květech mu s nebezpečně vědeckou vážností vyprávěl doktor Aimé Bonpland, Humboldtův spolupracovník. Ve stejné době se seznámil s úctyhodným úředníkem francouzského soudu, který zamlada pobýval v Caracasu a často se objevoval v pařížských literárních salónech se svou nádhernou kšticí dlouhých vlasů a apoštolským vousem zbarveným temně fialovými očistnými lázněmi.
Generál se posmíval všemu, co zavánělo pověrčivostí či nadpřirozenými schopnostmi, a jakémukoliv kultu odporujícímu racionalismu jeho učitele Simona Rodrígueze. Tenkrát mu bylo sotva dvacet let, právě se stal bohatým vdovcem, byl oslněn korunovací Napoleona Bonaparta, dal se ke svobodným zednářům, zpaměti a nahlas recitoval své oblíbené pasáže z Rousseauova Emila a Nové Heloisy, které se na dlouhou dobu staly jeho nepostradatelnými knihami, a se svým učitelem a rancem na zádech pěšky procestoval téměř celou Evropu. Na jednom návrší, když jim u nohou spočíval Řím, mu don Simon Rodríguez vyjevil jedno ze svých patetických proroctví o osudu Ameriky. Generál to viděl jasněji.
"S těmi nafoukanými přivandrovalci je třeba udělat krátký proces a vykopat je z Venezuely," prohlásil. "A přísahám vám, že to udělám."
Když se konečně stal plnoletým a převzal dědictví, začal vést takový způsob života, k němuž ho nutila bouřlivá doba a jeho neklidná povaha, a během tří měsíců utratil sto padesát tisíc franků. Obýval nejdražší pokoje nejdražšího pařížského hotelu, měl dva livrejované sluhy, kočár s bílými koňmi a tureckým vozatajem a pro každou příležitost jinou milenku, ať už byl u svého oblíbeného stolu v kavárně Procope, na montmartreských plesech nebo v osobní lóži v Opeře, a každému, kdo ho byl ochoten poslouchat, vyprávěl, že během jednoho neblahého večera prohrál v ruletě tři tisíce peso.
Když se vrátil do Caracasu, byl Rousseauovi ještě blíž než svému vlastnímu srdci a neustále si s ostýchavou vášní pročítal Novou Heloisu, jejíž výtisk se mu v nikách rozpadal. Avšak krátce před atentátem dvacátého pátého září, když už své římské přísaze prokázal úplnou, ba přílišnou poctu, přerušil Manuelů Sáenzovou, která mu již podesáté předčítala z Emila, protože se mu zdálo, že je to ohavná kniha. "Nikde jsem se tak nenudil jako ve čtvrtém roce v Paříži," řekl jí tenkrát. Když však pobýval v Paříži, myslel si, že je nejen šťastný, nýbrž nejšťastnější člověk pod sluncem, aniž by zabarvil svůj osud věšteckými vodami z temně fialových kariaquitových květů.
Možná že se o čtyřiadvacet let později, uchvácený magickou krásou řeky, umírající a poražený, ptal sám

sebe, zda by se osmělil poslat k čertu všechny ty oreganové a šalvějové lístky a hořké pomeranče kratochvilných koupelí Josého Palaciose a řídit se Carrenovou radou: pohroužit se se svým žebráckým vojskem, se svou zbytečnou slávou, se svými památnými omyly, s celou vlastí až na dno spásného oceánu z temně fialových kariaquitových květů.
Byla to noc všudypřítomného ticha jako v obrovských prostorách náhorních planin, jejichž ozvěna umožňovala vyslechnout důvěrné hovory na vzdálenost několika mil. Kryštof Kolumbus prožil takový okamžik a do svého deníku zapsal: "Celou noc jsem slyšel, jak kolem létají ptáci." Neboť po sedmdesáti devíti dnech plavby byla země už nablízku. Také generál je slyšel. Začali přilétat kolem osmé, když Carreno ještě spal, a za hodinu jich měl nad hlavou tolik, že nápory vzduchu rozvířeného jejich křídly byly silnější než vítr. Zanedlouho začaly pod čluny proplouvat obrovské ryby, zbloudilé mezi hvězdami na dně, a bylo cítit první závany hnilobného zápachu ze severovýchodu. Ještě je ani nezahlédli, a už poznali neúprosnou moc, která v srdcích vzbuzovala onen zvláštní pocit volnosti. "Už se blížíme." A bylo to tak. Před nimi se rozprostíralo moře a za ním, na druhé straně, svět.

A tak byl opět v Turbacu. V témž domě s temnými pokoji, velkými oblouky ve tvaru měsíce, jednodílnými okny vedoucími na písčité náměstí a s klášterním dvorem, kde zahlédl přízrak dona Antonia Caballera y Góngory, arcibiskupa a místokrále Nové Granady, jenž se za měsíčních nocí při procházkách mezi pomerančovníky zbavoval svých bezpočetných hříchů a neodpustitelných vin. Na rozdíl od celkového podnebí na pobřeží, horkého a vlhkého, bylo klima v Turbacu pro jeho nadmořskou výšku svěží a zdravé a na březích říček rostly obrovské vavřínové keře s rozvětvenými kořeny, v jejichž stínu trávili svou siestu vojáci.
Do Barrancy Nuevy, vytouženého konce plavby po řece, dorazili přede dvěma dny večer, a protože pro ně nebylo zajištěno ubytování ani nebyly připraveny muly, které si včas objednali, museli přespat v odporně páchnoucí hliněné chatrči mezi nakupenými pytli s rýží a nevydělanými kůžemi, takže se vůbec nevyspali. Generál proto přijel do Turbaca promočený a utrmácený, dychtící po spánku, ač se mu spát nechtělo.
Nestačili ještě ani vyložit, a zpráva o jejich příjezdu se už donesla až do Cartageny de Indias, vzdálené pouhých šest mil, kde generál Mariano Montilla, guvernér a vojenský velitel provincie, připravil na druhý den na uvítanou lidovou veselici. Generálovi však předčasné oslavy nebyly po chuti. Obyvatele města, kteří na něho za nevlídného mrholení čekali na královské cestě, pozdravil srdečně jako staré známé, ale se stejnou upřímností je požádal, aby ho nechali samotného.
Ve skutečnosti byl na tom ještě hůře, než prozrazovala jeho špatná nálada, i když se ji snažil za každou cenu skrýt, a dokonce i jeho doprovod den za dnem pozoroval jeho nezadržitelné chátrání. Padal únavou. Barva jeho kůže se změnila od bledě zelené až k mrtvolně žluté. Měl horečku a věčně ho bolela hlava. Farář se nabídl, že zavolá lékaře, ale generál se vzepřel: "Kdybych dal na své lékaře, byl bych už mnoho let pod drnem." Měl v úmyslu hned druhý den pokračovat v cestě do Cartageny, ale dopoledne dostal zprávu, že v přístavu nekotví žádná loď do Evropy a že mu ani poslední poštou nepřišel pas. Proto se rozhodl, že zde tři dny zůstane a odpočine si. Jeho důstojníci to přivítali s radostí nejen s ohledem na jeho tělesné dobro, nýbrž i proto, že první zprávy o situaci ve Venezuele, které potají přicházely, by na jeho mysl zrovna moc dobře nepůsobily. Nemohl však zabránit, aby dál nepouštěli ohňostroj, dokud jim nedošel střelný prach, a aby se poblíž nedala dohromady skupina hudebníků, která vyhrávala až do pozdního večera. Z nedalekých bažin Marialabajy mu přivedli náhodně vybranou skupinku černých mužů a žen, převlečených za evropské dvořany XVI. století, kteří posměšně a s africkou obratností tančili španělské tance. Uspořádali pro něho toto představení, protože při předcházející návštěvě se mu tak líbili, že je nechal několikrát vyvolat, ale nyní se na ně vůbec nepodíval.
"Běžte s tím kraválem pryč," postěžoval si.
Dům si postavil místokrál Caballero y Góngora a žil v něm asi tři roky; strašidelné zvuky ozývající se v pokojích se přisuzovaly jeho začarované a trpící duši. Generálovi nebylo po chuti vracet se do ložnice, kde spal při poslední návštěvě a na niž se pamatoval jako na pokoj nočních můr, protože každou noc,

kdy tam spal, se mu zdálo o ženě se zářivými vlasy, která mu na krk přivazovala červenou stuhu, až se vzbudil, a tak pořád dokola až do rozbřesku. Proto si hamaku zavěsil na háky v hale a na chvíli upadl do bezesného spánku. Lilo jako z konve a několik dětí se na něho dívalo oknem z ulice, jak spí. Jedno z nich ho opatrným hlasem probudilo: "Bolívare, Bolívare." Hledal je v mátohách horečky a dítě se ho zeptalo:
"Máš mě rád?"
Generál s třaslavým úsměvem přisvědčil, ale potom nařídil, aby odehnali slepice, které se neustále potulovaly po domě, odvedli děti a zavřeli okna, a znovu usnul. Když se opět probudil, pořád pršelo a José Palacios rozprostíral moskytiéru kolem hamaky.
"Zdálo se mi, že se mě nějaké dítě z ulice oknem ptá na něco divného," svěřil se mu generál.
Svolil, že vypije šálek odvaru, první během dvaceti čtyř hodin, ale nedopil jej. Znovu se roztáhl v hamace, zmožen slabostí, a dlouhou chvíli zůstal pohroužen do podvečerního rozjímání, dívaje se na netopýry zavěšené v řadě na střešních trámech. Nakonec si povzdychl:
"Jsme zralí na pohřeb z milodarů."
K bývalým důstojníkům a obyčejným vojákům, kteří mu po celou dobu plavby po řece vyprávěli o svých nešťastných životních osudech, byl tak štědrý, že v Turbacu už měli jenom čtvrtinu prostředků na cestu. Ještě jim však zbývala naděje, že provinční vláda bude mít ve své vyčerpané pokladně nějaké peníze v hotovosti na proplacení směnky, nebo alespoň uváží možnost jejího odprodeje některému bankovnímu domu. Pro první chvíle svého pobytu v Evropě mohl počítat s vděčností Anglie, jíž prokázal tolik dobrodiní. "Angličané mě mají rádi," říkával. Na důstojné dožití hodné jeho vzpomínek, se služebnictvem a nutným doprovodem, mu uchovávala naději iluze, že prodá doly v Aroe. Pokud však chtěl opravdu odjet, musel okamžitě uhradit lodní lístky a ostatní výdaje pro sebe i svůj doprovod a zbylá hotovost mu ani nestačila, aby na to vůbec pomyslel. Ve chvílích, kdy byl na tom nejhůře a kdy málem začínal ve svém úsilí ochabovat, se však tvrdošíjně upínal ke svým nekonečným snům. A tak tomu bylo i tentokrát. Přestože pod vlivem horečky a bolesti hlavy viděl svatojánské mušky, kde nebyly, přemohl ospalost, jež mu otupovala smysly, a nadiktoval Fernandovi tři dopisy.
První byl srdečnou odpovědí na rozloučenou s maršálem Sucrem a ani jednou se v něm nezmínil o své nemoci, přestože to v situacích jako v té, v níž se ocitl toho odpoledne, kdy tak naléhavě toužil po soucitu, dělával. Druhý dopis byl určen donu Juanovi de Dios Amadorovi, cartagenskému prefektovi, a snažně ho žádal o proplacení směnky na osm tisíc peso z provinční pokladny. "Jsem chudý a ty peníze potřebuji, abych mohl odjet," sděloval mu. Prosba zapůsobila, neboť neuběhly ještě ani čtyři dny, když dostal příznivou odpověď, a Fernando odjel do Cartageny pro peníze. Třetí dopis odeslal kolumbijskému vyslanci v Londýně, básníkovi Josému Fernándezovi Madridovi, žádaje ho o proplacení dvou směnek, které generál vystavil, jednu ve prospěch sira Roberta Wilsona a druhou ve prospěch anglického profesora Josého Lancastera, kterému dlužili dvacet tisíc peso za to, že v Caracasu zavedl nový systém společenské výchovy. "To se dotýká přímo mé cti," sděloval mu. Spoléhal totiž na to, že v jeho dlouholeté soudní při byl už v té době vynesen rozsudek a doly byly prodány. Zbytečná námaha; než dopis došel do Londýna, vyslanec Fernández Madrid zemřel.
José Palacios naznačil důstojníkům, kteří se na vnitřní terase hlasitě dohadovali při kartách, aby se ztišili, ale oni se dál hádali potichu, dokud na kostele v sousedství neodbilo jedenáct. Krátce nato umlkly na veřejné slavnosti píšťaly a bubny, vzdálený mořský vánek odvál velké černé mraky, které se po odpolední průtrži mračen znovu nakupily, a mezi pomerančovníky na nádvoří vzplanul měsíc v úplňku. José Palacios ani na chvíli nepřestal ošetřovat generála v hamace, jenž od setmění blouznil v horečce. Uvařil mu obvyklý odvar a dal mu sennový klystýr, doufaje, že někdo s větší autoritou se mu odváží navrhnout, aby povolali lékaře. Nikdo tak však neučinil. K ránu si generál sotva na hodinu zdříml.
Toho dne ho přišel navštívit generál Mariano Montilla s vybranou skupinou jeho cartagenských přátel, mezi nimiž byli Juan García del Río, Juan de Francisco Martin a Juan de Dios Amador, známí jako tři Juanové z bolívaristické strany. Všichni tři zůstali v hrůze stát nad tou žalostnou postavou, jež se pokoušela zvednout z hamaky a které brzy došel dech, takže je nestačila všechny obejmout. Viděli ho v Obdivuhodném kongrese, jehož zasedání se účastnili, a nemohli uvěřit, že za tak krátký čas tolik sešel. Byl vychrtlý na kost a neklidně těkal pohledem. Určitě si byl vědom, že mu páchne z úst a že má horký

dech, neboť si dával pozor, aby mluvil z odstupu a téměř z boku. Nejvíce však byli ohromeni, jak vůčihledně se mu zmenšila postava, takže se generálovi Montillovi, když ho objal, zdálo, že mu dosahuje do pasu.
Vážil osmdesát osm liber a večer před smrtí měl určitě ještě o deset méně. Úředně měřil metr šedesát pět, i když jeho lékařské záznamy se ne vždy shodovaly s vojenskými, a na pitevním stole bude mít o čtyři centimetry méně. V porovnání s tělem byly jeho nohy stejně malé jako ruce a také se zdálo, že se zmenšily. José Palacios si povšiml, že kalhoty má až téměř na prsou, a musel mu ohrnout manžety u košile. Generál postřehl zvědavé pohledy návštěvníků a připustil, že boty velikosti třicet pět podle francouzské míry, které obyčejně nosíval, mu jsou od ledna velké. Generál Montilla, pověstný svou jízlivou důmyslností i v nejméně vhodných situacích, učinil patetičnosti přítrž.
"Důležité je," prohlásil, "aby se Jeho Excelence nezmenšovala zevnitř."
Jako obvykle zdůraznil svůj vlastní nápad bouřlivým smíchem samolibého člověka. Generál mu opětoval úsměvem starého kumpána a změnil téma. Počasí se zlepšilo a venku bylo příjemně, ale generál raději návštěvníky přijal vsedě v hamace a v hale, kde spal.
Bavili se hlavně o situaci v zemi. Bolívarovi stoupenci z Cartageny odmítli uznat novou ústavu i zvolenou vládu, záminkou jim byl nepřípustný nátlak, jejž santanderističtí studenti vykonávali na kongres. Naproti tomu vojáci věrní generálovi se na jeho příkaz drželi stranou a venkovské duchovenstvo, jež ho podporovalo, nemělo příležitost sjednotit se. Generál Francisco Carmona, velitel jedné cartagenské posádky, oddaný generálově věci, stál na pokraji vyvolání vzpoury, jíž nepřestával vyhrožovat. Generál požádal Montillu, aby Carmonu k němu poslal, že se ho pokusí uklidnit. Potom se obrátil ke všem, aniž se na někoho podíval, a hrubým způsobem vyslovil svůj názor na novou vládu:
"Mosquera je podělanec, Caycedo pletichář a oba se před dětmi od svatého Bartoloměje klepou strachy."
V karibské hantýrce chtěl vyjádřit, že prezident je slaboch a viceprezident oportunista, ochotný vstoupit do jiné strany podle toho, jak právě fouká vítr. Navíc s typickou kyselostí svých nejhorších okamžiků poznamenal, že by nebylo divné, kdyby jejich bratrem byl arcibiskup. V historické chvíli, v níž hlavní nebezpečí nepředstavovala volební porážka, ale občanská válka, ke které Santander svými dopisy z Paříže podněcoval, se mu nová ústava naopak zdála nad očekávání lepší. Zvolený prezident mnohokrát vyzýval v Popayánu k pořádku a jednotě, ale stále se ještě nevyjádřil, přijímá-li úřad prezidenta.
"Vyčkává, až Caycedo udělá tu špinavou práci," prohlásil generál.
"Mosquera je už určitě v Santa Fe," doplnil Montilla. "Z Popayánu odjel už v pondělí."
Generál to nevěděl, ale nepřekvapilo ho to. "Však uvidíte, že splaskne jako dýně, až bude muset začít jednat," pokračoval generál. "Nehodí se ani k tomu, aby ve vládě dělal vrátného." Dlouze se zamyslel a přepadl jej smutek.
"Je to škoda," pronesl. "Tím pravým byl Sucre."
"Nejčestnější ze všech generálů," usmál se De Francisco.
Ta věta se už stala proslulou v celé zemi, přestože se generál snažil zabránit jejímu šíření.
"Urdanetova podařená věta!" zažertoval Montilla.
Generál přešel poznámky mlčením a chtěl spíše z žertu než vážně vědět něco důvěrného z místní politiky, ale Montilla najednou znovu navodil slavnostní náladu, kterou sám před chvílí narušil. "Promiňte, Excelence," prohlásil, "vy víte lépe než kdokoliv jiný, jakou úctu chovám k velkému maršálovi, ale tím pravým mužem není on." A svůj projev zakončil s divadelní nadsázkou:
"Tím pravým mužem jste vy."
Generál ho rázem přerušil:
"Já už neexistuji."
Potom znovu navázal nit hovoru, vyprávěl, jakým způsobem maršál Sucre odolával jeho prosbám, aby přijal úřad prezidenta. "Má všechno, aby nás uchránil před anarchií," vysvětlil, "ale nechal se zlákat zpěvem sirén." García del Río považoval za skutečnou příčinu to, že Sucre zcela postrádal jakoukoliv schopnost držet v rukou moc. Generál to nepokládal za nepřekonatelnou překážku. "V dlouhých dějinách lidstva se už mnohokrát prokázalo, že schopnosti jsou legitimním dítkem potřeby," doplnil. V každém případě v něm ožil pozdní stesk, protože lépe než kdokoliv jiný věděl, že nejčestnější generál

republiky v té době už rozšířil řady jiné armády, méně pomíjivé, než byla ta jeho.
"V síle lásky tkví velká moc," prohlásil. A šibalsky dodal: "To řekl sám Sucre."
Zatímco generál na něho vzpomínal v Turbacu, maršál Sucre, zklamaný a opuštěný, leč v rozkvětu věku a zdraví a na vrcholu slávy, se vydal na cestu ze Santa Fe do Quita. Večer před cestou ještě tajně navštívil známou věštkyni z egyptské čtvrti, která mu několikrát poskytla svou radu při válečných výpravách, a ta mu z karet vyčetla, že i v těch bouřlivých časech by pro něho bylo pořád šťastnější, kdyby se vydal na cestu po moři. Ta se však velkému maršálovi od Ayacucha zdála příliš pomalá na jeho milostný spěch, a tak se navzdory karetnímu proroctví vydal napospas putování po souši.
"Takže se nedá vůbec nic dělat," zakončil generál. "Jsme natolik v koncích, že se naše nejlepší vláda ukazuje jako nejhorší."
Své místní přívržence znal. Byli to proslulí velitelé, kteří si v osvobozeneckých válkách vydobyli více než hojnost zásluh, leč v drobných politických záležitostech byli úskočnými pleticháři, obchodníčky s hodnostmi, kteří se dokonce spolčovali s Montillou proti němu. Stejně jako tolika jiným, ani jim nepopřál oddechu, dokud se mu je nepodařilo získat. A tak je požádal, aby podpořili vládu, byť by to bylo na úkor jejich osobních zájmů; jeho pohnutky měly obvyklý prorocký přídech: zítra, až tady generál nebude, táž vláda, kterou nyní žádal podpořit, povolá Santandera, a ten se vrátí ověnčen slávou, aby nadobro skoncoval s troskami generálových snů; z nesmírné a jednotné vlasti, kterou generál utvářel po léta válek a obětí, nezůstane kámen na kameni, strany se mezi sebou navzájem zničí, jeho jméno bude zostuzeno a dílo zkomoleno v paměti věků. V té chvíli mu však nic z toho nevadilo, jestliže mohl alespoň zabránit novému krveprolití. "Vzpoury jsou jako mořské vlny, které stíhají jedna druhou," pravil. "Proto se mi nikdy nezamlouvaly." A před užaslými návštěvníky své úvahy završil:
"Bude to zřejmě tím, že v těchto dnech dokonce lituji i toho, že jsme povstali proti Španělům."
Generál Montilla a jeho přátelé měli pocit, že to je konec. Než se rozloučili, dostali od něho zlatou medaili s podobiznou a nemohli se ubránit dojmu, že je to posmrtný dárek. Když odcházeli ke dveřím, García del Río zašeptal:
"Už vypadá jako nebožtík."
Ta věta, znásobená a vrácená ozvěnou domu, zněla generálovi v uších celou noc. Generál Francisco Carmona byl však druhý den udiven, jak dobře vypadá. Zastihl ho na nádvoří, naplněném vůní pomerančových květů, v hamace, na kterou mu v sousední vesnici San Jacinto hedvábnou nití vyšili jeho jméno a kterou José Palacios zavěsil mezi dva pomerančovníky. Generál se právě vykoupal a vlasy sčesané dozadu a kabátec z modrého sukna bez košile mu propůjčovaly auru nevinnosti. Velmi zvolna se pohupoval a svému synovci Fernandovi diktoval rozhořčený dopis prezidentovi Caycedovi. Generálovi Carmonovi nepřipadalo, že by měl každou chvíli zemřít, jak mu řekli, možná proto, že byl opojen jedním ze svých legendárních návalů hněvu.
Carmona byl příliš nápadný, než aby mohl někudy nepozorovaně projít, generál však na něj, když diktoval větu, namířenou proti věrolomnosti svých nactiutrhačů, hleděl, aniž ho viděl. Teprve když skončil, obrátil se k obrovi, jenž na něho, vzpřímený u hamaky, bez jediného mrknutí zíral, a bez pozdravu se ho zeptal:
"A vy si taky myslíte, že neustále podněcuji ke vzpourám?"
V očekávání nepřátelského přijetí se generál Carmona povýšeně zeptal:
"A jak na to pan generál přišel?"
"Stejně jako na to přišli tihleti," odpověděl.
Podal mu několik výstřižků z novin, které právě dostal poštou ze Santa Fe, v nichž ho znovu obviňovali, že tajně podnítil ke vzpouře granátníky, aby se opět proti rozhodnutí kongresu dostal k moci. "Jsou to hanebné sprostoty," rozlítil se. "Zatímco já ztrácím čas a kážu o jednotě, tihle holobrádci mě obviňují ze spiklenectví." Když si generál Carmona výstřižky přečetl, pocítil zklamání.
"Já jsem tomu nejenom věřil," prohlásil, "ale byl jsem dokonce velmi potěšen, že je to pravda."
"To si dovedu představit," odpověděl generál.
Nedal najevo, že ho to mrzí, ale požádal Carmonu, aby na něho počkal, než dodiktuje dopis, v němž znovu žádal o oficiální souhlas k opuštění země. Když skončil, nabyl opět klidu s toutéž bleskovou lehkostí, s níž jej ztratil při četbě novin. Vstal bez pomoci a pod paží si odvedl generála Carmonu, aby se

prošli kolem studny.
Po třech dnech dešťů působilo světlo jako zlatý prach filtrovaný listovím pomerančovníků a zneklidňovalo ptáky poskakující mezi jejich květy. Generál se na ně na okamžik zahleděl a s rozechvělou duší si téměř povzdychl: "Jaké štěstí, že ještě zpívají." Nato generálovi Carmonovi učeně vysvětlil, proč ptáci z Antil zpívají lépe v dubnu než v červnu, a okamžitě bez okolků přešel ke svým záležitostem. Stačilo mu deset minut, aby ho přesvědčil, že je nutno se bezpodmínečně podřídit nové vládě. Potom ho vyprovodil až ke dveřím a odešel do ložnice, aby vlastnoručně napsal Manuele Sáenzové, neustávající ve stížnostech na potíže, jež vláda dělá kolem jejích dopisů.
K obědu snědl trochu kaše z nedozrálé kukuřice, kterou mu Fernanda Barrigová přinesla do ložnice, když psal. V době siesty požádal, aby mu Fernando dál předčítal z knihy o čínské botanice, s níž začali předcházejícího večera. Krátce nato vstoupil do ložnice José Palacios s roztokem z dobromyslu do teplé koupele a přistihl Fernanda, jak spí na židli s otevřenou knihou v klíně. Generál v hamace ještě nespal a s ukazováčkem přes ústa naznačil Josému Palaciosovi, aby byl zticha. Poprvé za dva dny neměl horečku. A tak dělaje všemožné průtahy, než přišla další pošta, zdržel se v Turbacu dvacet devět dní. Navštívil je už dvakrát; léčivou moc místa však skutečně docenil, až když tam byl podruhé před třemi lety, kdy se vracel z Caracasu do Santa Fe, aby zmařil Santanderovy separatistické záměry. Podnebí vesnice mu svědčilo tak dobře, že tam tenkrát zůstal místo plánovaných dvou nocí deset dní. Celé ty dny slavili jako národní svátek. Nakonec se i přes jeho odpor k býčím zápasům konala velkolepá slavnost a on sám se utkal s býčkem, který mu z rukou vyrval muletu, až dav vykřikl strachy. Teď při třetí návštěvě se jeho politováníhodný osud naplnil a ubíhající dny to až k uzoufání potvrzovaly. Deště byly častější a bezútěšnější a život se zúžil na očekávání zpráv o nových ranách osudu. Jedné bezesné noci, v jasnozřivém okamžiku vypjaté bdělosti, José Palacios zaslechl, jak si generál v hamace povzdychl: "Ví bůh, kde skončí Sucre!"
Generál Montilla se vrátil ještě dvakrát a nalezl ho v mnohem lepším stavu než první den. Nejen to: připadalo mu, že se generálovi pozvolna vrací zanícenost starých časů, zejména pro vytrvalost, s níž mu předhazoval, že Cartagena ještě neodsouhlasila novou ústavu ani neuznala novou vládu, jak se dohodli za předchozí návštěvy. Generál Montilla se narychlo vymluvil, že chtějí nejdříve vědět, zda Joaquín Mosquera přijme úřad prezidenta.
"Budete na tom líp, když si pospíšíte," radil generál.
Za následující návštěvy naléhal ještě s větší rázností, neboť znal Montillu od dětských let a věděl, že odpor, jejž Montilla přičítá druhým, klade jenom on. Spojovalo je nejen přátelství ze školy a vojenské služby, ale také společný život. Jednu dobu jejich vztahy ochladly natolik, že na sebe vůbec nepromluvili, protože Montilla zanechal generála v jednom z nejnebezpečnějších okamžiků války proti Morillovi v Mompoxu bez vojenské pomoci a generál ho obvinil, že rozvrací morálku a má na svědomí všechny pohromy. Montilla reagoval natolik rozvášněně, že ho vyzval na souboj, ač i nadále přes osobní nevraživost sloužil věci nezávislosti.
Vystudoval matematiku a filozofii na madridské vojenské akademii a byl členem tělesné stráže krále dona Fernanda VIL až do toho dne, kdy se k němu donesly první zprávy o osvobozování Venezuely. V Mexiku se stal zkušeným spiklencem, na Curaçau zdatným podloudníkem se zbraněmi a všude dobrým válečníkem od chvíle, kdy v sedmnácti letech utrpěl první zranění. V roce 1821 očistil celé mořské pobřeží od Riohachy až po Panamu od Španělů a dobyl Cartagenu proti početnějšímu a lépe vyzbrojenému vojsku. Tehdy nabídl krásným gestem generálovi smír: poslal mu zlaté klíče od města a generál mu je vrátil s povýšením na brigádního generála a rozkazem, aby se ujal vlády nad celou přímořskou oblastí. Nebyl oblíbeným guvernérem, i když měl ve zvyku zmírňovat své výstřelky smyslem pro humor. Měl nejlepší dům ve městě, jeho usedlost v Aguas Vivas patřila k nejžádanějším velkostatkům v celé provincii a lid se nápisy na zdech ptal, kde vzal peníze na jejich nákup. Po osmi letech nelítostné a samovládné moci však úřad stále zastával a navíc se z něho stal protřelý a těžko zdolatelný politik.
Na každé naléhání Montilla odpovídal jinými vytáčkami. Jednou však řekl nepřikrášlenou pravdu: Bolívarovi stoupenci z Cartageny byli rozhodnuti nepřísahat na kompromisní ústavu a neuznat ani slabou vládu, která nevznikla na základě dohody, nýbrž všeobecného sváru. Bylo to pro místní politiku, jejíž

rozpory byly příčinou velkých dějinných tragédií, příznačné. "A mají docela pravdu, když říkají, že nás Jeho Excelence, největší liberál ze všech, vydá na milost a nemilost těch, kteří se za liberály jenom vydávají, aby zničili vaše dílo," prohlásil Montilla. Takže se to dalo napravit jedině tím, aby generál zůstal v zemi a zabránil jejímu rozpadu.
"Dobře, je-li tomu tak, řekněte Carmonovi, ať znovu přijde, a přesvědčíme ho, aby se vzbouřil," odpověděl generál se svým osobitým sarkasmem. "Nebude to tak krvavé jako občanská válka, kterou Cartageňané svou neomaleností vyprovokují."
Než se však s Montillou rozloučil, znovu se ovládl a požádal ho, aby do Turbaca přivedl jeho hlavní stoupence a pohovořili si o vzájemných neshodách. Ještě je očekával, když mu generál Carreno přinesl zprávu, že Joaquín Mosquera se ujal úřadu prezidenta. Ťukl se do čela:
"Ksakru!" zvolal. "Uvěřím tomu, až mi ho ukážete živého."
Ještě ten den odpoledne v náporech deště a větrné smršti, které vyrvaly stromy z kořenů, pobořily půlku vesnice, zničily ohradu u domu a odvlekly utonulá zvířata, přijel generál Montilla, aby mu to potvrdil. Zmírnil tím však také dopad té špatné zprávy. Oficiální doprovod, umírající nudou z prázdných dnů, zabránil však ještě větším pohromám. Montilla si přes sebe přehodil polní nepromokavý kabát a řídil záchranné práce. Generál zůstal sedět v houpací židli u okna a se zamyšleným pohledem a se zatajeným dechem se díval na bahnitý příval, který unášel pozůstatky zkázy. Generál ty náhlé změny počasí u Karibského moře důvěrně znal už od dětství. Zatímco se však vojáci snažili urychleně obnovit v domě pořádek, generál se Josému Palaciosovi svěřil, že něco podobného nepamatuje. Když konečně nastal klid, Montilla vstoupil do haly, voda z něj crčela a byl zablácený až po kolena. Generál byl stále zabrán do svých myšlenek.
"Nuže, Montillo," oslovil ho, "Mosquera je už prezidentem a Cartagena ho pořád nechce uznat."
Montilla se však nenechal vyvést z rovnováhy žádnými neštěstími.
"Kdyby Jeho Excelence byla v Cartageně, bylo by to jednodušší," odpověděl.
"Hrozilo by však nebezpečí, že se to bude vykládat jako mé vměšování, a já už nechci být žádným hrdinou," prohlásil generál. "A kromě toho: nehnu se odtud, dokud se ta záležitost nevyřeší."
Ten večer napsal generálovi Mosquerovi potvrzující dopis. "Právě jsem se k svému překvapení dozvěděl, že jste přijal úřad prezidenta republiky, mám z toho z hlediska naší země i mě samotného velkou radost," psal mu. "Je mi však líto a vždy mi to bude líto kvůli vám." A dopis zakončil rafinovanou douškou: "Neodjel jsem, protože mi nepřišel pas, až jej však dostanu, neprodleně odjedu."
V neděli dorazil do Turbaca generál Daniel Florencio O'Leary, významný člen Britské legie, který byl po dlouhou dobu generálovým pobočníkem a dvoujazyčným písařem, a teď se připojil k jeho doprovodu. Z Cartageny s ním přijel ve výtečné náladě i Montilla a oba strávili s generálem pěkné a přátelské odpoledne pod pomerančovníky. Po dlouhém rozhovoru s O'Learym o svých vojenských opatřeních generál jako obvykle vyzvídal:
"A o čem se tam povídá?"
"Že není pravda, že odcházíte," odpověděl O'Leary.
"No né," podivil se generál. "A jaký je k tomu teď důvod?"
"Protože Manuelita neodjíždí s vámi."
Generál odpověděl s odzbrojující upřímností:
"Vždyť se mnou nikdy nikam nejezdila!"
O'Leary, důvěrný přítel Manuely Sáenzové, věděl, že generál má pravdu. Skutečně s ním totiž nikdy nikam nejezdila, ne však protože by nechtěla, nýbrž proto, že generál se jí vždycky na něco vymluvil v troufalém úsilí uniknout z područí formálního milostného vztahu. "Nikdy se už znovu nezamiluji," sdělil ve slabé chvilce Josému Palaciosovi, jediné lidské bytosti, jíž se kdy svěřil s takovými důvěrnostmi. "Je to jako mít dvě duše zároveň." Manuela se vetřela do generálovy přízně s nezadržitelnou rozhodností a bez újmy na vlastní důstojnosti, ale čím více se ho snažila podrobit, tím dychtivěji se chtěl generál zřejmě zbavit jejích pout. Byla to láska věčných útěků. Po prvních dvou prohýřených týdnech v Quitu musel generál odcestovat do Guayaquilu na setkání s generálem Josém de San Martinem, laplatským osvoboditelem, a Manuele nezbylo než se ptát, co to je za milence, který opustí prostřený stůl uprostřed večeře. Slíbil jí, že jí bude každý den odevšad psát, aby ji s cele obnaženým srdcem zapřísahal, že ji

miluje jako nikdy nikoho na tomto světě. Skutečně jí psal, nejednou i vlastnoručně, ale dopisy neodesílal. Mezitím vyhledával útěchu v mnohonásobné idyle s pěti ženami nedílného garaycoaského matriarchátu, aniž sám s jistotou kdy věděl, kterou z nich si vybral, zda šestapadesátiletou babičku, osmatřicetiletou dceru nebo jednu ze tří vnuček v rozpuku mládí. Když ukončil své poslání v Guayaquilu, unikl jim všem se sliby věčné lásky a brzkého návratu; vrátil se do Quita, aby se ponořil do pohyblivých písků Manuely Sáenzové.

Začátkem následujícího roku odešel znovu bez ní dokončit osvobození Peru, které bylo konečným úsilím jeho snu. Manuela čekala čtyři měsíce, ale jakmile jí začaly chodit dopisy nejenom psané Juanem Josém Santanou, generálovým osobním sekretářem, jak se občas stávalo, nýbrž také doplněné jeho úvahami a pocity, odplula do Limy. Našla ho v domě rozkoše v La Magdaleně, od kongresu měl pravomoce diktátora a byl obklopen krásnými a opovážlivými ženami nového republikánského dvora. V prezidentském paláci panoval takový nepořádek, že plukovník kopiníků se o půlnoci přestěhoval, protože ho milostné vzdechy v ložnicích rušily ve spánku. Manuela se však tehdy ocitla na půdě, kterou znala příliš dobře. Narodila se v Quitu jako nemanželská dcera bohaté kreolské statkářky a ženatého muže, v osmnácti letech vyskočila z okna kláštera, kde studovala, a utekla s důstojníkem královského vojska. Za dva roky se však v Limě provdala, ověnčená pomerančovými květy panen, za doktora Jamese Thorna, shovívavého lékaře, jenž byl dvakrát tak starý. A tak když se při pronásledování své životní lásky vrátila do Peru, nemusel ji nikdo poučovat, jak se zabydlet uprostřed skandálů.

O'Leary byl jejím nejlepším pobočníkem v těchto válkách srdce. Manuela se neubytovala v La Magdaleně, vstupovala tam však, kdykoliv se jí zachtělo, hlavním vchodem, doprovázena vojenskými poctami. Byla vychytralá, nezkrotná, neodolatelně půvabná a vyznačovala se citem pro moc a nezdolnou úporností. Díky svému manželovi mluvila dobrou angličtinou a rovněž jednoduchou, ale srozumitelnou francouzštinou a hrála na klavichord přehnaně zbožným stylem novicek. Rukopis měla nečitelný, větnou skladbu neproniknutelnou a umírala smíchy nad tím, co ona sama nazývala svými pravopisnými hrůzami. Aby ji měl nablízku, jmenoval ji generál opatrovnicí svých archívů, takže se snadno mohli milovat kdykoliv a kdekoliv uprostřed řevu amazonských šelem, které Manuela krotila svými půvaby.

Když se však generál vrhl do dobývání hornatého peruánského území, které stále ještě bylo v moci Španělů, Manuele se ho nepodařilo přesvědčit, aby ji vzal s sebou jako členku štábu. Bez jeho svolení se za ním honila se svými zavazadly první dámy, bednami plnými dokumentů a svým dvorem otrokyň v zadním voji kolumbijských jednotek, které ji zbožňovaly pro její kasárenskou mluvu. Po závratných andských římsách urazila na hřbetě muly tři sta mil, podařilo se jí však strávit s generálem za čtyři měsíce pouhé dvě noci, jednu z nich proto, že ho dokázala vyděsit hrozbou sebevraždy. Uběhl nějaký čas, než zjistila, že zatímco se jí nedařilo ho dostihnout, generál se rozptyloval s jinými příležitostnými láskami, které cestou potkával. Mezi nimi s Manuelitou Modronovou, nevzdělanou osmnáctiletou míšenkou, která posvěcovala jeho bezesné noci.

Od svého návratu z Quita byla Manuela rozhodnuta opustit svého manžela, o němž hovořila jako o mdlém Angličanovi, který miluje bez potěšení, rozmlouvá bez důvtipu, chodí pomalu, zdraví s úklonou, opatrně si sedá a vstává a nesměje se ani svým vlastním vtipům. Generál ji však přesvědčil, aby si za každou cenu podržela výhody svého občanského stavu, a ona se jeho uváženému doporučení podřídila. Za měsíc po vítězství u Ayacucha, když už byl pánem poloviny světa, odjel generál do Horního Peru, jež se mělo později stát Bolivijskou republikou. Nejenže odjel bez Manuely, ale před odjezdem ji upozornil, že jejich naprostý rozchod bude v souladu se státními zájmy. "Vidím, že nás nic nemůže spojit pod záštitou nevinnosti a cti," napsal jí. "V budoucnu zůstaneš osamocena, i když po boku svého manžela, já pak zůstanu osamocen uprostřed světa. Pouze sláva, kterou jsme si vydobyli, bude naší útěchou." Ještě neuběhly tři měsíce, když dostal dopis, v němž mu Manuela oznamovala, že se svým manželem odjíždí do Londýna. Zpráva ho zastihla v posteli Franciscy Zubiagové de Gamarra, ženy udatné jako granátník, manželky maršála, jenž se později stane prezidentem republiky. Té noci už generál nepočkal na další milování a hned Manuele napsal odpověď, která se spíše podobala válečnému rozkazu. "Řekněte pravdu a nikam nejezděte." A vlastní rukou podtrhl závěrečnou větu: "Já vás rozhodně miluji." S nadšením uposlechla.

Generálův sen se začal hroutit téhož dne, kdy se stal skutkem. Sotvaže založil Bolívii a dokončil správní

přestavbu Peru, musel se rychle vrátit do Santa Fe, naléhavě přivolán prvními separatistickými pokusy generála Páeze ve Venezuele a Santanderovými politickými intrikami v Nové Granadě. Tentokrát Manuela potřebovala ještě víc času, než jí dovolil přijet za ním, ale když se nakonec za ním vydala, její cesta připomínala kočování cikánů se zavazadly vlečenými na dvanácti mulách, s jejími nesmrtelnými otrokyněmi, jedenácti kočkami, šesti psy, třemi opičkami vycvičenými v umění dvorních oplzlostí, medvědem, který dovedl navlékat jehly, a devíti klecemi s papoušky lori a ara, kteří ve třech jazycích vykřikovali nadávky na Santandera.
Přijela do Santa Fe ještě včas, aby generála zachránila před jistou smrtí neblahé noci na dvacátého pátého září. Uběhlo pět let od chvíle, kdy se poznali, ale generál byl tak sešlý a bezradný, jako kdyby jich uplynulo padesát, a Manuela měla dojem, že bezcílně vrávorá v mlhách osamění. Záhy nato se vrátí na jih, aby přibrzdil peruánské koloniální nároky vůči Quitu a Guayaquilu, ale jakékoliv úsilí už bude marné. Manuela zůstala tentokrát v Santa Fe a nepojala ani nejmenší úmysl jet s ním, neboť věděla, že její věčný uprchlík už nemá vůbec kam utéci.
O'Leary ve svých pamětech poznamenal, že generál nikdy tak spontánně nevzpomínal na své tajné lásky jako v tu neděli odpoledne v Turbacu. Montilla soudil, a také to po letech napsal v jednom soukromém dopise, že to byl nepochybný příznak stáří. Povzbuzen jeho dobrou náladou a sdílným tónem, Montilla neodolal pokušení, aby generála přátelsky trochu nepoškádlil.
"Takže opouštíte jenom Manuelů?" zeptal se ho.
"Všechny opouštím," odpověděl vážně generál. "Manuelů však víc než ostatní."
Montilla mrkl na O'Learyho a řekl: "Přiznejte se: Kolik jich bylo?"
Generál se vyhnul přímé odpovědi.
"Mnohem méně, než si myslíte," prohodil.
Když se generál večer koupal v teplé vodě, José Palacios chtěl vyloučit všechny pochybnosti. "Podle mých záznamů jich je třicet pět," oznámil. "A to samozřejmě nepočítám holubičky na jednu noc." Údaj se shodoval s generálovými výpočty, ale ten je nechtěl vyzradit během návštěvy.
"O'Leary je velký muž, velký voják a věrný přítel, ale všechno si zapisuje. A nic není nebezpečnější než písemná paměť."
Druhý den po dlouhém rozhovoru mezi čtyřma očima o situaci na hranicích požádal generál O'Learyho, aby odjel do Cartageny s formálním pověřením zjistit, kdy opravdu odjíždějí nějaké lodě do Evropy, ačkoliv jeho skutečným posláním bylo informovat generála o tajných podrobnostech místní politiky. O'Leary měl sotva čas tam přijet. V sobotu dvanáctého června složil cartagenský kongres přísahu věrnosti nové ústavě a uznal zvolenou vládu. Montilla zaslal generálovi spolu se zprávou nevyhnutelné poselství:
"Čekáme vás."
Stále čekal, když ho z postele vyhnala fáma, že generál zemřel. Plným tryskem se rozjel do Turbaca, aniž měl čas si to ověřit, a našel tam generála zdravějšího než kdy předtím u oběda s francouzským hrabětem Raigecourtem, který mu přijel nabídnout, aby do Evropy odjeli spolu na anglickém poštovním parníku, který měl příští týden připlout do Cartageny. Tím vyvrcholil den, který prospěl generálovu zdraví. Generál si předsevzal, že svému špatnému zdravotnímu stavu bude čelit morální vytrvalostí, a nikdo mu nedokázal říci, že to nesvede. Časně ráno vstal, prošel stájemi v době dojení, zavítal do kasáren granátníků, kteří ho seznámili se svými životními podmínkami, a vydal jednoznačné příkazy k jejich zlepšení. Když se vracel, zastavil se na tržišti v jedné krčmě, vypil kávu a šálek si vzal s sebou, aby se vyhnul ponížení, že jej rozbijí. Ubíral se k domovu, když ho děti, které vybíhaly ze školy, hned za rohem obklopily a podle rytmu tleskání prozpěvovaly: "Ať Žije Osvoboditel! Ať žije Osvoboditel!"
Překvapením by určitě nevěděl, co má dělat, kdyby ho samy děti nenechaly projít.
Doma zastihl hraběte Raigecourta, jenž přijel bez ohlášení v doprovodu nejkrásnější, nejelegantnější a nejvznešenější ženy, kterou generál kdy spatřil. Byla v jezdeckém úboru, i když ve skutečnosti přijeli v kolesce tažené oslem. Prozradila o sobě jedině, že se jmenuje Camille a pochází z Martiniku. Hrabě ty údaje ničím nedoplnil, i když během návštěvy dával až příliš jasně najevo, že je do ní k zbláznění zamilován.
Už pouhá Camillina přítomnost vrátila generálovi někdejší náladu; přikázal, aby narychlo připravili

slavnostní oběd. Přestože hrabě mluvil bezvadně španělsky, bavili se ve francouzštině, Camillině rodném jazyce. Když řekla, že se narodila v Trois-Ilets, generál to přivítal s nadšeným posunkem a jeho pohaslé oči se okamžitě rozzářily.
"Ach!" zvolal. "Tam se narodila Josefina."
Usmála se. "Prosím vás, Excelence, očekávala jsem úplně jinou poznámku než tuhle."
Její slova ho ranila a hájil se lyrickou evokací cukrovaru La Pagerie, rodného domu Marie Josephe, francouzské císařovny, ohlašujícího se přes rozlehlé plantáže cukrové třtiny už ze vzdálenosti několika mil ptačím pokřikem a teplou vůní destilačních přístrojů. Byla udivena, že to generál tak dobře zná.
"Ve skutečnosti jsem tam nikdy nebyl, ani nikde jinde na Martiniku," přiznal se generál.
"Et alors?" zeptala se.
"Celá léta jsem se to učil," odpověděl generál, "protože jsem věděl, že to budu jednou potřebovat, abych mohl potěšit nejkrásnější ženu z těch ostrovů."
Bez přestání mluvil nakřáplým, ale výmluvným hlasem, oblečený do vzorkovaných bavlněných kalhot, saténového kabátce a barevných střevíců. Její pozornost upoutal opar kolínské vody, který se vznášel nad jídelnou. Generál se jí přiznal, že je to jeho slabost, takže ho jeho nepřátelé obviňovali, že za kolínskou vodu utratil osm tisíc peso z veřejných prostředků. Byl tak zesláblý jako předcházející den, ale utrpení z nemoci se projevovalo jedině v zdrženlivých pohybech těla.
Mezi muži byl generál schopen nadávat jako ten nejhorší zloděj koní s rozepnutým poklopcem, ale stačila přítomnost ženy, aby se jeho chování a vyjadřování zjemnily až k afektovanosti. Sám otevřel, ochutnal a nalil znamenité burgundské víno, jež hrabě skromně charakterizoval jako hedvábné pohlazení. Servírovali kávu, když mu kapitán Iturbide zašeptal něco do ucha. Vážně mu naslouchal, ale potom se opřel na židli a z plných plic se rozesmál.
"Slyšte, prosím, tohle!" zvolal. "Máme tady delegaci z Cartageny, která mi přichází na pohřeb."
Pozval je dál. Montillovi a jeho společníkům nezbývalo nic jiného než pokračovat ve hře. Pobočníci přivedli několik hudebníků ze San Jacinta, kteří se tam zdržovali od předcházejícího večera, a skupina starých mužů a žen tančila cumbiambu na počest hostů. Camille byla překvapena elegancí toho lidového tance afrického původu a chtěla se ho naučit. Generál se těšil pověsti velkého tanečníka a někteří hosté si vzpomněli, že při své poslední návštěvě tančil cumbiambu jako opravdový mistr. Když ho však Camille vyzvala k tanci, poctu odmítl. "Tři roky jsou už hodně dlouhá doba," řekl s úsměvem. Po dvou nebo třech kouscích tančila sama. Když hudba přestala hrát, ozvaly se náhle výkřiky provolávající slávu a řada praskajících výbuchů a výstřelů ze střelných zbraní. Camille se polekala.
Hrabě vážně pronesl:
"Sakra, to je revoluce!"
"Nedokážete si představit, jak už je jí třeba," odpověděl se smíchem generál. "Bohužel to jsou jenom kohoutí zápasy."
Téměř bez přemýšlení dopil kávu a kruhovým posunkem ruky pozval všechny do kohoutího zápasiště.
"Pojďte se mnou, Montillo, abyste viděl, jak dalece jsem mrtvý," popichoval.
A tak kolem druhé odpoledne odešel do kohoutí arény doprovázen početnou skupinou v čele s hrabětem Raigecourtem. V tomto shromáždění, kde byli samí muži, si ho však nikdo nevšímal, všichni měli oči jen pro Camille. Nikdo nevěřil, že ta okouzlující žena, navíc v prostředí, kam ženy nesměly chodit, není jednou z mnoha jeho milenek. Tím méně, když se proslechlo, že přišla s hrabětem, protože bylo známo, že své tajné milenky nechal doprovázet jinými muži, aby zastřel skutečný stav věcí.
Druhý zápas byl děsivý. Červený kohout dvěma přesnými ranami ostruh vypíchl svému protivníkovi oči. Oslepený kohout se však nevzdal. Krvelačně se na soupeře vrhl, až mu urval hlavu, kterou zobákem rozkloval a zhltnul.
"Ani ve snu bych si nepomyslela, že může existovat tak krvavá zábava," pronesla. "Jsem jí však nadšena."
Generál jí vysvětlil, že zápasy jsou ještě krvavější, když kohouty rozdráždí oplzlými výkřiky a střelbou do vzduchu, ale že to odpoledne byli majitelé kohoutů zaskočeni přítomností ženy, a hlavně ženy tak krásné.
Koketně se na ni podíval a řekl jí: "Takže je to vaše vina." Pobaveně se zasmála:
"Vaše Excelence, to proto, že jste této zemi vládl tolik let a nevydal jste zákon, který by přinutil muže, aby se chovali v přítomnosti žen stejně jako bez nich."

Začal ztrácet rozvahu.
"Prosím vás, neříkejte mi Excelence," řekl jí. "Postačí mi, budu-li spravedlivý."
José Palacios ho ten večer ponechal vznášet se v neúčinných vodách lázně a přitom generálovi sdělil: "Je to nejkrásnější ženské stvoření, jaké jsme kdy viděli." Generál neotevřel oči.
"Je ohavná," procedil.
Podle všeobecného názoru se na kohoutích zápasech objevil záměrně, aby vyvrátil celou řadu rozporuplných zpráv o svém zdravotním stavu, který se v posledních dnech stal podle nich natolik kritický, že všichni uvěřili pověstem o jeho smrti. Zapůsobilo to, neboť poštovní poslové, kteří vyjeli z Cartageny, roznesli zprávu, že se těší dobrému zdraví, do všech koutů a jeho stoupenci ji oslavili na veřejných veselicích, které měly spíše provokativní než oslavný charakter.
Generálovi se dokonce podařilo oklamat i vlastní tělo, neboť v následujících dnech byl veselý, a dokonce se odvážil zasednout k hracímu stolku se svými pobočníky, kteří zaháněli nudu nekonečnými partiemi. Andrés Ibarra, který byl nejmladší a nejzábavnější a stále si uchovával romantický smysl pro válku, napsal v těch dnech své přítelkyni do Quita: "Raději zemřít v tvé náruči, než žít v tomhle míru bez tebe." Hráli celé dny a noci, nejednou pohrouženi do tajemného světa karet, nejednou se hlasitě dohadujíce a neustále sužováni komáry, kteří je v tom období dešťů napadali i za bílého dne, přestože důstojničtí sluhové zapálili a udržovali ohně z chlévské mrvy. Od neblahé noci v Guaduasu generál karty nehrál, protože nepříjemný incident s Wilsonem v něm zanechal trpkou vzpomínku, kterou chtěl vymazat ze svého srdce, ale ve volných chvílích zdánlivého míru slyšel z hamaky jejich výkřiky, důvěrnosti i stesky po válce. Jednou večer bloumal po domě a neubránil se pokušení, aby se nezastavil na chodbě. Hráčům, kteří seděli čelem k němu, naznačil, aby zůstali zticha, a zezadu přistoupil k Andrésovi Ibarrovi. Položil mu ruce na ramena jako dravý pták paráty a zeptal se:
"Řekněte mi, bratrance, taky máte pocit, že vidíte tvář mrtvého, když se na mě díváte?"
Ibarra, zvyklý na takové způsoby, se neotočil, aby se na něho podíval.
"Já ne, pane generále," odpověděl.
"V tom případě jste slepý, nebo lžete," prohlásil generál.
"Nebo jsem k vám obrácen zády," dodal Ibarra.
Generál projevil o hru zájem, přisedl si a nakonec hrál s nimi. Všichni měli pocit, že nejenom ten večer, nýbrž i v následujících nocích znovu prožívají chvíle jako kdysi. "Mezitím nám přijde pas," oznámil generál. José Palacios mu však připomněl, že i navzdory karetnímu obřadu, navzdory jeho osobní pozornosti, navzdory jemu samotnému, důstojníci z doprovodu mají už plné zuby toho neustálého putování k nicotě.
Nikdo se nezajímal o osud svých důstojníků, o jejich každodenní lapálie a o jejich budoucnost tolik jako on, ale když se problémy staly nepřekonatelnými, podváděl při jejich řešení sám sebe. Od incidentu s Wilsonem a potom během celé cesty po řece se jimi zabýval ve chvílích, kdy ho netrápily bolesti. Wilsonovo chování bylo nemožné a tak zarputilý vzdor v něm mohlo vy volat jen hluboké zklamání. "Je stejně tak dobrý voják jako jeho otec," řekl generál, když ho viděl bojovat u Junínu. "A skromnější," dodal, když odmítal přijmout povýšení na plukovníka, které mu udělil maršál Sucre po bitvě u Tarqui; generál ho nakonec přiměl, aby s povýšením souhlasil.
Režim, který zavedl a kterému se všichni, ať už v míru nebo ve válce, museli podřídit, nebyl jenom režimem hrdinské kázně, nýbrž režimem věrnosti, k jehož dodržování bylo zapotřebí téměř jasnozřivosti. Nebyli to vojáci, kteří prošli kasárenským výcvikem, ale praví válečníci, neboť svedli tolik bitev, že měli sotva čas se utábořit. Byli všelijací, ale jádro skupiny kolem generála, které vybojovalo nezávislost, bylo výkvětem kreolské aristokracie, vychované na školách pro panovníky. Svůj život strávili v neustálých bojích, daleko od svých domovů, od svých žen, od svých dětí, daleko od všeho, a z nutnosti se stali politiky a státníky. Kromě Iturbideho a evropských pobočníků pocházeli všichni z Venezuely a téměř všichni byli generálovi pokrevní nebo sešvagření příbuzní: Fernando, José Laurencio, Ibarrové, Briceno Méndez. Vyznačovaly je a spojovaly třídní nebo pokrevní svazky.
Jeden se od nich odlišoval: José Laurencio Silva, syn porodní báby z vesnice El Tinaco v náhorních rovinách a říčního rybáře. Po svých rodičích zdědil tmavou barvu pleti nevýznamné třídy mulatů, ale generál ho oženil se svou neteří Felicií. Vojenskou dráhu zahájil v šestnácti letech jako dobrovolník v

osvobozenecké armádě a v padesáti osmi to dotáhl na velícího generála, přitom utrpěl více než patnáct těžkých a bezpočet lehkých zranění způsobených různými zbraněmi v padesáti dvou bojových akcích téměř všech tažení za nezávislost. Pouze jednou měl potíže pro svůj smíšený původ, když s ním jedna dáma z místní aristokracie na slavnostním plese odmítla tancovat. Generál tehdy požádal, aby valčík zahráli znovu, a zatančil si ho s ním sám.
Generál O'Leary ztělesňoval opačnou krajnost: světlovlasý, vysoký, s půvabnou tváří, kterou jeho florentinské uniformy ještě zvýrazňovaly. Do Venezuely přijel v osmnácti letech jako podporučík Červených husarů a dovršil svou kariéru účastí téměř ve všech bitvách války za nezávislost. Také on, stejně jako všichni, upadl v nemilost, protože dal za pravdu Santanderovi ve sporu, který měl s Josém Antoniem Páezem, když ho generál poslal, aby je nějak usmířil. Generál ho přestal zdravit a na čtrnáct měsíců se od něho odvrátil, dokud jeho hněv neochladl.
Jejich osobní zásluhy byly nesporné. Špatné bylo, že si generál nikdy neuvědomil, jakou hradbu moci on sám mezi ně postavil, a čím víc se považoval za dobrotivého a lidumilného, tím byla nepřekonatelnější. Ale ten večer, kdy mu José Palacios poodhalil, v jakém jsou rozpoložení, s nimi hrál jako rovný s rovnými a prohrával podle libosti, až sami důstojníci začali být bezstarostní.
Očividně se zbavili starých komplexů. Nevadil jim pocit porážky, který se jich zmocňoval i po vítězné válce. Nevadila jim pomalost, s níž je generál povyšoval, aby se nezdálo, že jim uděluje nějaké výsady, nevadila jim ani vykořeněnost toulavého života, ani nahodilost příležitostných lásek. Žold se pro finanční potíže země snížil na třetinu, a i tak byl vyplácen s tříměsíčním zpožděním a ve státních bonech pochybné hodnoty, které za nevýhodných podmínek prodávali spekulantům. Ani to jim však nevadilo, jako jim vůbec nevadilo, že generál při odchodu tříská dveřmi, až se to rozléhá po celém světě, a že je vydává napospas jejich nepřátelům. Nic jim nevadilo: sláva byla pro jiné. Co však nemohli strpět, byla nejistota, kterou v nich pozvolna vyvolával od chvíle, kdy se rozhodl, že se vzdá moci, a která se stávala čím dál tím nesnesitelnější, jak se prodlužovala a zapadala do bahna ta nekonečná cesta nikam.
Navýsost spokojený generál sdělil ten večer během koupele Josému Palaciosovi, že jeho vztah k důstojníkům není poznamenán ani nejmenším stínem. Důstojníci se však nemohli zbavit dojmu, že se jim nepodařilo v generálovi vzbudit pocit vděku či viny, ale zárodek nedůvěry.
Tento dojem měl zejména José Maria Carreno. Od té noci, kdy spolu rozprávěli na člunu, byl stále mrzutý a bezděčně živil pověsti, že je ve spojení s venezuelskými separatisty. Či, jak se tehdy říkalo, že se stává zbabělým. Před čtyřmi roky ho generál vypudil ze svého srdce, jako O'Learyho, jako Montillu, jako Bricena Méndeze, jako Santanu, jako tolik jiných, pro pouhé podezření, že se chtěli stát populárními na úkor vojska. Stejně jako tenkrát i nyní ho generál nechal sledovat, pásl po něm, popřával sluchu klevetám, které o něm kolovaly, ve snaze vytušit nějaký náznak v temnotách vlastních pochybností.
Jednou v noci ho generál zaslechl, nikdy se nedozvěděl, zda spal či bděl, jak ve vedlejším pokoji říká, že pro spásu vlasti lze zcela zákonitě dospět i ke zradě. V tu chvíli ho generál vzal za ruku, odvedl na nádvoří a podrobil neodolatelné magii své podmanivosti s vypočítavým tykáním, k němuž se uchyloval jen v nejzazších situacích. Carreno mu přiznal pravdu. Skutečně ho trápilo, že se generál svému dílu zpronevěřuje, aniž si připouští osiřelost, v níž se všichni ocitli. Ale jeho zrádné plány byly poctivé. Byl už unaven hledáním světla naděje na té cestě slepých a neschopen žít dál jako bezduchý, a proto se rozhodl pro útěk do Venezuely, aby se postavil do čela ozbrojeného hnutí za zachování celistvosti země
"Nenapadá mě nic důstojnějšího," dodal na závěr.
"A ty tomu opravdu věříš, že s tebou budou ve Venezuele zacházet líp?" zeptal se ho generál.
Carreno neměl odvahu to potvrdit.
"Dobře, ale tam je aspoň vlast," prohlásil.
"Nebuď hlupák," odpověděl generál. "Pro nás je vlastí Amerika, a ta je všude stejná: v beznadějném stavu."
Už ho nepustil ke slovu. Mluvil do něj velmi dlouho, každým slovem jako by mu odhaloval své srdce zevnitř, i když ani Carreno, ani kdokoliv jiný se už nikdy neměl dozvědět, zda tomu tak skutečně bylo. Nakonec ho poplácal po zádech a zanechal ho v temnotách.
"Přestaň už blouznit, Carreno," řekl mu. "Vzal to všechno čert!"

Ve středu šestnáctého června dostal zprávu, že vláda potvrdila doživotní důchod, který mu přiznal kongres. Ne zcela bez uštěpačnosti odpověděl prezidentovi Mosquerovi formálním dopisem. Když skončil, řekl Fernandovi, napodobuje pluralis maiestaticus a obřadní strojenost Josého Palaciose: "Jsme bohatí." V úterý dvacátého druhého obdržel pas k odjezdu ze země a zamával s ním ve vzduchu se slovy: "Jsme svobodní."
O dva dny později, když se probudil po hodině neklidného spánku, otevřel v hamace oči a řekl: "Jsme smutní." A tak se rozhodl zajet do Cartageny ihned, ten den bylo totiž pod mrakem a chladno. Vydal jediný zvláštní rozkaz: aby důstojníci z jeho doprovodu cestovali v civilu a beze zbraní. Nijak to nevysvětlil, nedal najevo nic, z čeho by se dalo vyrozumět, co ho k tomu vedlo, ani neměl čas, aby se s kýmkoliv rozloučil. Odjeli, jakmile nastoupila osobní garda, a zbytek doprovodu se zavazadly se vydal za nimi později.
Při svých cestách měl generál ve zvyku dělat náhodné zastávky, aby se pozeptal lidí, které cestou potkával, na jejich problémy. Vyptával se jich na všechno: jak mají velké děti, jakými nemocemi trpí, jak jim jdou obchody, co si o všem myslí. Tentokrát nepronesl jediné slovo, nezměnil rytmus pochodu, nezakašlal, nedal najevo únavu a za celý den vypil jen sklenku portského. Ke čtvrté hodině odpoledne se na obzoru začal rýsovat starý klášter na vrchu Popa. Byl právě čas společné modlitby a od královské cesty se táhly řady poutníků, kteří jako mravenci šplhali po příkrém srázu. Zanedlouho spatřili v dáli věčnou skvrnu supů létajících v kruzích nad městským tržištěm a odpadními vodami z jatek. Když se před jejich očima zjevily zdi, generál pokynul Josému Mariovi Carrenovi. Ten k němu dojel a podal mu mohutný pahýl své sokolnické paže, aby se mohl opřít. "Mám pro vás důvěrné poslání," pošeptal mu generál. "Až dojedeme na místo, zjistěte mi, kde je Sucre." Na rozloučenou ho jako obvykle poplácal po zádech a dodal:
"Je to přirozeně jen mezi námi."
Na královské cestě ho očekával početný průvod v čele s Montillou a generál byl nucen cestu zakončit ve starém kočáru španělského guvernéra taženém spřežením vrtošivých mul. I když slunce už začalo zapadat, mangrovový porost jako by se tetelil žárem stoupajícím z mrtvých bažin, obklopujících město, v nichž už celé století hnila krev a odpad z jatek a jejichž smrduté výpary byly nesnesitelnější než zápach vod zálivu. Když vstoupili Půlměsíční branou, z otevřeného tržiště se zvedl vichr vyplašených supů. Ještě tu byly vidět stopy po panice, vyvolané vzteklým psem, který ráno pokousal několik osob různého stáří, mezi nimi jednu bělošku z Kastilie, která se toulala po místech, kde neměla. Pokousal také několik dětí ze čtvrti otroků, ale těm se podařilo ho ukamenovat. Mršina visela na stromě u školní brány. Generál Montilla ji dal spálit nejenom ze zdravotních důvodů, chtěl totiž zabránit jakýmkoliv pokusům zbavit ji uhrančivé síly africkými zaklínadly.
Obyvatelé opevněné části města se na bubnování vyhrnuli do ulic. V červnovém slunovratu se podvečery začaly prodlužovat a rozjasňovat, na balkónech se objevily květinové girlandy a nápadně oblečené ženy a dunění zvonů katedrály, plukovní kapely a dělostřeleckých salv se neslo až k moři, ale nic nedokázalo zmírnit bídu, kterou chtěli zastřít. Generál mával kloboukem z rozvrzaného kočáru, a když to ubohé přivítání srovnal se svým triumfálním vstupem do Caracasu v srpnu roku 1813, jak projížděl s vavřínovým věncem na voze taženém šesti nejkrásnějšími pannami z města davem tonoucím v slzách, jenž ho toho dne zvěčnil slavným jménem Osvoboditel, musel sám sebe vidět v žalostném světle. Caracas byl tehdy ještě odlehlým místem koloniální provincie, ošklivým, pochmurným, plným přízemních staveb, ale ávilské podvečery vyvolávaly srdcervoucí pocit nostalgie.
Nezdálo se, že by ty dvě vzpomínky patřily jednomu a témuž životu. Velice vznešené a hrdinské město Cartagena de Indias, nejednou hlavní město místokrálovství a tisíckrát opěvované jako jedno z nejkrásnějších měst světa, nebylo totiž tehdy ani stínem toho, čím bývalo kdysi. Devětkrát bylo obléháno z pevniny i z moře a nejednou vypleněno korzáry a generály. Nic je však nezničilo tolik jako války za nezávislost a po nich boje mezi skupinami vzbouřenců. Bohaté rody ze zlatých časů uprchly. Bývalí otroci se ocitli vydáni napospas nesmyslné svobodě a z paláců markýzů, vyrabovaných chudinou, vybíhaly na

pouliční smetiště krysy velké jako kočky. Pás nedobytných hradeb, které si chtěl don Filip II. prohlédnout za pomoci svých dalekohledných přístrojů ze strážných věží Escorialu, byl v bujném porostu stěží vidět. Obchodní život, který rozkvetl v sedmnáctém století díky otrokářství, se nyní scvrkl na několik polorozbořených krámků. Nebylo možné smířit slávu se zápachem otevřených stok. Generál zašeptal Montillovi do ucha: "Ta posraná nezávislost nás přišla pěkně draho!" Ten večer Montilla pozval městskou smetánku do svého nádherného domu na ulici La Factoría, kde živořil markýz Valdehoyos a kvetla paní markýza, která pašovala mouku a obchodovala s černochy. Na Květnou neděli se ve vznešených domech rozžehla světla, ale generála to nepotěšilo, neboť věděl, že u Karibského moře může jakákoliv událost, dokonce i smrt veleváženého člověka, být důvodem ke všeobecné zábavě. Byla to ve skutečnosti předstíraná slavnost. Už několik dní obíhaly městem pomlouvačné letáky a opoziční strana poštvala skupiny svých mladých stoupenců, aby kameny vytloukali okna a klacky se potýkali s policií. "Ještě štěstí, že už nikde není jediné sklo, které by se dalo rozbít," sršel Montilla svým obvyklým humorem, vědom si toho, že hněv lidu je spíše namířen proti němu než proti generálovi. Posílil strážní oddíl granátníků místními jednotkami, uzavřel celý prostor a zakázal, aby jeho hostu cokoliv vyprávěli o válce, která se rozpoutala v ulicích.

Hrabě Raigecourt přišel ten večer generálovi oznámit, že anglický poštovní parník je na dohled věží Bocy Chicy, ale ten mu odpověděl, že nikam nepojede. Veřejně se mluvilo o tom, že se nechce plavit přes širý oceán se skupinou žen, které by se celou cestu tlačily v jedné kajutě. Pravdou však bylo, že i přes rozmařilý oběd v Turbacu, přes dobrodružství na kohoutích zápasech, přes tolikeré generálovo úsilí přenést se přes strázně podlomeného zdraví, si hrabě uvědomoval, že generál není schopen se na cestu vydat. Usoudil, že jeho duch možná plavbu vydrží, ale tělo ne, a zdráhal se prokázat smrti takovou laskavost. Avšak ani tyhle, ani mnoho dalších důvodů nestálo ten večer za to, aby generál své rozhodnutí změnil.

Montilla se nevzdával. Brzy se se svými hosty rozloučil, aby si nemocný generál mohl odpočinout, ale dlouhou dobu ho ještě zdržel na vnitřním balkóně, zatímco jim unylá dívka v téměř neviditelné mušelínové tunice hrála na harfu sedm milostných romancí. Byly tak krásné a byly zahrány s takovou něhou, že oba vojáci neměli to srdce, aby mluvili, dokud mořský vánek nevymetl ze vzduchu poslední smítko hudby. Generál podřimoval v houpací židli, vznášeje se na vlnách harfy, najednou však celý rozechvělý zazpíval celou sloku poslední písně tichým, ale jasným a dobře znějícím hlasem. Nakonec se obrátil k harfenici a z celé duše jí šeptem poděkoval, ale viděl jenom osamocenou harfu s girlandou z povadlých vavřínů. Teprve teď si vzpomněl.

"V Hondě je ve vězení jeden muž, který oprávněně zabil člověka," prohlásil.

Montilla se zasmál dřív, než s pronikavostí sobě vlastní poznamenal:

"Ten musel mít velké parohy!"

Generál to přešel bez povšimnutí a do všech podrobností jim případ vylíčil; vynechal pouze osobní zážitek s Mirandou Lyndsayovou na Jamajce. Montilla měl hned po ruce jednoduché řešení.

"Musí požádat, aby ho ze zdravotních důvodů přeložili sem," doporučil. "Jakmile bude tady, zajistíme omilostnění." "To jde?" zeptal se generál. "Nejde," odpověděl Montilla, "ale dělá se to." Generál zavřel oči, netečný k povyku nočních psů, kteří začali zničehonic štěkat, a Montilla si pomyslel, že opět usnul. Když se probral z hlubokého zamyšlení, znovu otevřel oči a o záležitost se přestal zajímat. "Souhlasím," dodal. "Ale já o ničem nevím." Až potom vzal na vědomí psí štěkot, který se v soustředěných vlnách šířil z opevněné části města až k nejvzdálenějším bažinám, kde měli vycvičené psy, kteří neštěkali, aby neprozradili své pány. Montilla mu oznámil, že psům na ulicích dávají jed, aby zabránili rozšíření vztekliny. Podařilo se jim najít pouze dvě děti, které byly pokousány ve čtvrti otroků. Ostatní rodiče jako obvykle své děti ukryli, aby zemřely ve znamení jejich bohů, nebo je odvedli do černošských osad v bažinách Marialabajy, kam nesahala vládní moc, aby se je pokusili zachránit uměním hadích léčitelů.

Generál nikdy neusiloval o zrušení těchto osudových rituálů, ale trávení psů mu připadalo nedůstojné člověka. Miloval je stejně jako koně a květiny. Když se vydal poprvé lodí na cestu do Evropy, vzal si s sebou až do Veracruzu dvě štěňata. A když z venezuelských plání v čele čtyř set bosých vojáků z náhorních rovin překročil Andy, aby osvobodil Novou Granadu a založil Kolumbijskou republiku, měl jich už přes deset. Ve válce je vždy bral s sebou. Nevado, nejproslavenější z nich, který s ním od

počátku prodělal všechna vojenská tažení a sám přemohl brigádu dvaceti krvelačných psů španělského vojska, byl proboden kopím při první bitvě u Caraboba. V Limě jich měla Manuela Sáenzová tolik, že už vůbec nebyla schopna se o ně postarat, nepočítaje v to bezpočet rozmanitých zvířat, jež chovala ve svém sídle v La Magdaleně. Kdosi generálovi řekl, že když pes umírá, je třeba ho okamžitě nahradit psem stejné rasy a se stejným jménem, aby jeho pán dál věřil, že je to ten samý. Byl jiného názoru. Vždycky chtěl, aby každý jeho pes byl jiný, aby si jeho dychtivé oči a nepokojný dech uchoval v paměti zvlášť a aby ho jeho smrt bolela. Neblahé noci na dvacátého pátého září byli mezi obětmi přepadu dva lovečtí psi, které spiklenci podřezali. Nyní při poslední cestě s sebou vezl kromě ubohého lovce jaguárů, kterého sebrali na řece, poslední dva psy, kteří ještě zbývali. Montillova zpráva, že jenom první den otrávili více než padesát psů, mu zcela pokazila dobrou náladu, kterou v něm vyvolala láskyplná harfa.
Montillovi to bylo opravdu líto a přislíbil, že se už na ulici mrtví psi nebudou povalovat. Slib generála uklidnil, ne proto, že by věřil, že bude splněn, nýbrž proto, že dobré úmysly jeho generálů mu dodávaly útěchy. Jasná noc se už postarala o ostatní. Z osvětleného dvora stoupala vůně jasmínů a vzduch se zdál diamantově průzračný a nebe hvězdnatější než kdykoliv jindy. "Jako duben v Andalusii," řekl kdysi generál, vzpomínaje na Kolumba. Opačný vítr odvál všechny zvuky a vůně a bylo slyšet jen dunění vln narážejících do hradby.
"Generále," žadonil Montilla. "Neodcházejte."
"Loď už je v přístavu," odpověděl generál.
"Připlují další," naléhal Montilla.
"To je totéž," vysvětlil generál. "Každá bude poslední."
Neustoupil ani o píď. Po mnoha marných prosbách nezbylo Montillovi nic jiného, než mu odhalit tajemství, které se pod přísahou zavázal zachovávat až do chvíle jeho naplnění: generál Rafael Urdaneta v čele bolívarovských důstojníků připravuje v Santa Fe na první zářijové dny státní převrat. Proti Montillovu očekávání se nezdálo, že by generál byl překvapen.
"Nevěděl jsem o tom," přiznal se, "ale bylo snadné si to domyslet."
Montilla mu tehdy prozradil podrobnosti o vojenském spiknutí, ke kterému se se souhlasem venezuelských důstojníků už chystaly všechny věrné posádky v zemi. Generál se důkladně zamyslel. "To nemá smysl," prohlásil. "Jestliže Urdaneta chce opravdu dát svět do pořádku, ať se dohodne s Páezem a znovu zopakuje dějiny za posledních patnáct let od Caracasu až po Limu. Z ní to potom už bude vlastenecký pochod až do Patagonie." Než však odešel spát, nechal dveře pootevřené.
"Sucre o tom ví?" zeptal se.
"Je proti," odpověděl Montilla.
"Jasně, kvůli svému sporu s Urdanetou," doplnil generál.
"Ne," pronesl Montilla, "protože je proti všemu, co by mu bránilo v odchodu do Quita."
"V každém případě byste si o tom měli popovídat s ním," uzavřel generál. "Se mnou ztrácíte čas."
Zdálo se, že to je jeho poslední slovo. Myslel to natolik vážně, že druhý den časně zrána přikázal Josému Palaciosovi, aby zavazadla odnesl na parník, který kotvil v zálivu, a poslal ho ke kapitánovi lodi s požadavkem, aby s ní odpoledne připlul k pevnosti Santo Domingo, protože se na ni chtěl z terasy domu podívat. Byly to tak přesné příkazy, že si důstojníci, jelikož neřekl, kdo z nich s ním pojede, mysleli, že nevezme nikoho. Wilson postupoval, jak už bylo dohodnuto od ledna, a aniž se někoho ptal, nalodil svá zavazadla také.
Dokonce i ti, kdo byli nejméně přesvědčeni o generálově odjezdu, se s ním přišli rozloučit, když spatřili šest naložených vozů projíždějících ulicemi směrem k přístavišti v zálivu. Hrabě Raigecourt, doprovázený tentokrát Camillou, byl čestným hostem u oběda. Camille vypadala mladší a s vlasy svázanými mašlí, v zelené tunice a domácích střevících stejné barvy nepůsobily její oči tak krutě. Generál galantně zakryl nevoli, že ji opět vidí.
"Dáma si musí být velice jista svou krásou, má-li jí slušet zelená barva," pronesl španělsky.
Hrabě to hned přeložil a Camille se dala do smíchu nenucené ženy, který naplnil celý dům jejím lékořicovým dechem. "Nezačínejme znovu, done Simóne," řekla. V obou se něco změnilo, neboť ani jeden z nich se neodvážil opět začít s rétorickým kláním, kterému se oddávali při prvním setkání, z obavy, aby jeden druhému neublížili. Camille na něho zapomněla, když rozkošně poletovala mezi početnými

hosty, jejichž výchova jim velela používat při podobných příležitostech francouzštinu. Generál si šel popovídat s páterem Sebastiánem de Sigüenza, zbožným člověkem, jenž se právem těšil velké vážnosti, protože vyléčil Humboldta z neštovic, kterými onemocněl, když v nultém roce projížděl městem. Sám páter jako jediný tomu nepřikládal žádnou důležitost. "Bůh určil, aby jedni na neštovice zemřeli a druzí ne, a baron patřil k těm druhým," říkával. Generál se s ním na svou žádost seznámil při předcházející cestě, když se dozvěděl, že s pomocí aloe dokáže vyléčit tři sta různých nemocí.
Jakmile se José Palacios vrátil z přístavu s oficiálním poselstvím, že poštovní parník bude po obědě kotvit proti domu, Montilla nařídil, aby se na rozloučenou uspořádala vojenská přehlídka. Na loďky, v nichž se měl generál přepravit z pevnosti Santo Domingo na palubu, dal umístit plátěné přístřešky, protože slunce v té době uprostřed června prudce žhnulo. V jedenáct hodin, když prostřeli dlouhý stůl s množstvím lahůdek místní kuchyně, se dům zaplnil pozvanými i náhodnými návštěvníky, kteří se dusili vedrem.
Camille nechápala, co vyvolalo takový rozruch v hale, dokud u svého ucha nezaslechla nakřáplý hlas: "Apres vous, madame." Generál jí pomohl vzít si od každého jídla trochu, vysvětlil jí název, recept a původ každého pokrmu a potom si sám před očima užaslé kuchařky, kterou před hodinou odmítl i s pochoutkami vybranějšími než ty, jež byly vystaveny na stole, naložil náramnou porci. Pak se s Camille protáhl hloučky hostů, hledajících volné místo k sezení, a odvedl si ji do tichého zákoutí s obrovskými tropickými květy na vnitřní terase a bez okolků na ni zaútočil.
"Bylo by velice příjemné, kdybychom se setkali v Kingstonu," oznámil jí.
"Nic by mě víc nepotěšilo," odpověděla bez známky překvapení. "Zbožňuji Modré vrchy."
"Sama?"
"Ať jsem s kýmkoliv, vždycky budu sama," vzdychla. A šibalsky dodala: "Excelence."
Usmál se.
"Vyhledám vás přes Hyslopa," dodal.
To bylo vše. Znovu s ní prošel halou až k místu, kde ji potkal, rozloučil se s úklonou jako při čtverylce, odložil netknutý talíř na okenní rám a vrátil se na své místo. Nikdo nevěděl, kdy se rozhodl zůstat, ani proč tak udělal. Byl už šílený z politiků, kteří hovořili o místních neshodách, když se náhle obrátil k Raigecourtovi a otevřeně mu nahlas, aby ho všichni slyšeli, řekl:
"Máte pravdu, pane hrabě. Co si počnu s tolika ženami v tomhle žalostném stavu, v němž se nacházím?"
"Už je to tak, pane generále," řekl hrabě s povzdechem. A rychle dodal: "Zato příští týden připluje Shannon, anglická fregata, na jejíž palubě nejsou jenom dobré kajuty, ale také vynikající lékař."
"To je horší než sto žen," odpověděl generál.
V každém případě to byla výmluva, protože jeden důstojník byl ochoten postoupit mu svou kajutu až na Jamajku. Jedině José Palacios to přesně vysvětlil svým neomylným prohlášením: "Co si můj pán myslí, ví pouze můj pán sám." A kromě toho stejně nemohl vůbec odjet, protože poštovní parník, směřující na místo před Santem Domingem, aby vzal generála na palubu, najel na mělčinu a vážně se poškodil.
A tak tam zůstal pod jedinou podmínkou, že nebude bydlet v Montillově domě. Generál jej považoval za nejkrásnější dům ve městě, ale vzhledem k blízkosti moře v něm bylo, zejména v zimě, když se probouzel s promočenými prostěradly, na jeho kosti příliš vlhko. Jeho zdraví vyžadovalo méně heraldické podnebí než to, které vládlo v oblasti obehnané hradbami. Montilla si to vysvětlil jako znamení, že tam zůstává nadlouho, a hned se mu začal podbízet.
Na úpatí vrchu Popa se rozkládala rezidenční čtvrť, kterou sami obyvatelé Cartageny v roce 1815 zapálili, aby se královská vojska, vracející se město znovu dobýt, nemohla nikde utábořit. Oběť nebyla k ničemu, protože Španělé se opevněné části města zmocnili po sto šestnácti dnech, během nichž obklíčení snědli i podrážky svých bot a více než šest tisíc jich zemřelo hlady. O patnáct let později ve dvě hodiny odpoledne byla spálená planina stále vystavena vražedným slunečním paprskům. Jednou z mála znovu postavených budov byl dům anglického obchodníka Judaha Kingsellera, který se v těch dnech zdržoval na cestách. Dům měl dobře udržovanou palmovou střechu, jeho zdi byly pomalovány radostnými barvami a celý se téměř schovával v sadě s ovocnými stromy, a proto hned po příjezdu z Turbaca upoutal generálovu pozornost. Generál Montilla se domníval, že ten dům vůbec neodpovídá společenskému postavení nájemníka, ale generál ho upozornil, že mu je úplně jedno, spí-li v posteli vévodkyně nebo na zemi v prasečím chlívku, zabalený do svého pláště. A tak si jej pronajal na dobu

neurčitou s příplatkem za postel a umývadlo, s šesti koženými taburety v hale a dovedně zhotoveným destilačním přístrojem, v němž pan Kingseller pálil alkohol pro svou vlastní potřebu. Generál Montilla navíc z vládního paláce přivezl plyšovou pohovku a dal postavit hliněnou chatrč pro granátníky generálovy gardy. V době, kdy slunce nejvíc pražilo, bylo v domě chladno a nikdy tam nebylo tak vlhko jako v paláci markýze Valdehoyose; dům měl čtyři ložnice, každou na jinou světovou stranu, a prohánělo se v nich leguáni. Za svítání byla prázdnota nespavosti snesitelnější, když se zaposlouchal do kratičkých výbuchů zralých guanabán, padajících ze stromů. Za podvečerů, zejména v období velkých dešťů, se kolem vlekly průvody chuďasů, odnášejících těla utonulých do kláštera, kde u nich bděli.
Poté co se generál přestěhoval na Pie de la Popa, do opevněné části města se vrátil pouze třikrát, a to jenom proto, aby seděl Antoniovi Meuccimu, italskému malíři, který projížděl Cartagenou. Byl tak zesláblý, že musel pózovat vsedě na vnitřní terase markýzovy rezidence mezi divokými květy a ptačím štěbetáním, a nikdy nevydržel sedět nehnutě více než hodinu. Portrét se mu líbil, i když bylo zřejmé, že umělec na něho pohlížel s přílišným soucitem.
Krátce před zářijovým atentátem ho ve vládním paláci v Santa Fe namaloval granadský malíř José Maria Espinosa a podobizna se mu zdála tak odlišná od představy, kterou měl sám o sobě, že neodolal nutkání svěřit se s tím generálovi Santanovi, svému tehdejšímu sekretáři.
"Víte, komu se tenhle portrét podobá?" zeptal se ho. "Starému Olayovi, tomu z La Mesy."
Když se to Manuela Sáenzová dozvěděla, byla pobouřena, neboť starce z La Mesy znala.
"Zdá se, že o sobě nemáte moc dobré mínění," řekla mu. "Když jsme Olayu naposledy viděli, bylo mu skoro osmdesát let a neudržel se na nohou."
Jeho nejstarším portrétem byla miniatura od neznámého umělce namalovaná v Madridu, když mu bylo šestnáct. V třiceti dvou ho znovu namalovali na Haiti a oba obrazy věrně odpovídaly jeho věku i karibské povaze. V žilách mu kolovala africká krev, protože jeden jeho prapradědeček z otcovy strany zplodil dítě s otrokyní; v rysech jeho tváře to bylo tak zřetelné, že mu limští aristokrati říkali Zambo. Čím víc však jeho sláva stoupala, tím víc ho malíři idealizovali, pročistili mu krev, udělali z něj mýtus a do oficiální paměti dokonce vštěpovali jeho sochy, na nichž měl římský profil. Na Espinosově podobizně to naopak nebyl nikdo jiný než on sám ve čtyřiceti pěti letech a už zeslabený nemocí, kterou chtěl za každou cenu utajit; chtěl dokonce skrýt sám sebe až do chvíle smrti.
Když se jedné deštivé noci generál probudil na Pie de la Popa z neklidného spánku, spatřil, jak v rohu ložnice sedí stvoření jako z evangelia v tunice z hrubého konopí jakéhosi laického spolku a s vlasy ozdobenými korunou ze zářivých světlušek. Za koloniálních dob byli evropští cestovatelé překvapeni, když zjistili, že si domorodci svítí na cestu nádobou plnou světlušek. Později se světlušky staly módou republikánských žen, které je nosily jako hořící girlandy ve vlasech, jako zářící diadémy na čele, jako světélkující brože na prsou. Dívka, která tu noc vstoupila do ložnice, je měla přišité na stuze, která jí osvětlovala tvář přízračným třpytem. Byla tesklivě smutná a záhadná, ve dvaceti letech měla prošedivělé vlasy a generál v ní okamžitě objevil záblesk ctnosti, které si u žen nejvíce cenil: živelné inteligence. Přišla do tábora granátníků a nabízela se za cokoliv; důstojníkovi, který měl právě službu, se zdála tak zvláštní, že ji poslal za Josém Palaciosem, zda by o ni neměl zájem generál. Ten ji vyzval, aby si lehla vedle něho, neboť se necítil dostatečně při síle, aby ji v náruči odnesl do hamaky. Sundala si stuhu, světlušky uschovala do dutého kousku cukrové třtiny, který si přinesla s sebou, a natáhla se vedle něho. Po rozpačité konverzaci se jí generál odvážil zeptat, co si o něm myslí v Cartageně.
"Jeho Excelence je prý zdravá, ale dělá se nemocným, aby ho všichni litovali," odpověděla.
Generál si svlékl noční košili a požádal dívku, aby si ho ve světle lampy prohlédla. A tak se kousek po kousku seznámila s nejzpustošenějším tělem, jaké bylo možno spatřit: s propadlým břichem, vychrtlými žebry, na kost hubenýma nohama a rukama a celé potažené mrtvolně bledou kůží bez jediného chloupku, s hlavou, která přehnaným pobýváním v nepohodě jako by patřila někomu jinému.
"Jediné, co mi zbývá, je umřít," prohlásil.
Dívka byla vytrvalá.
"Lidé říkají, že jste na tom byl vždycky takhle, ale že teď vám vyhovuje, když o tom vědí."
Generál se nevzdával. Podával dál nezvratné důkazy o své nemoci, zatímco dívka chvílemi upadala do lehkého spánku, ale stále mu dřímajíc odpovídala, aniž ztrácela nit rozhovoru. Za celou noc se jí vůbec

nedotkl, ale byl spokojen, že mohl cítit žár jejího mládí. Náhle začal pod oknem zpívat kapitán Iturbide: "Zuří-li bouře a vichřice sílí, obejmi mě kolem krku, ať nás pozře moře." Byla to píseň z jiných časů, kdy žaludek ještě snášel děsivou evokační sílu zralých gujav a nevrlou ženu ve tmě. Generál a dívka si ji společně téměř nábožně vyslechli, ale v polovině další písně dívka usnula a krátce nato se generál propadl do neklidného marasmu. Ticho, které vystřídalo zpěv, bylo tak hluboké, že když se dívka potichoučku zvedla, aby nevzbudila generála, rozštěkali se psi. Zaslechl, jak tápavě hledá závoru.
"Odcházíš jako panna," řekl jí.
Odpověděla mu se slavnostním úsměvem:
"Žádná nezůstane pannou, když stráví noc s Jeho Excelencí."
Odešla jako všechny. Mezi tolika ženami, které prošly jeho životem, mnohé z nich v několika prchavých hodinách, nebyla totiž jediná, která by v něm vzbudila byť jenom pomyšlení, aby u ní vydržel. Pro své milostné tužby byl schopen změnit třeba celý svět, aby je uspokojil. Jakmile se ukojil, stačila mu klamná představa, že je ve vzpomínkách stále s nimi, oddával se jim na dálku v podmanivých dopisech, posílal jim ohromující dárky, aby se ubránil zapomnění, ale nikdy ve svém životě nepodlehl pocitu, který by se podobal spíš lásce než marnivosti.
Jakmile tu noc osaměl, vstal, aby vyhledal Iturbideho, který pokračoval v rozmluvě s ostatními důstojníky u ohně na dvoře. Přiměl ho, aby zpíval až do rozednění, doprovázen na kytaru plukovníkem Josém de la Cruz Paredesem, a všichni si podle písní, které si přál, uvědomili, že je ve velmi špatném rozpoložení. Když se vrátil z druhé cesty po Evropě, byl nadšen módními kuplety, nahlas si je prozpěvoval a s neodolatelným půvabem je předváděl na caracaských šlechtických svatbách. Války pozměnily jeho vkus. Romantické písně lidového tvůrčího nadšení, které ho zavedly do hlubin pochybností jeho prvních lásek, byly nahrazeny okázalými valčíky a triumfálními pochody. Ten večer v Cartageně zatoužil znovu slyšet písně svého mládí; některé byly tak staré, že je musel Iturbidemu předzpívat, protože na to, aby je znal, byl příliš mladý. Čím více generálovi krvácelo srdce, tím méně bylo posluchačů, až nakonec zůstal u dohasínajícího ohně s Iturbidem sám.
Byla to podivuhodná noc, na nebi ani jediná hvězda a od moře vanul vítr plný usedavého nářku sirotků a hnilobných zápachů. Iturbide byl neuvěřitelně málomluvný muž, jenž se se stejnou tvůrčí vášní, s níž dokázal bez přestání zpívat celou noc, mohl až do úsvitu nehnutě dívat do ohně, dokud jeho popel nevychladl. Generál, rozhrabávaje holí ohniště, ho vysvobodil ze zakletí.
"Co se povídá v Mexiku?"
"Nikoho tam nemám," odpověděl Iturbide. "Jsem vyhnanec."
"Tady jsme jimi všichni," prohlásil generál. "Když tohle začalo, prožil jsem ve Venezuele pouze šest let a zbytek života jsem se honil po polovině světa za přeludy. Nedokážete si představit, co bych za to dal, kdybych teď mohl v San Mateu pojídat polévku z prorostlého masa."
V myšlenkách se asi skutečně zatoulal do cukrovarů svého mládí, neboť se ponořil do hlubokého mlčení, dívaje se do skomírajícího ohně. Když znovu promluvil, stál opět na pevné zemi. "Vtip je v tom, že jsme přestali být Španěly a potom jsme se kodrcali zeměmi, jejichž názvy a vlády se pořád mění, že už ani nevíme, odkud kčertu vlastně pocházíme," vysvětlil. Znovu se na dlouhou chvíli zadíval do popela a změněným hlasem se zeptal:
"Na tomhle světě je přece tolik zemí; co vás přimělo, že jste šel zrovna sem?"
Iturbide mu rozvláčně odpověděl. "Ve vojenské škole nás učili válčit na papíře," řekl. "Bojovali jsme s olověnými vojáčky na sádrových mapách, každou neděli nás odvezli na okolní louky mezi krávy a ženy, vracející se z kostela, a plukovník vystřelil z děla, abychom se zbavili strachu z výbuchu a zvykli si na zápach střelného prachu. Jen si představte, že nejslavnějším učitelem byl anglický invalida, který nám ukazoval, jak máme padat mrtví z koně."
Generál ho přerušil.
"A vy jste toužil po opravdové válce."
"Po té vaší, pane generále," opáčil Iturbide. "Ale už to budou pomalu dva roky, co mě přijali, a pořád ještě nevím, co je to opravdový boj."
Generál mluvil dál, aniž mu pohlédl do tváře. "Tak to jste se osudově zmýlil," oznámil mu. "Tady už k žádné válce nedojde, kromě válek jedněch proti druhým, a to je jako zabíjet vlastní matku." José

Palacios mu ze tmy připomněl, že za chvíli bude svítat. Generál proto rozhrábl popel holí, a když vstal, přidržuje se Iturbideho paže, prohlásil:
"Já na vašem místě bych odtud vypadl, okamžitě, dřív, než by mě postihla ztráta cti."
José Palacios nepřestával až do smrti opakovat, že dům na Pie de la Popa byl postižen neblahým osudem. Ještě se ani nestačili zabydlet, když z Venezuely přijel námořní poručík José Tomáš Machado se zprávou, že mnoho vojenských obvodů neuznalo separatistickou vládu a že se vzmáhá nová strana podporující generála. Ten ho přijal zcela sám a pozorně vyslechl, nebyl však příliš nadšen. "Zprávy to jsou dobré, ale přicházejí pozdě," pronesl. "A pokud jde o mě, co zmůže ubohý mrzák proti celému světu?" Vydal pokyny, aby posla ubytovali se všemi poctami, ale nepřislíbil mu žádnou odpověď.
"Nevěřím ve spásu vlasti," dodal.
Jakmile však kapitána Machada vyprovodil, vyhledal Carrena a zeptal se ho: "Našel jste Sucreho?"
"Ano. V polovině května odjel spěšně do Santa Fe, aby byl na svůj svátek včas u své ženy a dcery. Odjížděl právě včas," doplnil Carreno, "protože prezident Mosquera se s ním potkal na cestě z Popayánu."
"Cože?" zvolal generál překvapeně. "To jel po souši?"
"Ano, pane generále."
"Proboha!" vykřikl generál.
Byla to předtucha. Ještě ten večer dostal zprávu, že maršál Sucre, když čtvrtého června projížděl ponurými berruecoskými končinami, byl přepaden za zálohy a zavražděn střelou zezadu. Montilla přijel s neblahou zprávou, zrovna když generál ukončil večerní koupel; sotva ji vyslechl do konce. Plácl se do čela a v šíleném záchvatu jednoho ze svých biblických návalů hněvu smetl ze stolu nádobí, které tam zůstalo od večeře.
"Kčertu!" zařval.
Domem ještě zněla ozvěna jeho výkřiku, když už se znovu ovládl. Zhroutil se do židle a hlesl: "To byl Obando." A mnohokrát to zopakoval: "Byl to Obando, vrah najatý Španěly." Měl na mysli generála Josého Mariu Obanda, velitele Pasta na jižní hranici Nové Granady, jenž tímto způsobem připravil generála o jeho jediného možného nástupce a zajistil si sám pro sebe úřad prezidenta rozdrobené republiky, aby jej odevzdal Santanderovi. Jeden ze spiklenců napsal ve svých pamětech, že když vycházel z domu na hlavním náměstí v Santa Fe, kde se zločin ujednal, utrpěl duševní otřes, když v mrazivé podvečerní mlze zahlédl maršála Sucreho v černém plátěném převlečníku a v chatrném klobouku, jak se prochází sám s rukama v kapsách atriem katedrály.
Ten večer, kdy se generál dozvěděl o Sucreho smrti, dostal chrlení krve. José Palacios to zatajil stejně jako v Hondě, kde ho přistihl, jak vkleče umývá houbou podlahu koupelny. Nechal si obě tajemství pro sebe, aniž ho o to generál žádal, neboť si myslel, že by nebylo vhodné k tolika špatným zprávám přidávat ještě další.
Jednoho podobného večera v Guayaquilu si generál uvědomil, že předčasně zestárl. Stále ještě nosil vlasy až na ramena a pro větší pohodlí ve válečných a milostných bitvách si je na zátylku svazoval stuhou, ale tehdy si povšiml, že jsou téměř bílé a že jeho tvář je povadlá a smutná. "Kdybyste mě viděl, nepoznal byste mě," napsal jednomu příteli. "Je mi čtyřicet jedna let, ale vypadám jako sedmdesátiletý stařec." Ten večer si vlasy ustřihl. Zanedlouho si v Potosí ve snaze zadržet smršť prchavého mládí, jež mu unikalo mezi prsty, oholil knír a licousy.
Po Sucreho zavraždění byl tak zdeptán, že už neměl chuť své stáří zastírat barvením vlasů. Dům na Pie de la Popa se ponořil do smutku. Důstojníci už karty nehráli a celé noci probděli, rozmlouvajíce do časných ranních hodin na dvoře u neustále udržovaného ohně na zahánění komárů nebo ve společné ložnici v hamakách zavěšených v různých výškách.
Generál si musel kalich svého soužení vypít po kapkách. Namátkou si vybral dva nebo tři své důstojníky a držel je beze spánku u sebe, především jim to nejhorší, co bylo pohřbeno v jeho srdci. Museli si ještě jednou vyslechnout starou písničku, že se jeho armáda málem rozpadla, protože mu Santander jako zastupující kolumbijský prezident odmítal ve své lakotě poslat další vojska a peníze k dovršení bojů za osvobození Peru.
"Je to od přírody lakomec a skrblík," říkával, "ale jeho důvody byly ještě scestnější: jeho omezený rozum

mu zabraňoval vidět za koloniální hranice."
Už jim tisíckrát zopakoval otravnou představu, že smrtelným úderem sjednocovacímu úsilí bylo pozvání Spojených států na Panamský kongres, jak to udělal na vlastní pěst a riziko Santander, když nešlo o nic méně než o vyhlášení sjednocené Ameriky.
"Bylo to jako pozvat kocoura na myší ples," prohlásil. "To všechno proto, že Spojené státy hrozily, že nás obviní z přeměňování kontinentu ve sdružení lidových států proti Svaté alianci. Jaká čest!"
Znovu vyslovil své zděšení nad nepochopitelnou chladnokrevností, s níž Santander šel za svými cíli. "Je to mrtvá ryba," říkal. Po tisící opakoval, jak hanebné byly půjčky, které Santander obdržel v Londýně, a s jakou shovívavostí obhajoval korupci svých přátel. Kdykoliv to připomínal, v soukromí nebo na veřejnosti, přidával tím kapku jedu do politického ovzduší, které už zřejmě další krůpěj neuneslo. Nedokázal se však ovládnout.
"A tak to s celým světem začalo jít z kopce," říkával.
V nakládání se státními penězi byl natolik nesmlouvavý, že se vždycky, kdykoliv se k této záležitosti vrátil, rozčilil. Jako prezident stanovil trest smrti pro každého státního úředníka, který by zpronevěřil nebo ukradl více než deset peso. Naproti tomu se svým majetkem nakládal s takovou velkorysostí, že během několika málo let utratil ve válce za nezávislost značnou část bohatství, které zdědil po předcích. Své příjmy rozdával vdovám a válečným invalidům. Synovcům věnoval zděděné cukrovary, sestrám daroval caracaský dům a většinu svých pozemků rozdělil mezi početné otroky, kterým dal svobodu ještě předtím, než bylo otroctví zrušeno. Odmítl milión peso, které mu nabídl limský kongres v osvobozeneckém nadšení. Dům v Monserrate, který mu vláda přidělila, aby měl kde důstojně žít, daroval několik dní před odstoupením jednomu příteli, který prožíval zlé časy. V Apure se zvedl z hamaky, v níž spal, a věnoval ji jednomu stopaři, aby se vypotil z horečky; sám se pak zabalil do vojenského pláště a lehl si na zem. Dvacet tisíc tvrdých peso, které chtěl zaplatit ze svých prostředků kvakerskému vychovateli Josému Lancasterovi, mu nedlužil on, nýbrž stát. Koně, jež tolik miloval, přenechával přátelům, s nimiž se setkával na svých cestách; daroval i Bílého holuba, nejznámějšího a nejslavnějšího koně, který zůstal v Bolívii a stal se okrasou stájí maršála Santa Cruze. A tak ho téma zpronevěřených půjček bezděčně strhávalo k pocitům, že šlo o ničemnost prvního řádu.
"Casandro z toho ovšem vyšel čistý stejně jako dvacátého pátého září, protože to je čaroděj, který se umí přetvařovat," sděloval komukoliv, kdo byl ochoten ho vyslechnout." Jeho přátelé si však do Anglie znovu odváželi ty samé peníze, které Angličané zemi na lví úrok půjčili, a rozmnožovali je ve svůj prospěch lichvářskými obchody."
Po celé noci všem odkrýval nejtemnější hlubiny své duše. Čtvrtého dne za svítání, když se zdálo, že krize bude trvat věčně, se objevil ve dveřích patia ve stejném oblečení, které měl na sobě, když obdržel zprávu o zločinu, sám zavolal generála Bricena Méndeze a rozmlouval s ním až do kuropění. Generál ve své hamace s moskytiérou a Briceno Méndez v druhé, kterou mu José Palacios zavěsil vedle. Snad si ani jeden ani druhý neuvědomovali, nakolik již zapomněli na sedavé návyky mírových časů, a v několika dnech znovu prožili nejisté noci v leženích. Z onoho rozhovoru bylo generálovi jasné, že obavu a přání, vyslovené Josém Mariou Carrenem v Turbacu, nebral za své jenom on, ale sdílela je většina venezuelských důstojníků. Po nepřátelských projevech Granaďanů se cítili víc Venezuelci než kdykoliv jindy, byli však připraveni nechat se pro celistvost země zabít. Kdyby generál vydal rozkaz, aby šli bojovat do Venezuely, vyrazili by okamžitě. A Briceno Méndez víc než kdo jiný.
Byly to nejhorší dny. Jedinou návštěvu, již byl generál ochoten přijmout, byl polský plukovník Miecieslaw Napierski, hrdina bitvy u Friedlandu, který přežil lipskou pohromu a v těch dnech přijel s doporučením generála Poniatowského, aby ho přijali do kolumbijského vojska.
"Přicházíte pozdě," řekl mu generál. "Tady už všechno skončilo."
Po Sucreho smrti už skončilo vůbec všechno. Tak to naznačil Napierskému a ten to tak zaznamenal ve svém cestovním deníku, který o osmdesát let později jeden velký granadský básník zachránil pro dějiny. Napierski přijel na palubě Shannonu. Kapitán lodi ho dovedl do generálova domu; generál se jim svěřil se svým přáním odcestovat do Evropy, ale ani jeden ani druhý v jeho chování nezpozorovali opravdovou ochotu odjet. Protože se před odplutím do Kingstonu měla fregata zastavit v La Guayře a vrátit do Cartageny, generál dal kapitánovi dopis pro svého venezuelského zmocněnce pro jednání v záležitosti

dolů v Aroe s nadějí, že mu při zpáteční cestě pošle nějaké peníze. Fregata však nepřivezla žádnou odpověď a generál byl tak sklíčený, že nikoho ani nenapadlo, aby se ho zeptal, zda odjíždí.
Nepřišla jediná potěšitelná zpráva. José Palacios si zase dával pozor, aby těmi, které dostávali, situaci ještě nezhoršoval a snažil se je pozdržovat, seč se dalo. Důstojníky z doprovodu znepokojovalo - a José Palacios se to před generálem snažil zatajit, aby mu nepřitížil -, že husaři a granátníci z gardy rozšiřují ohnivé sémě nesmrtelné kapavky. Začalo to dvěma ženami, na kterých se za nocí v Hondě vystřídala celá posádka, a vojáci svým nechutným milkováním dál roznášeli chorobu všude, kudy procházeli. V té chvíli nebylo u jednotky jediného vojáka, jenž by jí nebyl nakažen, přestože neexistoval žádný prostředek oficiální medicíny nebo návod mastičkářů, který by nevyzkoušeli.
Ne vždy se péčí Josého Palaciose podařilo zabránit, aby se jeho pán zbytečně nesoužil. Jednoho večera šlo z ruky do ruky jakési psaníčko bez záhlaví a nikdo nevěděl, jak se mohlo dostat až ke generálovi v hamace. Ten si je přečetl bez brýlí ze vzdálenosti natažené paže; potom je přiložil k plameni svíčky a přidržoval prsty, dokud neshořelo.
Napsala je Josefa Sagrariová. Přijela v pondělí s manželem a dětmi cestou do Mompoxu, povzbuzena zprávou, že byl generál zbaven úřadu a odchází ze země. Generál nikdy neprozradil, co v dopise stálo, ale celou noc byl neklidný a za svítání poslal Josefě Sagrariové nabídku k smíru. Ta však jeho prosbám nepodlehla a pokračovala v cestě podle plánu, aniž by jen na okamžik zaváhala. Jak se svěřila Josému Palaciosovi, měla jediný důvod: nemá žádný smysl se usmiřovat s člověkem, kterého už považuje za mrtvého.
V tom týdnu přišla zpráva, že Manuela Sáenzová v Santa Fe rozpoutala osobní válku za generálův návrat. Ministr vnitra se jí snažil ztrpčit život a požádal ji, aby odevzdala archivované dokumenty, které měla v úschově. Odmítla a zahájila provokační kampaň, která vyváděla vládu z rovnováhy. Manela Sáenzová, doprovázena svými dvěma válečnými otrokyněmi, vyvolávala pohoršení, rozdávala letáky oslavující generála, odstraňovala uhlové nápisy na veřejných zdech. Bylo všeobecně známé, že do kasáren chodila v plukovnické uniformě a účastnila se jak vojenských pitek, tak i spiknutí důstojníků. Značně se rozšířila pověst, že pod Urdanetovou záštitou bouřila k ozbrojené vzpouře za obnovení generálovy absolutní moci.
Bylo těžké uvěřit, že by mu síly ještě stačily na takové věci. Podvečerní horečky byly stále pravidelnější a kašel se stával drásavější. Jednou za svítání José Palacios zaslechl, jak křičí: "Zkurvená vlast!" Vtrhl do ložnice, vyděšen zvoláním, za které generál své důstojníky káral, a nalezl ho s tváří zbrocenou krví. Pořezal se při holení a vztekal se spíše pro svou nešikovnost než pro samotnou nehodu. Plukovník Wilson urychleně zavolal lékárníka, který mu ránu ošetřil a shledal ho v tak zoufalém stavu, že mu na uklidněnou chtěl předepsat kapky rulíku zlomocného. Generál ho rázně zadržel.
"Nechtě mě být," prohlásil. "Pro ty, kdo zkrachovali, je léčbou zoufalství."
Z Caracasu mu napsala jeho sestra Maria Antonia. "Všichni naříkají, že jsi nechtěl přijít a urovnat tenhle nepořádek," oznamovala. Venkovští faráři se postavili na jeho stranu, vojáci masově zbíhali od vojska a lesy byly plné ozbrojenců, kteří prohlašovali, že nechtějí nikoho jiného. "To je sebranka bláznů, kteří sami nechápou, že uskutečnili revoluci," psala jeho sestra. Zatímco totiž někteří volali, aby se vrátil, polovina zdí v zemi byla každé ráno za svítání pomalována nactiutrhačnými nápisy. Jeho rodina, hlásaly hanopisy, musí být vyhlazena až do pátého kolena.
Ránu z milosti mu uštědřil venezuelský kongres, zasedající ve Valencii, který korunoval svá rozhodnutí definitivním odtržením a slavnostní deklarací, že se s Novou Granadou ani Ecuadorem nebude jednat, dokud se bude generál zdržovat na kolumbijském území. Stejně jako samotná skutečnost se ho bolestně dotklo, že mu oficiální zprávu ze Santa Fe přinesl bývalý spiklenec z dvacátého pátého září, jeho nepřítel na život a na smrt, kterého dal prezident Mosquera povolat z vyhnanství a jmenoval jej ministrem vnitra.
"Musím se přiznat, že to je událost, která se mě v životě nejvíce dotkla," poznamenal. Probděl celou noc, diktoval několika písařům různé podoby odpovědi, ale jeho vztek byl tak velký, že nakonec usnul. Po zneklidňujícím spánku řekl za svítání Josému Palaciosovi:
"V ten den, kdy umřu, budou znít zvony v celém Caracasu."
To nestačilo. Až se k maracaibskému guvernérovi donese zpráva o jeho smrti, napíše: "Chvátám, abych oznámil tuhle velkou událost, která bezpochyby musí přinést obrovský užitek věci svobody a blaho zemi.

Génius zla, pochodeň anarchie, utlačovatel vlasti už není mezi živými." Sdělení, které mělo původně informovat caracaskou vládu, se nakonec stalo národním provoláním.
Uprostřed hrůzy těch nešťastných dnů mu José Palacios v pět ráno ohlásil, že má narozeniny: "Dvacátý čtvrtý červenec, den svaté Kristiny, panny a mučednice." Generál otevřel oči a ještě jednou si musel uvědomit, že se stal vyvolencem neblahého osudu.
Neměl ve zvyku oslavovat své narozeniny, ale jmeniny. V katolickém seznamu světců bylo jedenáct svatých Šimonu a generál chtěl být pojmenován po Kristově blízkém druhovi, který mu pomohl nést jeho kříž, ale osud mu přidělil jiného Šimona, apoštola a kazatele v Egyptě a Etiopii, na kterého připadal dvacátý osmý říjen. Kdysi mu ve stejný den v Santa Fe vložili na hlavu vavřínovou korunu. V dobré náladě si ji sejmul a zcela zlomyslně ji položil na hlavu generála Santandera, jenž ji přijal s naprostým klidem. Své účtování se životem však nevedl podle jména, nýbrž podle roků. Čtyřicet sedm let mělo pro něho zvláštní význam, protože dvacátého čtvrtého července minulého roku jím v Guayaquilu, kdy na něho ze všech stran útočily špatné zprávy a kdy blouznil v zhoubných horečkách, otřásla předtucha. Jím, jenž si nikdy nepřipouštěl existenci předtuch. Znamení bylo jasné: jestliže přežije do příštích narozenin, žádná smrt ho už nedokáže zabít. Záhada této tajemné věštby se stala silou, která ho až do té doby nějakým nepochopitelným způsobem držela při životě.
"Už čtyřicet sedm, kčertu," zašeptal. "A pořád jsem naživu!"
S novými silami a srdcem zklidněným báječnou jistotou, že je chráněn před jakýmkoliv zlem, se vztyčil v hamace. Zavolal Bricena Méndeze, velitele oněch vojáků, kteří chtěli odejít do Venezuely a bojovat za celistvost Kolumbie, a u příležitosti svých narozenin udělil svým důstojníkům uvážlivou milost.
"Od poručíka výše," oznámil mu, "všichni, co chtějí jít válčit do Venezuely, ať si přichystají své věci."
Generál Briceno Méndez se přihlásil jako první. K výpravě se pak přidali další dva generálové, čtyři důstojníci a osm kapitánů z cartagenské posádky. Když Carreno připomněl generálovi jeho předcházející slib, ten mu místo toho odpověděl:
"Vy jste předurčen k nejvyšším posláním."
Dvě hodiny před odchodem rozhodl, aby s nimi šel také José Laurencio Silva, neboť vzbuzoval dojem, že rez rutiny prohlubovala jeho posedlou obavu o oči. Silva tu poctu odmítl.
"Tahle nečinnost je taky válkou a mnohem tvrdší," vysvětlil. "Takže tu zůstanu, pokud pan generál nepřikáže jinak."
Iturbidemu, Fernandovi a Andrésovi Ibarrovi se naproti tomu generálův souhlas získat nepodařilo.
"Jestliže musíte odejít, tak to bude někam jinam," řekl generál Iturbidemu. Andrésovi uvedl neobvyklý důvod, že generál Diego Ibarra už bojuje a že pro stejnou válku jsou dva bratři přespříliš. Fernando se vůbec nepřihlásil, protože si byl jist, že jako obvykle obdrží tutéž odpověď: "Muž jde do války celý, ale nemůže připustit, aby přišel o obě oči a pravou ruku." Spokojil se s útěchou, že ta odpověď je jistým způsobem vojenským vyznamenáním.
Montilla jim poskytl prostředky, aby mohli odjet ještě ten večer, kdy byly schváleny, a zúčastnil se skromného obřadu, při němž se generál s každým rozloučil objetím a krátkým pozdravem. Rozešli se a dali se jinými cestami, jedni přes Jamajku, druzí přes Cura9ao, další přes Guajiru, všichni v civilním oblečení, beze zbraní, bez ničeho, co by mohlo prozrazovat jejich totožnost, jak se to naučili při tajných akcích proti Španělům. Z domu na Pie de la Popa se za svítání stala opuštěná kasárna, ale generál se oddával naději, že s novou válkou se znovu zazelenají dávné vavříny.

Generál Rafael Urdaneta se zmocnil vlády pátého září. Ústavodárnému kongresu vypršel mandát, a protože neexistovala jiná právoplatně zvolená autorita, která by převrat legalizovala, obrátili se vzbouřenci na městskou radu v Santa Fe, jež Urdanetu uznala a svěřila mu výkonnou moc, dokud ji nepřevezme generál. Tak se završila vzpoura venezuelských jednotek a důstojníků umístěných v Nové Granadě, kteří porazili vládní síly s pomocí drobných pozemkových vlastníků ze savany a venkovského duchovenstva. Byl to první státní převrat v Kolumbijské republice a první občanská válka ze čtyřiceti devíti, jež nám bylo souzeno vytrpět do konce století. Prezident Joaquín Mosquera a viceprezident

Caycedo, osamoceni uprostřed všeobecné prázdnoty, se vzdali svých úřadů. Urdaneta se snadno dostal k moci a jeho prvním vládním rozhodnutím bylo, že poslal do Cartageny osobní delegaci, aby generálovi nabídl úřad prezidenta republiky.
José Palacios si nevzpomínal, kdy se jeho pán naposledy těšil tak pevnému zdraví jako v oněch dnech, neboť bolesti hlavy a večerní horečky složily zbraně, jakmile přišla zpráva o vojenském převratu. Nepamatoval se však ani, že by ho někdy viděl neklidnějšího. Montillu to znepokojovalo, a proto se domluvil s páterem Sebastiánem de Sigüenzou, aby generálovi nenápadně pomohl. Farář ochotně souhlasil a dovedně se nechával porážet v partiích šachu za nudných podvečerů, kdy čekali na Urdanetovy posly.
Generál se naučil pohybovat figurkami při své druhé cestě do Evropy a nescházelo mnoho, aby se při partiích, které sehrál za neplodných nocí při vleklém tažení do Peru s generálem O'Learym, z něho nestal šachový mistr. Cítil však, že dalšího zdokonalení není schopen. "Šachy, to není hra, ale vášeň," říkal. "A já mám raději jiné, mužnější záliby." Ve svých plánech veřejného vzdělávání je však řadil mezi užitečné a počestné hry, jež bylo záhodno vyučovat ve škole. Ve skutečnosti však nikdy neměl dost trpělivosti, protože jeho nervy nebyly stvořeny pro tak rozvážnou činnost, a soustředění, které hra vyžadovala, potřeboval na důležitější věci.
Páter Sebastián ho zastihl, jak si prudce rožky máčel hamaku, kterou si nechal pověsit proti dveřím na ulici, aby hlídal rozpálenou prašnou cestu, na níž se měli objevit Urdanetovi poslové.
"Ach, otče," říkával generál, když ho viděl přicházet. "Vy toho pořád nemáte dost." Téměř si nesedal, aby potáhl svými kameny, neboť po každém tahu vstával, zatímco farář přemýšlel.
"Nerozptylujte se mi, Excelence," upozorňoval ho mnich, "jinak vás roznesu na kopytech."
Generál se usmíval:
"Kdo obědvá v pýše, večeří v hanbě."
O'Leary měl ve zvyku se u stolu zastavovat, aby si prostudoval rozložení na šachovnici, a radil generálovi, jak má táhnout. Ten ho rozhořčeně odháněl. Naproti tomu po každé vyhrané partii vycházel na dvůr, kde jeho důstojníci hráli karty, a zvěstoval jim své vítězství. Jednou se ho uprostřed hry páter Sebastián zeptal, zda nehodlá napsat své paměti.
"Nikdy," odpověděl generál. "To jsou záležitosti mrtvých."
Psaní dopisů, které bylo jednou z hlavních jeho posedlostí, se mu stalo martyriem. Zvláště v oněch napjatých týdnech stále nepřijíždějících poslů ze Santa Fe, čekajících na čerstvé zprávy, a vyčerpaných spojovacích důstojníků, kteří je očekávali. Naproti tomu se rozsáhle uplatňovala tajná pošta. A tak byl generál informován o zprávách ještě dřív, než přišly, a měl dost času uvážit svá rozhodnutí.
Když se sedmnáctého září dozvěděl, že poslové jsou již nedaleko, poslal Carrena a O'Learyho, aby na ně počkali na cestě z Turbaca. Byli to plukovníci Vicente Pineres a Julián Santa Maria, kteří byli nesmírně překvapeni dobrou náladou, jíž oplýval beznadějně nemocný generál, jak se o něm v Santa Fe mluvilo. V domě byl za účasti občanských a vojenských předáků narychlo uspořádán slavnostní akt, při němž byly proneseny příslušné projevy završené přípitkem na spásu vlasti. Nakonec si však generál vzal posly stranou a o samotě si o všem pohovořili. Plukovník Santa Maria, libující si v patosu, řekl to nejdůležitější: jestliže generál nepřevezme velení, vypukne v zemi děsivá anarchie. Generál nabídku odmítl.
"Existence sama je důležitější než jakákoliv změna," prohlásil. "Až se politické nebe vyjasní, budeme vědět, zda vlast existuje nebo ne."
Plukovník Santa Maria nechápal.
"Chci tím říci, že vůbec nejnaléhavější je, aby země byla znovu silou zbraní sjednocena," vysvětlil generál. "Začátek klubka však není tady, ale ve Venezuele."
Od té chvíle se to mělo stát jeho utkvělou představou: začít úplně znovu s vědomím, že nepřítel neútočí zvenčí, ale přímo ve vlastním domě. Oligarchie všech zemí, v Nové Granadě ji představovali santanderisté a samotný Santander, vyhlásily myšlence sjednocení boj na život a na smrt, protože byla v rozporu s lokálními výsadami velkých rodin.
"To je skutečnou a jedinou příčinou téhle vleklé války, která nás ubíjí," pravil generál. "A nejsmutnější na tom je, že se pokládají za tvůrce nového světa, ale přitom smýšlí jako ti nejzaostalejší Španělé."

Pokračoval jedním dechem. "Už vím, že se mi posmívají, protože v témž dopise, tentýž den a téže osobě tvrdím jednu věc a zároveň ji popřu, tak třeba schválím návrh na monarchii a jinde se stavím proti, nebo třeba jinde souhlasím se dvěma věcmi současně." Obviňovali ho, že posuzuje lidi a zachází s dějinami podle nálady, že bojuje proti Fernandovi VII. a objímá se s Morillem, vede válku na život a na smrt se Španělskem a zároveň ctí jeho ducha, nejdříve ocení, že mu k vítězství dopomohlo Haiti, a potom tuto zemi považuje za cizí stát, aby ji nemusel pozvat na Panamský kongres, je svobodným zednářem a čte Voltaira v kostele, ale obhajuje církev, pochlebuje Angličanům a chystá se přitom oženit s francouzskou princeznou, je lehkovážný, pokrytecký a dokonce i proradný, protože svým přátelům v jejich přítomnosti lichotí a za jejich zády je pomlouvá. "Tak tedy dobře: všechno tohle je pravda, ale závisí to také na okolnostech," prohlásil, "protože to všechno jsem dělal pouze z jednoho důvodu: aby se stal tenhle kontinent nezávislou a jednotnou zemí; v tom jsem si nikdy neprotiřečil, ani o tom jednou jedinkrát nezapochyboval." A zakončil svůj proslov v čisté karibské hantýrce:
"To ostatní jsou kraviny!"
V dopise, který o dva dny později poslal generálovi Bricenu Mendézovi, napsal: "Nechtěl jsem přijmout velení, které mi podle zákonů přináleží, protože se nechci stát velitelem povstalců a být vojensky jmenován vítězi." Ve dvou dopisech, které téže noci nadiktoval Fernandovi pro generála Rafaela Urdanetu, si však dal pozor, aby nebyl tak radikální.
První dopis byl formální odpovědí a jeho oficialita byla zcela očividná již z oslovení: "Vaše Excelence". Generál v něm ospravedlňoval převrat anarchií a zanedbaným stavem, do něhož se republika dostala po rozpuštění předcházející vlády. "Národ se v těchto případech nedá oklamat", napsal. Nepřipadalo však v úvahu, že by přijal úřad prezidenta. Jediné, co může nabídnout, je jeho ochota vrátit se do Santa Fe, aby sloužil nové vládě jako obyčejný voják.
Druhý dopis byl soukromý a svědčila o tom již první řádka: "Drahý generále". Byl obšírný a výmluvný a zcela jasně vyjadřoval důvody jeho pochybností. Protože se don Joaquin Mosquera nevzdal svého titulu, zítra by se mohl dát uznat jako právoplatný prezident a prohlásit ho za uchvatitele. A taky zopakoval to, co už vyslovil v oficiálním dopise: dokud nebude mít jednoznačné pověření od zákonodárných orgánů, je zcela nemožné, aby převzal moc.
Oba dopisy odešly stejnou poštou spolu s originálem provolání, v němž žádal zemi, aby zapomněla na své vášně a podpořila novou vládu. Vyvaroval se však jakýchkoliv slibů. "I když se zdá, že nabízím hodně, nenabízím nic," prohlásí později. A přiznal, že napsal několik vět, jejichž jediným účelem bylo zalichotit těm, kteří si to přáli.
Druhý dopis se vyznačoval především velitelským tónem, který u člověka postrádajícího moc překvapoval. Generál žádal povýšení pro plukovníka Florencia Jiméneze, aby se mohl vydat na západ s vojsky a se zásobami munice a ukončit zdlouhavou válku, kterou proti ústřední vládě vedli generálové José Maria Obando a José Hilario López. "Ti, co zavraždili Sucreho," zdůrazňoval. Doporučoval také jiné důstojníky do různých funkcí. "Postarejte se o tuhle část," psal Urdanetovi, "a já už zařídím to ostatní od Magdaleny až po Venezuelu včetně Boyacá." Sám se chystal odejít do Santa Fe v čele dvou tisíc mužů a přispět tak k obnovení veřejného pořádku a upevnění nové vlády.
Během čtyřiceti dvou dní žádné další přímé zprávy od Urdanety nedostal. Pro každý případ mu však po celý dlouhý měsíc, kdy nedělal nic jiného, než rozesílal vojenské rozkazy na všechny světové strany, neustále psal. Lodě připlouvaly a odplouvaly, ale o cestě do Evropy se už znovu nemluvilo, i když ji generál čas od času použil jako formu politického nátlaku. Dům na Pie de la Popa se proměnil v hlavní stan celé země a generál ze své hamaky podnítil nebo učinil nemálo vojenských rozhodnutí oněch měsíců. Postupně však, aniž by to zamýšlel, rozhodoval nakonec o věcech, které překračovaly rámec vojenské působnosti. Zabýval se dokonce zcela podružnými záležitostmi, našel třeba na poště zaměstnání pro svého dobrého přítele pana Tatise a postaral se, aby se do aktivní služby znovu vrátil generál José Ucrós, který už nebyl s to dále snášet domácí poklid.
V těch dnech opakoval s obnoveným důrazem svou dávnou větu: "Jsem starý, nemocný, unavený, zklamaný, uštvaný, obviňovaný a špatně placený." Kdo by ho však viděl, nikdy by mu to nevěřil. Zatímco se totiž zdálo, že se do horečných pletich zapojil proto, aby podpořil vládu, ve skutečnosti však krok za krokem s autoritou vrchního velitele organizoval důkladnou vojenskou mašinérii, s níž se chtěl opět

zmocnit Venezuely a začít odtamtud znovu obnovovat největší svazek národů na světě.
Vhodnější příležitost se už stěží mohla naskytnout. Urdaneta držel pevně v rukou Novou Granadu, liberální strana byla poražena a Santander trčel v Paříži. V Ecuadoru vládl ctižádostivý a nesnášenlivý Flores, rovněž venezuelský velitel, jenž odřízl od Kolumbie Quito a Guayaquil, aby vytvořil novou republiku, ale generál věřil, že ji opět získá na svou stranu, až se vypořádá se Sucreho vrahy. Bolívie byla v rukou Santa Cruze, jeho přítele, který mu právě nabídl diplomatické zastoupení u Svaté stolice. A tak jeho bezprostředním cílem bylo vyrvat generálovi Páezovi jednou provždy nadvládu nad Venezuelou.
Vypadalo to, že generál založil svůj vojenský plán na mohutném útoku od Cúcuty, zatímco Páez se soustřeďoval na obranu Maracaiba. Prvního září však provincie Riohacha sesadila vojenského velitele, přestala uznávat autoritu Cartageny a prohlásila se za součást Venezuely. Maracaibo se za ni okamžitě nejenom postavilo, ale vyslalo na její podporu generála Pedra Caruja, vůdce vzpoury z dvacátého pátého září, jenž se spravedlnosti vyhnul útěkem pod ochranu venezuelské vlády.
Jakmile tu zprávu Montilla obdržel, ihned ji odjel předat, ale generál už o ní věděl a jásal radostí. Vzpoura Riohachy mu totiž poskytla záminku, aby proti Maracaibu povolal nové a lepší vojenské oddíly z jiné fronty.
"A navíc," zaradoval se, "máme Caruja v našich rukách."
Téhož večera se zavřel se svými důstojníky a s velkou důkladností určil strategii; popisoval terénní nerovnosti, pohyboval celými vojsky jako šachovými figurkami a předvídal nejméně očekávané úmysly nepřítele. Jeho univerzitní vzdělání se vůbec nedalo srovnat se vzděláním kteréhokoliv jeho důstojníka, kteří většinou vystudovali na nejlepších španělských vojenských školách, ale byl schopen uchopit celou situaci ve všech souvislostech. Jeho vizuální paměť byla tak udivující, že dokázal předvídat i překážku, kterou zběžně spatřil před mnoha lety, a i když měl do mistrovství ve válečném umění daleko, nikdo ho nedokázal překonat v nápaditosti.
Za svítání byl plán dopracován do nejmenších podrobností; byl velmi přesný a nevybíravý. A tak předvídavý, že útok na Maracaibo byl stanoven na konec listopadu nebo, v nejhorším případě, na začátek prosince. Když jej jednoho deštivého úterý v osm ráno naposledy přezkoumali, Montilla generála upozornil, že se na jeho přípravě nepodílel žádný granadský generál.
"V Nové Granadě není generál, který by za něco stál," prohlásil generál. "Ti, co nejsou hlupáci, jsou ničemové."
Montilla se rychle snažil obrátit řeč na něco jiného:
"A kam odcházíte vy, pane generále?"
"V téhle chvíli je mi už jedno, zda do Cúcuty nebo do Riohachy," odpověděl.
Otočil se, aby se vzdálil, ale zachmuřený pohled generála Carrena mu připomněl mnohokrát nesplněný slib. Byla pravda, že ho chtěl mít stůj co stůj po svém boku, ale už nemohl nadále potlačovat jeho touhu. Jako obvykle ho poplácal po zádech a řekl mu:
"Čestné slovo, Carreno, vy taky můžete odejít."
Výprava tvořená dvěma tisíci muži vyplula z Cartageny v den, který byl zřejmě vybrán symbolicky: dvacátého pátého září. Veleli jí generálové Mariano Montilla, José Felix Blanco a José Maria Carreno a každý z nich měl za úkol vyhledat v Santa Martě venkovský dům, který by generálovi umožnil sledovat zblízka bojové operace, než se zotaví ze své nemoci. Generál svému příteli napsal: "Za dva dny odjíždím do Santa Marty, abych se trochu rozhýbal, abych vypadl z téhle nudy, která mě obklopuje, a abych se zdravotně dal do pořádku." Jak řekl, tak učinil: prvního října se vydal na cestu. Druhého října, stále ještě na cestě, byl v dopise generálovi Justovi Bricenovi upřímnější: "Pokračuji v cestě do Santa Marty proto, abych svým vlivem pomohl výpravě, která pochoduje na Maracaibo." Téhož dne znovu napsal Urdanetovi: "Pokračuji v cestě do Santa Marty proto, abych navštívil zemi, kterou jsem nikdy neviděl, a abych se přesvědčil, zda jsem schopen dát za vyučenou několika nepřátelům, kteří příliš ovlivňují veřejné mínění." Až tehdy mu odhalil skutečný účel své cesty: "Uvidím zblízka operace proti Riohache a dostanu se do blízkosti Maracaiba a vojsk, abych se přesvědčil, zda mohu ovlivnit nějakou významnou bojovou akci." Zkrátka a dobře, nebyl už poražený vysloužilec prchající do vyhnanství, ale generál na válečném tažení.
Odjezdu z Cartageny již předcházel bojovný shon. Neměl vůbec čas na oficiální loučení a o svém

odchodu informoval jen několik málo přátel. Podle jeho pokynů Fernando a José Palacios uschovali polovinu zavazadel u přátel a obchodníků, aby s sebou do nejisté války netáhli zbytečnou zátěž. U místního obchodníka dona Juana Pavajeauna zanechali deset beden se soukromými dokumenty s příkazem, aby je zaslal na jednu pařížskou adresu, která mu bude sdělena později. Při převzetí bylo dohodnuto, že kdyby si je majitel nemohl z důvodu vyšší moci vyžádat, pan Pavajeau je spálí.
Fernando uložil do bankovního ústavu Busch & spol. dvě stě uncí zlata, které na poslední chvíli objevil mezi kancelářskými potřebami svého strýce, aniž vůbec zjistil, kde se tam vzaly. U Juana de Francisco Martina uschoval také kufr s třiceti pěti zlatými medailemi. Nechal u něho rovněž dvě truhly vykládané sametem, jednu s dvěma sty devadesáti čtyřmi velkými stříbrnými medailemi, šedesáti sedmi malými a devadesáti šesti středně velkými, a druhou se čtyřiceti zlatými a stříbrnými pamětními medailemi, některými s generálovým profilem. Uložil u něho také zlaté příbory, které s sebou vezli z Mompoxu ve staré bedně od vína, nevelké množství dosti opotřebovaného ložního prádla, dvě bedny knih, meč vykládaný brilianty a neupotřebitelnou pušku. Mezi mnoha jinými drobnými věcmi, upomínkami na zašlé časy, bylo množství odložených brýlí s postupně se zvětšující tloušťkou čoček od té doby, co generál začal mít potíže při holení, a objevil tak ve svých třiceti devíti letech počínající dalekozrakost, až do doby, kdy ani na vzdálenost natažené paže už nedokázal nic přečíst.
José Palacios zase předal do úschovy k donu Juanovi de Dios Amadorovi bednu, která s nimi po několik let cestovala z místa na místo a o jejímž obsahu po pravdě řečeno nikdo nic nevěděl. Bylo v ní cosi, co patřilo generálovi, jenž byl jednu dobu s chamtivou vlastnickou touhou přitahován nejnepředstavitelnějšími předměty nebo bezvýznamnými muži, které musel po jistou dobu vláčet s sebou, aniž věděl, jak se jich zbavit. Tu bednu si přivezl z Limy do Santa Fe v roce 1826 a tahal ji s sebou i po atentátu z dvacátého pátého září, když se znovu vydal na jih do své poslední války. "Nemůžeme ji tady nechat, když ani nevíme, jestli nám patří," říkával. Když se naposledy vrátil do Santa Fe, odhodlán podat svou konečnou demisi ústavodárnému kongresu, bedna se zase ocitla mezi tím málem, co mu ještě zbývalo z někdejších vladařských zavazadel. Při všeobecné inventuře jeho majetku dospěli v Cartageně konečně k rozhodnutí, že ji otevřou, a objevili uvnitř směsici osobních předmětů, které už dlouho považovali za ztracené. Bylo tam čtyři sta patnáct uncí zlata s kolumbijským puncem, portrét generála George Washingtona s pramenem jeho vlasů, zlaté pouzdro na šňupavý tabák, dar anglického krále, zlatá skříňka s briliantovými klíči, v níž byl uschován kříž, a velká bolivijská hvězda, vykládaná brilianty. José Palacios to všechno, popsané a zaznamenané, nechal u De Francisca Martina a vyžádal si řádné potvrzení. Počet zavazadel se tedy zmenšil na přijatelnější množství, i když pořád zbývaly tři ze čtyř kufrů s prádlem, které používal, další s deseti bavlněnými a lněnými ubrusy, velmi opotřebovanými, a jedna bedna se zlatými a stříbrnými příbory ze stylově rozmanitých souborů, které generál nechtěl nikde nechat ani prodat, kdyby náhodou někdy v budoucnu potřebovali prostřít stůl pro významné hosty. Mnohokrát mu navrhovali, aby ty věci prodal a rozmnožil tak své skromné prostředky, ale vždy odmítl s odůvodněním, že to je státní majetek.
S odlehčenými zavazadly a s prořídlým doprovodem došli první den až do Turbaca. Druhý den pochodovali dál za pěkného počasí, ale před polednem se museli ukrýt před deštěm ve zvonici, kde na ně celou noc pršelo a foukaly zhoubné větry z bažin. Generál si stěžoval, že ho bolí slezina a játra, a José Palacios mu podle francouzské příručky připravil léčivý nápoj, ale bolesti se vystupňovaly a horečka stoupla. Za svítání byl v tak zuboženém stavu, že ho v bezvědomí dovezli do městečka Soledad, kde ho jeho starý přítel don Pedro Juan Visbal ubytoval ve svém domě. Zůstal tam přes měsíc, sužován celou řadou bolestí vystupňovaných skličujícími říjnovými dešti.
Soledad dělalo čest svému jménu: čtyři ulice s ubohými domy, rozpálené a bezútěšné, asi dvě míle od starobylé Barrancy de San Nicolás, ze které se během několika málo let stane nejvíce prosperující a nejpohostinnější město v zemi. Generál snad pro svůj zdravotní stav stěží mohl najít přívětivější místo či vhodnější dům se šesti andaluskými balkóny, které jej zaplavovaly světlem, a dvorem příhodným k meditacím pod staletou seibou. Z okna ložnice hleděl na opuštěné náměstíčko se zbořeným kostelem a domy s pestrobarevně natřenými palmovými střechami.
Ani domácí klid mu nějak nepomohl. První noc měl lehkou závrať, ale odmítal si připustit, že by to byl nový příznak jeho slabosti. Podle francouzské příručky popsal své neduhy jako žlučníkový záchvat

zhoršený celkovým nachlazením a starým chronickým revmatismem způsobeným nepohodou. Tato komplikovaná diagnóza ještě zvětšila jeho nechuť k současně podávaným lékům na různé nemoci, neboť říkal, že ty, které pomáhají jedněm, škodí druhým. Ale také uznával, že lék nemůže být prospěšný tomu, kdo jej neužívá, a denně si stěžoval, že nemá dobrého lékaře, zatímco se zpěčoval a nechtěl se dát prohlédnout ani jedním z mnoha lékařů, které k němu posílali.
Plukovník Wilson v jednom dopise, který v těch dnech napsal, oznamoval svému otci, že generál může zemřít každou chvíli, lékaře však neodmítá proto, že by jimi pohrdal, ale proto, že je obdařen jasnozřivostí. Ve skutečnosti, tvrdil Wilson, je nemoc jediným nepřítelem, kterého se generál bojí a netroufá si mu čelit, aby ho neodvrátil od největšího tažení v jeho životě. "Věnovat pozornost nějaké nemoci je jako být zaměstnán na lodi," svěřil se mu generál. Před čtyřmi roky v Limě, když připravoval bolivijskou ústavu, ho O'Leary nutil, aby se podrobil důkladnému lékařskému vyšetření, ale jeho odpověď byla jednoznačná:
"Nelze vyhrát dva závody najednou."
Byl zřejmě přesvědčen, že neustálý pohyb a silná vůle jsou zaklínadlem proti nemoci. Fernanda Barrigová měla ve zvyku uvazovat mu bryndák a podávat jídlo lžící jako dětem; v tichosti je přijímal a žvýkal, a když dojedl, znovu otvíral ústa. V oněch dnech však všichni pochopili, že nikoho nepotřebuje. Josému Palaciosovi vždy zatrnulo u srdce, když ho přistihl, jak se sám snaží dělat některé domácí práce, které za něho vždy vykonávali jeho sluhové nebo poslíčci a pobočníci, a nijak ho nepotěšilo, když viděl, jak na sebe vylévá celou láhev inkoustu ve snaze naplnit kalamář. Bylo to cosi neobvyklého, neboť všichni obdivovali, že se mu netřesou ruce, ať je sebevíc nemocný, a že jeho tep je natolik vyrovnaný, že si jednou týdně stále dokáže stříhat a pilovat nehty a každý den se holí.
Ve svém limském ráji prožil šťastnou noc s dívkou se zplihlými chloupky, které pokrývaly celou její beduínskou pokožku. Za svítání se při holení podíval na její nahé tělo v posteli, plující v poklidném spánku uspokojené ženy, a nedokázal odolat pokušení, aby ji navždy neučinil svou posvátným obřadem. Namydlil ji pěnivým mýdlem od hlavy až k patě, s milostným potěšením ji postupně celou odspoda až po obočí oholil břitvou, střídaje přitom pravou ruku s levou a zanechávaje ji s nadvakrát obnaženým skvělým tělem právě zrozené ženy. Zeptala se ho s pokořenou duší, zda ji opravdu miluje, a on jí odpověděl touž obřadní větou, kterou po celý svůj život nelítostně vléval do tolika srdcí:
"Víc než kohokoliv na tomto světě."
V městečku Soledad se rovněž při holení podrobil stejné oběti. Jakoby z dětinské pohnutky si začal odstříhávat pramen bílých a zplihlých vlasů, tu trošku, která mu ještě zbývala. Vzápětí si vědomě ustřihl další chomáč a poté neuspořádaně všechny ostatní, jako kdyby stříhal trávu, zatímco zastřeným hlasem recitoval své oblíbené verše z Araucany. José Palacios vstoupil do ložnice, aby zjistil, s kým to hovoří, a přistihl ho, jak si holí lebku pokrytou pěnou. Byl ostřihán dohola.
Všechna zaříkávání byla marná. Přes den nosil hedvábnou čepici a v noci si nasazoval červenou čapku, ale stěží se mu dařilo zahánět mrazivé závany malomyslnosti. Vstával a procházel se ve tmě po ohromném domě, ozářeném měsíčním svitem, jenže už nemohl chodit nahý, halil se do přikrývky, aby se za horkých nocí netřásl zimou. S přibývajícími dny mu už přikrývka nestačila, ale vyřešil to tak, že si na hedvábnou čepici nasazoval červenou čapku.
Pavlačové intriky vojáků a zneužívání moci politiky ho natolik rozlítily, až dal jednou odpoledne úderem do stolu rozhodně najevo, že už nemíní dále snášet jedno ani druhé. "Řekněte jim, že mám souchotiny, ať už se nevracejí," zařval. Bylo to tak kruté rozhodnutí, že v domě zakázal nosit uniformy a konat vojenské obřady. Nedokázal však bez nich žít, a tak se útěšné audience a neplodná tajná sezení konaly jako obvykle dál, navzdory jeho vlastním příkazům. V té době mu bylo tak zle, že souhlasil, aby k němu přišel lékař; pod podmínkou, že ho nebude vyšetřovat, že se ho ani nebude ptát na jeho bolesti a že se mu ani nebude snažit dát nějaké užívání.
"Jenom si popovídáme," dodal.
Vyvolený lékař nemohl více vyhovovat jeho přání. Jmenoval se Hercules Gastelbondo a byl to mohutný klidný stařec, zářící spokojeností, s lebkou blýskající se bezvadnou pleší a s trpělivostí utlačovaného člověka, která už sama o sobě ulevovala cizí bolesti. Jeho nedůvěřivost a profesionální odvaha byly pověstné na celém pobřeží. Předepisoval čokoládový krém s taveným sýrem na žlučníkové záchvaty,

doporučoval milovat se za útlumu po jídle jako drobný paliativní prostředek k dlouhému životu a kouřil bez ustání jako povozník cigára, která si balil do hrubého papíru a ordinoval svým nemocným proti jakýmkoliv tělesným neduhům. Sami pacienti říkali, že je nikdy zcela nevyléčí, ale že je konejší svou vzletnou hovorností. Doktor se plebejsky usmíval.
"Ostatním lékařům umírá stejně tolik nemocných jako mně," říkával. "Se mnou se jim však umírá spokojeněji."
Přijel v kočáře pana Bartolomého Molinarese, který několikrát denně jezdil sem a tam a přivážel a odvážel celou řadu náhodných návštěvníků, dokud generál nepřikázal, že se tam nesmějí objevit, nejsou-li pozváni. Měl na sobě nevyžehlený bílý lněný oblek a prodíral se deštěm s kapsami přecpanými nejrůznějšími poživatinami a s tak roztrhaným deštníkem, že vodu spíše přitahoval, než odpuzoval. Po formálních pozdravech se nejdříve omluvil za zápach cigára, které už měl z poloviny vykouřené. Generál odjakživa tabákový kouř nesnášel, nejenom v té chvíli, ale jemu to předem prominul.
"Jsem na to zvyklý," řekl mu. "Manuela kouří mnohem odpornější doutníky, dokonce je kouří v posteli a samozřejmě na mě fouká kouř ještě z menší vzdálenosti než vy."
Doktor Gastelbondo se hned chytil příležitosti, která ho pálila na duši.
"Zajisté," pronesl. "Jak se vede?"
"Komu?"
"Doně Manuele."
Generál suše odpověděl:
"Dobře."
A změnil téma rozhovoru tak nápadně, že se doktor dal do hlasitého smíchu, aby zakryl nevhodnost svého jednání. Generál nepochybně věděl, že se všechna jeho galantní dobrodružství šeptem probírají mezi důstojníky jeho doprovodu. Svými milostnými úspěchy se nikdy nechlubil; dobyl však tolik žen a tak okázalým způsobem, že se jeho ložnicové aféry staly obecně známými. Trvalo tři měsíce, než obyčejný dopis došel z Limy do Caracasu, ale klepy o jeho pletkách jako by létaly rychlostí myšlenky. Skandály se za ním táhly jako druhý stín a jeho milenky byly navždy označeny popelečním křížem, ale on stále konal svou zbytečnou povinnost a udržoval milostná tajemství pod ochranou posvátného kodexu mlčení. Až na Josého Palaciose, který byl ve všem jeho spoluviníkem, nikomu neřekl nic věrolomného o žádné ženě, která mu patřila. Neřekl dokonce vůbec nic, aby uspokojil tak bezelstnou zvědavost, jakou projevoval doktor Gastelbondo vůči Manuele Sáenzové, i když jejich důvěrný vztah byl tak všeobecně známý, že už vlastně nebylo co skrývat.
Až na tuto jen krátce trvající rušivou příhodu se doktor Gastelbondo stal pro něho zjevením seslaným prozřetelností boží. Povzbudil ho svou učenou pošetilostí, rozdělil se s ním o karamelová zvířátka, marcipánové pečivo z mléka, cukrátka z jukového škrobu, která nosil po kapsách a která si generál bral ze zdvořilosti a roztržitě cucal. Jednou si generál postěžoval, že ty salonní pamlsky jsou dobré pouze k utišení hladu, a ne, jak chtěl, aby přibral na váze. "Nedělejte si starosti, Excelence," uklidnil ho lékař. "Všechno, co ústy vchází, posiluje a všechno, co z nich vychází, ponižuje." Tenhle argument připadal generálovi tak zábavný, že souhlasil a dal si s doktorem sklenici ušlechtilého vína a pohár sága.
Avšak dobrou náladu, do níž se starostlivým přičiněním doktora pomalu dostal, mu kazily špatné zprávy. Kdosi mu řekl, že majitel domu, v němž bydlel v Cartageně, spálil ze strachu z nákazy lůžko, na němž spal, matraci a prostěradla, prostě všechno, co mu při jeho pobytu prošlo rukama. Generál přikázal donu Juanovi de Dios Amadorovi, aby z peněz, které mu svěřil, zaplatil k nájemnému za dům i zničené věci, jako kdyby byly nové. Ani tak se mu nepodařilo zahnat hořký pocit.
Ještě hůř se cítil o několik dní později, když se dozvěděl, že Cartagenou projížděl do Spojených států don Joaquín Mosquera a vůbec ho nenavštívil. S nepředstíranou úzkostí se vyptával jedněch i druhých a dozvěděl se, že se na pobřeží skutečně zdržel týden, když čekal na loď, že navštívil mnoho společných přátel a také několik jeho protivníků a že všem dal najevo svou nelibost vůči tomu, co nazýval generálovým nevděkem. Když už stál v přístavní loďce, která ho odvážela na palubu lodě, na níž odplouval, výstižně vyjádřil svou utkvělou myšlenku před lidmi, kteří se s ním přišli rozloučit.
"Zapamatujte si to dobře," oznámil jim. "Ten chlap nemá rád nikoho."
José Palacios věděl, jak je generál na podobné výtky citlivý. Nic ho tolik nebolelo, nic ho tolik

nerozhořčovalo, jako když někdo zpochybňoval jeho přátelství, a svou strašnou svůdnickou mocí byl schopen přelévat oceány a přenášet hory, dokud ho nepřesvědčil o jeho omylu. Na vrcholu slávy mu Delfina Guardiolová, krasavice z Angostury, zabouchla před nosem dveře svého domu, rozběsněná jeho přelétavostí. "Vy jste, generále, úžasný člověk, víc než kdokoliv jiný," řekla mu. "Ale láska je pro vás velká." Vlezl dovnitř oknem kuchyně, zůstal u ní celé tři dny a nejenže málem prohrál jednu bitvu, ale bezmála i život, dokud se mu nepodařilo přimět Delfinu, aby se mu z celého srdce vyznala.
Mosquera tedy unikl z jeho dosahu, ale generál každému, koho potkal, dával najevo své rozhořčení. Až do omrzení se ptal sám sebe, jakým právem může mluvit o lásce člověk, který připustil, aby mu oficiální notou oznámili, že ho Venezuela odmítá přijmout a posílá ho do vyhnanství. "A může být rád, že jsem mu neodpověděl, protože by ho jinak dějiny odsoudily!" vykřikl. Upozornil na vše, co pro něho udělal, jak mu pomohl, aby se stal tím, čím byl, jak musel snášet omezenost jeho vesnické marnivosti. Nakonec napsal společnému příteli obsáhlý a zoufalý dopis, aby měl jistotu, že jeho úzkostný výkřik dolehne až k Mosquerovi, byť by byl kdekoliv na světě.
Zprávy, které nepřicházely, ho naproti tomu pohlcovaly jako neviditelná mlha. Urdaneta stále na jeho dopisy neodpovídal, Briceno Méndez, jeho člověk ve Venezuele, mu poslal jeden dopis společně s jamajským ovocem, které mu tolik chutnalo, ale posel se utopil. Justo Briceno, jeho člověk na východní hranici, ho svou pomalostí přiváděl k zoufalství. Urdanetovo mlčení vrhlo na celou zemi stín. Smrt Fernándeze Madrida, jeho zpravodaje v Londýně, vrhla stín na celý svět.
Generál však nevěděl, že zatímco Urdaneta jemu žádné zprávy nezasílal, udržoval čilou korespondenci s důstojníky jeho doprovodu, vyvíjeje snahu, aby z něho vymámili jednoznačnou odpověď. O'Learymu napsal: "Potřebuji jednou provždy vědět, zda generál přijímá nebo nepřijímá úřad prezidenta, nebo zda se celý život máme honit za přízrakem, který nelze dostihnout." Nejenom O'Leary, ale i ostatní důstojníci z jeho doprovodu se pokoušeli z náhodných rozhovorů něco vyzvědět, aby mohli dát Urdanetovi nějakou odpověď, ale k jiným než vyhýbavým odpovědím se generál nedal přinutit.
Když konečně přišly z Riohachy nějaké zprávy, byly mnohem horší než zlé předtuchy. Generál Manuel Valdés, jak bylo určeno, dobyl dvacátého října bez odporu město, ale za týden mu Carujo zničil dva průzkumné oddíly. Valdés předložil Montillovi demisi, která mu měla zachovat tvář, ale která generálovi připadala nedůstojná. "Ten darebák umírá strachy," prohlásil. Podle původního plánu zbývalo do zahájení útoku na Maracaibo pouze patnáct dní, ale snadné ovládnutí Riohachy se už stalo neuskutečnitelným snem. "U všech čertů!" zařval generál. "Výkvět mých generálů nedokáže potlačit kasárenskou vzpouru."
Nejvíce ho však rozladila zpráva, že obyvatelstvo před vládními vojsky prchá, protože postupující armádu spojovalo s jeho osobou; lidé ho totiž považovali za vraha admirála Padilly, kterého v Riohache, jeho rodišti, uctívali jako velkého hrdinu. Kromě toho se zdálo, že se v ostatních částech země schyluje ke katastrofě. Všude se rozmáhala anarchie a zmatek a Urdanetova vláda nebyla schopna jejich náporu čelit.
Doktora Gastelbonda znovu udivila životadárná moc hněvu, když jednou zastihl generála, jak zahrnuje biblickými nadávkami zvláštního posla, který mu právě sdělil poslední zprávy ze Santa Fe. "Ta posraná vláda místo aby na svou stranu získala lid a významné muže, zasahuje proti nim," křičel. "Znovu padne a potřetí se už nevzchopí, protože muži, kteří ji tvoří, a lid, který ji podporuje, budou zničeni."
Veškerá snaha lékaře uklidnit ho byla marná, neboť když přestal nadávat na vládu, začal nahlas probírat černou listinu důstojníků ze svého štábu. O plukovníkovi Joaquínovi Barrigovi, hrdinovi tří velkých bitev, řekl, že může být tím nejhorším, co si lze jen představit: "dokonce i vrahem". O generálovi Pedrovi Margueytíovi, podezřelém z účasti na spiknutí, které ukládalo o Sucreho život, řekl, že to je ubohý velitel vojska. Generála Gonzáleze, nejvěrnějšího stoupence, kterého měl v Cauce, šmahem odsoudil: "Je chorobně hubený a krká." S funěním se svalil na houpací židli, aby svému srdci poskytl úlevu tolik potřebnou už dvacet let. V tu chvíli zahlédl ve dveřích doktora Gastelbonda ochromeného údivem a zvýšil hlas.
"Koneckonců," zvolal, "co se dá čekat od člověka, který v kostkách prohrál dva domy?"
Doktor Gastelbondo byl z toho celý zmatený.
"O kom to mluvíme?" zeptal se.
"O Urdanetovi," odpověděl generál. "Prohrál je v Maracaibu s velitelem přístavu, ale v dokladech stálo,

že je prodal."
Zalapal do dechu. "Samozřejmě že vedle vychytralého Santandera jsou všichni učiněná dobrotiska," pokračoval. "Jeho přátelé kradli peníze z anglických půjček, kupovali za ně státní papíry za desetinu jejich reálné hodnoty a sám stát je pak od nich přebíral za sto procent." Objasnil, že proti půjčkám v žádném případě nebyl kvůli korupci, ale proto, že včas vytušil, jak ohrožují nezávislost, která stála tolik krve.
"Dluhy nenávidím víc než Španěly," řekl. "Proto jsem upozornil Santandera, že to dobré, co jsme pro národ udělali, nebude vůbec k ničemu, jestliže se zadlužíme, protože pak budeme navěky pořád platit úroky. Nyní to vidíme zcela jasně: zadlužení nás nakonec zničí."
Když se k moci dostala současná vláda, zpočátku nejenomže souhlasil s Urdanetovým rozhodnutím ctít životy poražených, ale vynášel je jako novou etiku války: "Je dobře, že nám naši dnešní nepřátelé nebudou dělat to, co jsme my dělali Španělům." To znamená vést válku na život a na smrt. Ale za svých pochmurných nocí v městečku Soledad připomněl Urdanetovi v zlověstném dopise, že všechny občanské války vyhrál nakonec vždycky ten nejkrutější.
"Věřte mi to, doktore," řekl lékaři. "Naše autorita a naše životy se nemohou uchovat jinak než za cenu krve našich protivníků."
Najednou ho vztek stejně nevhodně, jako ho přepadl, přešel a generál se pustil do historického ospravedlňování důstojníků, které právě pohanil. "V každém případě to jsem já, kdo se mýlí," prohlásil. "Oni chtěli pouze vydobýt nezávislost, což bylo cosi bezprostředního a konkrétního, a samozřejmě to udělali dobře!" Podal doktorovi na kost vyhublou ruku, aby mu pomohl vstát, a s povzdechem své úvahy zakončil:
"Já naproti tomu jsem při hledání čehosi, co neexistuje, zabředl do snu."
Ty dny přinesly rozhodnutí o Iturbideho osudu. Koncem října dostal Iturbide od své matky, zdržující se napořád v Georgetownu, dopis, v němž mu sdělovala, že postup liberálního vojska dával stále menší naději, že se jejich rodina bude moci vrátit do vlasti. Jeho nejistota, umocněná tou, již si v sobě nesl od kolébky, začala být nesnesitelná. Naštěstí jednou odpoledne, když se generál, opíraje se o jeho ruku, procházel po chodbě domu, si v mysli nečekaně vybavil dávný zážitek.
"Na Mexiko mám pouze jednu nepříjemnou vzpomínku," prohlásil, "ve Veracruzu mi ovčáci kapitána přístavu roztrhali dvě štěňata, která jsem si vezl do Španělska."
V každém případě, prohlásil, to byla jeho první zkušenost ve světě a navždy ho poznamenala. Počítal, že se při své první cestě do Evropy v únoru roku 1799 nakrátko zastaví ve Veracruzu, ale zdržel se tam téměř dva měsíce, protože Angličani vyhlásili blokádu Havany, která byla jeho zastávkou. Zdržení mu umožnilo vyrazit si v kočáře až do Ciudad de México, a tak se vyšplhal do výšky téměř tři tisíce metrů mezi zasněženými sopkami a šalebnými pouštěmi, které neměly nic společného s idylickými rozbřesky v údolí Araguay, kde doposud žil. "Myslel jsem, že takhle vypadá krajina na Měsíci," pravil. V Ciudad de México ho překvapila čistota ovzduší a oslnila početnost a čistota veřejných tržišť, na nichž prodávali k jídlu barevné agátové červy, pásovce, říční žížaly, muší vajíčka, kobylky, larvy černých mravenců, divoké kočky, vodní šváby s medem, kukuřičné vosy, vykrmené leguány, chřestýše, všemožné druhy ptáků, trpasličí psy a jakýsi druh fazolí, které bez přestání poskakovaly jako živé. "Jedí všechno, co se hýbe," dodal. Udivily ho průzračně čisté vody v četných kanálech, protínajících město, bárky natřené slavnostními barvami a nádhera a hojnost květin. Tíseň v něm však vzbudily krátké únorové dny, mlčenliví Indiáni, věčné mrholení, všechno to, nad čím se mu bude později v Santa Fe, v Limě, v La Pazu, po celé délce a výšce And svírat srdce a co mu tehdy poprvé způsobilo utrpení. Biskup, k němuž na doporučení zašel, ho za ruku dovedl na audienci k místokráli, jenž mu připadal episkopálnější než biskup. Sotva věnoval pozornost vyzáblému, švihácky oblečnému malému brunetovi, který se prohlásil za obdivovatele francouzské revoluce. "Málem mě to stálo život," prohlásil generál pobaveně. "Ale zřejmě jsem si myslel, že je třeba s místokrálem prohodit pár slov o politice, a to bylo jediné, co jsem v šestnácti letech uměl." Než se vydal na další cestu, napsal dopis svému strýci donu Pedrovi Palaciovi y Sojovi, svůj první dopis, který se měl dochovat. "Psal jsem tenkrát tak hrozně, že ani já sám jsem to nedokázal po sobě přečíst," řekl prohýbaje se smíchy. "Ale vysvětlil jsem strýcovi, že jsem to tak naškrábal, protože jsem byl unaven z cesty." Na půldruhém listu papíru měl čtyřicet pravopisných chyb a dvě z nich

dokonce v jednom slově.
Iturbide k tomu nemohl nic poznamenat, protože jeho paměť tak daleko nesahala. Z Mexika mu zbyla jen vzpomínka na tragické události, jež jen prohloubily jeho vrozenou melancholii, a generál měl pro to pochopení.
"Nezůstávejte u Urdanety," radil mu. "Nejezděte taky ani se svou rodinou do Spojených států, které jsou všemocné a hrozné a s pohádkou o svobodě nás všechny nakonec uvrhnou do bídy."
Toto prohlášení přidalo další pochybnost do bažiny nejistoty. Iturbide zvolal:
"Nestrašte mě, pane generále!"
"Nebojte se," řekl generál klidným hlasem. "Vraťte se do Mexika, i kdyby vás měli zabít, nebo jste tam měl zemřít. A běžte hned teď, dokud jste ještě mladý, protože jednoho dne už bude příliš pozdě a tehdy si budete připadat, že nepatříte ani sem, ani tam. Budete se cítit cizincem všude, a to je horší než být mrtvý." Zadíval se mu zpříma do očí, otevřenou ruku si položil na prsa a dodal:
"Co mně budete povídat."
A tak se začátkem prosince Iturbide vydal se dvěma dopisy k Urdanetovi; v jednom z nich generál psal, že Iturbide, Wilson a Fernando jsou nejdůvěryhodnější lidé, které ve svém domě má. Iturbide zůstal v Santa Fe s neurčitým posláním až do dubna příštího roku, kdy byl Urdaneta sesazen santanderistickým spiknutím. Jeho matka dosáhla příkladnou vytrvalostí toho, že byl jmenován tajemníkem mexického vyslanectví ve Washingtonu. Zbytek života strávil v zapomnění veřejné služby a o jeho rodině bylo znovu slyšet až po třiceti dvou letech, kdy Maxmilián Habsburský, dosazený na trůn francouzskými zbraněmi jako mexický císař, přijal za vlastní dva chlapce z třetí generace Iturbidů a prohlásil je za následníky svého chimérického trůnu.
V druhém dopise, který generál Urdanetovi po Iturbideovi poslal, ho žádal o zničení všech svých předešlých i budoucích dopisů, aby se tak zahladila jakákoliv stopa jeho mrzoutských chvil. Urdaneta mu nevyhověl. Před pěti lety požádal o něco podobného generála Santandera: "Ať jsem živý nebo mrtvý, nezveřejňujte mé dopisy, protože jsou psány příliš nenuceně a s velkou nedbalostí." Nevyhověl mu ani Santander, jehož dopisy se zdály ve srovnání s generálovými dokonalé jak formálně, tak obsahově; na první pohled bylo zřejmé, že jejich konečným adresátem je historie.
Od dopisu z Veracruzu až po ten poslední, který nadiktoval šest dnů před svou smrtí, napsal generál přinejmenším deset tisíc dopisů, některé vlastnoručně, jiné nadiktoval svým písařům, jiné sestavili písaři podle jeho pokynů. Dochovalo se něco málo přes tři tisíce dopisů a asi osm tisíc dokumentů, které podepsal. Občas dohánět písaře na pokraj zoufalství. Nebo tomu bylo naopak. Jednou se mu dopis, který právě nadiktoval, nelíbil a místo toho, aby jej nechal přepsat, sám připsal dolů pod písaře jednu řádku: "Jak si povšimnete, Martell je dnes slabomyslnější než kdy jindy." V předvečer odjezdu z Angostury v roce 1817, aby dokončil osvobození kontinentu, vyřídil své vládní záležitosti čtrnácti dokumenty, které nadiktoval za jediný den. Možná že právě tam se zrodila nikdy nepopřená legenda, že několik různých dopisů diktuje současně několika písařům.
Z října zbylo jen šumění deště. Generál už nevyšel ze svého pokoje a doktor Gastelbondo musel sáhnout ke svým nejlstivějším prostředkům, aby ho mohl navštívit a dát mu najíst. José Palacios měl dojem, že při siestách, kdy generál zamyšleně ležel v hamace, nehoupal se a pozoroval déšť na opuštěném náměstí, v paměti důkladně probírá i ty nejnepatrnější okamžiky svého minulého života.
"Propánaboha," povzdychl si jednou odpoledne. "Co se stane s Manuelou?"
"Víme jenom, že se má dobře, protože o ní nic nevíme," řekl José Palacios.
Když se totiž dostal k moci Urdaneta, zahalilo ji mlčení. Generál jí už nepsal, ale dal pokyny Fernandovi, aby ji průběžně informoval o cestě. Poslední dopis od ní přišel koncem srpna a obsahoval tolik důvěrných zpráv o přípravách vojenského převratu, že mezi říznou stylizací a záměrně zkreslenými údaji k zmatení nepřítele nebylo snadné pochopit, co vlastně chtěla říci.
Manuela se důkladně, ba dokonce s přílišným nadšením ujala role první bolívaristky v zemi, zapomínajíc na dobré generálovy rady, a sama rozpoutala papírovou válku proti vládě. Prezident Mosquera se neodvážil proti ní zasáhnout, ale nebránil v tom svým ministrům. Na útoky oficiálního tisku Manuela odpovídala vytištěnými pamflety, které rozvážela na koni po Královské ulici v doprovodu svých otrokyň. Dlážděnými předměstskými uličkami bojovně pronásledovala protivníky, kteří rozdávali hanopisy proti

generálovi, a zakrývala ještě potupnějšími urážkami hanlivé nápisy, které se za svítání objevovaly na zdech.
Nakonec se přímo proti ní rozpoutala oficiální válka. Neklesla však na duchu. Její důvěrníci ve vládě jí jednou v době národních oslav oznámili, že se na hlavním náměstí staví ohňostroj s karikaturou generála oblečeného za krále šašků. Manuela a její otrokyně se prodraly strážemi a jedním koňským nájezdem dílo zničily. Sám starosta ji chtěl s oddílem vojáků zatknout v posteli, ale ona na něho čekala s dvěma nataženými pistolemi a pouze přátelé obou stran spor urovnali a zabránili větší nepříjemnosti.
Manuela se uklidnila, až když se k moci dostal generál Urdaneta. Našla v něm opravdového přítele a, stejně jako Urdaneta v ní, nanejvýše nadšeného spojence. Když generál válčil na jihu proti peruánským vetřelcům a ona v Santa Fe osaměla, Urdaneta se projevil jako spolehlivý přítel, staral se o její bezpečnost a byl pozorný vůči jejím potřebám. Když generál učinil v Obdivuhodném kongresu své nešťastné prohlášení, byla to Manuela, jež ho donutila, aby napsal Urdanetovi: "Nabízím vám celé své někdejší přátelství a úplné a upřímné usmíření." Urdaneta galantní nabídku přijal a Manuela mu laskavost splatila po vojenském převratu. Z veřejného života zmizela tak náhle, že když počátkem října kolovaly pověsti o jejím odchodu do Spojených států, nikdo o tom nepochyboval. A tak měl José Palacios pravdu: Manuela se měla dobře, protože o ní nikdo nic nevěděl.
Při jednom ze svých průzkumů minulosti, ztracen v dešti a zarmoucen čekáním, aniž věděl na koho či na co, se generál dostal až na samé dno: ve spánku plakal. Jakmile José Palacios zaslechl jemné vzlyky, pomyslel si, že je vyráží toulavý pes, kterého našli na břehu řeky. Patřily však jeho pánovi. Rozladilo ho to, protože za dlouhá léta jejich důvěrného vztahu ho viděl plakat pouze jednou a nebylo to z bolu, nýbrž ze vzteku. Zavolal kapitána Ibarru, který bděl na chodbě, a ten také slyšel slzavý nářek.
"To mu pomůže," prohlásil Ibarra.
"Pomůže nám to všem," dodal José Palacios.
Generál spal déle než obvykle. Nevzbudili ho ani ptáci v nedalekém sadě, ani kostelní zvony a José Palacios se několikrát naklonil nad hamaku, aby se přesvědčil, zda dýchá. Když generál otevřel oči, bylo už po osmé hodině a začalo být horko.
"Sobota šestnáctého října," prohlásil José Palacios. "Den svaté Margarity Marie Alacoqueové."
Generál vstal z hamaky a oknem se zadíval na opuštěné a zaprášené náměstí, na kostel s oprýskanými zdmi a supy hašteřícími se o zbytky mrtvého psa. První nemilosrdné paprsky ohlašovaly úmorný den.
"Pojďme rychle odtud," vyhrkl generál. "Nechci slyšet výstřely popravčí čety."

José Palacios se zachvěl. V tu chvíli se přenesl na jiné místo a do jiné doby a vybavil si generála, jenž vypadal stejně jako tenkrát, bosého na podlaze z nepálených cihel, v dlouhých spodkách a noční čepici na dohola ostřihané hlavě. Byl to dávný sen opakující se ve skutečnosti.
"Nebudeme je slyšet," řekl José Palacios. "Generál Piar byl už zastřelen v Angostuře, ne však dnes v pět hodin odpoledne, ale před třinácti lety, v den, jako je ten dnešní."
Pětatřicetiletý generál Manuel Piar, houževnatý mulat z Curaçaa, jenž si ve vlasteneckých milicích vydobyl takovou slávu jako málokdo jiný, vystavil generálovu autoritu zkoušce ve chvíli, kdy osvobozenecká armáda potřebovala, aby její síly byly jednotné a dokázaly přibrzdit Morillův útok. Piar shromažďoval černochy, mulaty, zamby a všechny ponižované země proti bílé caracaské aristokracii ztělesňované generálem. Jeho oblíbenost a mesiášská aura se daly přirovnat pouze k popularitě Josého Antonia Páeze nebo roajalistického Bovese; snažil se také zapůsobit na některé bílé důstojníky osvoboditelské armády, aby si získal jejich náklonnost. Generál tentokrát vyčerpal veškeré své přesvědčovací umění. Piar byl na jeho rozkaz zatčen a odveden do Angostury, dočasného hlavního města, kde se generál opevnil se svými nejbližšími důstojníky, mezi nimiž byli i někteří, jež ho měli provázet při jeho poslední cestě po řece Magdaleně. Spolu s vojáky, kteří byli Piarovi přátelsky nakloněni, jmenoval válečnou radu, která vynesla úhrnný rozsudek. José Maria Carreno dělal přísedícího. Obhájce ex offo si nemusel vymýšlet, aby Piara vychválil jako jednoho z nejzářnějších bojovníků proti španělské moci. Byl uznán vinným dezercí, vzpourou a zradou a odsouzen k trestu smrti a ztrátě svých vojenských hodností. Jelikož byly známy jeho zásluhy, nikdo nevěřil, že by bylo možné, aby generál rozsudek potvrdil, tím méně ve chvíli, kdy Morillo znovu dobyl celou řadu provincií a morálka vlastenců

byla tak nízká, že panovala obava ze zmateného útěku. Na generála byly vyvíjeny všemožné tlaky, ochotně vyslechl mínění svých nejbližších přátel, mezi nimi i Bricena Méndeze, ale jeho rozhodnutí bylo neodvolatelné. Zrušil rozsudek o zbavení vojenských hodností, potvrdil rozsudek o zastřelení a zostřil jej rozkazem, aby byl vykonán veřejně. Byla to nekonečná noc, v níž mohlo dojít k jakékoliv špatnosti. Šestnáctého října v pět hodin odpoledne byl rozsudek vykonán pod nemilosrdnými slunečními paprsky na hlavním náměstí v Angostuře, v městě, které sám Piar před šesti měsíci vyrval Španělům. Velitel popravčí čety dal uklidit zbytky mrtvého psa, kterého požírali supi, uzavřel přístupové cesty a zabránil tak volně pobíhajícím zvířatům narušovat důstojný průběh popravy. Odepřel Piarovi poslední poctu dát popravčí četě příkaz k palbě a násilím mu zavázal oči, ale nemohl zabránit, aby se se světem nerozloučil tím, že políbil krucifix a vzdal poslední hold praporu.
Generál se odmítl popravy zúčastnit. V domě s ním zůstal jenom José Palacios, a ten byl svědkem, jak bojuje, aby potlačil slzy, když zaslechl výstřely. V provolání, kterým oznámil popravu vojsku, řekl: "Včerejší den byl pro mé srdce dnem bolesti." Celý další život si určitě neustále opakoval, že to byla politická nutnost, která zachránila zemi, přesvědčila povstalce a odvrátila občanskou válku. V každém případě to byl nejukrutnější projev moci v jeho životě, ale uplatněný rovněž v pravou chvíli, protože si tím okamžitě upevnil autoritu, sjednotil velení a uvolnil si cestu ke slávě.
O třináct let později v městečku Soledad si zřejmě vůbec neuvědomil, že se stal obětí rozmarů času. Stále se díval na náměstí, dokud přes ně nepřešla stařena v hadrech s oslem naloženým nádobami z kokosových ořechů na prodej vody a její stín nevyplašil supy. Teprve pak se s úlevným povzdechem vrátil do hamaky, a aniž by se ho někdo ptal, vyslovil odpověď, kterou chtěl José Palacios znát už od tragické noci v Angostuře.
"Udělal bych to znovu," zašeptal.

Nejnebezpečnější pro něho bylo chodit; ani ne tak proto, že mohl kdykoliv upadnout, ale proto, že na něm bylo příliš vidět, jak se musí namáhat. Měl-li naproti tomu sestoupit nebo vystoupit doma po schodech, bylo pochopitelné, že mu vždy někdo pomůže, dokonce i kdyby byl schopen po nich vyjít nebo sejít sám. Když však skutečně potřeboval pomocnou ruku, nedovolil, aby mu ji podali.
"Děkuji," říkal, "ale ještě to zvládnu."
Jednoho dne to nezvládl. Chystal se sejít sám ze schodů, když se mu před očima rozplynul svět. "Vlastní nohy se mi podlomily, spadl jsem, ani nevím jak, a zůstal jsem ležet napůl mrtvý," vyprávěl jednomu příteli. Bylo to ještě horší: jenom zázrakem se nezabil, neboť ho závrať přepadla na samém kraji schodů a dolů se nezřítil jenom proto, že jeho tělo bylo lehké jako pírko.
Doktor Gastelbondo ho urychleně odvezl do staré Barrancy de San Nicolás v kočáře dona Bartolomého Molinarese, jenž mu při předcházející cestě poskytl ve svém domě přístřeší a nyní pro něho připravil opět velkou a dobře vyvětranou ložnici, která vedla na Calle Ancha. Cestou mu z levého očního koutku začal vytékat hustý hnis, což mu na klidu nepřidalo. Při jízdě si ničeho nevšímal a občas se zdálo, jako kdyby se modlil; ve skutečnosti si však šeptem recitoval celé verše svých oblíbených básní. Lékař mu čistil oko kapesníkem, překvapen, že si to generál neudělal sám, protože byl tak žárlivý na svou osobní čistotu.
Trochu se vzpamatoval až při vjezdu do města, když stádo splašených krav nejdříve ohrožovalo kočár a nakonec převrátilo farářovu drožku. Farář udělal ve vzduchu přemet a okamžitě se postavil na nohy, od hlavy k patě bílý od písku a čelo a ruce zakrvácené. Když se vzpamatoval z otřesu, granátníci se už museli prodrat mezi zahálčivými chodci a nahými dětmi, kteří se pouze chtěli potěšit nehodou, aniž měli ponětí, kdo je ten cestující, jenž vypadal jako mrtvola sedící v šeru kočáru.
Lékař představil kněze jako jednoho z mála generálových přívrženců v dobách, kdy biskupové hřímali na kazatelnách proti němu; byl vyloučen z církve jako chlípný svobodný zednář. Zdálo se, že generál vůbec nevnímá, co se děje, a okolní svět si uvědomil, až když spatřil krev na farářově sutaně a když ho farář požádal, aby svou autoritou prosadil, aby krávy nepobíhaly volně po městě, kde už i tak nebylo možné se bez nebezpečí procházet mezi tolika kočáry na veřejných cestách.
"Neztrpčujte si život, Vaše Důstojnosti," odvětil mu generál, aniž se na něho podíval. "Celá země je na

tom stejně."
V jedenáct hodin slunce nehybně pražilo na písčité ulice, široké a bezútěšné, a celé město se tetelilo vedrem. Generál byl rád, že tam nemusí zůstat déle, než je nutné k tomu, aby se vzpamatoval z pádu, a že odpluje, až se rozbouří moře, protože francouzská příručka tvrdila, že mořská nemoc je vhodný prostředek k odstranění žlučové tekutiny a pročištění žaludku. Zotavil se rychle, ale zato vůbec nebylo snadné sjednat loď a zajistit špatné počasí.
Plný vzteku, že mu tělo odepřelo poslušnost, neměl generál sílu na žádnou politickou nebo společenskou činnost, a pokud přijal nějakou návštěvu, pak to byli jeho staří důvěrní přátelé, kteří projížděli městem, aby se s ním rozloučili. Dům byl prostorný a vlahý, pokud to listopad dovoloval, a majitelé z něj pro něho udělali jakousi rodinnou nemocnici. Don Bartolomé Molinares byl z mnoha těch, které válka přivedla na mizinu, zůstal mu už jen úřad poštmistra, který bezplatně zastával už deset let. Vyznačoval se takovou dobrotou, že mu generál od předcházející cesty říkal tatínku. Jeho majestátně vypadající žena s nezkrotnými matriarchálními sklony se celé hodiny věnovala paličkování krajek, které úspěšně prodávala na evropských lodích, ale od chvíle, kdy přijel generál, mu zasvětila veškerý svůj čas. Do takové míry, že se dostala do konfliktu s Fernandou Barrigovou, protože mu do čočky dávala olivový olej v domnění, že je to dobré na souchotiny, a generál ji jedl s přemáháním.
V těch dnech však generála nejvíce trápil hnisavý zánět spojivek, který ho udržoval v pochmurné náladě, dokud mu nepomohly heřmánkové oční kapky. Pak se zapojil do karetních her, prchavé útěchy proti trampotám s komáry a smutku soumraků. Při jednom ze svých vzácných návalů lítosti, kdy napůl žertem a napůl vážně rozmlouval s pány domu, je překvapil výrokem, že důležitější než tisíc vyhraných sporů je dobrá pohoda.
"V politice to platí také?" zeptal se ho pan Molinares.
"Zejména v politice," odpověděl generál. "To, že jsme se nedokázali se Santanderem usmířit, byla ztráta pro nás všechny."
"Pokud máme nějaké přátele, máme stále naději," dodal Molinares.
"Právě naopak," nesouhlasil generál. "Mou slávu nezničila proradnost mých nepřátel, ale horlivost mých přátel. Právě oni mě vehnali do nešťastné Ocanské dohody, právě oni mě zapletli do aféry s monarchií, právě oni mě nejdříve přiměli, abych se ucházel o znovuzvolení, stejnými důvody, kterými mě pak přiměli, abych podal demisi, a teď mě věznì v téhle zemi, kde už nic nemůžu ztratit."
Ustavičně pršelo a vlhkost jako by začala působit trhliny v paměti. Vedro bylo i v noci tak úmorné, že si generál musel několikrát převléknout promočenou košili. "Připadám si jako uvařený ve vodní páře," bědoval. Jednou dopoledne seděl přes tři hodiny na balkóně a díval se, jak se ulicí valí odpadky z chudinských čtvrtí, trosky domácího zařízení a zvířecí mrtvoly vlečené přívalem průtrže mračen, který se jako při zemětřesení snažil vyrvat domy ze základů.
Velitel Juan Glen, městský prefekt, se uprostřed bouře objevil se zprávou, že zatkl služebnou pana Visbala, protože prodávala jako posvátné relikvie vlasy, které si generál ustřihl v Soledadu. Ještě jednou ho sklíčila beznaděj, že všechno, co s ním souvisí, se může stát výhodným artiklem.
"Už se mnou zacházejí, jako kdybych byl po smrti," povzdychl si.
Paní Molinaresová si přisunula houpací židli k hracímu stolku, aby jí neuniklo ani slovo.
"Zacházejí s vámi jako s tím, kým skutečně jste," řekla. "Jako se svatým."
"Dobře," řekl. "Je-li tomu tak, ať tu nevinnou chudinku propustí."
Už nedokázal číst. Když měl napsat dopis, spokojil se s tím, že dal Fernandovi pokyny, a už vůbec nekontroloval ani to nepatrné množství dopisů, které měl podepsat. Celé odpoledne se díval z balkónu na liduprázdné písčité ulice; pozoroval osla procházejícího s vodou, hubatou a šťastnou černošku prodávající říční ryby opražené na slunci, děti, které přesně v jedenáct vyběhly ze školy, a faráře v roztrhané a záplatované sutaně, jenž mu žehnal z kostelního atria a dusil se vedrem. V jednu odpoledne, když ostatní drželi siestu, chodil po břehu zahnívajících stok, pouhým svým stínem plašil hejna supů z tržiště, tu a tam opětoval pozdrav několika málo lidí, kteří ho napůl mrtvého a v civilu dokázali poznat, a přicházel až ke kasárnám granátníků, hliněnému baráku proti říčnímu přístavu. Znepokojovala ho morálka vojska, podlomená nudou, a v nepořádku kasáren, jejichž zápach byl už nesnesitelný, mu to připadalo zvláště nápadné. Jeden seržant, zřejmě otupělý vlivem vedra, jež sálalo kolem, ho však zdrtil pravdou.

"V hajzlu nejsme kvůli morálce, Excelence," řekl mu, "ale kvůli kapavce."
Dozvěděl se to teprve teď. Místní lékaři, když vyčerpali své znalosti hypermanganovými klystýry a léky z mléčného cukru, přenechali záležitost vojenskému velení, jehož představitelé se nedokázali dohodnout, co by se mělo udělat. Celé město už vědělo o hrozícím nebezpečí a slavné republikánské vojsko bylo pokládáno za posla morové rány. Generál, méně znepokojený, než se dalo očekávat, to okamžitě vyřešil: zavedl absolutní karanténu.
Když stále nepřicházely žádné zprávy, dobré ani špatné, a generál už z toho byl celý zoufalý, přijel na koni posel, jenž mu ze Santa Marty přivezl podivný vzkaz od generála Montilly: "Ten člověk je už náš a vyřízení je na dobré cestě." Generálovi připadalo poselství tak divné a způsob jeho předání tak neobvyklý, že je považoval za štábní záležitost nejvyšší vojenské důležitosti. A související možná s tažením na Riohachu, jemuž přisuzoval historickou prvořadost, kterou nikdo nechtěl pochopit.
V té době vzkazy běžně docházely zkomolené a vojenská hlášení byla z bezpečnostních důvodů úmyslně překrucována, vlády totiž ve své nedbalosti opustily systém šifrovaných poselství, jež byla tak prospěšná při prvních konspirativních akcích proti Španělsku. Představa, že ho vojáci podvádějí, generála znepokojovala už dávno, což s ním Montilla sdílel, a to ještě víc zamlžilo záhadné sdělení a vystupňovalo generálův neklid. Okamžitě proto vyslal do Santa Marty Josého Palaciose, aby sehnal čerstvé ovoce a zeleninu a několik lahví suchého sherry a světlého piva, které nebylo možno koupit na místním trhu. Ve skutečnosti však měl rozluštit záhadu tajemného sdělení. Bylo to velmi jednoduché: Montilla chtěl říci, že manžel Mirandy Lyndsayové byl přemístěn z vězení v Hondě do cartagenské věznice a omilostnění bylo otázkou několika dnů. Generál byl tak zklamán snadným rozřešením záhady, že vůbec nepocítil radost nad dobrým skutkem, který učinil pro svou zachránkyni z Jamajky.
Začátkem listopadu mu biskup ze Santa Marty na vlastnoručně psaném lístku oznámil, že to byl on, kdo svým apoštolským zprostředkováním právě uklidnil rozruch v sousední La Ciénaze, městečku, kde minulý týden došlo k pokusu o občanskou vzpouru na podporu Riohachy. Generál mu také vlastnoručně poděkoval a požádal Montillu, aby udělal totéž, ale nezamlouval se mu způsob, jakým si biskup hned u něho dluh vybíral.
Vztahy mezi ním a biskupem Estévezem nebyly nikdy dobré. Za mírnou holí dobrého pastýře se skrýval vášnivý, ale přihlouplý politik, celou duší odmítající republiku a sjednocení kontinentu a všechno, co mělo cokoliv společného s generálovým politickým smýšlením. V Obdivuhodném kongresu, jehož byl viceprezidentem, biskup pokládal za samozřejmé, že jeho skutečným posláním je ochromit Sucreho moc, a plnil je spíše zlomyslně než účinně jak při volbě hodnostářů, tak i při úkolu, kterým byli spolu pověřeni, aby se pokusili o smírné urovnání sporu s Venezuelou. Manželé Molinaresovi, kteří o těchto rozporech věděli, nebyli vůbec překvapeni, když je generál při svačině o čtvrté přivítal jedním ze svých prorockých podobenství:
"Co bude z našich dětí v zemi, kde jsou revoluce mařeny biskupskou horlivostí?"
Paní Molinaresová mu odpověděla s dojemnou, ale ostrou výčitkou:
"I kdyby Vaše Excelence měla pravdu, nechci o tom nic vědět," prohlásila. "Jsme katolíci starého ražení."
Generál se hned ospravedlnil:
"Bezpochyby mnohem větší než pan biskup, neboť ten nenastolil v La Ciénaze mír z lásky k Bohu, ale proto, aby udržel v jednotě své farníky ve válce proti Cartageně."
"My jsme taky proti tyranii Cartageny," řekl Molinares.
"Už jsem na to přišel," odpověděl generál. "Každý Kolumbijec je jedna nepřátelská země."
Ze Soledadu požádal generál Montillu, aby mu do nedalekého přístavu Sabanilla poslal lehký člun; chtěl tak splnit, co si předsevzal, a zahnat žlučníkové záchvaty mořskou nemocí. Montilla mu loď dlouho neposílal, protože mu don Joaquín de Mier, prorepublikánský Španěl, který byl společníkem komodora Elberse, přislíbil jednu ze svých parolodí, příležitostně používaných na řece Magdaleně. Protože to nebylo možné, Montilla poslal v polovině listopadu anglickou obchodní loď, která bez předběžného ohlášení připlula do Santa Marty. Jakmile se to generál dozvěděl, dal na srozuměnou, že využije této příležitosti k opuštění země. "Jsem rozhodnut odjet kamkoliv, jenom abych nezemřel tady," prohlásil.
Potom ho přepadla předtucha, že ho Camille očekává zahleděná k obzoru z balkónu plného květin nad mořem, a povzdechl si:

"Na Jamajce mě mají rádi."
Přikázal Josému Palaciosovi, aby začal balit zavazadla, a tu noc byl dlouho vzhůru, protože se snažil nalézt nějaké písemnosti, které si chtěl s sebou za každou cenu odvézt. Tolik ho to unavilo, že spal tři hodiny. Za svítání, již s otevřenýma očima, si stačil uvědomit, kde je, když si José Palacios pobrukoval ranní modlitbu.
"Zdálo se mi, že jsem v Santa Martě," pronesl generál. "Bylo to velmi čisté město s bílými a stejnými domy, ale ve výhledu na moře bránila hora."
"Tak to nebyla Santa Marta," objasnil José Palacios. "Byl to Caracas."
Ve snu se totiž generálovi zjevilo, že na Jamajku nepojede. Fernando byl od časného rána v přístavu a zařizoval poslední náležitosti cesty; když se vrátil, zastihl svého strýce, jak diktuje Wilsonovi dopis, v němž žádal Urdanetu o nový pas k odjezdu ze země, protože ten předcházející, který mu vystavila sesazená vláda, byl neplatný. To byl jediný důvod, jejž pro zrušení cesty uvedl.
Všichni se však shodli, že skutečnou příčinou byly zprávy o vojenských akcích u Riohachy, které to ráno obdržel a které byly ještě horší než ty předcházející. Vlast se od jednoho oceánu k druhému po kouskách rozpadávala, přízrak občanské války se zjevoval na jejích zříceninách a nic generála tolik neobtěžovalo jako ustupovat před nepřízní osudu. "Není oběť, kterou bychom nebyli ochotni podstoupit, abychom zachránili Riohachu," oznámil. Jedině doktor Gastelbondo, znepokojenější starostmi nemocného než jeho nevyléčitelnými nemocemi, mu dokázal říci pravdu, aniž se ho dotkl.
"Svět je na pokraji zániku a vy myslíte na Riohachu," řekl mu. "Nikdy se nám o podobné cti ani nesnilo."
Generál okamžitě odpověděl:
"Osud světa závisí na Riohache."
Opravdu tomu věřil a nedařilo se mu skrývat úzkost, že podle plánu už měli dobýt Maracaibo, a přesto vítězství bylo ještě vzdálenější než kdykoliv předtím. A jak se blížil prosinec se svými topasovými podvečery, už se nejenom obával, že ztratí Riohachu a možná celé pobřeží, ale že Venezuela vyšle ozbrojenou výpravu, aby zničila i poslední stopy jeho vidin.
Od minulého týdne se počasí začalo měnit a místo sužujících dešťů se objevilo jasné nebe a hvězdnaté noci. Generál zůstal ke všem krásám světa netečný, jednou pohřížený do sebe v hamace, jindy zabraný do karet, aniž by si dělal starosti o svůj osud. Když o něco později hráli karty v hale, poryv mořského větru jim je vytrhl z rukou a rozrazil zavřená okna. Paní Molinaresová, vzrušená předčasnými příznaky šťastlivého ročního období, zvolala: "Prosinec je už tady!" Wilson a José Laurencio Silva rychle zavřeli okna, aby vítr neodnesl celý dům. Jedině generál zůstal pohroužen do tíživých myšlenek.
"Už je prosinec a na naší situaci se pořád nic nezměnilo," prohlásil. "Právem se říká, že je lepší mít špatné seržanty než nepotřebné generály."
Pokračoval ve hře, uprostřed partie odložil karty stranou a řekl Josému Laurenciovi Silvovi, aby připravil všechno na cestu. Plukovník Wilson, jenž předcházejícího dne vyložil svá zavazadla již podruhé, byl z toho celý bezradný.
"Loď odplula," dodal.
Generál to věděl. "To nebyla ta správná," vysvětlil. "Musíme odjet do Riohachy, abychom se přesvědčili, zda se naši slavní generálové konečně odhodlají zvítězit." Než odešel od stolu, cítil povinnost se omluvit majitelům domu.
"Už vůbec netoužím po válce," řekl jim, "je to ale záležitost cti."
A tak se prvního prosince v osm ráno nalodil na brigantinu Manuel, kterou mu pan Joaquín de Mier poskytl, aby konečně mohl uskutečnit svůj záměr: projížďkou zažehnat žlučníkové záchvaty a pobytem v jeho cukrovaru v San Pedro Alejandrino se zbavit svých nesčetných nemocí a útrap, nebo pokračováním v cestě na Riohachu se pokusit o znovuspasení Ameriky. Generálovi Mariánovi Montillovi, jenž přijel na brigantině s generálem Josém Mariou Carrenem, se také podařilo dosáhnout, aby dvoustěžník Manuel plul v doprovodu fregaty Grampus ze Spojených států, která kromě toho, že byla dobře vyzbrojena děly, měla na palubě i dobrého chirurga: doktora Nighta. Když však Montilla viděl generálův zubožený stav, nechtěl se řídit pouze úsudkem doktora Nighta a poradil se i s jeho domácím lékařem.
"Nevěřím, že by plavbu vůbec vydržel," vyslovil svůj názor doktor Gastelbondo. "Ale ať odjede; cokoliv je lepší než žít takhle."

Vody v Ciénaze Grande byly pomalé a teplé a vycházely z nich smrtonosné výpary, a tak odpluli po otevřeném moři, využívajíce prvních severních pasátů, které onen rok přišly dřív a byly mírné. Brigantina s čtverhrannými plachtami, zachovalá a s kajutou přichystanou pro generála, byla čistá a pohodlná a vyvolávala pocit bezstarostné plavby.
Generál na loď nastoupil v dobré náladě a chtěl zůstat na palubě, aby se podíval na ústí veletoku Magdaleny, jejíž naplaveniny dodávaly vodám popelavou barvu ještě mnoho mil do moře. Oblékl si staré sametové kalhoty, andskou čepici a kabátec anglické armády, který mu daroval kapitán fregaty, a v prudkém slunci s proradným větrem působil lepším dojmem. Posádka fregaty ulovila na jeho počest obrovitého žraloka, v jehož útrobách nalezli mezi několika dalšími kovovými předměty jezdecké ostruhy. Radoval se ze všeho s turistickým nadšením, dokud ho nepřemohla únava a nepohroužil se do svého nitra. V tom okamžiku pokynul Josému Palaciosovi, aby k němu přistoupil, a důvěrně mu zašeptal do ucha:
"V téhle chvíli už tatík Molinares určitě pálí matrace a zahrabává lžíce."
K poledni propluli kolem Ciénagy Grande, rozlehlé oblasti s kalnými vodami, kde se veškeré ptactvo nebeské tahalo o hejno nazlátlých rybek. V žhnoucí ledkové rovině mezi bažinou a mořem, kde se světlo zdálo průhlednější a vzduch čistší, ležely rybářské vesničky se sušícím se náčiním rozloženým na dvorcích a za nimi tajemné městečko La Ciénaga, jehož denní strašidla zpochybňovala vědu Humboldtových žáků. Na druhé straně Ciénagy Grande se zvedal věnec věčného sněhu Sierry Nevady.
Rozradostněná brigantina, téměř letící na hladině s nehybnými plachtami, byla tak lehká a stabilní, že generálovo tělo žádoucím způsobem nerozhoupala a nevypudila z něho žluč. Když však později propluli kolem horského výběžku, který zabíhal až do moře, vody se vzduly a začal vanout vítr. Generál sledoval ony proměny s rostoucí nadějí, neboť svět se začal otáčet spolu s masožravými ptáky, kteří kroužili nad jeho hlavou, košili mu promočil ledový pot a z očí se mu začaly Hnout slzy. Montilla a Wilson ho museli přidržovat, neboť byl tak zesláblý, že náraz mořských vln ho mohl strhnout z paluby. Když za soumraku vpluli do zátoky santamartského zálivu, z jeho vysíleného těla už bylo všechno vypuzeno a generál ležel vyčerpaně na kapitánově visutém lůžku, umírající, ale v opojení naplněných snů. Generál Montilla se tak zalekl jeho stavu, že předtím než vystoupili z lodi, ho nechal znovu prohlédnout doktorem Nightem, jenž rozhodl, aby ho na pevninu přenesli na nosítkách.
Kromě nezájmu o jakékoliv zdání oficiálnosti, příznačného pro obyvatele Santa Marty, to byly i jiné důvody, které vysvětlovaly, proč na nábřeží čekalo tak málo lidí. Santa Marta pařila k městům, jež bylo velmi těžké zlákat pro věc republiky. Když byla v bitvě u Boyacá zpečetěna nezávislost, uchýlil se sem v očekávání posil ze Španělska dokonce i místokrál Sámano. Sám generál se pokusil Santa Martu několikrát osvobodit, ale podařilo se to teprve Montillovi po vyhlášení republiky. K monarchistické zášti přistupoval všeobecný odpor proti Cartageně jako favoritce ústřední moci a generál jej nevědomky živil svou vášnivou náklonností ke Cartageňanům. Mnoho jeho stoupenců se však domnívalo, že hlavním důvodem byla poprava admirála Josého Prudencia Padilly, jenž k naprosté nepatřičnosti byl také mulat jako generál Piar. Nevraživost se ještě zvětšila, když se k moci dostal Urdaneta, předseda válečné rady, jež vynesla rozsudek smrti. A tak zvony katedrály, aniž si to kdokoliv dokázal vysvětlit, nevyzváněly, jak bylo naplánováno, a v pevnosti Morro nebyla vypálena čestná dělová salva, protože se za svítání zjistilo, že střelný prach ve zbrojnici je navlhlý. Nedlouho předtím vojáci ještě usilovně odstraňovali před generálem nápis napsaný uhlem na zdi katedrály: "Ať žije José Prudencio." Oficiální oznámení o jeho příjezdu stěží zapůsobila na hrstku, jež ho očekávala v přístavu, nejnápadněji působila nepřítomnost biskupa Estéveze, první a nejvýznačnější osobnosti mezi hlavními pozvanými.
Don Joaquín de Mier měl až do konce svých mnoha let vzpomínat na děsné stvoření v čepici nasazené přes jinou a stažené do čela, stvoření sotva jevící známky života, které v malátnosti prvního večera vynesli zabalené do vlněné přikrývky na nosítkách z lodi. Nejvíce však vzpomínal na jeho horkou ruku, chrčivý dech a nadpřirozenou vznešenost, s níž sestoupil z nosítek, aby všechny, jednoho po druhém, pozdravil a oslovil jejich tituly a celými jmény, drže se namáhavě s pomocí svých pobočníků na nohou. Potom se dal vysadit do drožky a klesl do sedadla s hlavou bezvládně spočívající na opěradle, ale s očima žádostivě toužícíma po životě, jenž mu ještě jednou a už naposledy ubíhal za oknem.
Rada kočárů musela projet širokou ulicí až k budově staré celnice, která byla vyhrazena pro něho. Byla

středa a zakrátko měli odbíjet osm, ale na promenádě v zálivu panovala sobotní nálada, protože začaly vanout první prosincové větry. Ulice byly široké a špinavé a zděné domy se souvislými balkóny byly lépe udržované než v ostatních částech země. Celé rodiny vytáhly židle a stoly a usadily se na chodnících; některé dokonce hostily své návštěvy uprostřed ulice. Mračna světlušek mezi stromy osvětlovala ulice vedoucí k moři fosforeskující září pronikavější než svit majáků.
Budova staré celnice, nejstarší dům v zemi, postavený před dvěma sty devadesáti devíti lety, byla před nedávném restaurována. Generálovi přichystali v druhém patře ložnici s vyhlídkou na záliv, ale většinu času se raději zdržoval v hlavní hale, kde byly jediné háky k zavěšení hamaky. Byl tam také masivní stůl z neopracovaného mahagonového dřeva, na němž bude za šestnáct dnů vystaveno v rakvi s hořícími svíčkami jeho nabalzamované tělo v generálském modrém kabátci bez osmi knoflíků z ryzího zlata, které mu někdo urve ve zmatku úmrtí.
Jako by jenom on nevěřil, že je tak blízko onomu údělu. Doktor Alexandre Prosper Reverend, francouzský lékař, kterého generál Montilla naléhavě přivolal v devět večer, nepovažoval naopak vůbec za nutné mu změřit tep, protože věděl, že začal umírat už před mnoha lety. Jelikož měl hubený krk, propadlý hrudník a zažloutlý obličej, usoudil doktor Reverend, že hlavní příčinou jsou poškozené plíce, a prohlídky, kterým ho v příštích dnech podrobil, to potvrdily. Při předběžném vyšetření, které s ním provedl o samotě, napůl ve španělštině, napůl ve francouzštině, zjistil, že nemocný dokáže s mistrovskou vynalézavostí překrucovat příznaky nemocí a tlumit bolest a že ztratil poslední zbytek dechu, když se snažil během prohlídky nekašlat a nechrchlat. Diagnóza stanovená na první pohled byla potvrzena klinickým vyšetřením. Ve své lékařské zprávě z oné noci, první z třiceti tří, které měl během příštích čtrnácti dnů zveřejnit, však přisoudil důležitou úlohu nejen tělesným neduhům, ale i duševnímu utrpení.
Doktorovi Reverendovi bylo třicet čtyři let, byl sebejistý, vzdělaný a dobře se oblékal. Přijel před šesti lety, rozčarován návratem Bourbonů na francouzský trůn, a mluvil i psal v bezchybné a plynné španělštině, ale generál mu hned při první příležitosti dokázal, že mluví dobře francouzsky. Doktor toho okamžitě využil.
"Vaše Excelence má pařížský přízvuk," sdělil mu.
" Z ulice Vivienne," odpověděl generál a vzrušeně dodal:
"Jak to poznáte?"
"Jsem pyšný na to, že z pouhého přízvuku dokážu uhádnout, kde a dokonce na kterém rohu člověk vyrostl," pochlubil se lékař. "I když jsem se narodil a až do dospělého věku žil v jedné normandské vesničce."
"Dobré sýry, ale špatné víno," vyhrkl generál.
"Možná že to je tajemství našeho dobrého zdraví," objasnil lékař.
Získal si jeho důvěru, když mu bezbolestně zahrál na romantickou strunu jeho srdce. A upevnil ji, neboť mu místo nových léků podal vlastní rukou lžíci sirupu, který pro něho připravil doktor Gastelbondo k utišení kašle, a tabletku na uklidnění, kterou si generál bez odporu vzal, protože se mu chtělo hrozně spát. Ještě chvíli spolu rozmlouvali o všem možném, dokud uspávači prostředek nezačal působit, a lékař pak po špičkách opustil pokoj. Generál Montilla ho doprovodil s ostatními důstojníky až domů a vyděsil se, když mu doktor řekl, že hodlá spát oblečený pro případ, že by ho kdykoliv v noci naléhavě potřebovali.
Reverend a Night při několika schůzkách, které během týdne spolu měli, nedospěli ke stejným závěrům. Reverend byl přesvědčen, že generál má plíce poškozené špatně vyléčeným zánětem. Kvůli barvě pleti a večerním horečkám se doktor Night domníval, že jde o chronickou malárii. Shodovali se však na tom, že je generálův zdravotní stav velmi vážný. Požádali další kolegy, aby jim pomohli překlenout jejich názorovou odlišnost, ale tři lékaři ze Santa Marty a další z provincie se bez vysvětlení odmítli dostavit. A tak se doktoři Reverend a Night domluvili na kompromisním léčení, při němž mu přikládali na prsa obklady proti zánětu a podávali chininové lístky proti malárii.
Zdravotní stav nemocného se koncem týdne ještě zhoršil, když neuváženě a za zády lékařů vypil sklenici oslího mléka. Jeho matka je pila vlažné a se včelím medem, a když byl malý, dávala je pít i jemu, aby mu ulehčila od kašle. Ale ta balzamická chuť, okořeněná tak důvěrným způsobem nejdávnějšími vzpomínkami, mu rozbouřila žlučník a rozvrátila tělo; byl tak zesláblý, že doktor Night uspíšil svou cestu, aby mu mohl poslat odborníky z Jamajky. Na tu dobu neuvěřitelně rychle přijeli dva lékaři se všelijakými

přípravky, ale bylo už příliš pozdě.
Generálově ochablosti však neodpovídal jeho duševní stav, neboť jednal tak, jako kdyby nemoci, které ho zabíjely, nebyly ničím jiným než banálními nepříjemnostmi. Celé noci byl vzhůru, díval se na záblesky majáků v pevnosti Morro, přemáhal bolesti, aby se neprozradil nářkem, a neodvracel pohled od lesknoucího se zálivu, který on sám považoval za nejkrásnější na světě.
"Od samého koukání na záliv mě už bolí oči," říkal.
Přes den se snažil projevit někdejší pracovitost a přivolával Ibarru, Wilsona nebo Fernanda podle toho, kdo z nich byl právě nablízku, aby jim dal pokyny, jak mají napsat dopisy, k jejichž diktování už neměl trpělivost. Pouze José Palacios si jasně uvědomoval, že onen spěch je už předzvěstí posledních chvil jeho života. Byly to totiž příkazy dotýkající se osudů jeho důvěrníků, a dokonce i těch, kteří nebyli v Santa Martě. Zapomněl na spor se svým bývalým sekretářem generálem Josém Santanou a zajistil mu místo v zahraniční službě, aby si užil svého nového života jako novomanžel. Generála Josého Mariu Carrena, jehož dobré srdce právem vychvaloval, poslal na cestu, která ho měla po letech zavést až k úřadu venezuelského viceprezidenta. Urdanetu požádal, aby písemně potvrdil ve službě Andrése Ibarru a Josého Laurencia Silvu, a tak jim zajistil do budoucnosti alespoň pravidelný příjem. Silva se stal ve své zemi šéfem generálního štábu a ministrem války a námořnictva, zemřel v osmdesáti dvou letech se zrakem zamlženým očním zákalem, kterého se tolik bál; přežíval na základě potvrzení o invaliditě, které získal po svízelných procedurách, při nichž musel početnými jizvami prokazovat své válečné zásluhy.
Generál se také snažil přesvědčit Pedra Bricena Méndeze, aby se vrátil do Nové Granady a převzal ministerstvo války, ale spěch dějin mu to neumožnil. Svému synovci Fernandovi odkázal v závěti svou pozůstalost, aby mu vytvořil dobré zázemí pro práci ve veřejné správě. Generálovi Diegu Ibarrovi, jenž byl jeho prvním pobočníkem a patřil k několika málo lidem, s nimiž si tykal a kteří mu tykali v soukromí i na veřejnosti, poradil, aby odešel někam, kde by byl užitečnější než ve Venezuele. Generála Justa Bricena, na něhož se v těch dnech stále zlobil, měl dokonce na smrtelném lůžku požádat o poslední laskavost ve svém životě.
Jeho důstojníci si asi nikdy neuvědomili, do jaké míry toto rozdělování spojovalo jejich osudy. Všichni totiž spolu v dobrém či zlém prožijí zbytek svých životů, včetně historické ironie, že budou za pět let zase společně bojovat ve Venezuele po boku velitele Pedra Caruja ve vojenském dobrodružství za bolívarskou myšlenku sjednocení.
Už nešlo o politické machinace, ale o ustanovení závěti ve prospěch jeho sirotků, a Wilson to právě potvrdil překvapivým prohlášením, které generál nadiktoval v jednom dopise Urdanetovi: "Ta záležitost s Riohachou je ztracena." Téhož odpoledne obdržel generál lístek od nevyzpytatelného biskupa Estéveze, v němž ho žádal o zákrok u ústřední vlády, aby prohlásil Santa Martu a Riohachu za departementy, a tím ukončil historický spor s Cartagenou. Když José Laurencio Silva dopis dočetl, generál mu malomyslně pokynul. "Ať už napadne Kolumbijce jakákoliv myšlenka, směřuje vždy k rozdělení," sdělil mu. Když později s Fernandem vyřizoval starou korespondenci, byl ještě zatrpklejší.
"Vůbec neodpovídej," přikázal mu. "Ať si počkají, až na mě hodí tři pořádné lopaty hlíny, a pak ať si dělají, co chtějí."
Jeho neustálá úzkost z proměn počasí ho udržovala na pokraji šílenství. Když bylo počasí vlhké, chtěl sušší, když bylo studené, chtěl mírné, když bylo horké, chtěl přímořské. Ustavičně ho přepadal neklid, že otevřou okno, aby mohl dovnitř vzduch, že je znovu zavřou, že postaví pohovku zády ke světlu, jindy zase na druhou stranu, a zdálo se, že se mu uleví, jen když se z posledních sil, které mu zbývaly, houpe v hamace.
Dny v Santa Martě začaly být tak pochmurné, že když se generál znovu trochu vzchopil a opět projevil ochotu odjet na venkov k panu De Mierovi, doktor Reverend ho okamžitě podpořil, vědom si toho, že to jsou konečné příznaky nenávratné ochablosti. Večer před cestou napsal příteli: "Zemřu nejpozději během několika měsíců." Bylo to něco nového pro všechny, protože zřídkakdy v jeho životě a tím méně v posledních letech ho slyšeli, že by se zmiňoval o smrti.
La Florida de San Pedro Alejandrino, míli od Santa Marty na úpatí Sierry Nevady, byla plantáž cukrové třtiny s cukrovarem na výrobu nečištěného cukru. Generál projel v drožce pana De Miera prašnou cestou, po níž se jeho bezduché tělo, zahalené do staré přikrývky z náhorních planin, bude za deset dnů

vracet opačným směrem na káře tažené voly. Mnohem dříve, než zahlédl dům, ucítil vánek nasáklý teplou melasou a podlehl nástrahám samoty.
"To je vůně San Matea," povzdechl si.
Na cukrovar v San Mateu, dvacet čtyři míle od Caracasu, se upínal jeho stesk po domově. Tam ve třech letech přišel o otce, v devíti letech se stal sirotkem, když mu zemřela matka, a ve dvaceti vdovcem. Oženil se ve Španělsku s krásnou dívkou z kreolské aristokracie, svou příbuznou, a tehdy měl jen jedinou vidinu: být s ní šťasten a přitom rozmnožovat své nesmírné bohatství jako pán životů a statků na cukrovaru San Mateo. Nikdy se bezpečně neprokázalo, zda smrt jeho ženy osm měsíců po svatbě byla způsobena zhoubnou horečkou, nebo to byla jen nešťastná náhoda. Narodil se skutečně v historickém okamžiku, protože byl koloniálním pánem oslepeným rozmařilými požitky a bez nejmenšího zájmu o politiku, a od té chvíle se z něho rázem stal člověk, kterým už navždy zůstal. Již nikdy nemluvil o své zemřelé manželce, již nikdy si na ni nevzpomněl, již nikdy ji nechtěl nahradit. Téměř každou noc jeho života se mu zdálo o domě v San Mateu a často se mu zdálo o otci, o matce a o všech sourozencích, ale nikdy ne o ní, neboť ji pohřbil na dno svého neprodyšného zapomnění jako krutý prostředek, jak žít dál bez ní. Jedině vůně melasy San Pedra Alejandrina, drzost otroků v cukrovaru, kteří mu nevěnovali ani soucitný pohled, obrovské stromy kolem domu, jenž byl na počest jeho příjezdu čerstvě natřen na bílo, další cukrovar jeho života, kam ho nevyhnutelný osud přiváděl zemřít, dokázaly na chvíli oživit jeho paměť.
"Jmenovala se Maria Teresa Rodríguezová del Toro y Alayza," vyhrkl.
"Kdo to je?" zeptal se roztržitě pan Mier.
"Žena, která byla mojí manželkou," odpověděl generál a okamžitě se vzpamatoval. "Ale zapomeňte na to, prosím vás, to byla nešťastná příhoda mého mládí."
Víc už neřekl.
Ložnice, kterou mu přidělili, způsobila, že znovu ztratil paměť, takže si místnost úzkostlivě prohlédl, jako kdyby se v ní každý předmět podobal nějakému přízraku. Kromě postele s nebesy byly v ložnici mahagonová komoda, noční stolek s mramorovou deskou a pohovka potažená červeným sametem. Na zdi u okna visely osmihranné hodiny s římskými číslicemi, které se zastavily na jedné hodině a sedmi minutách.
"Tady jsme už kdysi byli," ozval se generál.
Když později José Palacios hodiny natáhl a nařídil na správný čas, generál si lehl do hamaky a snažil se, byť třeba jen na chvíli, usnout. Teprve až v té chvíli uviděl oknem modravou zářící Sierru Nevadu jako zavěšený obraz a paměť se mu zatoulala do jiných pokojů tolika jiných životů.
"Nikdy jsem si nepřipadal tak blízko svému domovu," zašeptal.
První noc v San Pedro Alejandrino spal dobře a druhý den se zdálo, že se ze svých bolestí zotavil, takže se prošel po cukrovaru, pochválil dobré plemeno volů, ochutnal med a všechny udivil svými znalostmi o cukrovarnickém řemesle. Generál Montilla, překvapený takovou změnou, požádal Reverenda, aby mu řekl pravdu, a ten mu vysvětlil, že umírající se před smrtí často cítí zdánlivě lépe. Konec byl otázkou dní, možná hodin. Z ohromení nad špatnou zprávou udeřil Montilla pěstí do holé zdi a roztříštil si ruku. Po celý zbytek života to už nikdy nebyl on. Častokrát generálovi lhal, vždy z dobré vůle a v zájmu malé politiky. Od onoho dne mu lhal ze soucitu a v tomto smyslu poučil i ty, kteří měli ke generálovi přístup.
V tom týdnu přijelo do Santa Marty osm vysoce postavených důstojníků, vypovězených z Venezuely za činnosti proti vládě. Bylo mezi nimi několik velkých hrdinů války za osvobození: Nicolás Silva, Trinidad Portocarrero, Julián Infante. Montilla je požádal, aby před umírajícím generálem nejenom zatajili neblahé zprávy, ale aby ty dobré vylepšili, a pomohli mu tak zdolat nejhorší ze všech jeho nemocí. Zašli ještě dále a o situaci v zemi mu podali tak povzbudivou zprávu, že se jim podařilo zažehnout v jeho očích lesk někdejších dnů. Generál začal znovu přetřásat téma Riohachy, o němž se už týdny nesmělo hovořit, a Venezuela se opět stala jeho bezprostředním cílem.
"Nikdy jsme neměli lepší příležitost jak znovu nastoupit přímou cestu," oznámil. A dodal s nevývratným přesvědčením: "V den, kdy znovu vkročím do údolí Araguy, celý venezuelský lid povstane na mou podporu."
Jednou odpoledne nastínil nový vojenský plán v přítomnosti důstojníků, kteří ho přišli navštívit a kteří ho

podpořili svým slitovným nadšením. Museli však celou noc poslouchat, jak věšteckým tónem ohlašuje, že od základů a tentokrát navždy obnoví rozlehlou říši svých klamných nadějí. Někteří měli pocit, že naslouchají ztřeštěnému bláznovi, ale jedině Montilla dokázal jejich zděšení rozptýlit.
"Vzpomeňte si," upozornil je, "že týž dojem měli v Casacoitně."
Nikdo totiž nezapomněl na čtvrtý červenec roku 1817, kdy generál musel s malou skupinou důstojníků, mezi nimi Briceno Méndez, strávit celou noc ve vodě jezera Casacoima, aby se zachránili před španělskými jednotkami, které je málem překvapily na volném prostranství. Polonahý a celý rozechvělý z horečky začal náhle hlasitě ohlašovat, co všechno, krok za krokem, udělá v budoucnosti: obsadí okamžitě Angosturu, překročí Andy, aby osvobodil Novou Granadu a potom Venezuelu a založil Kolumbii, a nakonec dobude obrovská území na jihu až k Peru. "Pak vystoupíme na Chimborazo a na zasněžených vrcholcích vztyčíme trikolóru velké Ameriky, navěky sjednocené a svobodné," ukončil své zvěstování. Rovněž ti, co ho tenkrát poslouchali, si mysleli, že přišel o rozum, a přesto to bylo proroctví, jež se do slova a do písmene a krok za krokem do pěti let vyplnilo.
Věštba ze San Pedra Alejandrina byla naneštěstí jen pochmurnou vidinou. Veškerá utrpení, v prvním týdnu potlačovaná, najednou propukla v poryvu úplné zkázy. V tu chvíli se generál natolik zmenšil, že mu museli ještě jednou ohrnout manžety košile a ustřihnout kus nohavic sametových kalhot. Spal jenom tři hodiny na počátku noci a po její zbytek se dusil kašlem nebo zmámeně třeštil nebo se zoufale bránil neústupné škytavce, jež ho přepadla v Santa Martě a neustále se zhoršovala. Odpoledne, kdy všichni podřimovali, přemáhal bolest, dívaje se oknem na zasněžené vrcholky hor.
Přeplul čtyřikrát Atlantický oceán a projel na koni osvobozená území víckrát, než kdokoliv jiný to bude kdy schopen udělat, a nikdy nenapsal závěť, což bylo v té době neobvyklé. "Nemám nic, co bych mohl někomu odkázat," říkával. Generál Pedro Alcántara Hernán mu to navrhoval v Santa Fe, když se chystal na cestu, s odůvodněním, že to je normální obezřetnost každého cestovatele, a generál mu spíše vážně než žertem řekl, že v nejbližší době se smrtí ještě nepočítá. V San Pedru Alejandrinu se však sám chopil iniciativy a nadiktoval návrhy své poslední vůle a posledního prohlášení. Nikdo se nikdy nedověděl, zda to byl promyšlený čin nebo krok do prázdna jeho souženého srdce. Protože Fernando byl nemocný, začal diktovat Josému Laurenciovi Silvovi řadu poněkud zmatených poznámek, v nichž se odráželo spíše zklamání než tužby: Amerika je neovladatelná, ten, kdo slouží revoluci, přelévá vodu sítem, tato země padne zcela jistě do rukou prostopášných davů, aby se jí potom zmocnili téměř nepostižitelní tyránci všech barev a ras, a mnoho dalších pochmurných myšlenek, které již rozptýlené kolovaly v dopisech rozličným přátelům.
Jako v záchvatu jasnozřivosti pokračoval několik hodin v diktování svých myšlenek a ani nápor kašle ho nedokázal odradit. José Laurencio Silva nestačil chod jeho myšlenek sledovat a Andrés Ibarra nemohl dlouhou dobu namáhat levou ruku psaním. Když se všichni písaři a pobočníci unavili, zbyl mu už jenom poručík jezdectva Nicolás Mariano de Paz, který přesně a úhledně nadiktované myšlenky přepisoval, dokud mu stačil papír. Požádal o další, ale protože mu ho dlouho nenesli, začal psát na zeď, až ji téměř celou popsal. Generál mu byl tak vděčný, že mu daroval obě pistole generála Lorenza Cárcama, určené pro milostné souboje.
Ve své poslední vůli si přál, aby jeho ostatky byly převezeny do Venezuely, aby ty dvě knihy, které patřily Napoleonovi, byly uloženy na caracaské univerzitě, aby José Palacios dostal z vděčnosti za vytrvalé služby osm tisíc peso, aby byly spáleny písemnosti, které nechal v úschově u pana Pavajeaua, aby se vrátila do země původu medaile, kterou ho vyznamenal Bolivijský kongres, aby byl vdově po maršálovi Sucreovi navrácen zlatý meč vykládaný drahými kameny, který mu maršál daroval, a zbytek jeho jmění včetně dolů v Aroe rozdělen mezi jeho dvě sestry a děti jeho zemřelého bratra. Víc už toho nezbývalo, neboť ze samotného majetku bylo třeba uhradit několik nezaplacených dluhů, velkých i malých, a mezi nimi i dvacet tisíc tvrdých peso, stále se vracející noční můry profesora Lancastera.
Mezi upřesňující doplňky nezapomněl do závěti zahrnout zvláštní dovětek, v němž poděkoval siru Robertovi Wilsonovi za dobré chování a věrnost jeho syna. Na této poctě nebylo nic divného, neobvyklé však bylo, že také nevyznamenal generála O'Learyho, jenž nebude svědkem jeho smrti pouze proto, že nestihne včas přijet z Cartageny, kde zůstal na generálův příkaz k dispozici prezidentovi Urdanetovi. Obě jména zůstanou navždy spojena s generálovým, Wilson se pak stane obchodním přidělencem Velké

Británie v Limě, potom v Caracasu a stane se předním účastníkem politických a vojenských záležitostí v obou zemích. O'Leary se nakonec usadí v Kingstonu a později v Santa Fe, kde bude dlouhou dobu konzulem své země a kde zemře ve věku jednapadesát let po vydání čtyřiatřicetidílného kolosálního svědectví o svém životě po boku generála Ameriky. Svou úlohu přirovnal k mlčenlivému a plodnému soumraku a shrnul ji do jedné věty: "Když Osvoboditel zemřel a jeho velké dílo bylo zničeno, odešel jsem na Jamajku, kde jsem třídil jeho písemnosti a psal své paměti."
Ode dne, kdy generál napsal závěť, lékař na něm vyzkoušel všechny prostředky své vědy: hořčičné obklady na nohy, masáže páteře, utišující náplasti na celém těle. Zmírnil jeho vrozenou zácpu klystýry s okamžitým, avšak zničujícím účinkem. Ze strachu před mozkovou mrtvicí ho podrobil léčbě náplastmi, jež měly z hlavy vypudit nahromaděný zánět. Léčení spočívalo v přikládání náplastí z puchýřníka, kousavého hmyzu, který rozemletý a přiložený na pokožku vyvolával puchýřky vstřebávající léky. Doktor Reverend přiložil umírajícímu generálovi pět takových náplastí na zátylek a jednu na lýtko. O sto padesát let později budou četní lékaři stále přesvědčení, že bezprostřední příčinou generálovy smrti byly tyto leptavé náplasti, jež způsobily močové komplikace, projevující se samovolným, později bolestivým močením, spojeným nakonec s krvácením, jež, jak zjistil doktor Reverend při pitvě, vysušilo generálův měchýř a způsobilo jeho přilnutí k pánvi.
Generálův čich se stal tak jemným, že nutil doktora a lékárníka Augusta Tomasína držet se vpovzdálí, protože páchli olejem. Tehdy dal víc než kdykoliv předtím vystříkat pokoj kolínskou vodou, stále se osvěžoval iluzorními koupelemi, holil se vlastníma rukama a čistil si zuby se zdivočelou náruživostí v nadpřirozeném úsilí ubránit se nečistotám smrti.
V druhém prosincovém týdnu projížděl Santa Martou plukovník Luis Peru de Lacroix, mladý vysloužilec napoleonské armády, který byl donedávna generálovým pobočníkem; po návštěvě u generála hned napsal Manuele Sáenzové dopis, v němž jí vyjevil celou pravdu. Jakmile jej Manuela dostala, vydala se do Santa Marty, ale v Guaduasu jí oznámili, že se zpozdila o celý jeden život. Zpráva ji vymazala ze světa. Ponořila se do vlastních stínů a starala se jenom o dva kufry s generálovými papíry, které se jí podařilo ukrýt na bezpečném místě v Santa Fe, dokud je po několika letech Daniel O'Leary podle jejích pokynů nevyzvedl. Generál Santander ji jedním z prvních vládních úkonů vypověděl ze země. Manuela se podvolila svému osudu s popuzenou důstojností, nejdříve na Jamajce a potom smutným blouděním, které mělo být ukončeno v Paitě, špinavém přístavu na břehu Tichého oceánu, kam se sjížděly ke svému odpočinku velrybářské lodě ze všech moří světa. Tam si krátila zapomnění pletením, tabákem mezkařů a cukrovými zvířátky, které vyráběla a prodávala námořníkům, pokud jí to dovoloval zánět kloubů na rukou. Doktora Thorna, jejího manžela, zavraždili na opuštěném místě v Limě, aby mu ukradli to málo, co měl na sobě; v závěti odkázal Manuele částku odpovídající věnu, které složila do manželství, ale nikdy jí nebyla předána. V její samotě ji utěšili tři pozoruhodní návštěvníci: učitel Simon Rodríguez, s nímž se podělila o popel slávy, Giuseppe Garibaldi, italský vlastenec, jenž se vracel z Argentiny, kde bojoval proti Rojasově diktatuře, a romanopisec Herman Melville, jenž brázdil vody světových moří a opatřoval si materiál pro Moby Dicka. Už v pokročilém věku, bezmocně upoutána do hamaky pro zlomeninu kyčle, hádala z karet a rozdávala rady zamilovaným. Zemřela při epidemii moru v padesáti devíti letech a zdravotní policie spálila její chýši spolu s cennými generálovými písemnostmi, včetně důvěrných dopisů. Jak se svěřila Peruovi de Lacroixovi, jediné osobní upomínky, které jí po něm zůstaly, byla kadeř jeho vlasů a jedna rukavice.
Peru de Lacroix nalezl La Floridu de San Pedro Alejandrino už ve stavu smrtelného chaosu. V domě panovalo bezvládí. Důstojníci se ukládali ke spánku v kteroukoliv hodinu, kdy je přemohla ospalost, a byli tak popudliví, že obezřetný José Laurencio Silva musel dokonce tasit meč, aby vyhověl prosbám doktora Reverenda a zajistil klid. Fernanda Barrigová si už nedokázala uchovat nadšení ani dobrou náladu, aby každému, kdo o to požádal, podávala jídlo v kterékoliv denní či noční době. Nejzdemoralizovanější důstojníci hráli ve dne v noci, aniž brali ohled na to, že jejich výkřiky slyší umírající generál v sousedním pokoji. Jednou odpoledne, když generál ležel vysílen horečkou, kdosi na terase nahlas nadával, protože koupil za celých dvanáct peso dvacet tři centimů půltucet prken, dvě stě pět hřebíků, šest set obyčejných a padesát pozlacených cvočků, deset loktů bílého kartounu, deset loktů manilské stuhy a šest loktů černé stuhy.

Byla to ukřičená litanie, která umlčela ostatní zvuky a nakonec zaplnila celý statek. Doktor Reverend vyměňoval v ložnici generálovi Montillovi obvazy na zlomené ruce a oběma došlo, že nemocný si musí také v jasnozřivosti dřímoty uvědomovat, oč jde.
Montilla se vyklonil z okna a ze všech sil zařval:
"Kčertu, buďte zticha!"
Generál zasáhl, aniž otevřel oči.
"Nechtě je být," pronesl. "Vždyť už koneckonců neexistuje nic, co bych já nemohl slyšet."
Pouze José Palacios věděl, že generál slyšel dost, aby pochopil, že vykřikované položky jsou placeny z dvou set padesáti tří peso, sedmi riálů a tří čtvrťáků z veřejné sbírky na jeho pohřeb, uspořádané městskou radou mezi několika soukromými osobami, a z prostředků na jatky a vězení a že to byly seznamy materiálů na výrobu rakve a postavení náhrobku. Na Montillův příkaz si José Palacios vzal od té chvíle na starost, aby do ložnice nikdo nevkročil, ať by měl jakoukoliv hodnost a titul a zastával jakýkoliv úřad, a sám byl na sebe při střežení nemocného tak přísný, že to vypadalo, jako by umíral i on.
"Kdyby mi dali takovou moc od začátku, tenhle muž by žil sto let," prohlásil.
Fernanda Barrigová se domáhala vstupu.
"Tomu ubohému sirotkovi se vždycky líbily ženy," tvrdila, "nemůže přece zemřít, aniž by alespoň jednu, byť starou a ošklivou a tak nepotřebnou jako já, neměl v posteli."
Nedovolili jí to. A tak se posadila pod okno a snažila se modlením posvětit bezbožné blouznění umírajícího. Plna věčného smutku tam zůstala, odkázána na veřejné milosrdenství, až do sta a jednoho roku.
Právě ona posypala cestu květinami a vedla zpěvy, když se první středeční noci objevil farář ze sousední vesnice Mamatoco, aby umírajícího zaopatřil. Před ním šly ve dvou řadách bosé Indiánky s klerikami z hrubého plátna a s květinovými věnci, svítily na cestu olejovými lampami a zpívaly pohřební modlitby ve svém jazyce. Prošly cestou, kterou Fernanda před nimi pokrývala květy, a byl to tak jímavý okamžik, že se nikdo neodvážil je zadržet. Když generál zaslechl, že vstoupily do ložnice, zvedl se v posteli, zakryl si oči rukou, aby ho světlo neoslepilo, a s křikem je vyhnal:
"Běžte pryč s těmi světly, vždyť to vypadá jako procesí duchů."
Z obavy, aby špatná nálada v domě nakonec odsouzence nezahubila, přivedl Fernando z Mamatoca lidovou kapelu, která hrála bez oddechu celý den pod tamarindy na dvoře. Generál se pod vlivem konejšivé hudby trochu vzpamatoval. Dal si několikrát zahrát Macešku, svou oblíbenou čtverylku, která se stala populární, protože on sám kdysi rozdával její noty všude, kde se objevil.
Otroci v cukrovaru zastavili práci a dlouhou chvíli zírali na generála mezi popínavými rostlinami v domě. Zahalen do bílého prostěradla, svraštělejší a popelavější než po smrti, udával takt hlavou zježenou porostem vlasů, které mu začaly znovu růst. Na konci každé písně tleskal s obřadnou zdrženlivostí, jíž se naučil v Pařížské opeře.
V poledne, vzpružený hudbou, vypil šálek bujónu a snědl vařené kuře a sagúové pečivo. Potom požádal o zrcátko, aby se na sebe v hamace podíval, a prohlásil: "S těmahle očima neumřu." Téměř ztracená naděje, že doktor Reverend udělá zázrak, znovu všechny vzkřísila. Když se však zdálo, že je na tom lépe, spletl si nemocný generála Sardáa s osmatřicetiletým španělským důstojníkem, kterého dal Santander jednoho dne po bitvě u Boyacá bez předchozího soudu zastřelit. Později znovu náhle ochabl a už se nevzchopil; sípavým hlasem, který mu ještě zbýval, křičel, aby hudebníky odvedli pryč z domu, někam, kde ho nebudou rušit při umírání. Když se znovu upokojil, přikázal Wilsonovi, aby sestavil dopis pro generála Justa Bricena, žádaje o téměř posmrtnou poctu, aby se usmířil s generálem Urdanetou a zachránil zemi před hrůzami anarchie. V úplnosti však dokázal nadiktovat pouze úvodní větu: "V posledních chvílích svého života vám píši tento dopis."
Večer rozmlouval s Fernandem až do pozdních hodin a poprvé mu ušetřil ponaučení do budoucnosti. Myšlenka napsat společně paměti zůstala jen na papíře, ale synovec žil po jeho boku dostatečně dlouho, aby se je pokusil sepsat jako prostý výtrysk srdce tak, aby jeho děti měly představu o oněch letech slávy a nezdaru. "Vytrvá-li O'Leary u svého přání, mohl by leccos napsat," řekl generál. "Ale to bude něco jiného." Fernandovi bylo tehdy dvacet šest let a měl žít až do osmdesáti osmi, aniž by napsal víc než několik zmatených stránek, protože ho osud obdařil nesmírným štěstím ztráty paměti.

José Palacios byl v ložnici, když generál diktoval svou závěť. Při úkonu, který byl zahalen posvátnou slavnostností, nikdo nepronesl ani slovo. Večer při léčivé koupeli však požádal generála, aby svou vůli změnil.
"Vždycky jsme byli chudí a nic nám nechybělo," oznámil mu.
"Opak je pravdou," odpověděl mu generál. "Vždycky jsme byli bohatí a ničeho jsme neměli nazbyt."
Obě tvrzení byla nesporná. José Palacios vstoupil do jeho služeb velmi mladý z rozhodnutí generálovy matky, která byla jeho majitelkou, a nebyl formálně propuštěn na svobodu. Opájel se volností občanství, aniž mu kdy byl přiřčen plat nebo definováno jeho postavení; jeho osobní potřeby však tvořily součást generálových soukromých potřeb. Oblékal se a jedl úplně stejně jako on a přehnaně napodoboval jeho skromnost. Ve věku, kdy už nebyl s to začít nový život, ho generál nechtěl ponechat jeho osudu, zvlášť když byl bez vojenské hodnosti a neměl potvrzení o invaliditě. A tak vše bylo jasné: doložka o osmi tisících peso byla nejen nezrušitelná, ale naprosto nutná.
"Tak je to spravedlivé," uzavřel generál.
José Palacios okamžitě odpověděl:
"Spravedlivé by bylo, kdybychom zemřeli spolu."
A opravdu tomu tak bylo, neboť se svými penězi nakládal stejně špatně jako generál se svými. Po generálově smrti zůstal v Cartageně de Indias, odkázán na veřejné milosrdenství, okusil alkohol, aby umlčel vzpomínky, a podlehl jeho rozkoším. Zemřel ve věku sedmdesáti šesti let v útulku pro žebráky, bývalé vojáky osvobozenecké armády, váleje se v bahně v mukách deliria tremens.
Když se generál desátého prosince za svítání probudil, bylo mu tak špatně, že urychleně zavolali biskupa Estéveze, kdyby se chtěl zpovídat. Biskup se hned dostavil a setkání považoval za tak důležité, že si vzal na sebe pontifikální roucho. Z generálova rozhodnutí se však uskutečnilo za zavřenými dveřmi a beze svědků a trvalo čtrnáct minut. Nikdo se nikdy nedozvěděl, o čem hovořili. Biskup odešel ve spěchu a rozčilený, bez rozloučení nastoupil do svého kočáru, nesloužil zádušní mši, přestože ho mnohokrát volali, a nezúčastnil se ani pohřbu. Generál byl na tom tak špatně, že se nemohl sám zvednout z hamaky. Lékař ho musel vyzdvihnout na nikách jako novorozeně, posadil ho na postel a opřel o polštáře, aby se nezadusil kašlem. Když konečně znovu popadl dech, všechny vyhnal, aby si mohl o samotě promluvit s lékařem.
"Nikdy by mě nenapadlo, že je to tak vážné, abych musel myslet na poslední pomazání," svěřil se mu. "Já, který nemám to štěstí, abych věřil na posmrtný život."
"O to nejde," odvětil Reverend. "Je prokázáno, že když se nemocný vypořádá se svým svědomím, dostane se do takové pohody, která v mnohém ulehčuje lékaři jeho úkol."
Generál nevěnoval mistrné odpovědi pozornost, neboť jím otřáslo úchvatné zjištění, že ten bláznivý závod mezi nemocemi a sny spěl v tom okamžiku ke konečnému cíli. Dál už byla jenom tma.
"Kčertu," povzdechl si. "Jak se z tohohle labyrintu dostanu!"
Prohlédl si místnost s jasnozřivostí dostavující se v předvečer smrti a poprvé viděl pravdu: zapůjčenou poslední postel, soucitný toaletní stolek, jehož trpělivé temné zrcadlo ho už nikdy nezobrazí, porcelánové umyvadlo zmatnělé vodou, ručník a mýdlo na jiné ruce, nemilosrdný spěch osmihranných hodin splašeně se řítících k neodvratné schůzce sedmnáctého prosince o jedné hodině a sedmi minutách jeho posledního odpoledne. V tu chvíli si složil ruce na prsa, zaposlouchal se do zvučných hlasů otroků, zpívajících o šesté na cukrovaru Zdrávas, a oknem spatřil na nebi démant Venuše, jenž navždy mizel, věčný sníh, novou popínavou rostlinu, jejíž žluté zvonky už příští sobotu v domě ponořeném do smutku rozkvést neuvidí, a poslední záblesky života, který se už nikdy, na věky věků, nevrátí.

KONEC

Poděkování
Dlouhá léta jsem slyšel Álvara Mutise, jak vypráví, že napíše knihu o poslední cestě Simona Bolívara po řece Magdaleně. Když vyšla jeho Poslední tvář, fragment, předjímající zamýšlenou knihu, připadal mi ten

příběh tak vyzrálý a jeho styl a ráz tak čistý, že jsem si ho v krátkém čase chtěl přečíst celý. O dva roky později jsem však měl dojem, že se mi úplně vytratil z paměti, jak se nám spisovatelům často stává i s našimi nejmilovanějšími sny, a až tehdy jsem se osmělil a požádal ho, aby mi jej dovolil napsat. Po deseti letech hledání to byl přesný zásah. Takže moje první poděkování patří jemu.
Víc než proslulost hlavní postavy mě tehdy zajímala řeka Magdalena, kterou jsem začal poznávat už jako dítě při cestách od karibského pobřeží, kde jsem měl to štěstí se narodit, do Bogoty, vzdálené a temné, kde jsem se od první chvíle cítil víc cizincem než v kterémkoliv jiném městě. Během svých studentských let jsem řeku projel v obou směrech jedenáctkrát na oněch parních člunech, které vyplouvaly z mississippských loděnic, odsouzených k nostalgii, a s mytickou příchylností, které nemůže žádný spisovatel odolat.
Na druhé straně mě historické podklady zajímaly málo, protože poslední cesta po řece je nejméně doložené období Bolívarova života. V té době napsal pouze tři nebo čtyři dopisy - člověk, jenž měl nadiktovat víc než deset tisíc dopisů - a nikdo z jeho společníků nezanechal písemné svědectví o oněch čtrnácti nešťastných dnech. Od první kapitoly jsem však musel příležitostně vyhledávat údaje o jeho způsobu života, tyto údaje mě odkázaly na další a potom na další a další, až už jsem nemohl dál. Po celé dva dlouhé roky jsem se nořil do pohyblivých písků nekonečné dokumentace, rozporuplné a mnohdy nespolehlivé, od třiceti čtyř svazků Daniela O'Learyho až po nejneuvěřitelnější novinové výstřižky. Naprostý nedostatek zkušeností s metodami historického bádání mi ještě víc znepříjemňoval ony chvíle.
Tuto knihu bych nikdy nemohl napsat bez pomoci těch, kteří už tyto oblasti v průběhu minulých sto padesáti let navštívili přede mnou a usnadnili mi tak literární troufalost vyprávět o jednom životě s příliš úpornou dokumentací, aniž bych se musel zříci přísných románových zásad. Zvlášť musím poděkovat skupině přátel, starých i nových, kteří považovali za svou vlastní a velmi důležitou věc nejenom mé nejzávažnější pochybnosti - jako Bolívarovo skutečné politické smýšlení ve světle jeho do očí bijících rozporuplností -, nýbrž i ty nejbanálnější - jako třeba velikost jeho bot. Nic však nemohu ocenit víc než shovívavost těch, kteří nejsou v tomto poděkování uvedeni pro mou ohavnou zapomnětlivost.
Kolumbijský historik Eugenio Gutiérrez Celys vypracoval pro mě v odpověď na mnohostránkový dotazník jakýsi lístkový archív, který mi nejenom poskytl překvapující údaje - mnohé z nich pohřbené v kolumbijském tisku 19. století -, ale který mi jako první osvětlil metodu vyhledávání a uspořádávání informací. Kromě toho jeho kniha Bolívar den po dni, kterou napsal společně s historikem Fabiem Puyoem, se stala navigační mapou, jež mně během psaní umožnila pohybovat se po libosti celým životem hlavní postavy. Sám Fabio Puyo dokázal zmírnit má trápení doklady, jež mi z Paříže četl do telefonu nebo bleskově zasílal dálnopisem či telefaxem, jako kdyby šlo o léky života a smrti. Kolumbijský historik Gustavo Vargas, profesor na Mexické národní autonomní univerzitě, se zdržoval v dosahu mého telefonu, aby mi mohl objasnit větší či menší pochybnosti, především ty, které se týkaly dobového politického myšlení. Historik Vinicio Romero Martínez, bolívarovský odborník z Caracasu, mi pomohl pro mě neocenitelnými nálezy, týkajícími se Bolívarových soukromých zvyklostí - zvláště jeho svérázné mluvy - a povahy a osudu jeho doprovodu, a neúprosnou kontrolou historických údajů v konečné podobě románu. Jemu děkuji za prozíravé upozornění, že Bolívar nemohl jíst manga s dětským potěšením, které jsem mu přisoudil, z prostého důvodu, že ještě chybělo několik let, než se mangovník dostal do Ameriky.
Jorge Eduardo Ritter, panamský velvyslanec v Kolumbii a posléze ministr zahraničí ve své zemi, několikrát spěšně přiletěl pouze proto, aby mi přivezl několik svých knih, které jsem všude marně hledal. Don Francisko de Abrisqueta z Bogoty byl neoblomným průvodcem ve spletité a obsáhlé bolívarovské bibliografii. Někdejší prezident Belisario Betancur mi telefonickými konzultacemi v průběhu celého roku objasňoval nejrůznější pochybnosti a sdělil mi, že autorem několika veršů recitovaných Bolívarem zpaměti je ecuadorský básník José Joaquín Olmedo. S Franciscem Pividalem jsem měl v Havaně dlouhé předběžné rozhovory, které mi umožnily, abych si vytvořil jasnou představu o knize, kterou mám napsat. Roberto Cadavid (Agros), nejpopulárnější a nejochotnější jazykovědec v Kolumbii, byl tak laskav a prošetřil mi význam a stáří některých místních výrazů. Na mou žádost mi geograf Gladstone Oliva a astronom Jorge Pérez Doval z Kubánské akademie věd zpracovali přehled všech nocí s úplňkem v prvních třiceti letech minulého století.
Můj starý přítel Aníbal Noguera Mendoza mi poslal z kolumbijského velvyslanectví v Port-au-Prince,

kde sloužil, kopie svých osobních záznamů, a s jeho laskavým svolením jsem je mohl zcela volně použít, ač šlo o poznámky a náčrty studie, již na stejné téma právě připravoval. Kromě toho objevil v první verzi románu půltuctů hrubých chyb a sebevražedných anachronismů, které by zasely pochybnosti o hodnotě tohoto románu.
A nakonec Antonio Bolívar Goyanes - vzdálený příbuzný hlavního hrdiny a možná poslední knihtiskař, pracující starodávným způsobem, který ještě přežívá v Mexiku - byl tak laskav a důkladně se mnou prošel originály v milimetrovém honu na nesmysly, opakování, nedůslednosti, omyly a přepsání, provedl nesmiřitelnou kontrolu jazyka a pravopisu, až dospěl k sedmé podobě románu. Tímto způsobem jsme zčistajasna přistihli při činu vojáka, který vyhrával bitvy ještě před svým narozením, vdovu, která odjela do Evropy se svým milovaným manželem, a Bolívara a Sucreho v Bogotě při důvěrném obědě, zatímco jeden z nich byl v Caracasu a druhý v Quitu. Přesto si však nejsem jist, zda bych měl poděkovat za tyto dvě poslední pomoci, protože se mi zdá, že podobné pošetilosti by přidaly několik kapek bezděčného - a možná žádoucího - humoru do hrůzy této knihy.

G. G. M.
Ciudad de México, leden 1989

Stručný chronologický přehled dat Simona Bolívara

(Zpracovaný Viniciem Romerem Martínezem)

1783 24. července se Simon Bolívar narodil.
1786 19. ledna umírá Juan Vicente Bolívar, Šimonův otec.
1792 6. července umírá doña Maria de la Concepción Palacios y Blanco, Bolívarova matka.
1795 23. července odchází Bolívar z domu svého strýce. Začíná dlouhý spor a Simon se přestěhuje k svému učiteli Simonu Rodríguezovi. V říjnu se vrací ke svému strýci Carlosovi.
1797 Spiknutí pod vedením Guala a Espani ve Venezuele. Bolívar vstupuje do milice ve Valles de Aragua jako kadet.
1798 Andrés Bello ho vyučuje gramatice a zeměpisu. V té době Bolívar také studuje fyziku a matematiku, ve svém vlastním domě, na akademii, kterou zřídil otec Francisco de Andújar.
1799 19. ledna odjíždí do Španělska, zastavuje se v Mexiku a na Kubě. Ve Veracruzu píše svůj první dopis.
1800 V Madridu se seznamuje s učeným markýzem de Ustáriz, svým skutečným duchovním tvůrcem.
1801 Od března do prosince studuje v Bilbau francouzštinu.
1802 12. února obdivuje ve francouzském Amiens Napoleona Bonaparta. Zamilovává se do Paříže.
26. května se ve Španělsku v Madridu žení s Marií Teresou Rodríguezovou del Toro.
12. července přijíždí do Venezuely se svou manželkou. Věnuje se hospodaření na svých statcích.
1803 22. ledna umírá v Caracasu María Teresa.
23. října je Bolívar opět ve Španělsku.
1804 2. prosince se v Paříži účastní Napoleonovy korunovace.
1805 15. srpna přísahá na Svatém vrchu v italském Římě.
27. prosince je v Paříži zasvěcen do lóže svobodných zednářů se skotskými obřady. V lednu 1806 je povýšen do hodnosti mistra.
1807 1. ledna se vyloďuje v severoamerickém Charlestonu. Navštěvuje v této zemi několik měst a v červnu se vrací do Caracasu.
1810 18. dubna je vypovězen na svůj statek v Arague; z tohoto důvodu se nezúčastňuje událostí 19. dubna, počátečního dne venezuelské revoluce.
9. června odjíždí s diplomatickým posláním do Londýna. Tam se seznamuje s Franciscem de Miranda.

5. prosince se vrací z Londýna. O pět dní později přijíždí do Caracasu také Miranda a přístřeší nachází v domě Simona Bolívara.

1811 2. března se schází první Venezuelský kongres.

4. července má Bolívar projev ve Vlastenecké společnosti.

5. července je vyhlášena nezávislost Venezuely.

23. července bojuje Bolívar pod Mirandovým velením ve Valencii. Je to jeho první válečná zkušenost.

1812 26. března dochází v Caracasu k zemětřesení.

6. července ztrácí plukovník Simon Bolívar následkem zrady pevnost Puerto Cabello.

30. července zatýká spolu s ostatními důstojníky Mirandu a staví ho před vojenský soud; považuje ho za zrádce, protože podepsal kapitulaci. Manuel María Casas však jejich vznešeného vězně vydává Španělům.

1. září přijíždí na Curaçao do svého prvního vyhnanství.

15. prosince vyhlašuje v Nové Granadě Cartagenský manifest.

24. prosince zahajuje Bolívar obsazením Tenerife své tažení za osvobození řeky Magdaleny, při němž vyčistí celou oblast od roajalistů.

1813 28. února bojuje v Cúcutě.

1. března obsazuje San Antonio del Táchira.

12. března se stává velitelem brigády Nové Granady.

14. května zahajuje v Cúcutě Skvělé tažení.

23. května je v Méridě vítán jako Osvoboditel.

15. června vyhlašuje v Trujillu válku na život a na smrt.

6. srpna vstupuje triumfálně do Caracasu. Je ukončeno Skvělé tažení.

14. října Caracaská rada nadšeně prohlašuje na veřejném shromáždění Bolívara za guvernéra a Osvoboditele.

5. prosince bitva u Araure.

1814 8. února dává příkaz k popravě vězňů v La Guayře.

12. února bitva u La Victorie.

28. února bitva u San Matea.

28. května první bitva u Caraboba.

7. července utíká asi dvacet tisíc obyvatel Caracasu z ohroženého města na východ.

4. září Ribas a Piar, kteří vypověděli Bolívara a Marina, dávají příkaz k jejich zadržení v Carúpanu.

7. září vydává Bolívar Carúpanský manifest, a protože neví o příkazu ke svému zadržení, odplouvá druhý den do Cartageny.

27. listopadu ho vláda Nové Granady povyšuje na velícího generála a pověřuje ho úkolem zmocnit se státu Cundinamarca. Zahajuje tažení, na jehož konci dosáhne kapitulace Bogoty.

12. prosince ustanovuje vládu v Bogotě.

1815 10. května se při svém záměru osvobodit Venezuelu z Cartageny setkává se silným odporem městských úřadů a rozhoduje se odplout na Jamajku do dobrovolného vyhnanství.

6. září zveřejňuje proslulý Dopis z Jamajky.

24. prosince se vyloďuje v Les Cayes na Haiti, kde se setkává se svým přítelem Luisem Briónem, námořníkem z Cura9aa. Na Haiti se schází s prezidentem Pétionem, který mu poskytuje neocenitelnou pomoc.

1816 31. března odplouvá z Haiti tak zvaná výprava z Les Cayes. Doprovází ho Luis Brión.

2. června vyhlašuje v Carúpanu osvobození otroků.

1817 9. února se Bolívar a Bermúdez usmiřují a objímají na mostě přes řeku Neveri (Barcelona).

11. dubna dochází k bitvě u San Felixe, kterou svede Piar. Výsledkem bitvy je osvobození Angostury, ovládnutí řeky Orinoco a konečná stabilizace třetí republiky.

8. května se v Cariacu schází kongres svolaný kanovníkem Josém Cortésem Madariagou. Tento Cariacský kongres byl neúspěšný, i když dva z jeho dekretů stále platí: sedm hvězd na národní vlajce a

název státu Nová Sparta pro ostrov Margarita.

12. května povyšuje Piara na velícího generála.

19. června píše smířlivým tónem Piarovi: "Generále, dávám přednost boji proti Španělsku před těmihle nepříjemnostmi mezi vlastenci."

4. července se ukrývá ve vodách jezera Casacoima, aby unikl roajalistické léčce; před svými ohromenými důstojníky předpovídá, co všechno udělá, od dobytí Angostury až po osvobození Peru.

16. října je v Angostuře zastřelen generál Piar.

Válečná rada zasedala pod vedením Luise Brióna.

1818 30. ledna se na statku Canafistula v Apure poprvé setkává s Páezem, předákem z náhorních planin.

12. února Bolívar poráží Morilla u Calaboza.

27. června zřizuje v Angostuře Orinockou poštu.

1819 15. února ustanovuje Angosturský kongres. Pod stejným názvem pronáší slavný projev. Je zvolen venezuelským prezidentem. Okamžitě zahajuje tažení za osvobození Nové Granady.

7. srpna bitva u Boyacá.

17. prosince Bolívar zakládá Kolumbijskou republiku, rozdělenou na tři departamenty: Venezuelu, Cundinamarcu a Quito. Kongres ho volí kolumbijským prezidentem.

1820 11. ledna je v San Juanu de Payará v Apure.

5. března v Bogotě.

19. dubna oslavuje v San Cristóbalu desáté výročí zahájení revoluce.

27. listopadu se v Santa Anně v Trujillu setkává s Pablem Morillem. Den předtím schválil příměří a dohodu o podmínkách vedení války.

1821 5. ledna je v Bogotě a uvažuje o tažení na jih. Pověří jím Sucreho.

14. února blahopřeje Rafaelovi Urdanetovi k vyhlášení nezávislosti Maracaiba, i když má obavu, že to Španělsko bude považovat za projev zlé vůle v neprospěch příměří.

17. dubna v jednom prohlášení oznamuje zrušení příměří a začátek "svaté války": "Cílem našeho boje je nepřítele odzbrojit, ne zničit."

28. dubna znovu propuká nepřátelství.

27. června vítězí Bolívar u Caraboba nad La Torrem. I když to nebyla poslední bitva, vítězstvím u Caraboba zajistil nezávislost Venezuely.

1822 7. dubna bitva u Bomboná.

24. května bitva u Pichinchy.

16. června se v Quitu seznamuje s Manuelitou Sáenzovou při triumfálním vstupu do města po Sucreho boku.

11. července přijíždí Bolívar do Guayaquilu. O dva dny později ho prohlašuje za součást Kolumbie.

26.-27. července se v Guayaquilu setkávají Bolívar a San Martin.

13. října píše v Loje nedaleko Cuency v Ecuadoru Blouznění o Chirnborazu.

1823 1. března žádá peruánský prezident Riva Agüero Osvoboditele o čtyři tisíce vojáků a kolumbijskou pomoc v bojích za nezávislost Peru. První oddíl o třech tisících mužích vysílá Bolívar

17. března a druhý se stejným počtem vojáků 12. dubna.

14. května vydává Peruánský kongres dekret, kterým Osvoboditele povolává, aby ukončil občanskou válku.

1. září přijíždí Bolívar do Limy v Peru. Kongres ho pověřuje, aby zbavil moci Rivau Agüera, který se postavil na stranu Španělů.

1824 1. ledna přijíždí nemocný Bolívar do Pativilcy.

12. ledna vydává dekret, kterým zavádí trest smrti pro ty, kdo z veřejných prostředků ukradnou více než deset peso.

19. ledna píše nádherný dopis svému učiteli Simonu Rodríguezovi: "Vy jste zformoval mé srdce pro svobodu, pro spravedlnost, pro velikost, pro krásu."

10. února ho Peruánský kongres jmenuje diktátorem, aby zachránil zhroucenou republiku.

6. srpna bitva u Junínu.

5. prosince osvobozuje Bolívar Limu.

7. prosince svolává Panamský kongres.

9. prosince vítězí Sucre u Ayacucha. Je osvobozena celá španělská Amerika.

1825 Anglie uznává nové nezávislé státy v Americe.

12. února vzdává Peruánský kongres z vděčnosti Osvoboditeli hold; předává mu medaili, staví mu jezdeckou sochu a odhlasuje milión peso pro něho a další milión peso pro osvobozeneckou armádu. Bolívar částku, kterou nabídli jemu, odmítl a přijal peníze pro své vojáky.

18. února Peruánský kongres nepřijímá jeho demisi prezidenta s neomezenými pravomocemi.

6. srpna rozhoduje shromáždění svolané v Chuquisace v Horním Peru o zřízení Bolivijské republiky.

26. října je Bolívar v Cerro de Potosí.

25. prosince vydává v Chuquisace nařízení o zasazení miliónu stromů v místech, "kde je jich nejvíce třeba".

1826 25. května sděluje z Limy Sucremu, že Peru uznalo Bolivijskou republiku. Rovněž mu zasílá návrh bolivijské ústavy.

22. června se schází Panamský kongres.

16. prosince přijíždí do Maracaiba, odkud navrhuje Venezuelcům svolat Národní shromáždění.

31. prosince přijíždí do Puerta Cabella a hledá Páeze.

1827 1. ledna vyhlašuje amnestii pro všechny, kteří se provinili proti státní jednotě v Cosiatě. Potvrzuje Páeze ve funkci vrchního velitele Venezuely.

1. ledna píše z Puerta Cabella Páezovi: "Nemohu republiku rozdělit; přeji si to však pro dobro Venezuely, a pokud to Venezuela bude chtít, rozhodne se o tom v Národním shromáždění."

4. ledna se v Naguanague nedaleko Valencie setkává s Páezem a nabízí mu svou pomoc. Předtím mu řekl, že má "právo odpovědět na nespravedlnost spravedlností a na zneužití síly odepřením poslušnosti" Bogotskému kongresu. To se nelíbí Santanderovi, jenž dává svou nespokojenost s Osvoboditelem stále víc najevo.

12. ledna přijíždí s Páezem do Caracasu za nadšeného jásotu lidu.

5. února posílá z Caracasu Bogotskému kongresu novou demisi na úřad prezidenta s dramatickým vysvětlením a následujícím závěrem: "S takovými pocity se vzdávám jednou, tisíckrát a miliónkrát úřadu prezidenta republiky..."

16. března se definitivně rozchází se Santanderem: "Už mi víc nepište, protože vám nechci odepisovat ani vás nazývat svým přítelem."

6. června odmítá Kolumbijský kongres Bolívarovu demisi a žádá ho, aby přijel do Bogoty složit přísahu.

5. července odjíždí z Caracasu do Bogoty. Své rodné město už nikdy nenavštíví.

10. září přijíždí do Bogoty, skládá přísahu jako prezident republiky a střetává se s urputnou politickou opozicí.

11. září píše dopis Tomášovi de Heres: "Včera jsem vstoupil do tohohle hlavního města a už jsem prezidentem. Je to jasné: předejde se mnohému zlu za cenu nekonečných potíží."

1828 10. dubna se v Bucaramanze koná za jeho účasti Ocanská dohoda. V ní se jasně vymezuje bolívaristická a santanderistická strana. Bolívar protestuje u Dohody proti "projevům vděku generálovi Padillovi za atentáty, které spáchal v Cartageně."

9. června opouští Bucaramangu a chce odjet do Venezuely. Zamýšlí usadit se na statku Anauco markýze del Toro.

11. června je rozpuštěna Ocanská dohoda.

24. června mění plány a vrací se do Bogoty, kde je nadšeně vítán.

15. července nazývá Páez v provolání, předneseném ve Valencii, Bolívara "mimořádným géniem 19. století... jenž osmnáct let skládal jednu oběť za druhou pro vaše štěstí a přinesl největší oběť, kterou bylo možno žádat po jeho srdci: zastávat nejvyšší funkci, které se tisíckrát vzdal, ale kterou v dnešním stavu republiky je nucen vykonávat."

27. srpna je vydán základní dekret diktatury, jež byla zavedena kvůli soupeření z Ocanské dohody. Bolívar ruší úřad viceprezidenta, čímž je Santander vyloučen z vlády. Osvoboditel mu nabízí kolumbijské velvyslanectví ve Spojených státech. Santander přijímá, ale s odjezdem nespěchá. Je možné, že zrušení Santanderova úřadu mělo vliv na uskutečnění atentátu proti Bolívarovi.

21. září uznává Páez Bolívara za nejvyššího velitele a přísahá před arcibiskupem Ramónem Ignaciem Méndezem a před početným davem shromážděným na caracaském Hlavním náměstí: "...a pod přísahou slibuji plnit, střežit a vykonávat nařízení, které vydá, jako zákony republiky. Nebe, svědek mé přísahy, mě odmění za věrnost, s níž splním svůj slib."

25. září chtějí v Bogotě zavraždit Bolívara. Zachraňuje ho Manuela Sáenzová. Santander je do atentátu zapleten. Urdaneta, předsedající soudnímu řízení, vynáší nad ním rozsudek smrti. Bolívar jej mění na vyhnanství.

1829 1. ledna je v Purificación. Jeho přítomnost v Ecuadoru je vynucena konflikty s Peru, které vojensky obsadilo Guayaquil.

21. července Kolumbie dobývá zpět Guayaquil. Lid triumfálně vítá Osvoboditele.

13. září píše O'Learymu: "Všichni víme, že spojení Nové Granady s Venezuelou je podmíněno pouze mou autoritou, která určitě bude chybět nyní nebo potom, až se zachce Prozřetelnosti nebo lidem..."

13. září píše v dopise Páezovi: "Dal jsem příkaz k vydání oběžníku, kterým vyzývám všechny občany a sdružení, aby formálně a slavnostně vyjádřili své názory. Nyní se můžete právně domáhat, aby veřejnost řekla, co chce. Nastal případ, kdy se Venezuela vyjádří bez ohledu na nějaký názor spíše podle svého prospěchu. Jestliže se přijmou radikální opatření, abyste řekli, co opravdu chcete, reformy budou dokonalé a duch národa se probere k životu..."

20. října se vrací do Quita.

29. října odjíždí do Bogoty.

5. prosince píše z Popayánu Juanu Josému Floresovi: "Mým nástupcem pravděpodobně bude generál Sucre a také je pravděpodobné, že ho budeme muset všichni podpořit; za sebe to hodlám udělat ze srdce rád."

15. prosince dává Páezovi najevo, že už úřad prezidenta republiky nepřijme a že pokud Kongres zvolí Páeze kolumbijským prezidentem, přísahá na svou čest, že mu bude sloužit s největším potěšením.

18. prosince kategoricky nesouhlasí s návrhem na vytvoření monarchie v Kolumbii.

1830 15. ledna je opět v Bogotě.

20. ledna se zřizuje Kolumbijský kongres. Bolívarovo poselství. Předkládá svou demisi na úřad prezidenta.

27. ledna žádá Kongres o souhlas k odchodu do Venezuely. Kolumbijský kongres mu povolení odmítá dát.

1. března předává moc Domingovi Caycedovi, prezidentovi vládní rady, a odchází do Fuchy.

27. dubna opakuje v poselství Obdivuhodnému kongresu své rozhodnutí vzdát se úřadu prezidenta.

4. května je Joaquín Mosquera zvolen kolumbijským prezidentem.

8. května odchází Bolívar z Bogoty za svým konečným osudem.

4. června je Sucre zavražděn v Berruecos. Bolívar se to dozvěděl 1. července na úpatí Cerro de la Popa a byl hluboce pohnut.

5. září přebírá vládu v Kolumbii Urdaneta, protože veřejná moc je očividně ochromena. V Bogotě, Cartageně a dalších městech Nové Granady se konají manifestace a povstání za Osvoboditele, aby se znovu chopil moci. Mezitím Urdaneta čeká na jeho rozhodnutí.

18. září, když se dozví o událostech, které postavily Urdanetu do čela vlády, nabízí se jako občan a voják k obraně celistvosti republiky a oznamuje, že v čele dvou tisíc mužů vpochoduje do Bogoty, aby podpořil současnou vládu; zčásti odmítá požadavek, který k němu vznášejí, aby se chopil moci, namítaje, že by se jí zmocnil jako uchvatitel, ale nechává otevřenou možnost příštích voleb.

"...Oprávněnost nastoupit do úřadu prezidenta mé zakryje svým stínem nebo bude nový prezident..."; nakonec žádá své krajany, aby se semkli kolem Urdanetovy vlády.

2. října je v Turbacu.

15. října v Soledadu. 8. listopadu v Barranquille.

1. prosince přijíždí zcela vyčerpán do Santa Marty.

6. prosince odjíždí na statek San Pedro Alejandrino, majetek Španěla dona Joaquína de Miera.

10. prosince diktuje závěť a poslední provolání. Na naléhání lékaře, aby se zpovídal a dostal poslední pomazání, Bolívar říká: "Co to je?... To jsem na tom tak špatně, že mi tu povídáte o závěti a zpovědi?... Jak se z tohohle labyrintu dostanu?"

17. prosince umírá na statku San Pedro Alejandrino, obklopen jen několika málo přáteli.

Nikdo tu nic nepochopil

Bolívarův výrok o nepochopení platí zajisté jeho současníkům a má zcela konkrétní obsah: hašteřiví současníci se vzdali ideálu celistvosti a v sobecké odloučenosti se vydali k původně společnému cíli rozdílnými cestami; projekt jednotného státu skončil rozpadem na několik samostatných státních útvarů. Odstup bezmála již dvou století nám však umožňuje nahlédnout problém pochopení či nepochopení v širším měřítku a vztáhnout ho i ke "generálovi v labyrintu" a jeho potomkům, Gabriela Garcíu Márqueze nevyjímaje. Dějiny postkoloniální Latinské Ameriky nám totiž nabízejí nejeden přesvědčivý doklad, že objektivní hodnocení problému je dost obtížné a že mnohé tradiční a jednoznačné výklady mohou být někdy oprávněně chápány jak zavádějící.

Pokus porozumět problému i z jiných hledisek může být zdůvodněn například skutečností, že máme před sebou velkou událost a velkou osobnost, které se staly základem pro postupné vytváření určitého historického mýtu. Jedním z konstrukčních prvků takové mytologie bývá už to, že o významných událostech a osobnostech státotvorných aktů v národních dějinách se obvykle příliš nediskutuje a že politická hagiografie je přijímána jako nenapadnutelná skutečnost (v Evropě stejně jako v Latinské Americe a jinde). V takovém případě je pak logické, že například boj latinskomerických kolonií za nezávislost od počátku minulého století a úloha jeho protagonistů, z nichž Simon Bolívar (1783-1830) patří nepochybně k nejvýznamnějším, bývají většinou hodnoceny v historicky pozitivních superlativech. Kritické výhrady se považují málem za jakýsi prohřešek proti dobrému vkusu - snad i proto, že obecné povědomí je často až podivuhodně smířlivé k principu údajně zákonitého a pokrokového směřování dějinného vývoje. Ovšem hodnotící znaménka opravdu nemohou být tak jednoznačná, jak si obvykle přejí zastánci národních ideologií a utopických představ o nezadržitelném celosvětovém překonávání zaostalé a méněcenné minulosti. Bylo by například možné shromáždit některá fakta, zvážit průběžné následky a celou "pokrokovou" přímočarost latinskoamerického emancipačního procesu alespoň v některých jeho projevech poněkud zproblematizovat; mnohé události měly nesporně trochu přízemnější ráz a mnohé činy nebyly jen křišťálově ušlechtilé a státnicky velkolepé. Něco podobného má na mysli i García Márquez ve své historické meditaci o Bolívarovi, kterého se pokouší zobrazit především jako člověka a nikoli jen bronzovou sochu na náměstích a v myslích. Je však zajímavé, že i tento miláček latinskoamerických čtenářů, jemuž je kritická distance od problému hispanoamerické identity bytostně cizí (a který tudíž nemá nejmenší důvod nabádat k nějakému zásadnímu přehodnocování bolívarské problematiky), se za svůj demytologizující přístup setkal v některých čtenářských i odborných kruzích s četnými výhradami. S jistou ironickou nadsázkou můžeme poznamenat (vždyť to ostatně známe také), že tohle se přece ve slušné společnosti nedělá!

Ale co tedy vlastně García Márquez udělal? Provinil se snad vůči historické pravdě? Podává svědectví o skutečném, historickém Bolívarovi, anebo jen své představě? Odpověď na tuto otázku není jednoznačná. Jak je na první pohled patrno, García Márquez tentokrát opustil půdu výlučně "magického" bájení a svou představivost zaměřil spíš na fakticitu, lépe řečeno, na jakési cíleně výběrové skládání historických zpráv. Charakteristickou márquezovskou imaginaci je proto třeba spatřovat především ve způsobu uspořádám výsledného obrazu, případné nepřehlédnutelných psychologických reflexích; tento postup však sám o sobě není v nějakém zásadním rozporu s reálným historickým pozadím, a proto otázka: "Jak to bylo doopravdy?" je vlastně bezpředmětná. Bylo to víceméně opravdu takto, ale podle Garcíi Márqueze též

trochu jinak!
Vylíčené děje se většinou takto odehrály a citované výroky Bolívar opravdu při různých příležitostech pronesl. O posledních sedmi měsících Bolívarova života máme sice nejméně autentických zpráv, ale to ještě nic neznamená, protože důležité je především Bolívarovo politické dílo a jeho vlastní názor na svou úlohu v něm. Tento rámcový horizont García Márquez respektuje, takže přidanou autorskou metaforiku, z níž lze odvozovat míněnou historickou "jinakost", můžeme považovat spíš jen za jakési ozvláštnění. To má však pro pochopení díla zcela klíčový význam. Jde samozřejmě o známé márquezovské téma samoty a v daném případě též bloudění v labyrintu světa. Tento významový posun je dost překvapivý. Bolívar nám totiž připadá jako další svérázná postava z fiktivního Maconda, nebo jakési autorovo alter ego z dvacátého století. Zdá se nám, že opouští historii, aby jako náš současník tlumočil názory a pocity Garcíi Márqueze. Přestává být historickou nebo románovou postavou a mění se spíš v jakési pomocné téma, kolem kterého García Márquez spřádá osobitý komentář k sociálním, politickým a hospodářským problémům dnešní Latinské Ameriky.
Historický Bolívar má o Latinské Americe určité konkrétní představy, jeho potomek a krajan García Márquez také. Tyto představy ovšem jakýmsi podivným řízením osudu nevycházejí a ideál je stále vzdálenější. Zbývá jenom rozčarování, tedy pocity nepochopení, zmaru a samoty. Jestliže si seřadíme Bolívarovy výroky v jeden celek, zjistíme, že jde o souvislý sled lamentací na nepřízeň osudu, světa, přátel a spolubojovníků. Všichni to dělali špatně, protože ho nepochopili. Pozoruhodná sebejistota! Anebo snad i on pochopil, když říká, že snil o čemsi, co neexistovalo, a proto zabloudil? Jsem trochu na rozpacích, máme-li právě toto považovat za skutečnou kritickou sebereflexi, obzvláště víme-li, že je doprovázena neustálými výčitkami na adresu macešské vlasti, s konstatováním, že v končinách, kde "do sedmnáctého století jenom prší... pro ty, kdo zkrachovali, je léčbou zoufalství". Nehledě na to, že tato zdánlivě uzdravující skepse tváří v tvář lidské omylnosti a nejednoznačnosti politických činů je průběžně zpochybňována opětovnými návraty ke kategorickým a problematickým definicím smyslu dějinného konání. Jestliže například Bolívar říká (a García Márquez použil trochu jiný, ale v podstatě obdobný příměr v projevu při přebírání Nobelovy ceny), že nelze za pouhých dvacet let udělat dobře to, co Evropa dělala špatně celých dva tisíce let, a že tudíž i Latinská Amerika má právo na svůj vlastní středověk, musí tato smrtící dialektika "věčných návratů" zapůsobit na poučeného současníka poněkud děsivě. Jsou-li osudy jedince i národů opakovaně zaměnitelné v čase, pak je přece konečný pocit zmaru a opuštěnosti jen logickým důsledkem - bez ohledu na ryzost původního ideálu. Jeden venezuelský kritik řekl, že García Márquez rozvíjí ve svém románu o Bolívarovi jedinou metaforu: "Naše životy jsou řekou, která plyne k moři, v němž se umírá"; to tedy znamená, že řeka Magdalena, po které Bolívar odplouvá ze Santa Fe de Bogotá vstříc naplnění svého osudu, je vlastně jakousi řekou Léthé. "Dál už je jenom tma" a život, "který se už nikdy, na věky věků, nevrátí".
Silný důraz na tmu a rozplynutí života v zapomnění je u Garcíi Márqueze poněkud zarážející. Před takovou budoucností se i zneklidňující leitmotiv samoty jeví jako cosi druhořadého. Jsme dokonce v pokušení domnívat se, že García Márquez si jakoby zálibně pohrává s představou své vlastní "cesty do hlubin noci", jakéhosi propadání se individuálního i kolektivního života do propasti naprostého zániku. Podlehnout tomuto pokušení by však znamenalo, že ani my jsme nic nepochopili. K pochopení lze dospět jen s vědomím, že máme právo a možnost stát vně márquezovskobolívarovského labyrintu, který není ani tak labyrintem, jako spíš neuspořádaným shlukem bolestivých střetů se skutečností. Naším úkolem není pochopit posloupnost cest v labyrintu, ale lidskou bolest. García Márquez nechce konstruovat pomocí historické látky nové podobenství o zmaru člověka v soukolí dějin, o beznadějném prožitku tíživé opuštěnosti, ale spíš o jeho pocitu bolesti, že není chápavě přijímán. Jinou otázkou je, kdo má být příjemce: žena, přátelé, dějiny, příroda, Bůh? Je to otázka svým způsobem nemárquezovska, ale máme-li porozumět, musí být vyslovena, neboť se samovolně nabízí, i když jen jako důkaz omylu a selhávání (v nichž se ovšem může skrývat skutečné řešení problému - individuálního i historického). Bolívarovi současníci dozajista nepochopili, co všechno je ve hře, a Bolívar se právem cítí být zrazený a opuštěný. Ovšem jde opravdu jenom o jeho současníky? Neplatí tato výčitka všem, tedy i tomu, kdo ji pronáší? A tomu, kdo ji s pocitem, že lidské skutky lze ospravedlnit pouhými dějinami, se stejnou samozřejmostí opakuje?

Vít Urban

- 161 -